

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ * LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SOSYAL HİZMET YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**MALULEN GAZİ OLMA DURUMU İLE AİLE SİSTEMİNİN ETKİLEŞİMİ:
TÜRKİYE HARP MALULÜ GAZİLER, ŞEHİT DUL VE YETİMLERİ
DERNEĞİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuğçe UĞURLU

HAZİRAN – 2021

GÜMÜŞHANE

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ * LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SOSYAL HİZMET YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**MALULEN GAZİ OLMA DURUMU İLE AİLE SİSTEMİNİN ETKİLEŞİMİ:
TÜRKİYE HARP MALULÜ GAZİLER, ŞEHİT DUL VE YETİMLERİ
DERNEĞİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuğçe UĞURLU

HAZİRAN – 2021

GÜMÜŞHANE

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ * LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SOSYAL HİZMET YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**MALULEN GAZİ OLMA DURUMU İLE AİLE SİSTEMİNİN ETKİLEŞİMİ:
TÜRKİYE HARP MALULÜ GAZİLER, ŞEHİT DUL VE YETİMLERİ
DERNEĞİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuğçe UĞURLU

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ayşin ÇETİNKAYA BÜYÜKBODUR

HAZİRAN – 2021

GÜMÜŞHANE

BİLDİRİM

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğum “Malulen Gazi Olma Durumu ile Aile Sisteminin Etkileşimi: Türkiye Harp Malulü Gaziler, Şehit Dul ve Yetimleri Derneği Örneği” isimli bu çalışmanın, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve alıntı yaptığım tüm çalışmaların kaynakçada yer aldığını taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

21/06/2021

.....
Tuğçe UĞURLU

ÖNSÖZ

Bu çalışma, akademik yaşantımdaki ilk eser niteliğindedir. Bu nedenle aldığım destekler birer hazine değerindedir. Çalışmanın konusunun seçimindeki temel neden gaziler ve ailelerinin askeri sosyal hizmet alanı içerisinde önemli bir müracaatçı grubunu oluşturmasıdır. Bu çalışma, alan yazına katkı sağlayan sınırlı sayıdaki araştırmadan birini oluşturmaktadır. Bu çalışmada yapılan derinlemesine görüşmeler aracılığıyla malulen gazi olma durumu ile aile sisteminin etkileşimi incelenmektedir.

Öncelikle bu çalışmanın ortaya çıkması ve daha iyi olması için beni sabırla ve büyük bir ilgiyle akademik düşünce ve bilimsel üslup kullanma konusunda geliştiren, benimle emek harcayan değerli hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ayşin ÇETİNKAYA BÜYÜKBODUR'a sevgi ve saygılarımla en içten teşekkürlerimi sunarım.

Her zorlandığım yolda kalbinin verdiği cesaret ile korkmadan ilerlediğim canım eşim İdris UĞURLU, iyi ki her zaman yanımda oldun. Senin varlığından güç alıyor, desteğinle ilerliyorum. Bu sayfada sana yer vermekten onur duyuyorum! Hayatım ve akademik kariyerim boyunca gösterdiğin sınırsız hoşgörü için sana minnettarım.

Öğrenim hayatım boyunca bana en içten şekilde destek olan sevgili annem ve babam; sizlere sonsuz teşekkür ediyorum! Her zaman yanımda olan biricik kardeşim Leylanur, iyi ki varsın! Geleceğinin bugününden daha aydınlık olmasını diler; küçük yaşında bana sağladığın büyük desteklerin için çok teşekkür ederim.

Tez savunma komitemde yer alan kıymetli Prof. Dr. İlhan TOMANBAY, Prof. Dr. Ekrem CENGİZ, Doç. Dr. Ümmet ERKAN ve Dr. Öğr. Üyesi Sevil CENGİZ hocalarıma çok değerli katkılarından dolayı müteşekkirim.

Çalışmamın içeriğini oluşturan, benimle deneyimlerini paylaşan saygıdeğer gazilerimize ve ailelerine teşekkürlerimi sunarım. Desteklerini esirgemeyen Türkiye Harp Malulü Gaziler, Şehit Dul ve Yetimleri Derneği İstanbul Şubesi Dernek Başkanı Önder ÇELİK'e, Sosyolog Burcu GÜRSU'ya katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Gümüşhane – 2021

Tuğçe UĞURLU

ÖZET

UĞURLU, Tuğçe. Malulen Gazi Olma Durumu ile Aile Sisteminin Etkileşimi: Türkiye Harp Malulü Gaziler, Şehit Dul ve Yetimleri Derneği Örneği, Yüksek Lisans Tezi, 2021, (XVI+200)

Gazilerin sosyal hizmet müdahalelerini gerektiren birçok biyopsikososyal sorun yaşadıkları bilinmektedir. Malulen gazi olan bireylerin biyopsikososyal sorunlarla başetmelerinde önemli bir güç unsuru olan aile sistemi ile etkileşimlerinin belirlenmesi önemli görülmektedir. Bu çalışmada malul gazilerin, aile sistemi içerisindeki eş ve ebeveyn rolleriyle etkileşimlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma gazilik ve aile sistemini birlikte ele alan az sayıda araştırmalardan birini oluşturmaktadır. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik araştırma yaklaşımında tasarlanmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşmeler Türkiye Harp Malulü Gaziler, Şehit Dul ve Yetimleri Derneği İstanbul Şubesi'nde gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler Word ortamına aktarılmış ve araştırmacı tarafından fenomenolojik yaklaşım doğrultusunda analiz edilmiştir. Gaziler ve aileleri, yaralanma sonrasındaki süreçte biyopsikososyal sorunlarla çoğunlukla psikososyal destek olmaksızın baş etmek durumunda kalmışlardır. Gazilik durumu eş sistemi ve ebeveyn-çocuk alt sistemindeki ilişkilerle, kendi köken ailelerinde yer alan bireylerle kurdukları ilişkilerle ve kamusal yaşamda kurulan ilişkilerle çeşitli şekillerde etkileşim halindedir. Araştırma sonucunda gazilerin aile sistemiyle etkileşimlerine ilişkin bulgularla birlikte onların bakış açısıyla sosyo-ekonomik durumları, toplumda gaziliğin algılanış biçimi, orduda sosyal hizmete ilişkin görüşlerine de ulaşılmıştır. Ailenin, gazilerin yaralanma ile başlayan süreçte dayanıklılığı arttıran bir sistem olma özelliği gösterebilmesi için gaziler ve ailelerinin güçlendirilmesine, refahlarının artırılmasına yönelik sosyal hizmet müdahalelerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Orduda Sosyal Hizmet, Aile Sistemi, Gazi Aileleri

ABSTRACT

UĞURLU, Tuğçe. The Interaction of the Family System with the State of Being an Invalid Veteran: An Example of the Turkish War Veterans, Martyr Widows and Orphans Association, Master Thesis, 2021, (XVI+200)

Veterans are known to experience many biopsychosocial problems requiring social work interventions. It is important to determine the interaction of disabled veterans with the family system, which are an important power factor in coping with biopsychosocial problems. In this study, it was aimed to determine the interactions of disabled veterans with spouse and parent roles in the family system. The research constitutes one of the few studies that examine the veterans and family system together. The research was designed in the phenomenological research design, one of the qualitative research methods. In the research, semi-structured interview form prepared by the researcher was used as the data collection tool. The interviews were held at the Istanbul Branch of the Turkish War Disabled Veterans, Martyr Widows and Orphans Association. The data obtained from the in-depth interviews were transferred to the Word environment and analysed by the researcher in line with the phenomenological approach. Veterans and their families often had to deal with biopsychosocial problems without psychosocial support in the post-injury period. The veteran status interacts in various ways with the relationships in the spouse system and the parent-child sub-system, the relationships they establish with individuals from their family of origin, and the relationships established in public life. As a result of the research, together with the findings about the interaction of veterans with the family system, their socio-economic status from their perspective, the perception of being a veteran in the society, and their views on social work in the army were also reached. Social service interventions are needed to strengthen veterans and their families and to increase their welfare in order for the family to be a system that increases the resilience of veterans in the process that starts with injury.

Keywords: Military Social Work, Family System, Veterans Families

İÇİNDEKİLER

DIŞ KAPAK

İÇ KAPAK

KABUL VE ONAY HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.

BİLDİRİM IV

ÖNSÖZ..... V

ÖZET.....VI

ABSTRACT VII

İÇİNDEKİLER VIII

TABLolar LİSTESİ..... XV

KISALTMALAR LİSTESİ.....XVI

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ALANYAZIN 6 - 65

1.1. Askerlik ve Gaziliğın Kavramsal Çerçevesi.....6

1.1.1. Askerlik Kavramı 6

1.1.2. Gazilik Kavramı ve Malul Gazi Tanımı.....7

1.1.3. Gazilerin Yaşadıkları Başlıca Psikososyal Sorunlar 11

1.1.3.1. Travma Kavramı ve Askeri Travma 13

1.1.3.1.1. Psikolojik Travmayı Açıklayan Kuram ve
Yaklaşımlar 16

1.1.3.2. Travma Sonrası Stres Bozukluğu..... 17

1.1.3.3. Alkol ve Diğer Madde Bağımlılıkları 21

1.2. Aile Kavramı ve Aile Sistemi..... 22

1.2.1. Aile Sisteminin Sınırları	25
1.2.2. Aile Sisteminin Alt Sistemleri.....	26
1.2.2.1. Eş (Karı-Koca) Alt Sistemi.....	28
1.2.2.2. Ebeveyn-Çocuk Alt Sistemi.....	30
1.2.2.3. Kardeşler Alt Sistemi	33
1.2.3. Aileye İlişkin Yaklaşımlar.....	33
1.3. Asker ve Gazi Olma Durumunun Aile Sistemi ile Etkileşimi.....	43
1.3.1. Askerlerin ve Gazilerin Aile Dinamiğini Etkileyen Başlıca Sorunlar	46
1.3.1.1. Aile İçi Şiddet ve İstismar.....	47
1.3.1.2. Boşanma.....	49
1.3.1.3. Ebeveynlerden Birinin Geçici Olarak Evden Uzaklaşması	50
1.4. Türkiye’de Gazilere Sağlanan Haklar	51
1.4.1. Malul Gazilere Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığınca Sağlanan Haklar.....	51
1.4.2. Malul Gazilere ve Ailelerine Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca Sağlanan Haklar	52
1.4.3. Malul Gazilere ve Ailelerine Mensubu Olduğu Bakanlık Tarafından Sağlanan Haklar	53
1.4.4. Malul Gazilere ve Ailelerine Milli Eğitim Bakanlığınca Sağlanan Haklar.....	54
1.4.5. Malul Gazilere ve Ailelerine Diğer Kurumlarca Sağlanan Çeşitli Haklar.....	55
1.5. Orduda Sosyal Hizmet ve Kökenleri	57
1.5.1. Türkiye’de Orduda Sosyal Hizmet.....	59
1.5.2. Ordu Anlayışı ve Sosyal Hizmet Disiplini	62

İKİNCİ BÖLÜM

2. YÖNTEM.....	66 - 78
2.1. Araştırmanın Problemi	66
2.2. Araştırmanın Amacı.....	68

2.3. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi.....	68
2.4. Araştırmanın Varsayımları	69
2.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	69
2.6. Araştırma Modeli.....	70
2.7. Araştırmanın Çalışma Grubu.....	70
2.7.1. Çalışma Grubunda Yer Alan Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri.....	71
2.7.2. Çalışma Grubunda Yer Alan Katılımcıların Gazilik Durumlarına İlişkin Tanımlayıcı Bulguları	73
2.8. Veri Toplama Araçları.....	75
2.8.1. Sosyo-Demografik Bilgi Formu	75
2.8.2. Yarı Yapılandırılmış Soru Formu.....	75
2.9. Veri Toplama Süreci.....	76
2.9.1. Verilerin Analizi ve Yorumlanması	76
2.10. Süre ve Olanaklar	77
2.11. Araştırmanın Tanımları	77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BULGULAR VE YORUM	79 - 153
3.1. Katılımcıların Gaziliğe İlişkin Görüşleri	79
3.1.1. Gaziliğe İlişkin Olumlu Görüş Belirten Gaziler: “Bedel Ödeyen İsimsiz Kahramandır Gazi!”	79
3.1.2. Gaziliğe İlişkin Olumsuz Görüş Belirten Gaziler: “Gazi Olmak Demek Engelli Olmak Demek”	79
3.2. Katılımcıların Gazilik Durumuna Uyum Sürecine İlişkin Görüşleri.....	80
3.2.1. Gaziliğe Uyum Sürecinde Zorlandığını İfade Eden Gaziler: “Gaziliğe Bazen Alışıyorsun Bazen Alışamıyorsun”	81
3.2.2. Gaziliğe Uyum Sürecini Kolaylıkla Atlatabildiğini İfade Eden Gaziler: “Gaziliği Hakkettiğime Dair Devlet Büyüklerinin ve Kurumların Unvan Vermesi Benim İçin Daha Anlamlı Oldu”	83

3.2.3. Gazilerin Kendilerinde Var Olan Güçlü Yönleri Algılayış Biçimleri: “Yılgınlıklara, Zorluklara Rağmen Mücadele Etmeyi Yaşam Prensibi Olarak Görmek”	85
3.3. Gazilerin Sosyo-Ekonomik Yönden Yaşadıkları Değişimlerin Karşılaştırılması	87
3.3.1. Gazilik Statüsü ile Gelen Önemslenme Duygusunu Olumlu Olarak Değerlendiren Gaziler: “Bir Topluluğa Girdiğin Zaman Gazi ile Normal Vatandaş Bir Tutulmuyor Sonuçta, Saygınlığın Oluyor ve Sana Ayrı Saygı Duyuyorlar”	87
3.3.2. Gazilik Sonrası Sosyal Faaliyetleri Olumlu Olarak Değerlendiren Gaziler: “Çoluğumuz Çocuğumuz ile Hep Birlikte Tatil Yapabiliyoruz Ama Gazilik İmkânı Olmasaydı Gidemezdik Açıkçası”	88
3.3.3. Gaziliğin Getirdiği Malullüğün Sosyal Hayata Etkisini Olumsuz Olarak Değerlendiren Gaziler: “Sakatlığından Dolayı Arkadaşlarının Yaptığı Hareketleri Yapamamaktan Dolayı Bir Strese Giriyorsun”	90
3.3.4. Çalışma Hayatında Aktif Olan Gaziler: “Kimseye Muhtaç Olmadan Para Kazanmanın Verdiği Güç ile İş Yerindeki Tüm Zorluklara Katlanıyorum”	92
3.3.5. Çalışma Hayatında Aktif Olamayan Gaziler: “Dengem Bozulmadı Allah’a Şükür Ama İş Temposuna Giremiyorum”	93
3.3.6. Gazilik Durumunun Getirdiği Sosyo-Ekonomik Hakları Olumlu Olarak Değerlendiren Gaziler: “Askerlikten Önce Yaptığım Meslekle Bu Şekilde Rahat Geçinemezdim”	93
3.3.7. Gaziliğin Bireylerin Sosyo-Ekonomik Hayatına Etkisini Olumsuz Olarak Değerlendiren Gaziler: “Hiçbir Hak Kaybettiğim Ayağı Geri Getirmedi”	94
3.3.8. Gazilik Sonrası Bireylerin Hayatında Sosyo-Ekonomik Açıdan Değişim Yaşanmama Durumu: “Benim Hayatım Hiç Değişmedi”	96
3.4. Katılımcıların Gazilik Sonrasında Yaşadıkları Ruh Sağlığı Sorunları	96
3.4.1. Gazilerin TSSB Belirtileri Gösterme Durumları	97
3.4.1.1. Yeniden Yaşama: “Gazilik Yaralandıktan Sonra Başlıyor”	97

3.4.1.2. Kaçınma: “Hiç Ağlamadım, Ağlasam Biraz Rahatlardım Belki Ne Bileyim”	98
3.4.1.3. Aşırı Uyarılma: “Çocuklar Bir Meyve Suyu Paketlerini Patlattıklarında Neredeyse Kendimi Yere Atacaktım”	99
3.4.2. Gazilik Sonrası Katılımcılarda Oluşan Diğer Duygular.....	100
3.4.2.1. Suçluluk Hissi: “Keşke Düşseydim O Zaman Tekrar Kalkmasam Vurulmazdım”	100
3.4.2.2. Çaresizlik Hissi: “Hayat Nasıl Devam Edecek? Ne Olacak?”	100
3.4.3. Gazilerin Alkol ve Sigara Maddelerini Kullanım Durumları.....	101
3.4.3.1. Gazilerde Sigara Kullanımı: “Yaralandıktan Sonra Sigara İçmeye Başladım”	102
3.4.3.2. Gazilerde Alkol Kullanımı: “Sırf Düşünmeden Uyuyabilmek İçin...”	102
3.5. Gazilerin Evlilik Birliğini Kurma Yolları.....	103
3.5.1. Görücü Usulü Kurulan Evlilik Birliği: “Bir An Önce Evlensin Kendine Gelir, Düzeler”	103
3.5.2. Tanışarak Kurulan Evlilik Birliği: “Sevgi Kabul Ettirir”	105
3.6. Evlilik Birliğinin Gazilikten Önce veya Sonra Gerçekleşme Durumlarının Karşılaştırılması	106
3.6.1. Gazilik Öncesi Birlikteliğin Olması Durumu.....	106
3.6.2. Gazilik Sonrası Evlilik Birliğinin Kurulması Durumu.....	107
3.6.3. Gazilik Sonrası Ayrılma ya da Boşanmayla İlişkinin Sonlandırılması Durumu	108
3.7. Gazi Eşlerinin Gazilik Durumunu Kabul Etme Durumlarının Karşılaştırılması	108
3.7.1. Gazi Eşlerinin/Partnerlerinin Gazilik Durumunu Kabullenme Durumları: “Ben Bu Yolda Şu An Seni Yalnız Bırakamam”	108
3.7.2. Gazi Eşlerinin/Partnerlerinin Gazilik Durumunu Kabullenememe Durumları: “Gazi Olduktan Sonra Ayrıldık”	110
3.8. Gazilik Durumu ile Eş Sistemi Arasındaki İlişki	111
3.8.1. Gazilerin Eş Sistemindeki Güçlü Yönleri Algılayış Biçimleri: “Benim Hanım Benden Güçlü, Her Yönüyle”	114

3.8.2. Gazilerin Eş Sisteminde Yaşanan Zorlukları Algılayış Biçimleri:	
“Hanımı Kırdığım Dönemler Oldu”	115
3.9. Gazilerin Eş Sisteminde Sorunlarla Baş Etme Stratejilerini Algılayış Biçimleri.....	117
3.9.1. Eşleri ile Sorunlarını Konuşarak Çözdüklerini Belirten Gaziler:	
“Sonuçta Sorunlar Konuşularak Çözülüyor”	118
3.9.2. Eşleri ile Sorunlarını Susarak Çözdüklerini Belirten Gaziler: “Eşim Sinirli Olduğu Zaman Ben Susarım”	118
3.9.3. Eşleri ile Sorunlarını Ortamdan Uzaklaşarak Çözdüklerini Belirten Gaziler: “Bazen Uzak Durmak Gerekıyor”	119
3.10. Gazilik Durumu ile Ebeveynlik Sistemi Arasındaki İlişki	120
3.10.1. Gazilerin Ebeveynlik Sistemindeki Güçlü Yönleri Algılayış Biçimleri: “Kız Çocuklarım Bana Her Konuda Destek Oluyorlar”	123
3.11. Gazilerin Çocukları ile İlişkilerini Algılayış Biçimleri	124
3.11.1. Gazilik Durumu Sonrası Çocukları ile İlişkilerini Olumlu Olarak Değerlendiren Gaziler: “Çocuklarım Mutlu, Gurur Duyuyorlar”	124
3.11.2. Gazilik Durumu Sonrası Çocukları ile İlişkilerini Olumsuz Olarak Değerlendiren Gaziler: “Top Oynayamıyoruz Diye Üzülüyorum Ama Yine de Kardan Adam Yapabiliyoruz”	125
3.12. Gazilerin Çocukları ile Aile Sistemi İçerisindeki Sorunları Çözümleme Şekilleri	127
3.12.1. Demokratik Ebeveyn Tutumu: “Diyalog, Konuşma, Tatlı Dil”	127
3.12.2. Aşırı Hoşgörölü (İzin Verici) Ebeveyn Tutumu: “Bana En Özellerini Anlatabiliyorlar”	128
3.12.3. Otoriter Ebeveyn Tutumu: “Çocuklarım Benim Karşıma Geçip de Benden Bir Şey İsteyemiyorlar”	129
3.13. Gazilerin Çocuklarının Akademik ve Davranışsal Durumlarına İlişkin Görüşleri.....	130
3.13.1. Akademik Başarı Sorunları: “Okumuyorlar ki Dersleri Kötü Olsun”	130
3.13.2. Davranış Sorunları: “Topluma Fazla Uyum Sağlayamıyor”	131
3.14. Ailelerdeki Etkileşim Dinamiklerinin Gaziliğe Uyum Süreci ile İlişkisi	132
3.14.1. Ailelerdeki Etkileşim Dinamiklerinin Gaziliğe Uyum Süreciyle Olumlu İlişkisi: “Onlar Bana Her Zaman Destek Oldular ki Zaten” ..	133

3.14.2. Ailelerdeki Etkileşim Dinamiklerinin Gaziliğe Uyum Süreciyle Olumsuz İlişkisi: “Maddi Durumun Varsa Ailen Vardır”	135
3.15. Engel Durumunun Gaziler ve Ailelerinin İşlevsellik Alanları ile İlişki	136
3.15.1. Gazilerin Ailenin İşlevselliğine Katkı Sağlama Durumları: “Gazi Olduktan Sonra Benim Sorumluluklarımı Üstlenen Olmadı”	137
3.15.2. Aile Üyelerinin Gazilerin Tedavi ve Rehabilitasyon Süreçlerine Katkı Sağlama Durumları: “Eşim Evin Reisliğini de Yaptı, Anneliğini de Yaptı”	138
3.16. Gazilerin Geleceğe İlişkin Düşüncelerinin Karşılaştırılması: “Biz Ölsek de Devlet Ailelerimizi Aç Bırakmaz”	140
3.17. Gaziler ve Ailelerinin Psikososyal Destek Hizmetlerinden Yararlanma Durumları: “Damgalanırım Diye Korktum”	144
3.18. Gazilerin Toplumda Kendilerine Verilen Değeri Algılama Durumları.....	149
3.18.1. Gazilerin Toplumda Kendilerine Verilen Değeri Olumlu Şekilde Algılama Durumları: “Saygısızlık Yapanı Görmedim”	149
3.18.2. Gazilerin Toplumda Kendilerine Verilen Değeri Olumsuz Şekilde Algılama Durumları: “Gaziliğin En Değerli Hazine Olması Lazım”	150
3.19. Gazilerin Orduda Sosyal Hizmete İlişkin Farkındalık Durumları.....	151
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	154
KAYNAKÇA	163
EKLER	
EK 1. Aydınlatılmış Onam Formu.....	192
EK 2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	193
EK 3. Gümüşhane Üniversitesi Etik Kurulu Onayı.....	196
EK 4. Türkiye Harp Malulü Gaziler Şehit Dul Ve Yetimleri Derneği Araştırma Onayı	199
ÖZGEÇMİŞ.....	200

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Çalışma Grubunda Yer Alan Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri.....	72
Tablo 2. Çalışma Grubunda Yer Alan Katılımcıların Gazilik Durumlarına İlişkin Tanımlayıcı Bulguları	74

KISALTMALAR LİSTESİ

TÜRKÇE		İNGİLİZCE	
ABD	Amerika Birleşik Devletleri	USA	United States of America
bs. c.	Basım, Baskı Cilt	vol.	Volume
Çev.	Çeviren	Trans.	Translator
Der. / der.	Derleyen		
Ed. / ed.	Editör	Ed. / ed.	Editor / Edited by
Erişim	Erişim Tarihi	Accessed	Access Date
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi		The Istanbul Metropolitan Municipality
md.	Madde		
PDR	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	PCG	Psychological Counseling and Guidance
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu	SSI	Social Security Institution
SHÇEK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu	CPS	Child Protective Service
ss.	Sayfa Sayısı	no.	Number of Pages
TDK	Türk Dil Kurumu	TLA	Turkish Language Association
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri	TAF	Turkish Armed Forces
TSSB	Travma Sonrası Stres Bozukluğu	PTSD	Post-Traumatic Stress Disorder
vb. vs.	Ve benzeri Vesaire	etc.	et cetera
vd.	Ve diğerleri	et al.	And other people

GİRİŞ

Savaşlar ve çatışmaların, çağlardır her kesimden insanın doğrudan ya da dolaylı olarak yaşantısını etkilediği bilinmektedir. Bireylerin yaşadıkları toprak parçaları için yüzyıllardır savaşmakta ve mücadele verilmektedir. Üyelerinden birinin savaş ya da çatışma ortamında bulunan ailelerinin durumu, savaşın yaratmış olduğu etki nedeniyle hiç savaş görmemiş birçok aileden farklılık gösterebilmektedir. Ülkemizin de içinde bulunduğu birçok ülke topraklarını ve insanları korumak için güvenlik ihtiyacı duymakta ve erkeklerden veya kadınlardan zorunlu askerlik hizmeti beklemektedir. Güvenlik temel bir ihtiyaçtır; Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi'nde temelde olan fizyolojik ihtiyaçların iyi bir şekilde karşılanması halinde hemen sonraki ihtiyaç güvenlik ihtiyacıdır (Maslow, 1943: 376). Güvenlik ihtiyacı, ilkel toplumlarda bireylerin kendini, ailesini ve temel kaynaklarını birtakım araç ve gereçlerle korumasını; insani gelişimle beraber ise devletlerin ordu kurumu ile bireyleri, aileleri ve toplumsal kaynakları korumasını gerektirmiştir (Sakarya ve Şahin, 2019: 540). Toplumların ülke sınırlarını koruma ve varlıklarını sürdürme çabaları, bazen savaşlara ve çatışmalara yol açabilmektedir. Öncelikle savaş ve çatışma kelimelerinin ne anlama geldiğini bilmek gerekir. Savaş kavramı Türk Dil Kurumu'nda (2020) "devletlerin diplomatik ilişkilerini keserek giriştikleri silahlı mücadele, harp, cenk, cidal; uğraşma, kavga, mücadele; bir şeyi ortadan kaldırmak, yok etmek amacıyla girişilen mücadele" olarak tanımlanmıştır. Çevrimiçi bir sözlük olan Cambridge sözlüğünde ise (Cambridge Dictionary, 2020) savaş (war) kelimesi "iki veya daha fazla ülke arasında veya bir ülke içindeki iki veya daha fazla grup arasında savaşmak, asker ve silah kullanmak; iki veya daha fazla grubun birbirinden daha başarılı olmaya çalıştığı bir durum; kötü veya yasadışı bir şeyi durdurma girişimi" olarak tanımlanmaktadır.

TDK, çatışma kelimesini (2020) "çatışmak işi; silahlı büyük kavga, arbede; savaş maksadıyla düşmana karşı ilerleyen bir birliğin karşı tarafın keşif ve güvenlik kollarıyla arasındaki ilk silahlı vuruşma" olarak tanımlamıştır. Çatışma (conflict) kelimesi Cambridge sözlüğünde ise (2020) "ciddi anlaşmazlık; gruplar veya ülkeler arasında savaşmak; iki veya daha fazla farklı şeyin birlikte kolayca var olamayacağı bir

durum” olarak tanımlanmaktadır. Birçok coğrafi bölgede savaşlar ve çatışmalar insanları sürekli olarak etkilemektedir; bu nedenle toplumların birçok kesimini etkileyen savaşlara ve çatışmalara katılımın sonuçlarının kapsamlı bir şekilde incelemesi gerekir (Dekel ve Goldblatt, 2008: 287-288). Savaşlar, askerlik hizmeti ve terörle mücadele bireylerin çatışmalardan etkilenmesinde temel etken olarak bilinmektedir. Savaş ve çatışmalar, askerlerin yaralanmalarına ve ölmelerine sebep olabilmektedir. Ülkemizde yaralanan askerlere belirli koşullar kapsamında “gazi”, görev esnasında vefat eden askerlere ise “şehit” denmektedir. Savaşmanın, yaralanmayı ve ölmeyi göze almanın temelinde diğerkâmlık ruhu ve yüksek manevi şuur yer almaktadır (Köleoğlu vd., 2013: 147). Ancak savaş ve çatışma nedeniyle oluşan yaralanmalar, ciddi seviyede fiziksel ve zihinsel kısıtlılığa sebep olabilmektedir (Keten vd., 2014: 33).

Türkiye’de savaş ve çatışmaların Anadolu tarihinden bu yana sürmesi nedeniyle birçok asker, gazi ve şehit olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı Devleti toprakları üzerine kurulmuştur ve birçok mücadeleye ev sahipliği yapmıştır. 1914-1918 yılları arasında yaşanan I. Dünya Harbi, 1915-1916 yılları arasında yaşanan Çanakkale Savaşı, 1919-1923 yılları arasındaki Kurtuluş Savaşı yurt savunması için yüzbinlerce insanın şehit düşmesine ve gazi olmasına neden olmuştur. Savaşlar ve çatışmalar aynı zamanda öksüz ve yetimleri de geride bırakmaktadır. Bu nedenle 1921 yılından itibaren esas hizmete başlamış olan Himaye-i Etfal Cemiyeti bu dönemde savaşa katılan askerlerin ve farklı şekillerde askerlere destek olan kadınların çocuklarına bakım sağlamak ve onları korumak amacıyla hizmet vermiştir (Çavuşoğlu, 2018: 1). Askerliğin ve savaşmanın sadece asker aile üyesini değil aile sisteminin tamamını etkilediği bilincinden yola çıkarak çocukların korunması sağlanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra bazı bölgelerimizde yaşanan karşılıklar nedeniyle de askerler şehit edilmiştir (Örneğin; 1930’daki Menemen Olayı) ya da yaralanmıştır (Örneğin; 1924’teki Nasturi İsyanı). Kore Savaşı, Kıbrıs Barış Harekâtında da birçok insanımız şehit ve gazi olmuştur. 1980’li yıllarla başlayan PKK terör örgütüyle yaşanan yoğun çatışmalar şehit olan askerlerin yanı sıra malulen gazi olan askerlerin sayısını da arttırmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu 1923 yılından beri çeşitli terör örgütleri ile mücadele edilmektedir; ancak özellikle 1990’lı yılların ilk çeyreğinde terör olayları sıkça yaşanmıştır (Topal, 2020). Dolayısıyla bu dönemde gazi ve şehit olan asker sayılarında artış görülmüştür. Bu çalışmada da

araştırmaya katılan gazilerin yarısı terör olaylarının sık yaşandığı 1991-2000 yılları arasında gazi olduğunu belirtmektedir.

Günümüzde gaziler, malul ve muharip olarak ikiye ayrılmış olup askeri çatışmalarda savaşamaz hâle gelenler malul gazi, yaralanmasa dahi savaşı ve görevini tamamlayanlar ise muharip gazi olarak kabul edilmektedir (Esen Ateş, 2019b: 129). Terör olaylarının bireyler üzerindeki etkisi yaş, cinsiyet, terör ile ilgili geçmiş deneyimleri, terör olaylarından doğrudan veya dolaylı yoldan etkilenme gibi faktörlere göre değişiklik gösterse de terörün bireylerin hayatlarında farklı düzeylerde iz bıraktığı aşikârdır (Tuncay ve Akçay, 2018: 312). Savaş ve çatışmalardan dolayı oluşan ölüm sayısı azalsa da savaşmanın bıraktığı fiziksel, psikolojik ve duygusal izler yerini koruyabilmektedir (Boyer, 2018: 6). Savaşa katılmak duygusal, zihinsel ve psikolojik sıkıntı ve gerginlik, savaş stresini oluşturabilmektedir (Figley vd., 2010: 60).

Savaş ve çatışma, diğer bir deyişle kitlesel şiddet bireylerin biyopsikososyal sağlığını ve aile işlevselliğini etkileyen önemli bir tehdit unsurudur (MacDermid Wadsworth, 2010: 537). Savaş stresinin, asker ailelerinde eş ve çocuklar üzerinde etkisinin oluşabileceği alan yazında ifade edilmektedir. (Figley ve Kleber, 1995: 79). Bir askeri personel, görev esnasında yaralandığında fiziksel yaraların yanı sıra psikolojik alanlarda ve aile ilişkilerinde yaraların açılmasına da sebep olabilmektedir (Gorman vd., 2014: 241). Bir kişinin birkaç sistemin üyesi olabileceği mümkün olduğundan bir bireyin başına gelen olumsuz yaşam deneyimlerinin etkisi, diğer sistemler bağlamında değerlendirerek anlaşılabilir (Almagor, 2011: 9). Bu nedenle askerlik sistemi, ülkemizde askerler dışında sosyopsikolojik açıdan tüm toplumu olumlu veya olumsuz olarak etkileyebilmektedir (Özgün, 2017: 53). Çünkü bir birey, farklı sistemlerde kendine özgü ilişkilere sahiptir; örneğin bir erkek farklı alt sistemlerde oğul, baba, ağabey, eş gibi rollere sahip olabilir (Minuchin, 1974: 52). Askerlerin yanı sıra aileleri de savaş ve çatışma durumunu tecrübe etmektedirler. Savaşı ya da çatışmayı doğrudan deneyimleyen bireyler için hiçbir şey artık eskisi gibi olamayabilir; fiziksel iyileşme sürecini tamamlasalar dahi bu çatışma sürecine tanıklık etmelerinden dolayı yaşamları olumsuz biçimde etkilenebilir (Paulson ve Krippner, 2007: 27). Askeri yaşam ve mücadele kavramları öyle iç içe geçmiştir ki ayrılmaz hale gelmiştir (Marquez, 2012: 962). Savaş ve çatışmalar, insanların fiziksel ve psikolojik olarak etkilenmesinin yanı

sıra günlük rutinlerinde eğlence anlayışından yemek seçeneklerine kadar ciddi değişikliklere sebep olmaktadır (Gauvin, 2016: 288).

Türkiye’de gazilerin aile sisteminde yaşanan değişiklikler ve aile üyeleri arasındaki etkileşim akademik çalışmalar bağlamında yeterince ele alınmamıştır. Gaziler ve ailelerine destek hizmetleri sunabilmek için, diğer tüm müracaatçılarda olduğu gibi gaziler ve ailelerinin yaşadıkları zorlukları anlamaya çalışmak gerekmektedir. Çünkü gazilik durumu sonrası, babanın evdeki rollerinden ve sorumluluklarından ailenin sosyo-ekonomik düzeyine, çocukların akademik başarısına kadar pek çok alanda değişiklikler yaşanabilmektedir. Bu bağlamda ailenin sağlıklı ilişkiler sürdürebilmesi için aile üyelerinin yaşanan değişiklikler karşısında yılmazlığının arttırılması önemlidir. Sosyal hizmet, insanı ve sosyal adaleti temel alan ve insanların iyilik halini geliştirme çabası ile toplumsal engelleri, eşitsizlikleri ve adaletsizlikleri gidermeye çalışan uygulamaların var olduğu bilimsel bir disiplindir (Şahin ve Sakarya, 2018: 82). Gaziler ve aileleri, askerlik sisteminin önemli bir parçasıdır. Bir askerin yaralanması, eş sistemi ve ebeveynlik sistemi üzerinde önemli etkilere sahip olabilmektedir. Araştırmanın amacını, malul gazilik durumunun aile sistemi ve alt sistemler ile etkileşiminin belirlenmesi oluşturmaktadır. Araştırmanın amacı doğrultusunda gazilik ile aile işlevselliği arasındaki Türkiye Harp Malulü Gaziler, Şehit Dul ve Yetimleri Derneği İstanbul Şubesi’nde araştırmaya katılmaya gönüllü 20 evli gaziyle yapılan yüz yüze derinlemesine görüşmeler aracılığı ile belirlenmeye çalışılmıştır. Gazilerin ve ailelerinin refahını sağlamada sosyal hizmet uygulamalarının önemli olduğu anlaşılmıştır. Gaziler ve ailelerinin iyilik hallerini geliştirmek amacıyla orduda sosyal hizmet uygulamalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Gazilik durumu sonrasında aile üyelerinin sahip oldukları tüm kaynaklar ile güçlenmeye ve yeni bir hayat düzenine alışmaya gereksinim duydukları zorlu süreçlerde sosyal hizmet uzmanının aileyi bütüncül olarak ele alması ve kontrollü bir şekilde ailenin uyum sürecini kolaylaştırması gerekmektedir.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, askerliğin ve gaziliğin kavramsal çerçevelerine yer verilmiştir. İlk olarak, askerlik kavramı üzerinde durulmuştur. Çeşitli kaynaklar vasıtasıyla askerlik kavramı tanımlanmış, daha sonrasında gazilik durumu üzerinde durulmuştur. Gazilerin yaşamış oldukları başlıca psikososyal sorunlar ele alınmıştır. İkinci olarak, aile sistemi ele alınmıştır. Sonrasında

asker ve gazi olma durumunun aile sistemi ile etkileşimi üzerinde durulmuştur. Son olarak, orduda sosyal hizmetin kökenlerinden ve asker ve gazi aileleri için öneminden bahsedilmiştir. İkinci bölümde, araştırmanın yöntemine ve çalışma grubunda yer alan katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine ve tanımlayıcı bulgularına yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise Türkiye Harp Malulü Gaziler, Şehit Dul ve Yetimleri Derneği ili örneğinde malulen gazi olma durumu ile aile sisteminin etkileşimi araştırmasının, bulgular ve yorumları ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ALANYAZIN

1.1. Askerlik ve Gaziliğin Kavramsal Çerçevesi

Bu bölümde askerlik ve gazilik kavramları incelenmiştir. Muharip gazi ve malul gazi ayırımına varıldıktan sonra mevcut literatür ışığında yaşanan savaş ve çatışmaların asker ve gazilerde yol açtığı askeri travma, travma sonrası stres bozukluğu, alkol ve diğer madde bağımlılıkları gibi başlıca psikososyal sorunlardan bahsedilmiştir. Daha sonra aile sisteminden ve aile sistemi ile gazi olma durumunun etkileşimi üzerine çeşitli alt başlıklar ele alınmıştır. Son olarak orduda sosyal hizmet disiplini ve uygulamaları üzerinde durulmuştur.

1.1.1. Askerlik Kavramı

Askerlik hizmeti, aktif görev yapan askerlerin her anını ve davranışlarını kontrol edebilen, tekdüze kıyafet ve davranış biçimine uymalarını isteyen bir kuruma katılım sağlamaları anlamına gelmektedir (Cohen, 1985: 34). Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde, asker kelimesini (2021) “orduda görev yapan erden generale kadar herkes; askerlik görevi veya ödevi; er; topluluk düzenine saygısı olan, disiplinli; yurdunu iyi koruyan, kahraman özelliği taşıyan” olarak tanımlanmıştır. Çevrimiçi bir sözlük olan Cambridge sözlüğünde ise asker (soldier) kelimesi “bir orduda olan ve onun üniformasını giyen kişi, özellikle savaş sırasında savaşılan biri” olarak tanımlanmıştır (Cambridge Dictionary, 2021). 211 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu'nda “Askerlik: Harp sanatını öğrenmek ve yapmak mükellefiyeti” olarak ve “Asker: Askerlik mükellefiyeti altına giren şahıslarla (Erbaş ve erler) özel kanunlarla Silahlı Kuvvetlere intisabeden ve resmi bir kıyafet taşıyan şahıs” (md. 2) olarak tanımlanmıştır.

Toprak, insanları bir arada tutma ve o toprak üzerinde yaşayan insanları belli alanlarda birleştirme özelliğine sahiptir ve bu nedenle ülkeler topraklarını koruma ve güvenlik ihtiyacı duyarlar (Gauvin, 2016: 289). Güvenlik ve savunma ihtiyacını karşılamanın temelinde güçlü bir askeri ordunun oluşturulması ve bu ordunun her daim savaşmaya hazır bir şekilde dışarıdan gelen tehditlere karşı ülkeyi koruma düşüncesi yer

almaktadır (Bilgiç vd., 2015: 98). İnsanoğlunun yüzyıllardır sayısız alanda pek çok değişme ve gelişmeden geçmesine rağmen güvenlik ihtiyacının ilk çağlardan beri sürmesi önemli bir ayrıntıdır (Sakarya, 2018: 3). Birçok toplumda güvenlik amacıyla zorunlu hizmet olarak tutulan askerliği tamamlamak, erkeklerin yetişkinliğe geçişinde en önemli noktalardan biridir (Lahelma, 2005: 305). 1111 sayılı Askerlik Kanunu'nda ülkemizdeki askerlik çağı şartları şöyle belirtilmiştir:

Askerlik çağı her erkeğin nüfus kayıtlarında yazılı olan yaşına göredir ve yirmi yaşına girdiği yılın ocak ayının birinci gününden başlayarak kırk bir yaşına girdiği yılın ocak ayının birinci gününde bitmek üzere en çok yirmi bir yıl sürer. Bu süre, Cumhurbaşkanı kararıyla beş yıla kadar uzatılabilir veya kısaltılabilir (md. 2).

Askerlik hizmeti, ülkemizde vatan borcu olarak sayılmakta ve istisnalar dışında bütün erkeklere zorunlu kılınmaktadır (Kantarıcı, 2003: 82). Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sının 72. maddesinde "Vatan hizmeti, her Türkün hakkı ve ödevidir. Bu hizmetin Silahlı Kuvvetlerde veya kamu kesiminde ne şekilde yerine getirileceği veya getirilmiş sayılacağı kanunla düzenlenir" (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982) hükmü ile askerliğin bireylerin ödevi olduğu vurgulanmıştır. Orduda rütbe en belirgin askeri özelliktir, ordu mensupları erler ve meslek olarak askerliği seçenler olarak ikiye ayrılır; rütbe arttıkça askeri personellerin aldıkları ücret ve sorumluluk da artmaktadır (Moore, 2011: 15).

1.1.2. Gazilik Kavramı ve Malul Gazi Tanımı

Savaş ve çatışmalarda şehit olan askerlerin yanı sıra geriye kalanlar şehit aileleri, gaziler ve gazi aileleridir. Bu nedenle öncelikle gazi kavramının ne olduğunu, kimlerin gazi unvanına sahip olduğunu ve malul gazi ile muharip gazi ayrımının nasıl yapıldığının incelenmesi gerekli görülmektedir. Kelimeler ve kavramlar tıpkı fikirler gibi bir tarihe sahiptirler ve bu yüzden anlamlarını kodlamaya çalışmak veya kökeninden ayrı değerlendirmek sözcüklere yenilmekten başka bir şey olmamaktadır (Scott, 2010: 112). Bu yüzden ki, kavramları tarihinden ve kültürel ortamından bağımsız olarak incelemek; kavramın ortaya çıkış sebebini ve neyi ifade ettiğini anlama konusunda yetersizliklere neden olabilir. Dolayısıyla öncelikle gazi kavramının bağlamını anlamak gerekmektedir.

Ülkemizde herkes tarafından kabul gören bir “gazi” tanımı bulunmamakla beraber gaziliğin çok yönlü ve kapsamlı olarak hukuki, siyasi, askeri ve dini alanlarda bireylerin bakış açısına göre şekillendiğini söylemek yanlış olmamaktadır (Başcılar, 2017). Gazi kavramının kökü gazâ kelimesinden gelmektedir ve gazi gaza eden, ordunun başına geçip savaşan ve savaştan sağ bir şekilde başarıyla dönen anlamında, çoğul hali guzat olan Arapça kökenli bir kelimedir (Cunbur, 1987: 778). Gazi kavramının türediği gaza kelimesi, “İslam dinini korumak ve yaymak amacıyla Müslüman olmayanlara karşı yapılan kutsal savaş” anlamına gelmektedir (TDK, 2020). Gazi kavramı genellikle savaşlarda zafer elde eden kumandanlara ya da hükümdarlara şeref unvanı olarak verilen, çoğul hali guzat, guzza, guziy gibi kavramlara denk düşen ve gazayı yapan özne anlamına gelen bir kelimedir (Özcan, 1996: 443). Özellikle İslami toplumlarda İslamiyet uğruna savaşmak ve cihad etmek çok yüksek değere sahiptir (Mardin, 2007: 91). Öyle ki Türk milleti için ilk sırada Gazi Mustafa Kemal Atatürk gelmekte ve şehitler nurlanmış, gaziler ise şereflenmiş bireyler olarak görülmektedir (Çetinoğlu, 2015: 87).

Türk Dil Kurumu’na göre (2020) gazi kavramı, “müslümanlıkta düşmanla savaşan veya savaş yapmış kimse; olağanüstü yararlıklar göstererek düşmanı yenen komutanlara devlet tarafından verilen onur unvanı (Gazi Mustafa Kemal); savaştan sağ olarak dönen kimse” olarak tanımlanmaktadır. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi’nde ise (2020) gazi kelimesi, “din uğrunda savaşanlar için özellikle Türkler tarafından mücahid karşılığında kullanılan bir sıfat ve unvan” olarak geçmektedir. Dini literatürde kullanıldığında gazi kavramı, dini bir amaç uğruna cihat etmek anlamını taşımaktadır (Seyyar ve Köleoğlu, 2011: 33). Cihat, “din uğruna yapılan savaş” anlamına gelmektedir (TDK, 2021). Gazi kavramı (veteran), çevrimiçi bir sözlük olan Cambridge sözlüğünde ise (Cambridge Dictionary, 2020) “savaş sırasında orduda veya donanmada olan biri” anlamına gelmektedir. Bazı kaynaklarda ise gazi kelimesinin Türkçe karşılığı sayılabilecek olan yiğitliği ve kahramanlığı ifade eden “alp” kelimesi kullanılmaktadır (Çetinoğlu, 2015: 86). Gazilik, alplik, mücahitlik, gazâ veya cihat; hangi kelime kullanılırsa kullanılsın yapılan vurgu hep vatanın taşı toprağı, vatandaşın canı için canını feda etmeyi göze alan kahraman savaşçı ruhlara olmuştur.

Ülkemizde her yıl 19 Eylül’de gazilere duyulan şükran ve minnet ile gazilerimiz ve şehitlerimiz anılarak, Gaziler Günü kutlanmaktadır (Çetinoğlu, 2015: 93). Gaziler,

hukuki açıdan muharip ve malul olarak ikiye ayrılmaktadır. Malul gazi kavramında geçen malul kelimesi (disabled), çevrimiçi bir sözlük olan Cambridge sözlüğünde (Cambridge Dictionary, 2020) “diğer insanların yaptığı şeyleri yapmayı zorlaştıran bir hastalık, yaralanma veya duruma sahip olmak” anlamına gelmektedir. Malul sayılma şartları 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu’nda (2006) şu şekilde tanımlanmaktadır:

Sigortalının veya işverenin talebi üzerine Kurumca yetkilendirilen sağlık hizmeti sunucularının sağlık kurullarınca usûlüne uygun düzenlenecek raporlar ve dayanağı tıbbî belgelerin incelenmesi sonucu, 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (a) ve (b) bentleri kapsamındaki sigortalılar için çalışma gücünün veya iş kazası veya meslek hastalığı sonucu meslekte kazanma gücünün en az % 60’ını, (c) bendi kapsamındaki sigortalılar için çalışma gücünün en az % 60’ını veya vazifelerini yapamayacak şekilde meslekte kazanma gücünü kaybettiği Kurum Sağlık Kurulunca tespit edilen sigortalı, malûl sayılır (md. 25).

Muharip gazi unvanını alabilmek ise herhangi bir fiziksel yaraya, engelliliğe veya işlev kaybına bağlı tutulmamaktadır (Çetinoğlu, 2015: 92). Türkiye Emekli Subaylar, Emekli Astsubaylar, Harp Malulü Gaziler, Şehit Dul ve Yetimleri ile Muharip Gaziler Dernekleri Hakkında Kanun’da (2847 Sayılı Kanun, 1983) muharip ve malul gazi ayrımı şu şekilde yapılmaktadır:

Muharip Gazi: Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarından harbe fiilen katılanlar, Malul Gazi: Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarından; Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırlarını korumak ve güvenliğini sağlamak görevi ile harpte veya Devletin bekasını hedef alan terör örgütlerine karşı yurt içi ve yurt dışı mücadelede her çeşit düşman veya terörist silahlarının tesiriyle veya harp bölgesindeki harekât ve hizmetler sırasında, bu harekât ve hizmetlerin sebep ve tesiriyle yaralanarak tedavileri sonucunda engelliliği rapor ile kesinleşenler (md. 1).

Bu kanun kapsamında malul ve muharip gazi kapsamına giren gazilere SGK tarafından gazi unvanı ile gazi kartı verilmektedir (Köleoğlu vd., 2003: 138). Ülkemizde gazilere verilen 1 ile 6 arasında değişen engellilik derecesi mevcuttur ve en yüksek engellilik derecesi 1. derece olarak kabul edilmektedir (Karataş vd., 2019: 9). Maluliyet Tespiti İşlemleri Yönetmeliğine göre Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarının maluliyet derecelerinin belirlenmesinde TSK Sağlık Yeteneği Yönetmenliği esas alınmaktadır (md. 10). Vazife Malullüklerinin Nevileri ile Dereceleri Hakkında Nizamname ile 1 en

yüksek 6 en düşük maluliyet derecesi olacak şekilde sınıflandırılmıştır. Vazife malullüklerinin nevileriyle derecelerini gösteren cetvele göre, “kendisi ve çevresindekiler için tehlikeli olup bir akıl hastanesinde devamlı bakım ve ayırmayı veya aile yanında sürekli gözetmeyi gerektirmek suretiyle başkasının yardımına ihtiyaç gösteren, tedavisi imkansız, akut veya kronik gidişli, sonradan olma psikozlar”, “iki bacağın tam olarak yokluğu”, “iki gözün tam körlüğüne sebep olan yahut bir veya iki gözün görme kuvvetini ancak ziya hissi derecesine düşüren tedavisi imkansız organik hastalıklar” ve “iki elin bütün parmaklarının dibinden yokluğu” gibi durumlar birinci derece maluliyete girmektedir. “Bir gözün tam körlüğü veya ziya hissi derecesinde bulunması ile birlikte diğer gözün görme kuvvetini optik düzeltmeden sonra 1/10 dereceye kadar düşüren tedavisi imkânsız organik hastalıklar”, “sağ elin ve solak ise sol elin bilekten çıkarılması” ve “bir bacağın kalça ekleminden çıkarılması” gibi durumlar ikinci derece maluliyete girmektedir. “Dil, trake ve anüs gibi mühim organlardan birinin felci”, “sol üst tarafın dirsekle bilek arasından kesilmesi” ve “iki ayağın tam yokluğu” gibi durumlar üçüncü derece maluliyete girmektedir. “Zamanla artan ve çalışma kabiliyetini orta derecede bozan ve tedavisi imkânsız metabolizma ve iç salgı bezlerinin hastalıkları”, “iki kulağın tedavisi imkânsız tam sağırılığı” ve “iki el baş parmağının dibine kadar yokluğu” gibi durumlar dördüncü derece maluliyete girmektedir. “Dalağın çıkarılması”, “bir ayağın tam yokluğu” ve “iki taraflı testis yokluğu” gibi durumlar beşinci derece maluliyete girmektedir. “İş görme kabiliyeti ancak tedavi ile sağlanabilen metabolizma ve iç salgı bezlerinin hastalıkları”, “protez takılması imkânsız diş kavisleri veya diş yuvalarının harabiyeti ile birlikte bütün dişlerin veya en az bütün azı dişlerinin yokluğu” ve “sağ elin bütün parmaklarının yarı yarıya veya sol elin bütün parmaklarının yarıdan fazla hareket eksikliği” gibi durumlar ise altıncı derece maluliyete girmektedir (md. 3).

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu’nda (2006) vazife malullüğü şu şekilde tanımlanmaktadır:

Sigortalıların vazifelerini yaptıkları sırada veya vazifeleri dışında idarelerince görevlendirildikleri herhangi bir kamu idaresine ait başka işleri yaparken bu işlerden veya kurumlarının menfaatini korumak maksadıyla bir iş yaparken ya da idarelerince sağlanan bir taşıtla işe gelişi ve işten dönüşü sırasında veya işyerinde meydana gelen kazadan doğmuş olursa, buna vazife malûllüğü ve bunlara uğrayanlara da vazife malûlü denir (md. 47).

Yine 5510 sayılı kanunda harp malullüğü aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

Subay, astsubay, uzman jandarma, uzman erbaş, sözleşmeli erbaş ve er ile Türk Silâhlı Kuvvetlerince görevlendirilen 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (c) bendi kapsamındaki sigortalılardan; harpte fiilen ateş altında; harpte, harp bölgelerindeki harp harekât ve hizmetleri sırasında, bu harekât ve hizmetlerin sebep ve etkileriyle; harpte veya harbe hazırlık devresinde her çeşit düşman silâhlarının etkisiyle; askerî harekâtı gerektiren iç tedip ve sınır hareketleri sırasında, bu hareketlerin sebep ve etkisiyle; barışta veya olağanüstü hallerde, emir veya görev ile uçuş yapan uçucularla hangi meslek ve sınıftan olursa olsun emirle görevli olarak uçakta bulunanlardan uçuşun havadaki ve yerdeki sebepleriyle ve yine emir ve görev ile dalış yapan dalgıçlarla; hangi meslek ve sınıftan olursa olsun emirle görevli olarak denizaltı gemisinde veya dalgıç kıtasında bulunanlardan denizaltıcılığın veya dalgıçlığın çeşitli sebep ve etkileriyle; anayasanın 92 nci maddesi veya Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler uyarınca Türk Silâhlı Kuvvetleri, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı mensuplarının yabancı ülkelere gönderilmesini gerektiren durumlarda, birliklerin bulundukları yerlerden hareketlerinden itibaren yurt içinde, yurt dışında, yabancı ülkelerde veya yurda dönüş sırasında, vazife malûl olanlara harp malûlû denir (md. 47).

Her bireyin hayat boyu deneyimledikleri yaşantılar, biriktirdikleri anılar ve insanlarla olan etkileşimleri farklıdır; daha sonra bireyin askerlik hayatına girmesiyle askerlik hayatı boyunca biriktirdikleri daha da farklılaşacaktır. Görünen gelecekte bitecek gibi durmayan ve sonuçları net olmayan savaşlar nedeniyle hem fiziki hem ruh sağlığı açısından biyopsikososyal desteğe ihtiyaç duyan gitgide büyüyen bir nüfus mevcuttur ve yaralanan askerlerin gaziliğe geçiş süreci de tedavi ve yardım gerektirmektedir (CSWE, 2010). Gazilerin bireysel olarak hayat hikayeleri ve askerlik öncesi geçmiş tecrübeleri birbirinden farklı ve benzersiz olmakla beraber gazi olduktan sonra karşılaştıkları temalar ile hayat döngüleri birbirine benzeyebilmektedir (Botero vd., 2020: 2-3).

1.1.3. Gazilerin Yaşadıkları Başlıca Psikososyal Sorunlar

Gazi olmanın ve gazilik unvanını almanın temelinde kalıcı bir doku, organ veya işlev kaybının olması yer almaktadır. Gaziler, organ kaybı, uzun süren sağlık sorunları yaşarlar ve tedavi süreci uzun sürmekle beraber ömür boyu engelli olarak yaşamak gibi durumlarla karşı karşıya kalmaktadır (Esen Ateş, 2019a: 75). Gazi unvanını almak, ülkemizde bedensel hareket kısıtlılığı, organ veya doku hasarı veya amputasyon olması gibi bazı fiziki şartlara tabii tutulmaktadır. Kol, bacak, kulak gibi organların tedavi amacıyla kısmen veya tamamen kesilip çıkartılmasına “amputasyon” denmektedir

(TDK, 2020). Askerlerin yaralanma durumunda ampute durumları da sıkça karşılaşılan durumlardan biridir. Gazilerin yaşadıkları amputasyon fiziksel acıya, aile veya arkadaş ilişkilerinde ve mesleki hayatlarında değişikliklere yol açabileceğinden bireylere hem fiziksel hem psikolojik açıdan zorluklar yaşatabilmektedir (Tuncay ve Musabak, 2015: 467). Yaralanmalarına uygun tedavi görebilmek amacıyla şehir değiştirebilir ya da görmeleri gereken uzun süreli tedaviler nedeniyle farklı sorunlar yaşayabilirler; ayrıca fiziksel yaraları, psikolojik açıdan kalıcı sorunlara yol açabilir (Makin-Byrd, 2011: 48).

Savaş ve çatışmalardan evlerine almış oldukları yaralar ile dönen gaziler, yasal haklarını er ya da geç elde etseler dahi birçoğunun sağlık problemleri devam etmekte; aynı zamanda psikolojik, sosyal ve ekonomik alanlarda da zorluklar yaşamaktadırlar (Hatun, 2018: 27). Gaziler, sıkıntılarını o kadar uzun süre yaşarlar ki, artık sıkıntılarını onların ayrılmaz bir parçası haline gelebilmektedir (Paulson ve Krippner, 2007: 145). Çoğaltılabilecek örnekler nedeniyle gaziler ve savaşta yaralanmalardan etkilenen bireyler benzersiz ve çok sayıda ek risklere sahiptir (Cozza vd., 2013: 311). O'Donnell vd.'nin gazileri 12 ay boyunca takip ettikleri çalışmada gaziler iyileşme gösterebilir de orta veya yüksek şiddette anksiyete, depresyon ve alkol kullanımını bildirmişlerdir (2013: 1333). Aynı zamanda gaziler yaralanma sonrası süreçte uykularında, iştahlarında ve belirli bir işe odaklanmada problemler yaşamaktadır (Glover, 1988: 60). Gaziliğin üzerinden yıllar geçmesine rağmen yaşanan psikolojik zorlukların atlatılması mümkün olmayabilmektedir. Örneğin Holland vd.'nin (2014: 709) yapmış olduğu çalışmada gazi olan ve olmayan hastaların yaşamlarının sonlarında bakımlarını sağlayan kişilere üzüntü veya anksiyete bildirme oranı kıyaslanmış ve gazi olmayanlara kıyasla gazi olanların %49 daha fazla üzüntü ve kaygı bildirdiği öğrenilmiştir. Sonuçta gazilerin yaşadıkları sosyal kaygı durumu, refah düzeyi ve kişilerarası ilişki kalitesini de azaltmaktadır (Kashdan vd., 2006: 579).

Hiçbir savaş veya çatışma görmemiş kuşaklardan farklı olarak en az bir çatışma görmüş ve yaralanmış olan gaziler, ölümün gerçekliğinin farkındadır ve güvende hissetmenin bir hayal olduğunu düşünerek sonlarının yanlarında ölen arkadaşları gibi olacaklarını düşünürler (Paulson ve Krippner, 2007: 137). Ancak bu güvende hissetmeme duygusu farklı durumlarda da açığa çıkabilmektedir. Buffum ve Wolfe'nin (1995: 270) yapmış olduğu çalışmanın sonuçlarına göre 2. Dünya Savaşı'nın yaşlı gazileri arasında en çok karşılaşılan korkulardan biri kontrolü kaybetme korkusudur;

örneğin hemşirenin uyuyan bir gaziye dokunarak uyandırması kendisini tehdit altında hissetmesine yol açmakta ve bu durum gazide öfke patlamasına sebep olabilmektedir.

Bazı gaziler, bilinçli bir şekilde istemeseler de geçmişte deneyimledikleri üzücü olayları zihinlerinde tekrar tekrar canlandırarak yaşamaya devam etmektedir (Rubin vd., 2004: 23). Günlük hayatta konuşulan konular, şehit veya gazilerin haberlerini izlemek, bir nesnenin askerlik dönemini hatırlatması gibi durumlar, gaziye çatışma ve yaralanma anını tekrar hatırlatabilir. Uzun vadeli olarak evlilik ve eşleriyle vakit geçirme, emekliliğin tadını çıkarma gibi planlar birçok gazi için devam etse de bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde çatışmanın anıları sonsuza dek sürebilir (Paulson ve Krippner, 2007: 27). Yaşadıkları olayları tekrar hatırlamaları, arkadaşlarının yanlarında öldüğü anı yeniden yaşamalarına sebep olarak hayatta kalma suçluluğu duymalarına sebep olabilir. Gazilerin hayatta kalma suçluluğu, yanında öfke duygusu ve intihar düşüncelerini de getirebilir (Glover, 1988: 60).

Gazilik, elbette insan psikolojisinde kötü kalıntılar bırakan tüm olaylar gibi kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Hamner'in 25 erkek gazi ile yapmış olduğu (1997: 35) çalışmada 9 gaziden 8'i halüsinasyonlar gördüğünü, %84'ü majör depresyon yaşadığını, %51'i ise alkol kullandığını ve bağımlılığı olduğunu belirtmiştir. Duygularını ifade etme yeteneği, insanlarla samimi bir ilişki kurmanın temel dayanaklarından ancak gaziler yaşadıkları durumlardan ötürü eşlerine dahi duygularını açmayacak hale gelerek yabancılaşmayı arttırabilir (Verbosky ve Ryan, 1988: 99). Vietnam gazileri gibi Irak savaşı sonrası gaziler ise kendilerini birçok konuda yetersiz hissetmeye başlamış ve duygusal olarak başkalarına yaklaşmakta ve ilişki kurmakta güçlük çekmiştir (Paulson ve Krippner, 2007: 28). Reijnen ve Duel'in (2020: 613) Hollanda'da silahlı kuvvetlerden ayrılan 2643 gazi ile yapmış olduğu anket çalışmasında ise gazilerin %27'sinin orta seviyede, %13'ünün ise ciddi seviyede yalnızlık hissettiği açığa çıkmıştır. Bununla beraber gaziler sık sık kâbuslar görmektedir, saldırı korkusuyla beraber fiziki savunmasızlık duygusu yaşayıp ani tepkiler gösterebilirler (Glover, 1988: 63).

1.1.3.1. Travma Kavramı ve Askeri Travma

Travma (trauma) kelimesi Yunanca kökenli bir kelimedir ve yara, yaralanma anlamına gelmektedir (Figley, 2008: 2193). TDK (2020) de travma kelimesini ruhsal

anlamda “sarsıntı” ve fiziki travma anlamında ise “bir doku veya organın yapısını, biçimini bozan ve dıştan mekanik bir tepki sonucu oluşan yerel yara, örselenme” olarak tanımlamıştır. Tıbbi anlamda travma kelimesi hem psikolojik hem de fiziksel olarak iki ayrı şekilde kullanılmaktadır (İzci ve Ünveren, 2017: 32). Bireyler, beklenmedik ya da tesadüfi bir şekilde gerçekleşen ve yaşamlarını tehdit eden deprem, yangın, taciz gibi korkutucu deneyimler yaşadıklarında fiziksel veya psikolojik travma yaşayabilirler (Gladding, 2015: 93). Fiziksel travma bireylerin yaşadığı fiziksel hastalık ve rahatsızlıkların bir nedenidir (Coddington, 1972: 205). Gazilerin yaralanmalarının çoğu patlamalardan dolayı olup çoklu travma adı verilen vücudun birden fazla yerinde meydana gelen hasar ve yaralanmaları içermektedir (Yarvis, 2013: 83). Fiziksel travma, hastalanması veya şiddetli yaralanması sonucu bireyde meydana gelen geçici ya da kalıcı hasarlar anlamına gelmektedir (Reyes vd., 2008: 657). Bazı bireylerde psikolojik travma görülmesinin yanı sıra ağrı, acı veya engellilik korkusu gibi fiziksel travma belirtileri de görülmektedir (Özgen ve Aydın, 1999: 35). Fiziksel yaralanmalarda askerler için birinci sırada travmatik beyin yaralanması yer almaktadır (Boyd ve Asmussen, 2013: 163). Beklenmedik bir olay olduğu için fiziksel travmalar bireyin hayatını yaşanan travmadan öncesi ve sonrası olarak ikiye ayırmaktadır (Richmond vd., 2000: 1343). Psikolojik travma ise bireyin duygusal olarak dehşet verici bir olay yaşaması veya başkalarının travmalarına şahit olması durumunda ortaya çıkan ruh halini tanımlamakta ve psikolojik travmaya maruz kalmak bireyin kişilik özelliklerini, anıları nasıl hatırladığını veya aile üyelerine karşı duygularını dahi etkileyebilmektedir (Reyes vd., 2008). Psikolojik travmaya birçok insanın ailesinden birilerinin, yakın arkadaşlarının veya akrabalarının ölmesi örnek verilebilir (Buffum ve Wolfe, 1995: 266).

Bu çalışmada gazilerin hem fiziki hem de psikososyal travmaları göz önünde bulundurulmuştur. Cambridge sözlüğünde travma, “hoş olmayan bir deneyimin neden olduğu şiddetli şok veya bu duyguya neden olan deneyim” olarak geçmektedir (Cambridge Dictionary, 2020). Travma kavramı, 17. yüzyılın sonlarından itibaren tıp biliminde fiziksel yaralanmaları tanımlamak için kullanılmış ve 19. yüzyılın sonlarına doğru yaşanan kötü olayların psikolojik etkisine de vurgu yapılmıştır (Figley vd., 2017: 2). Askeri travma, diğer savaşla ilgili travmalardan farklı olarak savaş ve çatışmalara aktif katılan ordu mensubu bireylerin üzerinde savaş stresinin etkisini ifade etmektedir

(Figley, 2012). Savaş ve çatışmalardan hayatta kalarak geri dönen bireylerde en olası sonuç, yaşananların travmaya dönüşmesidir (MacDermid Wadsworth, 2010: 537). Çünkü yaşanan çatışmalara katılan hiç kimse değişmeden eve dönmez; hatta bazıları için asıl savaş askerden eve döndükten sonraki süreçte olayların duygusal etkilerini azaltma, aileye yeniden uyum sağlama veya iş hayatına dönme gibi durumlarla ilgilenirken başlamaktadır (Hazle vd., 2012: 238). Travmatik olay kavramı duyulduğunda akla trafik kazası, yangın, terör saldırısı, deprem veya sel gibi üzüntü yaratan olaylar, afetler gelmektedir (Figley, 2008: 2193). Savaş ve çatışmalar, olabildiğince çeşitlenebilecek travmaya neden olan üzücü yaşam olaylarından sadece biridir (Galovski ve Lyons, 2004: 496). Travmatik olaylar, zihinde daha sıradan anılar gibi kısa süreli saklanmaz veya birdenbire silinmez; aksine bu olayların zihinden hiçbir zaman silinmemesi de mümkündür (Horowitz, 1986: 247).

Askerlerin travmatizasyonu ailelerini de etkileyebilmektedir. Asker ailelerinin tümü, beklenen veya beklenmeyen zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar (Wadsworth vd., 2013: 38). Savaş ve askeri çatışmaların gerçek maliyeti, askerler görevdeyken değil; fiziksel ve psikolojik açıdan evlerine yorgun olarak döndüklerinde ve o evde onlar olmadan idare etmeye alışmış ve dönen askerin eskisinden farklı halini desteklemek zorunda olan aileleri baş başa kaldıklarında ortaya çıkmaktadır (O'Donnell vd., 2011: 285). Paulson ve Krippner (2007) gazilerle ilgili yaptıkları çalışmada aile desteğinin, gazilerin psikososyal açıdan iyileşme süreçlerine katkı sağlayan önemli bir sosyal destek unsuru olduğunu belirtmişlerdir.

En büyük acılar, iyileşmeyen ve sürekli acı veren yaralardır. Travma yaşayan bireyler, toplumdaki en zayıf ve savunmasız halkaya dahil olabilirler (Descilo vd., 2017: 7). Bir gazi için fiziki yaralarının acılarından çok gazi olduğu anda yaşadıkları, şehit olan arkadaşlarına şahit olması, tedavi sürecinde yaşadıkları, organ veya uzuv kaybının hayatına getirdiği değişimlerle baş etmek çeşitli zorlukları beraberinde getirmektedir. Söz konusu üzücü olaylar gazilerin psikososyal sağlık sorunları yaşamalarına neden olabilmekte, bilişsel, davranışsal, duygusal, sosyal açıdan birtakım güçlüklerle yol açabilmektedir. Bu tür yaşam olaylarında gaziler bir gün yaşanan olayları ve çatışmaları unutup diğer gün sarsıcı bir şekilde hatırlayabildikleri için engebeli bir yaşam yolu gibidir (Paulson ve Krippner, 2007: 144).

1.1.3.1.1. Psikolojik Travmayı Açıklayan Kuram ve Yaklaşımlar

Travmatik olaylar, bireylerin yaşam güvenliğini tehdit eden ve kişinin başa çıkma yeteneğini zorlayan doğal afetler, fiziksel saldırılar, taciz ve tecavüz gibi olaylar olarak tanımlanabilir (Aker, 2012: 11). Birtakım değişiklikler gerektiren travmatik olayların yaşanması ile bireyin kendini uyum sağlayabilmek adına yeniden ayarlaması veya düzenlemesi gereken durumlar psikolojik travma olarak tanımlanmıştır (Coddington, 1972: 205). Psikolojik travma, bireyin kendini güçsüz hissetmesi ve kaynaklarının tükendiğini düşünmesi durumudur (Özen, 2018: 217). Psikolojik travmayı açıklayan çeşitli kuram ve yaklaşımlar mevcuttur, bu çalışmada bilgi işleme yaklaşımı, nesne ilişkileri kuramı ve Ehlers ve Clark'ın bilişsel yaklaşımına değinilmiştir.

Bilgi işleme yaklaşımı, bireylerin zihinlerinde şematik yapıların bulunduğunu bireylerin travmatik yaşam olaylarını zihinlerindeki şemalarla bütünleşme sağlanana kadar aktif olarak sakladıklarını, bu süreçte sakladıkları içerikleri tekrar tekrar inceleme eğiliminde olduklarını savunmaktadır (Horowitz, 1986: 246). Gözden geçirme, dikkat, hafıza, yorumlama gibi beceriler bilgi işleme sistemleri tarafından yönetilir ve bu faktörlerin TSSB ile bağlantılı olabileceği düşünülmektedir (Johnson vd., 2016: 218). Bilgi işleme yaklaşımı, bilginin nasıl kazanıldığı ve hafıza ile nasıl ilişkilendirildiğini inceler ve nörolojik olarak bilginin ilk ulaştığı limbik sistem ile ilgilenerek bilginin uyku, yemek, cinsiyet gibi farklı işlevleri ayırmak için insan vücudunda nasıl dağıtıldığına odaklanır (Hartman ve Burgess, 1993: 49).

Nesne ilişkileri kuramına göre çocukluk çağında yaşananlar, günümüzü ve geleceğimizi şekillendirecek olan kodları içinde barındırmaktadır (Ünal Erzen ve Dikkatli, 2019: 56). Bu nedenle nesne ilişkileri kuramında bireyin düşüncelerinin temeli daha çok yakın ilişkiler bağlamında önceki deneyimlerinde aranarak, bebeklik veya erken çocukluk döneminde travma yaratabilecek olaylar analiz edilmeye çalışılır (Ortigo vd., 2013). Bebekler, nesneleri kendi eylemleri doğrultusunda öznelletirir ve nesneler bebeğin deneyimleri sayesinde gitgide daha zengin ve karmaşık hâle gelir (Leiman, 1992: 215). Özetle nesne ilişkileri kuramı, tüm insanların iç dünyasında bilinçsiz bir şekilde oluşturdukları ilişki dünyasına ve kendi benlikleri dışında başkalarına da bağlılık duydukları karmaşık bir ilişki ağına sahip olduklarını savunmaktadır (Flanagan, 2016).

Bilişsel yaklaşım, bireylerin yaşadıkları durumları tehdit oluşturacak şekilde kodlamaları ve olumsuz inançlara sahip olmaları durumunda sosyal fobiler oluşturduğunu varsaymaktadır (Clark ve Wells, 1995: 75). Algılanan tehdit durumu bireyin sıkıntısını azaltmayı hedefleyen davranışsal ve bilişsel tepkileri teşvik etmektedir, Ehlers ve Clark'ın geliştirmiş olduğu bilişsel yaklaşım mevcut tehditi ve TSSB belirtilerini kontrol etmeyi amaçlamaktadır (Ehlers ve Clark, 2000). Bireyler yaşadıkları travmaları anlatırken yaşadıkları anılar tekrar canlandığı için geçmişteki olumsuz bakış açıları yerine terapist tarafından anlamlı ve doğru bir bilişsel model oluşturulmaya çalışılır (Briere ve Scott, 2015: 154). Bireylerin yaşadıkları travmatik olayları yeniden yaşamalarına sebep olacak tekniklerden ziyade daha önemli noktaları belirlemek amacıyla bilişsel yeniden yapılandırma teknikleri kullanılmaktadır (Ehlers ve Clark, 2008: 15-16).

1.1.3.2. Travma Sonrası Stres Bozukluğu

Travma sonrası stres bozukluğu (TSSB), yaşanan travmatik bir olayın sonrasına ortaya çıkan psikolojik bir rahatsızlık olarak tanımlanabilir (İzci ve Ünveren, 2017: 31). Yaşanan travmatik olaylar, bireylerde güvensizliğe ve korku hissine sebep olarak TSSB gibi ruhsal bozuklukların ortaya çıkmasına öncülük etmektedir (Güloğlu ve Kararımak, 2013: 237). TSSB, olumsuz yaşam deneyimleri sonucu duygudurum bozukluğu, tekrarlayan kâbuslar, fizyolojik ve psikolojik uyarılma, aşırı duyarlılık, uyku bozukluğu gibi bir dizi temel semptomlar grubudur (Summerfield, 1995: 18). Süreklilik arz eden birtakım duygusal istikrarsızlıklara sebep olmaktadır (Yarvis, 2013: 92). TSSB yaşayanlar, olağan durumları ve sıradan olayları kendilerini tehdit eden tehlikeli olgular olarak yorumlama eğiliminde olabilirler (Johnson vd., 2016: 228). Savaş travmasından, çatışmadan ve askerliğin getirdiği zorluklardan uzaklaşıp evlerine dönen askerlerin travma sonrası stres bozukluğu yaşama ihtimali bulunmaktadır. Askerlik boyunca erkekler ve kadınlar her gün fiziksel ve duygusal açıdan çatışmalara ve zorluklara karşı eğitilerek güçlendirilmelerine rağmen gazilik, birçok çatışma ve zorluğa uyum sağlayabilen bu bireylerin bile aşırı uyarılmışlık, kaçınma ve yeniden yaşama gibi travma sonrası stres bozukluğu belirtileri göstermelerine yol açabilir (Stacy, 2015: 52). Travmatik olayların yanı sıra çeşitli psikolojik, fiziki, ailesel ve sosyal faktörlerin

TSSB'nin ortaya çıkmasını etkilediği gibi yaşanan belirtilerin bir aydan fazla süredir sürmesi, TSSB tanısı koyabilmek için gereklidir (Ünal Erzen ve Dikkatli 2019: 52).

En belirgin TSSB semptomları arasında gazinin yaşadığı travmatik deneyimleri tekrar tekrar hafızasında canlandırması ve kâbuslar görmesi ile ilişkilendirilen yeniden yaşama (re-experiencing) alt kümesi bulunmaktadır (Rosenheck ve Nathan, 1985: 539). Savaş ve çatışmalar, daha önce psikolojik olarak sağlıklı olan bireylerde derinden yaralar bırakabilir. Travma sonrası stres bozukluğu yaşayan kişiler, geçmişteki anılarını düzgün bir şekilde bütünleştiremediğinden anılarını sürekli yeniden yaşayarak gündüz rüyaları görüp beklenmedik sesler duyabilirler (Van der Kolk, 1994: 255). Örneğin çatışma sonrası evlerine dönen gaziler, travma sonrası stres bozukluğu nedeniyle genellikle arkadaşlarının yanlarında öldükleri anı zihinlerinde tekrar tekrar canlandırarak aynı travmayı yeniden yaşarlar (O'Donnell vd., 2011: 287). Özetle gazilerin anılarını zihinlerinde yeniden yaşamaları, travma sonrası stres bozukluğunun belirti kümesidir (Rubin vd., 2004: 27).

Travmaya maruz kalan bireylerde bir diğer TSSB alt kümesi olan fizyolojik olarak aşırı uyarılmışlık (arousal) hali ortaya çıkabilir ve çevreden gelen uyaranlara karşı sürekli tetikte olma hali olarak tanımlanabilir (Scurfield, 2004: 80). Barker (1995: 24) uyarılmışlık kavramını “Bir eyleme heyecanlanma hali” olarak tanımlamıştır. Aniden sinirlenme, uykuya geçerken zorlanma ve uykudan sıçrama gibi belirtiler bireyin TSSB'nin aşırı uyarılmışlık alt kümesinin belirtileridir (Çetinkaya-Büyükbodur, 2018: 13). Uyarılma, vücutta olması gereken enerji anlamına gelirken aşırı uyarılma sağlıklı olandan daha fazlası olduğundan gazilerin ani seslere irkilmeleri ve daha sinirli hissetmelerine sebep olmaktadır (Whealin vd., 2008: 6). Kişi, uyarılmışlık anında çarpıntı, nefes darlığı veya irkilme gibi fizyolojik tepkiler verebilir (Aker, 2012: 19).

Duygusal ifade eksikliğine sebep olan kaçınma (avoidance) TSSB belirti kümelerinden bir diğeridir (Verbosky ve Ryan, 1988: 101). Bazı gaziler yaşadıkları çatışmaları ve olayları zihninden uzaklaştırmak için savunma mekanizmaları kullanırken bazıları ise anılarını devre dışı bırakmaktadır (Paulson ve Krippner, 2007: 27). Bireyler strese sebep olacak ve travmayı tekrarlatarak olan hatıralardan, düşüncelerden, insanlardan, konuşmalardan ve mekanlardan kaçınmak için çaba göstermektedirler (Kleber vd., 1995: 14; Çetinkaya-Büyükbodur, 2018: 12). Gazilerin yaşadığı travma sonrası stres bozukluğu, onları kendilerine ağır gelen iç çekişmelere

yönlendirebilmekte veya tam tersi bir etki bırakarak savaş deneyimini hatırlatacak her şeyden kaçınmalarına sebep olabilmektedir (Paulson ve Krippner, 2007: 4). TSSB yaşayan birçok Vietnam gazisinde yüksek düzeyde sosyal kaygı ve kaçınma görülmüştür (Hofmann vd., 2003: 573). Gazilerin yanlarındaki arkadaşlarının ölüm anlarını hatırlamaları, hayatta kalma suçluluğu duymalarını tetiklemektedir (Glover, 1988: 61). Gazilerdeki suçluluk duygusu ile yeniden yaşama ve kaçınma alt kümeleri arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır (Henning ve Frueh, 1997: 806). Yeniden yaşama ve aşırı uyarılmışlık semptomları sıklıkla görülürken kaçınma alt kümesinin belirlenmesi daha zor olabilmektedir (Simpson, 1995: 195). Çünkü gaziler, savaş bölgesini ve çatışma anını hatırlamamak için konuşmaktan kaçınabildikleri gibi bir alışveriş merkezinde kendilerini huzursuz hissedersen o ortama bir daha gitmemeye başlayabilirler; bu nedenle fark edilmesi zorlaşabilir (Whealin vd., 2008: 6).

İyileşebilen ya da hafifletilebilen fiziksel yaraların aksine, travma sonrası stres bozukluğunun temelindeki travma, sürekli devam eden bir sıkıntı kaynağıdır (Paulson ve Krippner, 2007: 3). Travma sonrası stres bozukluğunu değerlendirmek için öncelikle psikolojik travmanın oluşup oluşmadığını belirlemek önem arz etmektedir (Charles, 2003: 34). Travma sonrası stres bozukluğu oldukça yaygın olan bir rahatsızlıktır, eğer travma sonrası stres bozukluğuna yönelik olarak gerekli psikososyal müdahaleler gerçekleştirilmezse başka tür ruhsal sağlık sorunları ortaya çıkabilir ve gazileri rahatsız eden travmatik olaya özgü hatırlamalar yıllarca devam edebilir (Markowitz, 2007: 662). Sağlık sorunları, hastalanma ve yaralanmaların getirdiği acılar TSSB ile doğrudan ilişkilidir; bu nedenle evlerine yaralanmış olarak dönen askerlerde dikkat edilmesi gereken bir konudur (Roy vd., 2012: 149). Psikolojik problemler yaşayan gazilere geçmişte askerin kalbi, shell shock, savaş nevrozu gibi teşhisler konulmuş ve yakın geçmişte yaşadıkları sorunlar TSSB ile ilişkilendirilmiştir (Harris, 2013: 301). Çatışmayı ve savaşmayı deneyimleyen bireylerin yaşadıkları olayları bilinç olarak nasıl anlamlandırdığı ve travmalara karşı psikolojik bariyerlerinin ne kadar güçlü olduğu TSSB derecesini etkileyebilir. Bireylerin travma sonrası stres bozukluğuna yatkınlıkları ve TSSB'nin şiddeti, farklı faktörlerden etkilenmektedir. Örneğin Forbes vd.'nin (2013: 35) yapmış olduğu çalışmada askeri travma şiddeti yüksek olan gaziler, düşük askeri travmaya sahip askerlere göre daha şiddetli TSSB belirtileri göstermişlerdir. Diğer yandan travma yaşayan birinin çocukluğu ve aile hayatı tehdit, tehlike, korku gibi

olumsuz ögeleri ne kadar içeriyorsa TSSB'ye yatkın olma ihtimali o kadar artmaktadır (Paulson ve Krippner, 2007: 12). TSSB yaşayan gazilerde bu durum, TSSB yaşamayan gazilere kıyasla duygusal farklılıkları beraberinde getirebilir. Riggs vd. (1998) TSSB belirtisi gösteren gazilerin çoğunluğunun (%72); belirti göstermeyen gazilerin ise yarıdan azının (%24) sıkıntı ve stres seviyesine sahip olduğunu belirtmiştir (s. 92-93). Gazilerin TSSB düzeyleri ve bu süreçte yaşadıkları diğer aile üyelerini de etkilemektedir. Gazilerin eşleri de bu süreçten olumsuz biçimde etkilenmektedir, TSSB yaşayan gazilerin eşleri evin aile refahının, çocukların sorumluluğunun ve mali konuların neredeyse tamamını üstlenmektedir (Solomon, 1988: 326). TSSB yaşayan gazilerin TSSB yaşamayan gazilere kıyasla evlilik uyumunda, ebeveyn becerisinde yaşadıkları sorunlar ile şiddet davranışının yaygın olduğu alan yazında ifade edilmektedir (Jordan vd., 1992: 916). Asker ailelerinin travma sonrası stres bozukluğu belirtilerinin farkında olmaması ve psikolojik olarak teşhis konulmasını duymak istememeleri iyileşme yolunda en büyük engellerden birini oluşturmaktadır (O'Donnell vd., 2011: 287).

Gazilerin TSSB yaşaması, sadece tanı konan gaziye değil yakın aile üyelerini de etkilemekte ve aile üyeleri hiçbir duygu hissetmeme veya öfke duyma belirtileri gösterebilmektedir (Ray ve Vanstone, 2009). Gazilerin TSSB yaşaması, aile üyeleri arasındaki psikolojik uyumu da etkilemektedir (Galovski ve Lyons, 2004: 477). Caselli ve Motta'nın gazilerle yapmış olduğu (1995: 10) çalışmada TSSB ile evlilik uyumu arasındaki ilişki incelenmiş ve travma sonrası stres bozukluğuna sahip olan gazilerde ortalamanın çok altında evlilik uyumuna sahip oldukları sonucuna varılmıştır. TSSB şiddeti arttıkça gazilerin evlilik uyumu da ters orantılı bir şekilde azalmaktadır (Ahmadi vd., 2006: 282). TSSB yaşayan gaziler ve eşleri birbirlerine karşı düşmanlık beslediklerini ve psikolojik şiddete maruz kaldıklarını belirtmişlerdir (Miller vd., 2013: 240). Duruma gazi eşlerinin gözünden bakılırsa, gazi olmuş ve TSSB yaşayan eşlerini desteklemek onlar için de gerçekten zordur (Shehan, 1987: 55). Birçok çalışma, TSSB yaşayan gazilerin eşlerinin TSSB yaşamayan gazi eşlerine kıyasla daha fazla psikolojik ve evlilikle alakalı sorunlara sahip olduğunu göstermektedir (Renshaw vd., 2008: 586). Öyle ki TSSB yaşayan bir gazinin eşinde ikincil travmatik stres belirtileri görülmektedir. İkincil travmatik stres, TSSB yaşayan bireyleri anlamaya ve onlara yardımcı olmaya çalışırken kurulan empatiden ve duyulan şefkatten ötürü travmaya

dolaylı olarak maruz kalmaktır; bu nedenle ikincil stresin ortaya çıkabilmesi için TSSB yaşayan kişiye empati ya da duygusal yakınlık duyulması gerekmektedir (Figley ve Figley, 2017). Birey, yaşanan olayın ne kadar içindeyse veya yaşananları ne kadar yakından gözlemlediyse travmatik olaydan etkilenme şiddeti o kadar yüksek olmaktadır (Aker, 2012: 52). Özetle birinin sevdiği bir kişiye yaşadığı normalin dışında sayılabilecek olaylarda acı çektiği için yardım etme isteğinden kaynaklanan stres semptomlarını kapsamaktadır (Kleber vd., 1995: 15). Gazilerin TSSB şiddeti ile eşlerinin ikincil travmatik stresinin doğru orantılı olmasından ötürü gazilerin tedavisinde eşlerin daha çok dikkate alınması gerekmektedir (Ahmadi vd., 2011: 642). Çünkü ikincil travmatik stres yaşayan eşler, TSSB yaşayan eşten aşırı derecede sorumlu hissetme ve aşırı koruyucu davranma eğiliminde olabilmektedir (Figley ve Kleber, 1995: 82).

Gazilerin TSSB yaşaması sadece eşlerini değil, çocuklarını da etkilemektedir. Babaların TSSB düzeyi ile aile içi şiddet ve çocukların davranış bozuklukları arasında önemli ölçüde bir ilişki bulunmaktadır (Rosenheck ve Fontana, 1998: 738). TSSB yaşayan gazilerin, TSSB belirtisi göstermeyen gazilere göre çocukları ile daha fazla sorunlu davranışlar yaşadıkları saptanmıştır (Caselli ve Motta, 1995: 10). TSSB yaşayan gazilerin 3/1'den fazlası en az bir çocuğunun ciddi davranışsal ve klinik sorunlar yaşadığını belirtmiştir (Jordan vd., 1992: 923-924). Gazilerin TSSB düzeyleri, baba-çocuk ilişkisi kapsamında sadece kendi çocuğu ile olan ilişkisini etkilemeyip; aynı zamanda babasıyla olan baba-çocuk ilişkisinden de etkilenmektedir. Gazilerin intihar teşebbüsünde bulunmasının altında ise ciddi seviyede çocukken babası ile sorunlar yaşaması ve babanın çocuğa yönelik olumsuz davranışlar sergilemesi ile ilişkili olduğu anlaşılmıştır (Hyer vd., 1990: 718). Aile, gazilerin travma sonrası stres bozukluğunu etkileyen ve gazilik durumundan etkilenen bir sistemdir ancak iyileşme sürecinde bireylerin en büyük destek kaynağıdır. Gazilerin travmatik deneyimlerini ve yaşadıkları duyguları aileleri ile paylaşmaları halinde daha rahat ve huzurlu hissettikleri ortaya çıkmıştır (Charles, 2003: 40).

1.1.3.3. Alkol ve Diğer Madde Bağımlılıkları

Yaşanan zor günlerin ardından bazı gaziler, anılarını bastırabilmek adına sigara, alkol ve diğer maddelere yönelebilir. Kazalar, şiddet olayları ve diğer olumsuz yaşam

deneyimleri nedeniyle başvurulana madde kullanımı özellikle kaygılı ve depresif bir ruh halinde olan kişilerde yaygın olsa da tüm bireylerde görülebilir ve aile sorunlarında ihmal edilmemesi gereken bir konudur (Nichols ve Davis, 2017: 37). TSSB yaşayan gaziler travma sonrası stres bozukluğunun alt kümelerinden kaçınma belirtisi olarak gaziler sigara, alkol ve diğer madde bağımlılıkları edinebilir. En yaygın bağımlılık türü olan sigara kullanımı incelendiğinde, TSSB yaşayan gazilerin %45'inin; TSSB belirtisi olmayan gazilerin ise %25'inin ağır sigara içici olduğu ortaya konmuştur (Beckham vd., 1997: 637).

Barker (1995: 15) bireylerin kendilerini ve çevresindekileri tehlikeye atacak kadar alkol tüketmesi nedeniyle fiziksel olarak daha saldırgan olabileceğini vurgulamıştır. Gaziler, eve yeni döndükleri zaman alkol bağımlılığı gibi risklere sahiptir ve aileler artan stres ve çatışmalara maruz kalmaktadır (Makin-Byrd, 2011: 47). Çünkü birey bu maddelerin tesirinde iken aile üyelerine zarar verme ihtimali artabilmektedir. Örneğin gazilerin aile içi şiddete başvurma olasılığının, askerlik deneyimi olmayan bireylere göre daha düşük olmasına rağmen; gazinin alkol veya madde bağımlılığına sahip olması durumunda yakın partner şiddetine başvurma ihtimalinin 2 kat daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır (Bradley, 2007: 204). Aynı şekilde bağımlılık ve akıl sağlığı problemlerinden ötürü gaziler, aile üyeleri ile geçinemeyip mali olarak kendilerini yönetemezler ise evsiz kalma olasılıkları yükselebilmektedir (Dunne vd., 2015: 676). Madde bağımlılığı yaşayan gazilerin ayrıca madde kullanmayan gazilere göre yeniden uyum sağlama sürecinde daha zor zamanlar geçirme ihtimali yüksektir (Pease vd., 2015: 85).

1.2. Aile Kavramı ve Aile Sistemi

Aile bireyin ilk ortamıdır ve toplumun, bireylerin ve yaşamın temelinde aile sistemi vardır. Toplumlar değiştikçe aile yapıları da değişmektedir (Minuchin, 1974: 50). Aile kavramı Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde (2020) "evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik; aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü; birlikte oturan hısım ve yakınların tümü; aynı gaye üzerinde anlaşılan ve birlikte çalışan kimselerin bütünü" olarak tanımlanmıştır. Aile kelimesi (family), çevrimiçi bir sözlük olan Cambridge sözlüğünde (Cambridge Dictionary, 2020) ise

“anne, baba ve çocukları gibi birbirleriyle akraba olan bir grup insan” anlamına gelmektedir. Aile, çocukların ilk sosyalleştiği ve destek aldığı sistemdir (Duran ve Ünsal, 2014: 162). Bireyler için önemli fonksiyonlara sahip olan aile, içinde birliktelikleri barındıran temel sosyal gruptur (Mavili Aktaş, 2000: 55). Her insan eksik ya da tam bir aileye doğmaktadır. Bir bebek daha doğmadan bir annenin karnındadır, o bebeğin kan bağı ile bağlı olduğu bir annesi vardır. Ailenin yapısı, bireyin hayatını şekillendirmesinde önemli bir etkidir. Çünkü gruplar halinde yaşamak ve birlikte hareket etmek insanlığın doğasında vardır ve aileler üyelerinin içeriden ve dışarıdan gelen girdilere verecekleri yanıtları yöneten sosyal gruplardır (Minuchin, 1974). Değişen dünya şartlarıyla birlikte aile yapılarında da farklı yapılara evrilmeler görülmektedir; aile yapıları geniş aileden çekirdek aileye dönüşmekte ve tek ebeveynli ailelere rastlamak oldukça mümkün hale gelmektedir (Üstündağ, 2015: 114). Ancak aile bireyler topluluğundan çok daha fazlasıdır; çünkü bir ailenin dışarıdan görünenden çok daha fazla fonksiyonu bulunmaktadır; aile üyelerinin uzun bir geçmişi ve daha da önemlisi birlikte yaşayacakları geleceği vardır (Nichols ve Davis, 2017). Aile, sistem olarak insani gelişmeyi etkileyen biyolojik ve sosyal faktörlerin etkileşimine aracılık etmektedir (Troost ve Filsinger, 2008: 678).

Sistemler birbirleriyle iç içe geçmiş bir mekanizmanın parçası oldukları için bir parçayı ayırıp diğerlerinden ayrı incelemek resmin bütünü görmeyi engelleyebilir. Bu nedenle aile, içinde bulunduğu sosyo-kültürel koşullardan bağımsız olarak düşünülmemelidir (Mavili Aktaş, 2000: 67). Bireyler, tüm sosyal sistemlerin temelini oluşturmaktadır. Ancak bireye sistemin bir parçası veya alt sistemi olarak yaklaşırken resmin tamamını görmek adına sistemin bütününe dikkate alınması gerektiği ihmal edilmemelidir (Minuchin, 1974: 9). Bir aile sistemini incelemek, bireylerin özelliklerini, aile birliğini, bireylerin çevrelerini ve aralarında ne olup bittiğini; kısacası bütünü kapsamaktadır (Bubolz ve Sontag, 2008: 439). Bütünlük, sistemin temelidir ve tek başına düşünülürse bir alt sistemin diğer sistemlerden gelip kendinden kaynaklanmayan özellikleri vardır (Whitchurch ve Constantine, 2008: 329). Birey, kendi ailesinde eş, ebeveyn ya da çocuk olarak bir ailede yerini edinmektedir. Aile, en temelde anne-baba-çocuktan oluşan ve toplumun alt sistemi olan bir üçgeni temsil etmektedir ve kardeş olan çocuklar dahi her çocuk ayrı bir üçgen içerisinde yaşamaktadır (Fleck vd., 1988:

137). Örneğin 8 kişiden oluşan bir aile, farklı konularda birbirinden ayrılan çeşitli üçgenler veya dört çift olarak düşünülebilir (Madanes ve Haley, 1977: 90).

Aile, bireyin çoğunlukla içinde büyüdüğü ve gelişiminin büyük bir kısmını tamamladığı sistemdir. Bireyin çevresi, fiziksel, psikolojik ve sosyal olarak birey ve ailesine yakınlık olarak kavramsallaştırılabilir (Bubolz ve Sontag, 2008: 433). İnsanların oluşturduğu sistemler çevreleri ile etkileşim halinde ve çevrelerinde yer alan sistemlerle güçlü ilişkilere sahip oldukları için insanları içinde barındıran aile gibi sistemleri bağlamlarından ayrı olarak ele almak mümkün değildir (Whitchurch ve Constantine, 2008: 333). Aile aynı zamanda sürekli dışarıdan girdiler alan ve dışarıya çıktılar gönderen dönüşüme açık bir sistemdir ve karşılaştığı farklı aşamalara uyum sağlamaktadır (Minuchin, 1974: 50). Bir evlilik, ebeveyn-çocuk veya kardeş ilişkisi altmış yıldan fazla sürebilir ve bu da aile yapısının ilginç bir özelliğidir (Menaghan ve Godwin, 2008: 259). Aynı zamanda aileler tuhaf bir bağ ile birbirine bağlıdır; o bağ uzayabilir ancak garip bir şekilde asla kopmamaktadır (Nichols ve Davis, 2017: 9). Aile, birbirinden farklı potansiyellere sahip üyeler için birbirlerine ve dış etkenlere yönelik koruyucu, yaşam için gereken uyumu sağlayıcı, arabulucu ve kolaylaştırıcı bir sistemdir (Ünal, 2013: 32-33). Aile sisteminin işlevleri alt sistemler üzerinden farklılaşır; bireyler bir ailedeki alt sistemlerdir ve alt sistemler cinsiyetler, işlevler ya da ilgi alanlarına göre oluşturulabilir veya çeşitlendirilebilir (Minuchin, 1974: 52). Sistemler birbirleriyle sürekli iletişim ve etkileşim halindedir; etkileşim kurdukça sistemler büyümekte ve yeni sistemler kurularak gelişmektedirler (De Hoyos ve Jensen, 1985: 492). Sistemin işleyişini anlamak için sistemin bağlantılı olduğu sistemler arasındaki etkileşim süreçlerini incelemek ve anlamak gerekmektedir (Ünal, 2013: 33). Her sistem kendisinden daha geniş bir sistemin alt sistemidir; bu nedenle aileyi incelerken üst sistemlerin (kültür, politika veya toplum gibi) kapsamlı olarak incelenmesi ve en ufak ayrıntıların bile gözden kaçırılmaması gerekmektedir (Nichols ve Davis, 2017: 55).

Evlilik, sadece cinsel duyguların ve soyun devamlılığının sağlandığı kurum değildir; sosyal, psikolojik, kültürel ve daha pek çok unsuru içinde barındıran bir kurumdur (Yazıcı, 2019: 608). Aynı kültürden veya farklı kültürden çiftlerin bir araya geldiği her ailede kendine has bir aile yapısı mevcuttur. Birbirinden bağımsız aile üyelerinin yer aldığı ve ebeveynlerin çocuklarına destek olamayacak kadar uzak olduğu

ailelerde ne çocuklar ne de ebeveynler yönetici gücüne sahiptir, otorite belirsizdir; ayrıca birbirlerine fazla kenetlenmiş ailelerde ise ebeveynler çocuklarına liderlik yapamayacak kadar yakındır (Nichols ve Davis, 2017: 22). Aile temelinde işlemsel örüntülerle çalışan bir sistemdir ve üyelerine ne zaman, nasıl, kiminle iletişim kurulacağına dair kalıplar oluşturarak sistemin temelini oluşturmasını sağlar (Minuchin, 1974: 51). Ancak elbette aileleri birer sistem olarak düşünmek, bireylerin sorumluluklarından kurtulabileceği, bireyselliğin yok olduğu bir ortam oluşturmaz (Whitchurch ve Constantine, 2008: 348).

1.2.1. Aile Sisteminin Sınırları

Sınır, sistemin ne olduğunu ve nelerden oluşabileceğini tanımlar ve sistem ile alt veya üst sistemleri arasındaki temas noktasını ifade eder (Whitchurch ve Constantine, 2008: 333). Sınırların ana işlevi ise, sistemin farklılaşmasını veya istenmeyen değişimlere uğramasını engellemektir (Minuchin, 1974: 53). Sınırlar zamansal, fiziksel ve psikolojik olarak alanları bölmek için çizilebilir ve farklı açılardan ailenin hatlarını belirler (Allen vd., 2014: 101-102). Sınırlar, aile sistemi içinde karı-koca veya kardeş grubu gibi alt sistemlerin bütünlüğünü koruyabilir ve sistemler arası oluşabilecek ihlalleri engelleyebilir (Doherty ve Baptiste, 2008: 514). Örneğin ebeveyn ve çocuklar birlikte yemek yiyip oyun oynayabilirler ancak çocukların dahil edilmemesi gereken bazı eş (karı-koca) sistemi işlevleri vardır (Nichols ve Davis, 2017: 114). Bir kadının eş rolünden ziyade anne rolünü benimsemesi veya eşiyle yapabileceği faaliyetlerde çocuklarıyla gereğinden fazla vakit geçirmesi eş (karı-koca) ilişkisini zedeleyebilir. Bu durumda baba tarafından çocuk, eş ilişkilerini bozan temel sorun olarak görülebilir. Asıl sorun aile alt sistemlerindeki sınırların belirsizleşmesi iken bu gibi durumlarda çocuklar, ebeveynler arasındaki sorunların kaynağı olarak düşünülebilir.

Her ailenin kendine ait sınırları, aile üyeleri tarafından çizilmektedir. Sınırlar somut bir nesne gibi doğrudan ölçülemez, bireyler dolaylı yoldan sınırları keşfetmektedir (Distelberg ve Blow, 2011: 31). Bir birey, çocukken kendi sınırını ve bununla beraber hangi sistemin parçası olduğunu öğrenmeye başlar. Bu öğrenme süreci ömür boyu sürmektedir. Çünkü birey birden fazla sistem içinde yer almakta ve sistemlerdeki yeniliklere uyum sağlaması gerekmektedir. Bunun temel sebebi farklı bireylerin ve farklı grupların çeşitli isteklerinin olmasıdır (Farrington ve Chertok, 2008:

369). Bir sistemin sınırı, kimin ve nasıl katılacağını tanımlayan kurallardır; örneğin bir anne, kardeşlerden büyük olan çocuğuna kardeşinin ebeveyni olmadığını ve kardeşinin bir hatasını gördüğünde ebeveynlerine söylemesi gerektiğini belirttiğinde ebeveyn ve kardeş alt sisteminin sınırlarını tanımlamaktadır (Minuchin, 1974: 53). Bireyin rolleri, ait olduğu sistem ve sınırları değişse de birey bu döngüye uyum sağlayabilmektedir. Aile, açık ve sürekli değişim talepleriyle karşı karşıya olan sosyokültürel bir sistemdir; bu talepler her ailenin ait olduğu sosyal sistemden gelen çeşitli girdilerden kaynaklanır ve aileler arasındaki değişiminin kaynağıdır (Minuchin, 1974: 110). Çevreleriyle en azından bir miktar alışveriş yaptığı için tüm aile sistemleri açık sistemler olsalar da her ailenin açıklık dereceleri büyük ölçüde farklılık göstermektedir (Whitchurch ve Constantine, 2008: 333).

Asker aileleri, aile ihtiyaçları ve düzenini askeri talepler ve askeri düzene uyum sağlamak durumundadır (Savitsky vd., 2009: 328-329). Orduda birden fazla alt sistem ve rütbeliler arasında belli sınırlar olduğu gibi her ordu mensubunun ailesinin de birden fazla alt sistemi ve sınırları mevcuttur. Askerin uzun süreli görevlere gittiği veya yaralanıp gazi olarak evine döndüğü zamanlarda asker ailesinde aile içi sınırlar belirsizleşebilir. Asker eşleri evdeki sorumlulukların çoğunu üstlenerek görevde olan veya yaralı olan eşin sorumluluklarını da üstlenmek durumunda kalabilirler. Mali ve duygusal açıdan en büyük sorumluluk sahibi genellikle gazi eşleri olmaktadır (Verbosky ve Ryan, 1988: 99). Gazi eşi, yaralı eşine hastanede tedavi sürecinde ve sonrasında destek olurken evdeki çocuklara bakmakla da sorumlu olduğu için bu süreçte fiziki ve ruhsal gücü ikiye bölünebilir (Chapin, 2011: 536). Çünkü asker ve gazi eşi olmak, asker ve gazinin üzerine düşen sorumluluğunun bir kısmını üstlenmek demektir. Aile sınırları net bir şekilde çizilemeyeceği gibi tamamen belirsizleşmesi de ilişki kalitesinin düşmesine ve rol karmaşasına yol açabilmektedir.

1.2.2. Aile Sisteminin Alt Sistemleri

Aile, eş sistemi, ebeveyn-çocuk sistemi, kardeşler sistemi gibi sistemlerin üst sistemidir. Bir ailede ebeveynler ve çocuklar sisteminden çok daha fazla sistem bulunmaktadır (Whitchurch ve Constantine, 2008: 328). Aile üyelerinin komşu sistemi, akran sistemi, okul sistemi, iş sistemi gibi birçok sistem bulunmaktadır. Ancak bu çalışmada özellikle aile içinde gazilik durumundan başlıca etkilendiği düşünülen alt

sistemlerin etkileşimi üzerinde durulmuştur. Çalışmanın bu bölümünde eş (karı-koca) sistemi, ebeveyn-çocuk sistemi ve kardeşler sistemine değinilmektedir.

Aile alt sistemleri belirli örneklerle çoğaltılabileceği gibi tüm alt sistemler belli sınırlarla ayrılmaya ihtiyaç duyar. Aile sistemi dahil tüm sistemlerdeki sınırların işlevi, alt sistemlerin farklılaşmasını engellemektir (Vetere, 2001: 134). Alt sistemlerin belirli işlevleri mevcuttur, alt sistemler arası sınırın aşılması üzerine bir denge kurulmuş ve kişilerarası ilişkiler bu bağlamda gelişmiştir (Minuchin, 1974: 53-54). Ancak savaş ve çatışmalarda yaşanan yaralanmalar, kişilerarası ilişkileri zayıflatabilmektedir (Cozza vd., 2013: 311). Aile sisteminin alt sistemleri yaş, cinsiyet, ortak ilgi alanı gibi belli özelliklerle birbirlerinden ayrılan sistemlerdir; her alt sistemin kendine has özellikleri ve işleyiş biçimi mevcuttur (Ünal, 2013: 33). Aile alt sistemi çift, ebeveyn, erkek, kadın, hobiler, dede, babaanne alt sistemlerini kapsayabilir (Vetere, 2001: 134). Savaşlar ve çatışmalar, aile sistemindeki alt sistemler arasındaki dengeyi bozmakta ve aile üyelerini beklemedikleri rolleri üstlenmek zorunda bırakmaktadır (MacDermid Wadsworth, 2010: 549). Aile olmak, herkesin içinde düzen ve uyum içerisinde yaşayabileceği, isteklerin ve fırsatların dengeli bir şekilde paylaşıldığı bir yaşam alanı oluşturmak demektir. Çocuklar, bir süre sonra evliliğin ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir (Haley, 1984: 11). Ebeveynler gibi çocuklar da günlük rutin içinde farklı şeyler isteyebilir; örneğin bir pazar günü ebeveynlerin evde dinlenmek istemesi gibi çocuklar da onlarla oynanmasını ve onlara ilgi duyulmasını isteyebilir (Farrington ve Chertok, 2008: 369). Çocukların ihtiyaçları yaşlarına, cinsiyetlerine ve kişilik özelliklerine göre değişeceği için ebeveynler çocuklarının istekleri ve karşılanması gereken ihtiyaçları konusunda bilinçli olmalıdır. Ailenin koşullara uyum sağlayabilen güçlü bir yapıya sahip olması için ailedeki alt sistemlerin sınırları birbirlerine karşı açık olmalı ve birbirlerine müdahalede bulunmadan ama sağlıklı iletişime açık bir şekilde işlevlerini yerine getirebilecek potansiyelde olmalıdır (Minuchin, 1974: 54). Gazilik, ailelerin uyum sağlama konusunda güçlü bir yapıya ihtiyaç duydukları bir durumdur. Tüm aile üyelerini etkileyen durumların aile sisteminin yanı sıra alt sistemlere de doğrudan veya dolaylı yoldan etkileyeceği için gaziler ile çalışırken göz önünde bulundurulması gereken hususlardandır.

1.2.2.1. Eş (Karı-Koca) Alt Sistemi

Aile sisteminin kurulması için en temel olan sistem eş sistemidir. İnsanlar, doğası gereği yaşamlarını sürdürebilmek için başkalarına ihtiyaç duyarlar ve bu durum iki cinsiyetin bir araya gelmesi ve birbirini tamamlaması anlamına gelmektedir (Mavili Aktaş, 2000: 55). Eş alt sistemi iki yetişkinin ailenin işleyişi için hayati önem taşıyan görevleri ve sorumlulukları üstlenip bir aile kurmak amacıyla bir araya gelmesiyle oluşur (Minuchin, 1974: 56). Eş sistemi ailede kurulan ilk alt sistemdir. Askerlerin ve gazilerin eş sistemindeki sorunlar, çocuk sistemini ve çocuklar arasındaki kardeşler sistemini de etkileyebilmektedir.

Aile alt sistemleri, ailenin dışında topluluk üst sistemi, kültür üst sistemi gibi farklı üst sistemlere de sahiptir ve üst sistemlerden etkilenir (Whitchurch ve Constantine, 2008: 332). Kültür, insanların yaşadığı toplumlar tarafından o kültürdeki tüm insanların yapması uygun görülecek olan davranış kalıplarıdır (Nichols ve Davis, 2017: 66). Bireylerin cinsiyet farklılıkları ve onlara hangi konuda özelliklerin yansıtılacağı da Batı kültürlerinde kadınların çekicilik ve destekleyicilik gibi özelliklere sahip olmasının beklenmesi gibi kısmen kültürel olarak belirlenmektedir (Dallos ve Draper, 2015: 58). Bazı kültürlerde bir erkeğin evin maddi ihtiyaçlarını kazanmak için çalışması ve kadının ev işlerini görüp çocukları yetiştirmesi de nitekim kültürel kodlardan gelmektedir. Bu kültürel kodlarda zorunlu veya istekli değişiklikler yaşanması eşler arasındaki dengeyi değiştirebilir. Örneğin bir kocanın işten ayrılması, ailenin dengeyi yeniden sağlaması ve hayatta kalabilmesi için gözden geçirilmesi ve çözüm üretilmesi gereken bir konudur; eşin ise ailenin maddi düzenini dengeleyebilmek amacıyla daha fazla sorumluluk almasına sebep olacaktır (Minuchin, 1974: 62). Bu durum hem eş alt sistemini hem de ebeveyn-çocuk sistemini etkileyebilir. Baba çalışan rolünden işsiz rolüne kısa süreli olarak geçiş yaptığında bu durum, uzun süreli geçişlere kıyasla daha kolay toparlanabilir. Ancak her iki durumda da aile sisteminin bu duruma uyum sağlaması için belirli aşamalardan geçmesi gerekebilmektedir. Diğer bir örnekle işyerinde stres altında olan bir koca eve döndüğünde karısını eleştirebilir; bu eşin kocasından çekinmesine veya karşı saldırıda bulunmasına sebep olabilir ama eş bir süre sonra kocasını destekleyebilir (Minuchin, 1974: 61). Ailede yaşanan normalden farklı olaylar, diğer aile üyelerini de içine dahil eden bir konu haline gelmekte ve ailedeki tüm bireylerin ortak dengeyi bulma çabasını gerektirmektedir.

Aile üyelerinden birinin asker olması, uzun veya kısa süreli ayrılıklar, askerin yaralanması veya ölmesi gibi ailede yaşanan normalin dışında sayılabilecek olayların yaşanmasına sebebiyet verebilir. Applewhite vd. tarafından (1995) yapılan çalışma sonuçlarına göre orduda görev yapan sosyal hizmet uzmanlarından ankete katılanların %72'si askeri müracaatçılarında evlilik sorunlarına ve kişiler arası uyum bozukluklarına rastladıklarını belirtmişlerdir (s. 284-285). Ancak elbette evlilikte ayrılık ve askeri konuşlandırma durumları dışında eşler arasında önceden yaşanan duygusal sorunlar, askerlerin mesleklerinden kaynaklanan olumsuz deneyimlerle daha da karmaşık hale gelebilir (O'Donnell vd., 2011: 284-285). Bir askeri personelin eşi, askerlerin davranış değişikliklerini ve artan stres durumlarını tespit etme ve anlama konusunda diğer bireylerden daha özel bir konumdadır; bu nedenle asker ailelerinde eşler kilit rol üstlenmektedir (Zwanziger vd, 2016). Andres ve Moelker'in (2011: 418) eşleri askeri konuşlandırmalar nedeniyle evden uzaklaşan annelerin refah seviyesi ile, çocukların refah seviyesinin doğru orantılı olduğu sonucuna varılan çalışmasından da anlaşıldığı gibi eşlerin desteklenmesi çocukların refahına da katkı sağlayabilir. Askeri konuşlandırmalardan yaralı olarak dönen bir aile üyesi ile ailenin tüm alt sistemlerini etkileyecek yeni bir düzen gereksinimi ortaya çıkacaktır. Gazi, ailede evin geçimini sağlayan kişi olduğunda yaralanma sonrasında ailenin ekonomik sıkıntılar yaşama ihtimali da bulunmaktadır (Tuncay ve Akçay, 2018: 317). Kocanın işten ayrıldığı örnekte olduğu gibi ailede dengenin yeniden sağlanması ve gazi aile üyesinin fiziksel ve duygusal açıdan yaşadığı değişimlere alışılması gerekmektedir. Bu ani değişen hayata uyum sağlama süreci elbette kolay değildir. Gaziler, çatışma deneyimlerinden ötürü sözel olmayan ifadelerle eşlerine karşı mesafeli olmak istediklerini ve ilişki kurmaktan çekindiklerini belirtebilirler; ancak eşler bu durumdan ötürü kendilerini suçlarlar (Shehan, 1987). Başcılar ve Karataş'ın (2021: 31) 225 terör gazisi ile yapmış olduğu çalışma sonuçlarına göre terör gazilerinin %84,9'u sevdiklerine yeteri kadar zaman ayıramadıklarını belirtmişlerdir. Gazilik, sadece bireyin fiziki değişiklik yaşamasına değil tüm ailenin mesleki, ekonomik, psikolojik ve ailevi gibi pek çok açıdan değişiklikler yaşamasına neden olmaktadır. Gazilerin yaşadığı sorunlar, aile üyelerini de derinden etkilemekte ve aile üzerinde olumsuz etkiler bırakmaktadır (Galovski ve Lyons, 2004: 477). Örneğin gazi eşlerinin, eşlerine duydukları düşmanlık duygusunun ve kaygı düzeyinin gazilerden daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır (Miller vd., 2013:

246). Gazi eşleri askeri yaşamdan sivil yaşama intikal etme sürecinde bir geçiş programına ihtiyaç duymaktadırlar (Borah ve Fina, 2017: 152).

1.2.2.2. Ebeveyn-Çocuk Alt Sistemi

Evlilik ve aile sistemi, çocukların varlığı ile bütünleşir, öyle ki 12 çocuğu olan bir ailenin henüz ilk çocuklarını bekleyen bir aile ile benzer özelliklere sahip bir evliliği olmadığı aşıkardır (Haley, 1984: 11). Bu nedenle ebeveyn-çocuk sistemi, aile sisteminin temel ve belirleyici alt sistemlerindendir. Ancak çocuklar, ait oldukları sistemin sınırlarını ebeveynlerinden öğrenmektedirler. Bir çocuğun hayata gözünü açtığı ilk anlardan itibaren en temel ihtiyacı annelik rolünü üstlenen birinin onu koruması, beslemesi ve ona ailesine ve hayata dair bir şeyler öğretmesidir (Minuchin, 1974: 46). Çocuğa ait olduğu sistemin sınırlarını günlük rutinler sırasında yaşantılar aracılığı ile öğretmek, aile içindeki alt sistemler arası kargaşayı engelleyebilir. Örneğin ebeveynler konuşurken, çocuk onların konuşmalarını böldüğünde uyarılmazsa, çocuk sistemler arası ayırım yapmanın farkına varamaz ve çiftin eş ilişkisi, ebeveyn ilişkisine döner; bu nedenle ebeveynler, küçük çocuklarına eş sisteminin dışında vakit ayırmalı ve sistemler arası belirsizlik yaşanmasına izin vermemelidir (Nichols ve Davis, 2017). Aileler, sosyalleşme sürecinde çocuklarının davranışlarını ve kimlik duygusunu birlikte şekillendirirler; ancak bazı aileler, ebeveyn-çocuk sisteminin çift ilişkisini aşmasına o kadar izin verirler ki iki kişilik bir aile olmaktan üç kişilik bir aile olmaya geçiş eşleri hiçbir zaman yeterince tatmin etmez (Minuchin, 1974). Bu gibi ailelerde, eşler arası sorunların kaynağının çocuk olduğuna inanılır ve bu giderek eşler için daha fazla acı verici bir hâl alabilir (Dallos ve Draper, 2015: 74). Elbette tüm ailelerde çocuk sistemindeki karışıklıklar ailede kargaşaya sebep olmayacaktır. Bazı ailelerde ise çocuk iyi ilişkilerin lideridir. Birçok çiftin evliliğinin temelinde çocukları yer alır, eşlerin birbirleriyle nasıl iletişim kurduğu ve beraber yemek yeme durumları bile çocuğun varlığı ile belirlenebilir (Haley, 1984: 11).

Babalık ve askerlik kavramları, bir araya geldiğinde dengenin sağlanması zor bir durum oluşacaktır; çünkü biri diğerinden etkilenen önemli kavramlardır (Matarazzo ve Baines, 2019: 8). Çocuklar bilişsel becerileri geliştikçe evde yaşanan tüm olayların farkına varmaktadır. Andres vd.'nin (2011: 10) yapmış olduğu çalışmanın sonuçları, askerlerin iş kaynaklı evden ayrılmalarının sadece asker ve eşini ya da partnerini değil

asker çocuklarını da etkilediğini göstermiştir. Asker çocuklarını, askeri yaşantının yanı sıra babanın yaşadığı ebeveynlik stresi dolaylı yoldan etkilemektedir (Palmer, 2008: 205). O'Donnell vd.'nin yapmış olduğu çalışma (2011: 286) verilerine göre askeri konuşlandırmalar sırasında ebeveynlerin çocuklarına dair ebeveynlik stresinin ulusal aralığın iki katına çıktığı anlaşılmıştır. Askeri konuşlandırmalar sırasında, çocuklar çeşitli tepkiler verebildikleri için çok çocuklu ebeveynler, çocuklarının farklı tepkilerini yanıtlamaya çalışırken asker olan ebeveyn çocuklarının mezuniyet gibi özel günleri sırasında görevde olduğundan fırsatları kaçırmış gibi hissedebilmektedir (Paley vd., 2013). Çocuklar, doğrudan deneyimlemeseler bile etraflarındaki çocuklardan asker ebeveyni yaralanan veya ölenleri duydukları için ebeveynleri göreve giderken yaralı olarak dönebileceğinin ya da hiç dönemeyeceğinin farkında olarak vedalaşırlar Lester ve Flake, 2013: 122). Flake vd.'nin (2009: 274) yapmış olduğu çalışmada ebeveynler, eşleri askeri görevlere gittiğinde çocukların %56'sının uyumakta zorlandığını, %14'ünün ise okul notlarının ve derslere olan ilgisinin azaldığını belirtmiştir. Çocuklar ebeveynlerinden daha fazla zaman veya daha fazla duygusal bağlılık gibi yeni taleplerde bulunduğu bu şaşırtıcı olmamalıdır; çocuklar açıkça ihtiyaçlarını dile getirmektedir (Minuchin, 1974: 58). Çocuklar ihtiyaçlarını herhangi bir yolla dile getirseler de katı hiyerarşiye sahip olan ailelerde ebeveynler çocuklarının taleplerini ve ihtiyaçlarını dikkate almaksızın ebeveynlik güçlerini olumsuz yönde kullanabilirler (Carr, 2012: 97). Ebeveynler çocuklarının her zaman olumsuz özelliklerine odaklanarak kontrolcü ve baskıcı olmaya çalışırlar ise çocuklar da baskı altındayken isyankâr olmayı sürdürür ve ebeveyn-çocuk ilişkisi bu şekilde bir sarmala dönüşebilir (Nichols ve Davis, 2017: 243).

Askerin çatışma ve savaş bölgesinde görevde olması başlı başına aile üyelerinin zorlandığı bir dönem iken; asker eve yaralı olarak döndüğünde başa çıkılması gereken yepyeni bir sorun grubu ortaya çıkacaktır (Solomon, 1988: 324-325). Askerin gazi olarak eve dönmesi hem ebeveynler için hem de çocuk için alışılmışın dışında bir hayat düzeni anlamına gelmektedir. Çocuklar küçükken aile, işlevini iyi bir şekilde yürütebilir ancak çocuk büyüdükçe aile yaşantısı değişebilmektedir (Nichols ve Davis, 2017: 117). Bu nedenle ebeveynlerin, çocuk ile olan ilişkisi çocuk büyüdükçe gözden geçirilmelidir; ebeveyn-çocuk ilişkisinden ebeveyn-genç yetişkin ilişkisine yumuşak bir geçiş yapılmalıdır (Minuchin, 1974: 64). Çünkü çocuklar, küçükken gazi babanın neden ve

nasıl yaralandığını anlamakta güçlük çekebilir ancak büyüdükçe olayın arka planını ve gaziliğin ne demek olduğunu anlayacaklardır. Bireyler sonu ölüm, acı veya hayal kırıklığı ile biten stresli durumlarla karşılaştıklarında bu duruma anlaşılmama korkusu da eşlik eder ve bu nedenle duygularını ifade etmekten kaçınabilirler (Mavili Aktaş, 2003: 42). Örneğin gaziler, çocuklarına ve eşlerine şiddetli tepkiler vermekten korktukları için aile arasında çıkan tartışmalardan kaçınabilirler, yaşadıkları stresli durumdan ötürü olan bu kaçınma onları yalnızlık duygusuna yakınlaştırabilir (Glover, 1988: 68). Ruscio vd.'nin (2002) yapmış olduğu çalışmada, çatışma yaşayan gazilerin çocukları ile ilişkilerinde diğer bileşenlerden önemli ölçüde farkla duygusal uyuşmanın ortaya çıktığı belirlenmiş olup bu durumun baba-çocuk arasındaki ilişkide ilgisizliğe, etkileşimde isteksizliğe neden olabileceği bu bağlamda ilişki kalitesini olumsuz yönde etkileyeceği saptanmıştır. Gazilerin yaşadığı psikolojik problemler çocuklarının okul başarılarını da etkileyebilmektedir (Şen, 2016: 146). TSSB belirtileri gösteren ve savaş deneyiminden ötürü saldırgan davranışlar sergileyen gazilerin çocuklar duygusal ve davranışsal sorunlar, düşük akademik başarı ve iletişim sıkıntısı gösterebilmektedir (Figley, 2012: 121). Gazilerin iyileşme süreci yıllarca sürebileceği için, çocuklara gazilik durumunun açıklanması çocuğun yaşına ve gelişimsel özelliklerine uygun biçimde yapılmalıdır (Cozza vd., 2013: 318). Aynı zamanda gaziliğin, çocuklar üzerindeki etkisinin daha iyi anlaşılabilmesi için mevcut riskler ve tüm değişkenler değerlendirilmelidir (Galovski ve Lyons, 2004: 488).

Çocuklar, ailelerin yaşadığı olumsuz durumlardan farklı şekillerde etkilendikleri için olası olumsuz durumlarda odaklanılması gereken ilk gruptur (Dekel ve Goldblatt, 2008: 287). Hem aktif görev yapan askerler hem de gaziler için yaşanan madde bağımlılığı, depresyon veya yakın partner şiddeti gibi olumsuz olgular çocuklara kötü örnek oluşturabilir (Marshall vd., 2005: 862). Olumsuz durumlar, sadece asker veya gazi evdeyken çocukları etkilemez. Andres vd. (2011: 6)'nin yapmış olduğu çalışmaya göre çocuklar ebeveynlerinden uzak kaldığında bazılarının daha sık ağlama, inatçı olma, çabuk sinirlenme gibi davranışlar sergilediği, bazılarının ise daha sorumlu ve daha yardımsever hissetme gibi davranışlar gösterdiği ortaya çıkmıştır.

1.2.2.3. Kardeşler Alt Sistemi

Kardeşler alt sistemi, çocukların dış dünyaya hazırlandığı ve bazen birbirlerini destekleyerek bazen ise birbirleriyle tartışarak akran ilişkilerine ön hazırlık yaptıkları ilk sosyal laboratuvarıdır (Minuchin, 1974: 59). Bir çocuk, kardeşi bilgisayar oyunları oynamak isterken televizyonda çizgi film izlemek isteyip tartışma çıkarabilir (Farrington ve Chertok, 2008: 369). Kardeşler arası çıkan anlaşmazlıklar, onları hayata hazırlayan birer alıştırma olabilmektedir. Eğer ebeveynler, kardeşler sisteminin sınırlarına kendilerini dahil edip çocuklar arasında çıkan anlaşmazlıkları çözmeye çalışırlarsa, çocuklar hayatta bazı konularda mücadele vermenin ne demek olduğunu hiçbir zaman öğrenemezler (Nichols ve Davis, 2017: 114).

Çocuklar, ailelerin yaşadığı olumsuz durumlardan farkı şiddetlerde etkilendikleri için olası olumsuz durumlarda odaklanılması gereken ilk gruptur (Dekel ve Goldblatt, 2008: 287). Hem aktif görev yapan askerler hem de gaziler için yaşanan madde bağımlılığı, depresyon veya yakın partner şiddeti gibi olumsuz olgular çocuklara kötü örnek olabilmektedir (Marshall vd., 2005: 862). Olumsuz durumlar, sadece asker veya gazi evdeyken çocukları etkilemez. Andres vd. (2011: 6)'nin yapmış olduğu çalışmaya göre çocuklar ebeveynlerinden uzak kaldığında bazılarının daha sık ağlama, inatçı olma, çabuk sinirlenme gibi davranışlar sergilediği, bazılarının ise daha sorumlu ve daha yardımsever hissetme gibi davranışlar gösterdiği ortaya çıkmıştır. Ebeveynler, çocuk sistemine gerektiği zaman müdahale ederken, kardeşler alt sistemine mümkün olduğunca müdahale etmemeli ve kardeşler karşılaştıkları sorunları iş birliği ve dayanışma ile çözmeyi öğrenmelidir. Kardeş alt sistemi, çocuklara yetişkinlerin müdahale edemediği özel alanlarının olduğunu, gizlilik ilkesinin ve kendilerine ait bir alanın olduğunu hissettirmelidir (Minuchin, 1974: 59). Babanın gazi olma durumunu çocukların kendi aralarında konuşmaları gazilik kavramını anlamlandırmalarını kolaylaştıran unsurlardan olabilmektedir.

1.2.3. Aileye İlişkin Yaklaşımlar

Çalışmanın bu bölümünde gaziler ve ailelerinin sorunlar ile başa çıkmalarında yardımcı olunabilecek aile yaklaşımlarından bahsedilmiştir. Aileler ile çalışan sosyal hizmet uzmanları ailelere müdahalede bulunurken faydalandıkları yaklaşım fark etmeksizin yanlış yapmayı değil ailelere uygun ve onların istedikleri yönde hizmet

vermeyi öncelik edinmelidir (Mavili Aktaş, 2000: 54). Asker ve gazilere yönelik sosyal hizmet uygulamaları bireysel bir müdahaleden ziyade bireyin ailesi ve topluma yönelik olup bireyin çevresini de kapsamaktadır (Şahin ve Sakarya, 2018: 88). Gaziler ve aileleri ile çalışırken yapısal, sistemik, çözüm odaklı, bilişsel-davranışçı, psikanalitik ve stratejik yaklaşımdan ve deneyimsel aile terapisi, Bowenian aile terapisi ve öyküsel aile terapisi yaklaşımından faydalanılabilir.

Aile ile çalışan meslek elemanları sürecin en başından itibaren aile üyeleri ile iletişim ve etkileşim halinde olup “burada ve şimdi” mantığı ile ana odaklanmayı içeren görüşmeler organize etmektedirler (Robins vd., 2008: 391). Son yıllarda aile araştırmaları alanı, araştırmacıların ve aile danışmanlarının uzun incelemelerinden geçmektedir (Klein ve Jurich, 2008: 32). Ancak Nichols ve Davis, (2017: 22) ailelerin güçlü ama görünmez yapılara gömülü oldukları için aile sorunlarının çözüme kavuşmaya karşı inatçı ve değişime karşı dirençli olduğunu ifade etmektedir. Her aile biriciktir ve hiçbir aile kendiliğinden normal ya da anormal, işlevsel veya işlevsiz olarak nitelendirilemez; çünkü bütün aileler kendine özgü gelişim sürecine tabiidir (Minuchin, 1974: 95). Aile sistemi içinde bulunduğu tüm koşullarla beraber değerlendirilmeli ve aile ile ilgili tüm sistemler incelenmelidir (Mavili Aktaş, 2004). Bir aile değişen koşullara uyum sağlayamadığı ve aile üyeleri kendilerini değişen durumlara hazır hale getiremediği zaman işlevsel olmayan aile olarak tanımlanmaktadır (Akün, 2013: 88). Aile ile çalışan meslek elemanları bireyleri sorunları kaynağından ayırmadan ele alıp ailedeki bireylerin etkileşimini dönüştürerek onları bir araya getirmekten güç alabilmektedir (Nichols ve Davis, 2017: 6). Aile ilişkilerinin hangi koşullar altında, zamanla nasıl değiştiğini ve ilişkilerdeki gelişmeleri nelerin tetiklediğini öğrenmek, meslek elemanları için her ailede tekrarlayacak olan kalıcı sorulardır (Menaghan ve Godwin, 2008: 259).

Gaziler ve aileleri ile çalışılırken yararlanılabilecek olan yaklaşımlardan ilki yapısal aile yaklaşımıdır. Minuchin, problem yaşayan ailelerin ikiye ayrıldığını ve bazılarının birbirine sınıksız bağlı olup diğerlerinin kendini izole etmiş ve duygusal olarak kopuk olduğunu fark ettiğinde yapısal aile terapisinin öncüsü haline gelmiştir (Nichols ve Davis, 2017: 22). Minuchin, aileyi yeterli sınır netliği ve geçirgenliği gerektiren alt sistemler aracılığıyla çalışan bir sistem olarak tanımlar ve ailenin, çocukların sosyalleşmesi ya da evli çiftlerin birbirini desteklemesi gibi işlevlerini

olduğunu belirtir (Doherty ve Baptiste, 2008: 510). Yapısal yaklaşım, aileyi karmaşık bir organizma olarak görmektedir (Minuchin ve Fishman, 2002: 67). Aile üyelerinin kendi aile içindeki değişikliklerden ötürü iç baskılara; sosyal yapılara uyum sağlama isteklerinden ötürü ise dış baskılara maruz kaldığını varsaymaktadır (Vetere, 2001: 135). Bireylerin sorunlarının altında yatan gizli sebepleri ortaya çıkarmak için yapısal aile danışmanlığı haritalandırma tekniğini kullanarak bütüncül bakmayı ve bireyin aile yapısını incelemeyi temel almaktadır (Üstündağ, 2015: 125). Yapısal aile terapisini diğer aile yaklaşımlarından ayıran özelliği, önce ailenin tekrarlanan işlemler sonucu oluşturmuş olduğu ve birtakım beklentileri teşvik ettiği yapısal kalıplarını ortaya çıkarıp daha sonra bu yapısal kalıpları değiştirmek için belirli yasaların kullanılmasıdır (Nichols ve Davis, 2017). Yapısal yaklaşıma göre bir ailenin işlevsiz olması demek aile üyelerini büyütme ve yetiştirme gibi işlevlerini yerine getiremiyor olması demektir (Carr, 2012: 97). Aile üyeleri, net bir şekilde belli olmayan ancak tüm ilişkilerini ona göre ilerlettikleri bir ilişki düzenine sahiptirler ve bu düzen değişikliklere uğramakla beraber ailenin bütününe kapsamaktadır (Minuchin, 1974: 89). Tüm aileler yaşam döngüsü içerisinde farklı yollardan ve dönemlerden geçerek yeni düzenlemelere veya sistemler arası sağlıklı bir şekilde geçişe ihtiyaç duymaktadır (Ünal, 2013: 35). Aile düzenine tüm ailenin ve hatta bazı durumlarda daha da fazla kişinin dahil olduğu gibi ailede ortaya çıkan sorunlara da tüm grubu dahil etmek önemlidir; çünkü aile üyeleri birbirleri ile karşılıklı ve birbirlerini tamamlayıcı işlevlere sahiptir (Nichols ve Davis, 2017). Yapısal aile terapisti, bireylerin değişikliklere ne gibi geri bildirimler verdiklerine ve bu sürecin nasıl karar ve seçimlere dönüştüğüne odaklanmaktadır (Vetere, 2001: 134). Yapısal aile terapisinde ailelerin ortak dilinin ne olduğu, birbirlerine karşı geçmişte ve günümüzde bakış açılarının nasıl olduğu anlaşılmaya çalışılmaktadır (Solas, 1991: 154). Yapısal aile terapisti bir eylem terapistidir; geçmiş keşfetmek ve yorumlamaktan ziyade şimdiyi değiştirmek amaçlanmaktadır (Minuchin, 1974: 14). Yapısal aile yaklaşımında bireylerin güçlerini, kaynaklarını, esneklik ve değişim alanlarını keşfedebilmek amacıyla ailenin alt sistemleri, ilişkileri, sınırları, fonksiyonları ve sosyal destek kaynakları araştırılır ve sonucunda aile yapısı değerlendirilir (Vetere, 2001: 135). Yapısal aile terapisinin önceliği, oturuma başlar başlamaz ailenin çeşitli hiyerarşik yapısını, kendine özgü kısıtlamalarını, aile üyelerinin otorite miktarlarını ve yapısal özelliklerini gözlemlemek ve olumlu yönde değiştirmektir (Nichols ve Davis,

2017). Gaziler ve aileleri ile çalışırken aile hayatında değişimlerin kaçınılmaz olacağını ve değişimler arası geçişlerin sağlıklı bir şekilde yapılması durumunda sonucun olumlu dönütler olacağı aile üyelerine anlatılmalıdır. Gazilik aileye yeni bir hayat düzeni getirmektedir; bu nedenle geçmiş değil bugün ve gelecek aile için önem arz etmektedir. Yapısal aile yaklaşımı kapsamında gazi ve ailesinin kurumsal, duygusal, maddi ve çevresel tüm destek kaynakları araştırılarak bütüncül bir yaklaşımla aile işlevselliği kazanılması için kaynaklara erişimleri sağlanmalı ve alt sistemlere geçirgenliğe değinilmelidir.

Gaziler ve aileleri ile çalışırken sistemik aile yaklaşımından faydalanmak da mümkündür. Aile, bireyin etkileşime geçtiği ilk çevresi ve bağımlı olduğu başlıca sistemidir. Sistem yaklaşımında müracaatçıların etrafındaki insanlardan izole olmuş kendi başına yaşayan varlıklar olarak değil, etrafındaki tüm varlıklarla etkileşimde bulunan ve çevresiyle birbirine bağımlı sistemler olarak görülmesi temeldir (De Hoyos ve Jensen, 1985: 492). Sistemik aile yaklaşımının arka planını İkinci Dünya Savaşı sonrası psikolog ve psikiyatristlerin insan davranışı ve insan uyumu üzerindeki çoklu etkileri anlamaya çalışması ve bu süreçte bireyi aile üyeleri ile tedavi etme denemeleri oluşturmuştur (Combrinck-Graham, 1990: 501). 1979 yılında Broderick ve Smith, aileleri sistem teorisinden faydalanarak incelendiğinde iletişim, kontrol ve sınırlar gibi alanlarda oldukça etkili olduğunu düşünmüşler ve 1980’lerde aileler üzerinde sistem yaklaşımının kullanılması büyük ilgi görmüştür (Whitchurch ve Constantine, 2008: 330). Aileler kişilerarası ilişkilerin aşılmasını engelleyen görünmez sınırlara sahip olan cinsiyet, işlev, nesil gibi alt sistemlere ayrılmaktadır ve bir sistemin temel özelliği bu alt sistemleri arasındaki ilişki ile belirlenmektedir (Nichols ve Davis, 2017). İnsan davranışını ve sorunlarını gözlemlerken ortaya çıkan en büyük problemlerden biri bireylerin yaşadıkları sorunların bir yönüne odaklanıp sorunun sadece o yönden ibaret olduğunu düşünmektir (Kerr ve Bowen, 1988: 59). Bu nedenle sistem yaklaşımı bireylere ve sorunlarına tek yönlü değil çoklu perspektiften bakmayı amaçlamaktadır. Aileler, sistemik yaklaşımda bireylerin topluluk halinde birlikte yaşadıkları bir kurum olarak değil, bütün olarak bir sistem ve organizma olarak görülmekte ve çok yönlü inceleme gerektirmektedir (Horigian vd., 2008: 389). Sistemik aile yaklaşımına göre, aileye bir bütün olarak bakılmazsa ve bireylerin sorunlarına sistemden bağımsız izole olarak bakılırsa sorunların çözüme kavuşturulmasında anlamsız ve yetersiz bir yol

izlenmiş olur (Nichols ve Davis, 2017). Dolayısıyla sosyal hizmet uzmanları, aileler ile çalışırken tek bir aile üyesini dikkate alıp ailenin diğer üyeleri arasındaki etkileşimi göz önünde bulunmadan ilerlerse zamanla ailenin bütünlüğünün sağlanmadığını fark edebilir (Mavili Aktaş, 2000: 57).

Sistem yaklaşımı ile sosyal hizmet uygulamalarında bireyin sorunlarına bütüncül olarak bakılmaya ve sorunların temeline inerken sorun bireyin çevresinde aranmaya başlanmıştır (Acar ve Acar, 2002: 33). Bu nedenle sistemik aile yaklaşımını kullanan sosyal hizmet uzmanları, bireylerin sorunlarını çözüme kavuşturmak için sadece aile içindeki problemleri çözmenin yeterli olmayacağı düşüncesiyle probleme sahip olan diğer tüm sistemlerin uygulamaya dahil edilmesi gerektiğini savunurlar (Combrinck-Graham, 1990: 510). Aileler kendi kontrolleri dışında gerçekleşen değişimlere uyum sağlayabilmek için eski yaşantıdan yeni yaşantıya geçiş dönemlerinde hem değişmezliğe hem de esnekliğe ihtiyaç duymaktadırlar (Ünal, 2013: 36). Malul olan bir gazi, tedavi süreci bitip evine kalan işlev ya da organ kayıpları ile döndüğünde aile için artık yeni bir yaşantıya geçiş dönemi başlamaktadır. Çatışmalardan etkilenmiş olan gazinin ve ailesinin işlevselliğini yeniden kazanması ve duruma uyum sağlaması için sistemik ve çok boyutlu müdahaleler gerekmektedir (Tuncay ve Akçay, 2018: 330). Sistemik aile yaklaşımında öncelikle problemi tek bir alt sistemde aramanın çözüme ulaşma konusunda yeterli olmayacağı savunulmaktadır. Gaziler ve aileleri ile sistemik aile yaklaşımı kapsamında çalışılmak isteniyorsa gaziliğin getirdiği sorunları sadece gazi ile veya sadece eşi ile çalışmanın çözüme kavuşmada yetersiz kalacağı düşüncesi hâkim olmalıdır. Aileyi bir sistem olarak düşünerek her alt sistemin ayrı bir önemi olduğu, her bireyin bütün aileyi etkilediği ve ailenin yaşantısından her alt sistemin bir şekilde etkilendiği düşünülmektedir. Sistemik aile yaklaşımına göre askerin yaralanması bütün aile sistemini, gazinin hayatı bütün aile üyelerini etkileyebilir. Elbette her alt sistem ve üyeleri farklı derecelerde etkilenebilir, eş derinden etkilenirken çocuklardan biri gaziliğin ne olduğunu dahi bilmeyebilir. Aynı zamanda gazinin fiziksel olarak iyileşmesinden bu duruma alışma sürecine kadar pek çok açıdan aile sisteminden ve aile üyeleri ile etkileşiminden etkileneceği göz önünde bulundurularak kapsamlı bir müdahale planı oluşturulmalıdır. Gazi ile ailesi de sosyal hizmet müdahalelerine dahil edilerek çok boyutlu müdahaleler ile aile sisteminin iyileşme sürecine dahil edilmesi sağlanmalıdır.

Çözüm odaklı yaklaşım ise adından da anlaşıldığı üzere sorundan ziyade çözüm geliştirmeye odaklı bir yaklaşımdır (Iveson, 2002: 149). Çözüm odaklı aile yaklaşımında çözümden ziyade sorunlara odaklı olmanın insanları etkili olan çözümleri keşfetmekten alıkoyduğunu ve faydalı olmadığı belirtilmektedir (Nichols ve Davis, 2017: 221). Çözüm odaklı terapi müdahalelerinde müracaatçının durumu için olabilecek en iyi umutları ortaya koyar ve müracaatçının düşüncesine yakın durur ve motivasyon kaynağı olur (Ratner vd., 2012: 30). Çözüm odaklı aile terapistlerine göre sorunun temelini bilmek müdahale sürecinde ilerlemeyi ve bireyin sorunlarını değerlendirmeyi kolaylaştırır; müracaatçının sorunu tekrarlayan ifadelerle beyan etmesi yaygındır (Macdonald, 2011: 11). Çözüm odaklı yaklaşımın temel özelliklerinden biri ulaşılabilecek olan çözümü küçük ve yönetilebilir parçalara ayırarak ilerlenen adımları müracaatçıya fark ettirmektir (O'Connell, 2012: 30). Çözüm odaklı yaklaşımın temel hedefi bireylerin güçlü yanlarını belirlemek ve müracaatçı ile iş birliği içinde çalışarak ortak bir müdahale planı oluşturmaktır (Greene ve Lee, 2011, 10). Çözüm odaklı aile yaklaşımı kapsamında gaziler ve aileleri ile çalışılması halinde, gazinin tedavi süreci ve ailenin bu duruma uyum sağlama süreci aileye çözülebilir küçük adımlar halinde sunulmalıdır. Gazi ve ailesinin güçlü yönleri tespit edilerek bireylerin güçlü yönlerinin farkında olmaları sağlanır. Yaralanmadan önceki zamanlarda farklı sorunlar çözüme kavuşturulduğu gibi ailenin çözülmesi zor olarak düşündüğü gazilik durumunun hayatlarına entegre edileceği ve hayatın akışının olağan şekilde devam edeceği düşüncesi oluşturulmalıdır. Olumlu bir yaklaşım sergileyerek gazi ve ailesinin odak noktasının sorundan ziyade çözüme yönlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Diğer bir yaklaşım olan bilişsel davranışçı yaklaşımı benimseyen sosyal hizmet uzmanlarının nihai hedefi ise bireylerdeki problemlili davranışların sıklığını ve problemlili davranışlardan önce gelen uyarıcıları belirlemek ve problemlili davranış takip eden pekiştiricileri gözlemleyerek problemlili düşünceleri ve davranışlarda değişimlerin yaratılmasıdır. Böylece sosyal hizmet uzmanlarının bireylerin gelecekteki problemlilerini çözmeleri için bilişsel stratejiler geliştirmelerine yardımcı olarak aile içindeki yanlış inançları yeniden yapılandırarak işlevsiz görülen davranışların değiştirilmesi amaçlanmaktadır (Nichols ve Davis, 2017). Suçlama, cezalandırma gibi olumsuz düşünceler en aza indirilerek; aileler işbirlikçi, yapıcı duygu ve düşüncelere davet edilir ve böylece gazinin ailesinde aktif rol alması sağlanır (Glynn vd., 1995). Gazi ve ailesi

ile çalışırken bilişsel davranışçı aile terapisi yaklaşımı çerçevesinde kullanılan teknikler uygulanabilir. Bilişsel davranışçı terapide bireyler gevşeme eğitimi ve maruz kalma terapisinin yardımı ile düşüncelerinin lehine ve aleyhine fikirler oluşturarak tedavinin gidişatına uyumsuz olan düşüncelere meydan okumaya teşvik edilir (Markowitz, 2007: 661). Gazide travmaya yol açan yaralanma anı, arkadaşlarının ölümüne şahit olduğu anlar maruz kalma terapisi ve gevşeme eğitimi kullanılarak yeniden yapılandırılarak gazinin travmatik deneyimi hafifletilebilir. Gazinin yaralanma derecesi ve ailenin maddi durumu ne olursa olsun olayların aslında bireylerin algıladığı kadar olduğu bildirilmeli ve ailenin bilişsel tutumları yeniden yapılandırılmalıdır. Gazinin yaralanma durumundan ötürü ailesine karşı duyabileceği suçluluk duygusunun en aza indirgenmesi için görüşmeler sağlanmalıdır.

Gaziler ve aileleri ile çalışırken yararlanılabilecek bir diğer yaklaşım psikanalitik aile yaklaşımıdır. Psikanalitik aile yaklaşımı bireylerin profesyonel ile haftada birkaç kez görüştüğü uzun vadeli bir danışma sürecidir (Almagor, 2011: 234). Psikanalitik aile yaklaşımından yararlanan profesyoneller, aile üyelerinde gelişimsel bir ilerleme katetmek için derinlemesine bir çalışma yapılması gerektiğini savunmaktadır (Scharff ve Scharff, 1977: 21). Psikanalitik aile yaklaşımı kapsamında aile, bir bütün olarak ele alınmalı ve çekirdek aile ile aynı evde yaşayan geniş aile üyeleri sürece dahil edilmelidir (Duyan, 2003: 55). Psikanalitik aile terapistleri aile üyelerinin söylemekten kaçındığı ya da sakladığı şeylerin çoğunun bilinçli olarak gizlenmediği, aksine bilinçsiz bir şekilde bastırılarak gün yüzüne çıkarılmadığını düşünmektedir (Nichols ve Davis, 2017: 164). Aktif görev yapan bir askerin yaralanması, sadece birkaç ayda geçecek bir rahatsızlığa değil kalıcı hasarlara sebep olduğundan gazinin bilinçli ya da bilinçsiz olarak içine attığı olumsuz duygu ve düşüncelerin gün yüzüne çıkarılması amaçlanmalıdır. Aynı şekilde gazi ailesinin de gazi aile üyesine gösterdiği tutum ve davranışların derinlemesine analizi sağlanarak olumsuz düşüncelerin uzun vadede olumlu düşüncelere dönmesi ve aile üyeleri arasında açık ve anlaşılır bir etkileşim sağlanmalıdır. Psikanalitik aile yaklaşımında, bireylerin farklılaşmaları ve bu sayede kendilerini diğer aile üyelerinden ayırabilecek veya onlara katılabilecek olgunluğa erişecek benliğe sahip olmaları hedeflenmektedir (Gladding, 2015: 230). Psikanalitik aile yaklaşımı kapsamında gaziler ve ailelerinin yaşadıkları zorlu süreçte farklılaşmaları sağlanarak sağlıklı ilişkiler kurmaları ve sürdürmeleri amaçlanabilir.

Stratejik aile yaklaşımı ise adından da anlaşılacağı üzere sorunların nasıl çözüleceğine yönelik ve ailelerin yaşam boyu karşılaştıkları zorlukları aşmak için başvuracakları yol, yöntem ve stratejilere odaklanan bir yaklaşımdır (Dallos ve Draper, 2015: 54). Stratejik aile yaklaşımında aile alt sistemlere ayrılmış karmaşık bir sistem olarak görülmekte ve bir sistemdeki işlev bozukluğunun bağlantılı olduğu sistemlerde de görülebileceği düşünülmektedir (Minuchin ve Fishman, 2002). Aile elbette birçok yönden benzersiz ve çok yönlü bir iletişim bağlamıdır (Fitzpatrick ve Ritchie, 2008: 566). Ancak stratejik yaklaşım, amaçları, kuralları, aile etkileşimini anlamsal olarak değiştirerek problemi ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır (Edwards, 2011: 184). Stratejik yaklaşımda, küçük bir sorunun çözülmemesi sonucu felaket niteliğinde ciddi bir soruna dönüşebileceğinin bilincinde olunur ve temel sorunlara odaklanıp başarısız çözüm çabaları engellenerek bireylere onları çözüme ulaştırılan en stratejik yol ve yöntemler sunulur (Dallos ve Draper, 2015). Sorunlar, stratejik yaklaşıma göre üç şekilde ortaya çıkar; birincisi aileler sorunlarını çözmek için yanlış yöntemler seçtiğinde, büyük bir yoğunlukla aynı yanlış çözüm yöntemlerini defalarca uygulamaya çalışarak sorunun daha da artmasına sebep olur, ikincisi hiyerarşinin tutarsızlaşması sorunlar yaratır, üçüncüsü ise insanlar birbirini gizliden gizliye koruma ve kontrol etme çabasına girdiğinde sorunlar gelişir ve bu kısır bir döngü halini alır (Nichols ve Davis, 2017). Gazi ve ailesi ile çalışırken ailenin kendince geliştirdiği ama sorunları çözüme kavuşturmayan yollardan tekrar tekrar gitmeleri engellenmeye çalışılır. Gazi ve ailesinde gazilik durumundan ötürü hiyerarşik düzende herhangi bir değişiklik olmadığı, özellikle eşler arası aşırı kontrol veya koruma duygusunun baskınlık gösterip göstermediği incelenerek sosyal hizmet müdahalesinin hangi alanda gerektiği belirlenir. Stratejik aileye yönelik müdahalelerde sağlıklı bir ailenin nesiller arası hiyerarşileri net bir şekilde tanımladıkları ve aile büyüklerinin ve ebeveynlerin önemli konular hususunda son sözü söyleyen oldukları ve bu hiyerarşi farkı reddedildiğinde sorunların çıkacağı varsayılmaktadır (Carr, 2012: 92). Örneğin aile arası hiyerarşide sözü geçen baba gazi olduğunda artık hiyerarşinin anneye geçtiği durumlarda, aile için bir kriz söz konusu olabilir. Yürürlüğe girme, odaklanma ve yoğunluğa ulaşma gibi teknikler kullanılan stratejik aile yaklaşımında temel amaç aile üyelerini davranışsal, duygusal ve bilişsel tepkiler aramaya teşvik ederek sorunlarla ilgili düşünceleri değiştirmektir (Minuchin ve Fishman, 2002: 68). Özetle stratejik aile yaklaşımında amaç, aile

üyelerinin beklentilerini ve motivasyonlarını arttırmaktır (Gladding, 2015: 335). Bu bağlamda gazi ve ailesine, stratejik aile yaklaşımından faydalanılarak geleceğe yönelik olumlu duygular kazandırmak amaçlanmalıdır.

Deneyimsel aile terapisi yaklaşımının öncüsü Carl Whitaker'dir. Whitaker ve deneyimsel aile terapistleri ailelerle çalışmaya başlamadan önce her bireyden ailelerini ve aile işleyişini dürüstçe ve açıkça öğrenmekle başlayıp görüşmenin devamlılığı için aileyi boyutlandırarak aileleri değişmekten ziyade gerçekler çerçevesinde bütünlükçü olmaya davet ederler (Nichols ve Davis, 2017). Örneğin bir gazi, ailesi hakkında kaygılarını kendi içinde yaşamak yerine açıkça korku ve kaygılarını belirtmeye davet edilirken; aile üyeleri de gazinin bu dönemde yaşadıkları ve kendi duyguları hakkında açık sözlü olmaya davet edilir. Müracaatçı aileler, sosyal hizmet müdahalesi boyunca duygularını ifade etmeleri için cesaretlendirilir (Madanes ve Haley, 1977: 94). Deneyimsel aile yaklaşımının benzersiz özelliği, müracaatçının ailenin her zaman gerçek düşüncelerini bilemeyeceğini veya yanılabileceğini ve duygusal savunmalara karşı oldukça saldırgan olacağını varsaymasıdır (Nichols ve Davis, 2017: 134). Gaziler, ailelerinin gerçek duygularını öğrenmek için hazır olmasalar dahi, deneyimsel aile terapistlerine göre birinin düşüncelerini açıkça bilmek iletişimi sağlamlaştıracaktır. Süreç danışman eşliğinde yavaş yavaş ve aile üyeleri birbirini incitmeyecek şekilde yürütülmeli, böylece gazinin ve ailesinin yaşadıkları olumsuz deneyimlerin hep birlikte atlatılması sağlanmalıdır.

Bowen için bir sistem olarak aile kavramı geniş aile ilişkilerini kapsamakta ve aile konusu ele alındığında en az üç kuşak hatta daha fazlası incelenmelidir (Titelman, 2013a: 53). Bowen, bireyleri savaş ya da kaç mantığı ile biyolojik olarak geçmişle mücadele eden bireyler olarak görmüştür (Doherty ve Baptiste, 2008: 510). Bowen, ailenin doğal olarak oluşan bir sistem olduğunu kabul etmiştir ve bu nedenle genel sistem kavramlarını aileye uygulamaktan yana olmamıştır (Kerr ve Bowen, 1988: 24). Terapinin birinci faktörü terapistin kendi ailesinde bir benliği tanımlama çabalarına; ikinci faktörü ise terapistin Bowen teorisini anlamasına ve onun doğal sistemin teorisi ile olan ilişkisine dayanmaktadır (Titelman, 2013b: 8). Gazi ve ailesinde yaşanan durumlara neden ve nasıl soruları ile yaklaşarak sorulara bulunan cevaplar ile aile geniş çaplı olarak incelenmelidir. Bowen, eşi sürekli eve geç gelen kadının bu durumdan çocuklarına yakındığı gibi, iki kişinin birbirleriyle anlaşmazlıklarını çözemediği

durumlarda üçüncü bir kişiyi dahil etmek istedikleri üçgen ilişkiyi fark etmiştir ve üçüncü kişinin aile danışmanı olmasının önemli farklarından birinin tarafsız bir dinleyici olup süreci görebilmesi olduğunu düşünmüştür (Nichols ve Davis, 2017). Gazi ve eşinin üçüncü bir kişiye yakınmak istedikleri durumlarda aile terapistleri veya aile danışmanları devreye girerse yaşadıkları problemler daha kolay çözülebilmektedir. Aile üyeleri üçgen bir ilişki şemasını çizerek kendilerine bir dinleyici olarak aile danışmanlarını seçtikleri için, gazi ve eşinin anlatmak istediklerini ve sorunlarını dikkate alarak çözülmesi ve sorunların çocuklara yansımaması amaçlanmaktadır. Bowen'in teorisine göre, bir ailede bulunan aile üyeleri arasındaki düşük farklılaşma ile ilgili sorunlar düzeltilmezse veya önlem alınmazsa sorunlar bir sonraki nesillere aktarılabilir (Doherty ve Baptiste, 2008: 510). Anne, baba ve çocuktan oluşan çekirdek aile, bir duygusal alan oluşturur (Titelman, 2013a: 53). Gazi ve eşi duygusal olarak birbirlerine nasıl davranıyorlarsa çocuk ya da çocuklar bu duygusal tepkileri örnek alacaktır. Bowen'e göre köken ailedeki duygusal tepkiler bir sonraki kuşağa aktarılır, bu nedenle eşler birbirlerine ve diğer bireylere büyük olasılıkla benzer şekilde tepkiler verirler (Bartle-Haring vd., 2007: 64).

Aileyle çalışmada faydalanan bir diğer yaklaşım olan aile öyküsü anlatımı ise Michael White'ın anlatı terapisi ile özdeşleştirilmiştir (Nichols ve Davis, 2017: 65). Aile öyküsü anlatımı, aile üyelerinin travmaya kademeli olarak maruz kalması için travma anlatısı yöntemi kullanarak geliştirilmiş bir tekniktir ve aile üyelerinin travma hikayelerini kısım ve güvenli bir şekilde anlatması sağlanır (Kiser, 2015). Aile üyeleri gazinin yaşamış olduğu travmanın şiddetinin farkında olmayabilir, gazinin anlattıkları sayesinde ayrıntılar konusunda bilgi sahibi olarak empati duygusu geliştirebilirler. Önemli olan aile üyelerinin bireysel olarak yazdıkları anlatılarını paylaşmaları ve çıkarımlar sunmalarıdır (Gerson, 2010: 45). Öyküsel aile terapistleri, müracaatçıların bir problem yaşadıklarına dair karşısındaki kişileri ikna etmelerine farklı bir bakış açısı kazandırmak için onları problemleriyle mücadele ettiklerini düşünmeye teşvik ederek sorunları dışsallaştırarak müracaatçıların dış dünyaya, kendilerine, aile üyelerine ilişkin algılarını değiştirmeye ve yerine olumlu düşünceler bırakmaya çalışırlar; aslında müracaatçının hikayesinde göremediği olumlu yönlerini vurgulayarak cesaretlendirmeyi amaçlamaktadırlar (Nichols ve Davis, 2017). Gazi, içinde bulunduğu durumu henüz kabullenmeyip olaylara hep olumsuz yönden bakabilir. Böyle durumlarda gazinin

yaşadıklarını anlattıkça yavaş yavaş olumlu bakış açısı kazanması ve güçlü yönlerinin farkına varması sağlanacaktır. Aile danışmanları, aile içi ilişkilerin onarılmasına dair yeni etkileşim kalıpları kullanarak tutarlı bir anlatı oluşturmaları için aileleri teşvik edebilir (Johnson, 2004: 500). İyileşme süreci zor bir süreçtir, bireyin iyileşmek için emek sarf etmesi gerektiği unutulmamalıdır (Paulson ve Krippner, 2007: 142). Ancak gaziler, ciddi psikolojik sorunlar yaşamalarına rağmen uygun bir destek ile iyileşme gösterebilirler (Forbes vd., 2013: 35).

1.3. Asker ve Gazi Olma Durumunun Aile Sistemi ile Etkileşimi

Aile sistemi içinde farklı mesleklere, farklı cinsiyetlere, farklı yaşlara ve farklı özelliklere sahip aile üyeleri bulunmaktadır. Aile üyelerinden birinin asker veya gazi olması aile sistemini ve alt sistemleri doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyebilir. Bir asker ailesi olmak, asker olan aile üyesinin askeri konuşlandırmalar nedeniyle evden geçici olarak uzaklaşabileceğini bilmektir. Asker, ailesinden uzakta kalmanın muhtemel tecrübesini yaşamıştır. Asker ailesi ayrılıklara o kadar alışmıştır ki, asker eve geldiğinde mutluymuş gibi davranışlar bile askerin tekrar gideceğini bilirler (Hall, 2008: 52). Ancak bir askerin her konuşlandırılmasında öncekilere göre daha fazla mücadele stresi ve depresyon riski vardır; savaşa yeniden maruz kalma, psikolojik sorunların başlangıcı, görev sonrası alkol bağımlılığı geliştirme gibi durumlar asker ve ailesinin refahını doğrudan etkilemektedir (O'Donnell vd., 2011: 284). Bir asker görevini ruhen ve bedenen tam anlamıyla yerine getirebilmek için savaşa, çatışmaya veya konuşlandırmaya giderken evde her şeyin yolunda gittiğine inanmak ister (Mitchell, 1995: 29). Asker eşi ise görevlendirmeler sırasında asker eş ile uzaktan ve belli aralıklarla iletişime geçmeye çalışırken ikili ilişkiyi sürdürme konusunda zorlanabilir (Paley vd, 2013: 252). Bunun yanı sıra ailenin barınma ihtiyacının karşılandığını bilmek de askerler için son derecede önemlidir. İki kişi bir aile oluşturmak için bir araya geldiğinde, ilk gereken şey günlük yaşamı yönetmek için barınma ihtiyacını gidermektir (Nichols ve Davis, 2017: 115). Asker aileleri genellikle askeri destekten ve askeri kaynaklardan uzak kalmamak amacıyla kendilerine tahsis edilen askeri tesislerde kalmayı tercih etmektedir (Flake vd., 2009: 271). Asker, ailenin ikamet ettiği yerden görevlendirmeler nedeniyle uzaklaştığında, geride kalan aile üyelerinin barınma ihtiyacının karşılandığından emin olmalıdır. Zorunlu olarak göreve giden askerlerin

geride kalan eş ve çocuklarının ihtiyaçlarının karşılanması sosyal devlet olmanın gerekliliğindedir. Kantarcı, 2003: 83). Bu temel ihtiyaçların karşılanması, askerlerin daha etkin çalışmasını ve birbirini desteklemesini sağlayan bir düzeni de beraberinde getirebilir (Cozza vd., 2013: 316).

Aile üyeleri, ailenin ilk kurulduğu andan itibaren birbirlerini her konuda destekleme eğilimindedir. Çünkü tüm kültürlerde üyelerin kimlik arayışının büyük oranda tamamlandığı, aidiyet duygusu ve ayrı olma duygusunun harmanlandığı bir laboratuvar olan aile sisteminin temelinde aile üyelerinin birbirini desteklemesi ve bireylerin benlik duygusu kazanması yer almaktadır (Minuchin, 1974). Askerlerin hayat deneyimleri, büyük oranda ailelerinin deneyimlerine bağlı olduğu için asker ve gaziler ailelerinden ayrı olarak düşünülemez (Wadsworth vd., 2013: 38). Çünkü yaşanan zorlukların, aile sistemi içindeki eş ve ebeveyn-çocuk ilişkilerine ve aile refahına önemli ölçüde etkisi olacaktır (Paley vd., 2013: 245). Asker görevlendirildiğinde aile üyelerinin ve toplumun desteği, ailenin stresinin azalmasına yardımcı olacaktır (Flake vd., 2009: 277). Askerin yaralanıp evine gazi olarak dönmesi durumunda ise eşin eşi, ebeveynin çocuklarına olan sosyal desteği; yeni aile düzenine alışma konusunda aileye katkı sağlamaktadır. Çünkü yaralanma durumu ilk öğrenildiğinde, aile hem sevdikleri bir kişinin sağlık durumundan ötürü kaygı duymakta hem de belirsiz ve plansız bir tedavi sürecinin ortaya çıkmasından dolayı zorlu ve stres verici zamanlar yaşamaktadır (Chapin, 2011: 535). Bireyler için aile ve arkadaşlar, özellikle zor dönemler yaşarken sosyal desteğin en önemli kaynakları olarak kabul edilmektedir (Andres vd., 2011: 6). Çünkü bireyler, yaşadıkları olumsuz olayları atlatabilmek adına kendi sosyal ve kişilerarası kaynaklarını kullanmaktadır (Figley, 2008: 2198). Elbette arkadaşlar ve komşular gibi aile dışı bireyler de sosyal destek unsuru olacaktır; ancak aile, gazinin bu zorlu süreci olabildiğince hafif atlatmasında birincil ve en büyük destek kaynağıdır (Bubolz ve Sontag, 2008: 433, Esen Ateş, 2019a: 95). Ailenin göstermiş olduğu sosyal destek, diğer destek kaynaklarına nazaran daha etkili rol oynamaktadır (Duran ve Ünsal, 2014: 162). Birçok gazi, en dayanılmaz gelen acıyı çektiklerinde ve tanıdığı pek çok kişi tarafından reddedildiğinde yanında bir ya da iki kişinin ona gerçekten destek olduğunu görmüştür (Paulson ve Krippner, 2007: 107-108). Asker ve gazi eşleri de askeri yaşam ile ilgili yaşadıkları zorlukları aşma konusunda ailelerinden,

arkadaşlarından ve diğer asker ailelerinden aldıklarını sosyal desteğin çok değerli olduğunu belirtmişlerdir (Borah ve Fina, 2017: 151).

Aile sisteminde sorunlar oluştuğunda, aile üyelerinin de işlevlerini yerine getirmesi konusunda problemler yaşanabilir (Lucero vd., 2017: 271) ve aile sosyal destek unsuru olma işlevini yitirebilir. Ailenin deneyimlerinin aile üyelerini ve gaziye etkilediği gibi gazinin durumu da ailenin yaşantısını etkilemektedir. Bir asker eve döndüğünde ailenin kaygı düzeyi azalsa bile tamamen ortadan kalkmayacaktır; bu nedenle yaşanan sorunların devam etme ihtimali vardır (O'Donnell vd., 2011: 286). Savaş ve çatışmalar, sadece askeri personelleri değil ailelerini de psikolojik açıdan etkilemektedir (Erbes vd., 2008: 973). Örneğin yaralanan gazilerin aile üyeleri, uzun vadeli fiziksel yaralanmalarla ve görünmez yaralanmalarla baş etmek zorunda kalmakta ve bu durum aile içi ilişki dengesini bozabilmektedir (Cozza vd., 2013: 319). Andres vd.'nin (2011: 9) yapmış olduğu çalışma verilerine göre, Afganistan'da görevlendirilen evli ve çocuklu olan astsubay ve subaylar, askeri görevlendirmeler nedeniyle iş-aile çatışması yaşadıklarını bildirmişlerdir. Asker ailesinin, askerin meslek yaşantısından bağımsız olmadığı aşikârdır. Bu nedenle her ailede olması gereken aile sosyal destek ağı, asker ailelerinde ayrılık dönemlerinde daha da önemli hale gelmektedir. Aynı zamanda gaziler, sağlık konusunda ciddi kaygılar yaşamakta ve ilişki kurmakta zorlandıkları için yalnızlık duygusuna kapılmaktadırlar (Glover, 1988: 61). Gazilerin yaşadıkları TSSB belirtileri, sinirlilik ve öfke patlamalarını tetikleyebilir ve eşlerini zor duruma sokarak aile içi ilişkileri olumsuz yönde etkileyebilir (Renshaw vd., 2011: 72).

Gaziler, askeri görevden eve yaralı olarak döndüğünde fiziksel bakım ihtiyacının yanı sıra yeni bir hayat düzenine geçiş yaparken destek veya anlayış konusunda eksiklikler yaşamaktadır (Figley, 2012: 396). Gazilerin asıl savaşı yeniden bütünleşme savaşıdır; askeri yaşantıdan habersiz olan ailesinin, arkadaşlarının ve tanıdığı insanların bulunduğu bir topluma uyum sağlaması gerekebilmektedir (Hazle vd., 2012: 229). Bu nedenle konuşlandırmaların ve çatışmaların bir döngü içerisinde başarıyla yönetilmesinin temel anahtarı askerin ve gazinin eve dönüşte ailesi ve toplum ile yeniden bütünleşme sürecidir (Doyle ve Peterson, 2005: 369).

1.3.1. Askerlerin ve Gazilerin Aile Dinamiğini Etkileyen Başlıca Sorunlar

Bir sistem olarak aile, dinamik ve diğer birçok kurumla iletişim halinde var olan bir kurumdur (Rozario, 2010: 6). Aileler, kuruldukları andan itibaren birçok süreçten geçerler; çiftler aynı evi paylaşma kararı aldığı anda bu süreç başlamakta ve yeni bir bebeğin dünyaya gelmesi, çocuğun yetişkinliğe ulaşması, torunların aileye dahil olması ailede yeni alt sistemlerin oluşmasına sebep olmaktadır. Elbette evliliğin temel varoluş sebebi olarak bilinen amaç üreme olabilir (Adams ve Steinmetz, 2008: 79). Ancak aile sistemi kurulduktan sonra pek çok aşamadan geçer ve aile dinamiği birçok faktörden etkilenir. Aileler çeşitli kaynaklara sahiptir ve bu kaynaklar her ailenin ayrı ve kendine özel bir aile dinamiğine sahip olmasını sağlamaktadır. Ailelerin sahip olduğu en nesnel kaynaklar arasında gelir, eğitim, fiziki güç ve mesleki statü gelmektedir; ancak aileler sevgi, şefkat veya mizah gibi göreceli kaynaklara da farklı düzeylerde sahiptir (Dallos ve Draper, 2015: 58). Hayat bir aileye hastalık, trafik kazası, iş kazası, maddi sıkıntılar, engellilik ve ölüm gibi başa çıkması zor durumlar getirebilir; bu gibi durumlarda aileler kaynakları doğrultusunda yeni bir düzene ihtiyaç duymaktadırlar. Ailede yaşanan sorunlar, ailenin belli aşamalardan geçiş sürecinde olaylara yeterince uyum sağlayamayıp yaşanan değişiklikler ile çok fazla ilgilenmediklerinde ya da değişiklikleri çok fazla gündeme getirdiklerinde ortaya çıkar (Ünal, 2013: 36). Bu değişikliklerin kontrol edilemeyen kötü olaylar ile bağdaştırılması şart değildir. Bir ailenin kendi doğal evrim sürecinde, yeni aile kurallarının belirlenmesi ve müzakere edilmesi için uzun bir süre ve birçok aşama vardır; yeni alt sistemlerle beraber yeni ayırım sınırları çizildiği için bu süreçte kaçınılmaz olarak çatışmalar ortaya çıkabilir (Minuchin, 1974: 63). Basit bir örnekle bir aile üyesi bir odanın tasarımını kendi çevresinden gördüğü şekilde düzenlerken, farklı kültürden gelen diğer aile üyesine bu düzen alışılmışın dışında gelebilir (Crosbie-Burnett ve Lewis, 2008: 544).

Yaşanan olumsuz olayların sonucunda ortaya çıkan stres, aile içi şiddet ve tartışmaların tetikleyicisi olabilir (Bradley, 2007: 206). Stres belirtileri, bir kişinin kontrol ve yönetme yeteneğini aşan durumlarla karşılaştığı zaman ortaya çıkmaktadır (Nichols ve Davis, 2017: 74). İnsanlar, üzerinde daha az kontrol sahibi oldukları yıkıcı olaylar yaşadığında stres seviyeleri daha da artabilmektedir (Kingsbury ve Scanzoni, 2008: 210). Aile üyelerinden birinin yaralanması ve gazi olması, ailelerin kontrolü dışında gerçekleşen bir durumdur ve aile dinamiğini etkileyerek ailelerin bu durumla

başa çıkmada yetersiz kalmasına sebep olabilir. Aile üyelerinin yaşadıkları stresli durumlara ailenin devamlılığını koruyabilmek adına uyum sağlayabildikleri söylenir; ancak aile üyeleri stresi yönetmede başarısız oldukları yöntemleri ısrarla yeniden deneme eğiliminde olurlar ise yararsız sonuçlar alınabilir (Vetere, 2001: 135).

Gazilik, gazilerin aile dinamiğini etkileyen önemli olaylardan biridir ve ailede sahip olunan tüm kaynaklarla beraber yeni bir aile düzeni kurulmasını gerektirebilir. Çünkü savaşlar ve çatışmalar sadece gazileri etkilemekle kalmayıp gazi yakınları ve toplum için de önemli çıktılara sahip olabilmektedir (Olson, 2015: 2). Aile üyeleri asker eve döndüğünde hızlıca eski düzenlerine dönmeyi bekler; ancak gazilik durumu aile içi rollerin dağılımında değişikliklere sebep olmaktadır (Solomon, 1988: 326). Olumsuz yaşam deneyimleri, sosyal damgalama, boşanma veya çocuklar için gereken desteğin yetersizliği gibi üzerinde daha az kontrol sahibi olunan durumlar gazi ve ailesinin mevcut aile dinamiğini ve toplumla yeniden bütünleşmesini etkilemektedir (Hazle vd., 2012: 230). Bu nedenle yeniden bütünleşme sürecinin yükünü ordu ve toplum eşit şekilde taşımaktadır (Doyle ve Peterson, 2005: 369). Gaziler, bu süreçte eşleri ve diğer aile üyeleri ile yaşadıkları ilişkilerde kopmalar ve zorluklar yaşayabilirler (Pease vd., 2015: 85). Çünkü ailede bir üyenin başına gelen üzücü bir olay, diğer aile üyelerini de olumsuz etkiler; ancak ailenin gazinin yaralanmasından önce geçirilen verimli zamanları gibi güçlü yönleri dayanıklılığı arttırmada yardımcı olabilmektedir (Dekel ve Goldblatt, 2008: 286).

1.3.1.1. Aile İçi Şiddet ve İstismar

Şiddet, bedensel ve ruhsal açıdan bireylere zarar veren, onları yaralayan ve daha kötü sonuçlar doğurabilen birey veya toplum tarafından uygulanan hareketlerin genel adıdır (Mavili Aktaş, 2006: 13). Bireyde bulunan antisosyal kişilik bozukluğunun daha önce fark edilmeyen dışavurumu şiddete sebep olabilir (Orcutt vd., 2003: 382). Aile içi şiddet, ailede kaygıyı arttıran önemli konulardandır (Cooper ve Vetere, 2006: 97). Mevcut sosyal kültürde meşrulaştırılmış gücün aile içi çatışmalarda kötüye kullanımı aile içi ilişkilerde yıkıma ve şiddete yol açmaktadır (Edleson ve Tan, 2008: 384). Bir asker, askerliğin verdiği gücü sadece askeri görevlerde ve mevcut görevini icra etmek için kullanmalıdır (Bradley, 2007: 205).

Bazı ailelerde eşler arası iletişimin bozulmasına sebep olan sözlü veya fiziksel şiddet yaşanmakta ve her iki şiddet türü de eşit derecede inciticidir (Rozario, 2010: 5). Orcutt vd. tarafından (2003: 388) yapılan çalışmanın sonuçlarına göre aile içi şiddet, şiddet uygulayan bireyin çocukluğunda veya genç yetişkinliğinde maruz kaldığı olumsuz yaşantılar veya maruz kaldığı travmalardan kaynaklanabilir. Sebebi ne olursa olsun aile içi şiddet ve cinayet, insanların genlerinin gelecek nesillerde devam etmesini ve sağlıklı bir aile ilişkisi sürdürmeyi engelleyen önemli faktörlerdir (Troost ve Filsinger, 2008: 693). Eş veya partnere şiddet uygulama durumuna “yakın partner şiddeti” denmektedir, gazilerin eve döndükleri ilk zamanlarda ciddi bir kaygı konusu olan yakın partner şiddetinin sadece insani değil aynı zamanda ekonomik ve toplumsal maliyetleri de olacadır (Williston vd., 2015). Yakın partner şiddeti veya aile içi şiddet askerlerin ve gazilerin yaşantısında fail, mağdur ve aile için önemli bir sorundur (Marshall vd., 2005: 873). Ancak, bir gazinin aile içi şiddete başvurup başvurmayacağını gazilik statüsü ile bağdaştırmak doğru bir varsayım yapıldığı anlamına gelmemektedir (Bradley, 2007: 205). Öfkeyi kontrol edememek ve şiddete başvurmak, tüm karı-koca ilişkilerinin kalitesini azaltmaktadır (Ahmadi vd., 2006: 284).

Yüksek TSBB belirtisi gösteren gazilerin saldırganlık seviyeleri yüksek çıkmaktadır (Taft vd., 2007: 141). Sherman vd. tarafından (2006: 479) yapılan çalışmada TSSB yaşayan gazilerin aile içi şiddet oranlarının diğer bireylere oranla daha yüksek çıkmıştır. Askeri yaşantıya bağlı olan mesleki stres ile sivil mesleklerde duyulan stres büyük ölçüde farklılık göstermektedir (Williston vd., 2015: 56). Uzun ayrılıklar, askeri personelin fiziksel yaralanmaları, çocukların ebeveyn yokluğunda verdikleri tepkiler gibi zorlu durumlar asker ailelerinde gerilimlere ve bu nedenle aile içi şiddete yol açabilmektedir (Savitsky, 2009: 329). Marshall vd. tarafından metasentez yoluyla (2005: 871) askerlerin ve gazilerin yakın partner şiddetine dair mevcut çalışmalar incelenmiş olup askerlerin ve gazilerin sivillere göre 3 kat daha fazla yakın partner şiddetine başvurduğu sonucuna varılmıştır. Ancak Bradley tarafından (2007: 197) yapılmış olan çalışmanın sonuçlarına göre aktif görev yapmakta olan askerlerin aile içi şiddete başvurma oranlarının yüksek olmasına rağmen gazilerin aile içi şiddete başvurma olasılığının hiç askerlik yapmamış veya çatışma ve savaş deneyimi olmayan bireylere kıyasla daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Ailelerde şiddete çözüm bulmak veya şiddetten dolayı dağılan ailelerin yeni hallerine yönelik çözüm üretmek bir kenara

dursun, şiddetin toplumun hiçbir kesiminde hiçbir şekilde kabul edilemez bir davranış olduğuna yönelik tutarlı bir mesaj iletmek her şeyden önemlidir (Edleson ve Tan, 2008: 384). Çünkü gerçekten şiddet sorununun hiç yaşanmaması ve gündemde olmaması asıl istenen durumdur (Mavili Aktaş, 2006: 16).

1.3.1.2. Boşanma

Gazilerin aile dinamiğini etkileyen bir diğer faktör boşanmadır. Eşlerin rolleri veya birbirlerine verdikleri değer geçici olabilir ve karşılıklı ilişki yaşama durumu ayrılık ya da boşanma yoluyla bitebilir (Dallos ve Draper, 2015: 58). Evliliklerde kurulan ilişkiler kalıcı olmayabilir ve boşanma ya da ölüm ile sonlanabilir (White vd., 2019: 15). Boşanma kararı eşler arasında ya da eşler tarafından verilmesine rağmen, boşanma süreci sadece eşleri ilgilendiren bir süreçten çok daha fazlasını içermekte ve ebeveyn-çocuk sistemini, kardeşler sistemini ve akrabalar sistemini de etkilemektedir. Bu nedenle iki kişi arasında yaşanan bir durum olsa da geniş çaplı olarak birden fazla ailenin etkilenmesine sebep olabilir (Rodgers ve White, 2008: 245). Boşanma deneyimi herkes için zordur; ancak boşanma dışında mevcut sorunların aile üyelerinin dayanıklılığını zarar verdiği aileler için daha zordur (Dallos ve Draper, 2015: 214). Boşanan ailelerde çocukların olması, boşanma sürecini ve boşanma sonrası süreci derinden etkileyebilir. Boşanmış bir çiftin evliliklerini sonlandırmaları, ebeveyn olarak iş birliği yapmayı ihmal edebilecekleri anlamına gelmemektedir ve boşanma sonrası yeniden evlenilmesi halinde yeni bir eş ve yeni bir ebeveyne çocukların uyum sağlaması için aile yeniden uyarlanmalıdır (Nichols ve Davis, 2017).

Gazilerin boşanma düzeylerini ölçmek adına çeşitli çalışmalar yapılmış ve TSSB düzeylerinin de gazilerin boşanma sürecinde etkili olduğu sonuçlarına varılmıştır. Ahmadi vd. tarafından (2006: 282) TSSB'den muzdarip olan 110 gazinin evlilik uyumları incelenmiş ve gazilerin neredeyse yarısı (%45,5) evliliklerinden memnun olmadığını; diğer yarısı ise (%51,8) evlilik doyumlarının sınırda olduğunu belirtmişlerdir. Solomon vd.'nin (2008: 663) 94 TSSB semptomları gösteren gazi ile yapmış olduğu çalışma sonuçlarına göre ise TSSB yaşayan gazilerin eş ilişkisindeki yakınlığının düşük olduğu sonucuna varılmıştır. Evli olan gazilerin boşanma olasılığı aktif görev yapan evli askerlere kıyasla daha yüksek çıkmıştır (Hogan ve Furst-Seifert, 2009: 430). TSSB yaşayan gaziler, yakın ilişkiler kurmakta TSSB yaşamayan gazilere

göre daha fazla zorlanmaktadır (Riggs vd., 1998: 87). Daha önce evlenmiş olan gaziler arasında TSSB yaşayanların boşanma olasılığının TSSB yaşamayan gazilere kıyasla 2 kat daha fazla olması evlilik uyumunda yaşanan sorunların varlığını destekleyebilir (Jordan vd., 1992: 919). Bu yüzden çiftlerden biri depresyon gibi ciddi davranışsal semptomlar gösteriyorsa ve evli çift boşanma aşamasında ise bu durum muhakkak dikkate alınmalıdır (Haley, 1984: 11).

1.3.1.3. Ebeveynlerden Birinin Geçici Olarak Evden Uzaklaşması

Ebeveynlerden biri farklı sebeplerle aileden ayrıldığı zaman, aile üyeleri birtakım değişikliklere kendilerini uyarlamak zorunda kalmaktadırlar (Minuchin, 1974: 99). Bu gibi durumlarda aileler, sınırlarını yeniden ayarlayarak duruma uyum sağlayanlar ve değişikliklere uyum sağlayana kadar çatışmalar yaşayanlar olarak ikiye ayrılırlar (Nichols ve Davis, 2017: 117). Ebeveynlerden birinden ayrılan çocukların yaklaşık %30'unda uyku problemleri ve mide sorunları, fiziksel bir nedeni açıklanamayan ağrı ve sancı gibi anksiyete belirtileri ortaya çıkmıştır (O'Donnell vd., 2011: 286). Ebeveynlerden uzak kalmaya verilen tepki, çocuğun yaş grubuna göre değişiklik gösterebilir. Andres ve Moelker, ebeveyni evden geçici olarak uzaklaşan 1-2 yaş grubundaki çocukların ayrılığa alışma sürecinde daha çok zorlandığını, 3-6 yaş grubunun daha çabuk uyum sağladığını ve en yüksek sinirlilik düzeyinin 6-10 yaş arasında olduğunu belirtmiştir (2011: 429). Özellikle çocukların mezuniyet balosu, tiyatro gösterisi, karne günü gibi etkinliklerde ebeveynin olmayışı gençler için duygusal olarak oldukça ezici olabilir (Hall, 2008: 51). Altta yatan sebep her ne olursa olsun çocuk, anne ve baba üçgeninin bir tarafı eksik kalırsa, çocuğun psikososyal gelişimi risk altında olabilir (Fleck vd., 1988: 137-138). Bazı çocuklar ise ebeveynleri uzaktayken onlara özlem duymalarına rağmen ayrılığa çabuk uyum sağlayabilir (Andres vd. 2011: 6).

Savaşlar ve çatışmalar sadece bireyi yerinden etmekle kalmaz, aile üyelerini de birbirinden eder; bu nedenle savaşlar ve konuşlandırmalar sonrası etkilenen eş ve çocuk ilişkileri yeniden kurulmaya gereksinim duymaktadır (Gauvin, 2016). Askerlerin evden uzaklaşması, eşlerin terk edilme duygusu yaşamalarına ve askerlerin önceliği görevlerine ayırıp kendilerini ikinci plana attıklarını hissetmelerine yol açmıştır (Borah ve Fina, 2017: 150). Askeri personel, görevlendirmeler nedeniyle evden uzun süre ayrı

kaldığı için asker ailesinde günlük rutinin bozulması, travmatik maruziyet yaşanması ve bu sorunlarla beraber ebeveynlik rolünün tehlikeye girmesi de muhtemeldir (Paley vd., 2013: 245). Eş ve çocuklar için asker aile üyesi geri dönene kadar sorunlar olabilir; ancak ebeveyn eve döndüğünde de sorunların devam edebileceği unutulmamalıdır. Buna göre, ebeveyn geri döndüğünde çocuklarla ilişkilerini yeniden düzenlemeli ve aile üyelerine yakın davranmalıdır (Minuchin, 1974: 99). Ebeveynlerden birinin asker olduğu ailelerde, çocuklar için sürekli görevlendirmelere giden asker ebeveyne kavuşmak kaygılarının bittiği anlamını taşımamaktadır. Andres vd.'nin (2011: 7) yapmış olduğu çalışmada asker babanın geçici olarak evden uzaklaştığı ailelerde annelerin %40'ı, çocukların tekrar babanın evden ayrılmasından korktuklarını belirtmiştir. Askerlikle alakalı aile ayrılıklarının üzerinde çok az çalışılmıştır (Black, 1993: 278). Ancak tüm ihtimaller göz önüne alınarak ebeveynlerinden biri veya daha fazlası görevlendirme nedeniyle evden uzaklaşan çocukların, zihinsel ve davranışsal problemler yaşamasını önlemek amacıyla çocuklara uygun hizmet sunulması oldukça önemlidir (Hazle vd., 2012: 233).

1.4. Türkiye’de Gazilere Sağlanan Haklar

Ülkemizde askeri personeller belirli haklara sahip olmaktadır. Malulen gazi olma durumu, gazinin ve birinci dereceden yakınlarının kanunen çeşitli haklara sahip olmasını beraberinde getirmektedir.

1.4.1. Malul Gazilere Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığınca Sağlanan Haklar

Sosyal Güvenlik Kurumu kapsamında malul gazilere gazilik türüne ve derecesine göre aylık bağlanmaktadır (5510 Sayılı Kanun, 2006):

Malûllük aylığı; prim gün sayısı 9000 günden az olan sigortalılar için 9000 gün üzerinden, 9000 gün ve daha fazla olanlar için ise toplam prim ödeme gün sayısı üzerinden, 2 9 uncu madde hükümlerine göre hesaplanır. Sigortalı başka birinin sürekli bakımına muhtaç ise tespit edilen aylık bağlama oranı 10 puan artırılır. Ancak, 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında sigortalı sayılanlar için 9000 prim gün sayısı 7200 gün olarak uygulanır (md. 27).

Malulen gazi olanların aylıklarında belirli şartlar esas alınarak bakıma muhtaçlık ödemesi ve kademe ilerlemesi, derece yükselmesi işlemi yapılmaktadır (5434 Sayılı Kanun, 1949):

Kanun, Subay, astsubay, uzman jandarma, uzman erbaşlar, sözleşmeli subaylar, sözleşmeli astsubaylar, sözleşmeli erbaş ve erler ile Emniyet Teşkilâtı personeli ve Millî İstihbarat Teşkilâtı personeli dahil sivil iştirakçilerin dul ve yetimleri ile malul olanlara bunların ölümleri halinde de dul ve yetimlerine bağlanan aylıklar, kendisinden aylık bağlananlar ile malullerin emsalleri esas alınarak, her yıl kademe ilerlemesi, her üç yılda bir derece yükselmesi işlemine tabi tutulur (ek md. 77).

3713 sayılı kanun kapsamında malul gazi olma durumunda emekli ikramiyesi ödemesi yapılmaktadır:

Malul olanlarla, ölenlerin aylığa müstehak dul ve yetimlerine bağlanacak aylığın toplam tutarı, bunların görevde olan emsallerinin almakta oldukları aylıklardan; emekli olanların öldürülmeleri halinde ise, dul ve yetimlerine bağlanacak aylığın toplam tutarı ve Kanuna göre kendisine bağlanabilecek emekli aylığından az olamaz. Yaşamak için gereken hareketleri yapamayacak ve başkasının yardım ve desteğine muhtaç olacak derecede malul olanlar ile ölenlerin dul ve yetimlerine en yüksek devlet memuru aylığı üzerinden, diğerlerine mevcut aylıkları üzerinden, 30 yıl hizmet yapmış gibi emekli ikramiyesi ödenir (md. 21).

Malulen gazi olanlara 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu'nun 89. maddesi ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun 21. maddesi uyarınca emekli ikramiyesi verilmektedir. Yine 5434 sayılı kanunun Ek 79. maddesi uyarınca tütün ikramiyesi, çocuk eğitim ve öğretim yardımları yapılmaktadır.

5510 sayılı kanunun 5. ve 47. maddesi ile malulen gazi olanların kamu görevlisi olarak çalışması durumunda maluliyet aylığının kesilmeyeceği belirtilmiştir. Aynı kanunun 69. ve 73. maddesi uyarınca malulen gazi olanlardan sağlık hizmetlerine katılım payı ve hizmet dışı ek ücret alınmayacak olup; malul gaziler için gerekli ortez, protez gibi medikal cihazlarının temini sağlanacaktır.

1.4.2. Malul Gazilere ve Ailelerine Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına Sağlanan Haklar

3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu uyarınca, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde gazilere kendisi ve birinci derece akrabaları tarafından

kullanılabilecek bir iş hakkı sağlanmaktadır (ek md. 1). Aynı zamanda 4736 sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Ürettikleri Mal ve Hizmet Tarifeleri ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun kapsamında malulen gazi olanların eşleri, evli olmayan ve yirmi beş yaşını doldurmamış olan çocukları, anne ve babaları ücretsiz seyahat hakkından faydalanabilmektedir (md. 1). Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüpleri Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik'in 50. maddesince malul gazilerin çocukları özel kreşlerden, gündüz bakımevlerinden ve çocuk kulüplerinden ücretsiz bir şekilde yararlanabilmektedirler.

1.4.3. Malul Gazilere ve Ailelerine Mensubu Olduğu Bakanlık Tarafından Sağlanan Haklar

2330 sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun uyarınca malulen gazi olma durumunda bireylere nakdi tazminat ödenmektedir:

Yaşamak için gerekli hareketleri yapmaktan aciz ve hayatını başkasının yardım ve desteği ile sürdürebilecek şekilde malül olanlara 200 katı, diğer engelli hâle gelenlere (a) bendinde belirtilen tutarın %25'inden %75'ine kadar, yaralananlara ise %20'sini geçmemek üzere engellilik ve yaralanma derecesine göre, (1) Nakdi tazminat ödenir. Bu nakdi tazminatın tespitine esas tutulacak aylık; tazminat verilmesine dair karar tarihindeki en yüksek Devlet memuru aylığının (Ek gösterge dahil) brüt tutarıdır" (md. 3).

3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamında malul gazilerin kamu konutlarından yararlanmaları veya kira bedellerinin devlet tarafından ödenmesi için belli bir süre hak tanınır:

Yurtiçinde veya yurtdışında kamu konutlarından yararlanmakta iken malul olanların kendileri, ölenlerin aylığa müstehak dul ve yetimleri, 9/11/1983 tarihli ve 2946 sayılı Kamu Konutları Kanunu'nda gösterilen özel tahsisli konutlarda oturanlar hariç olmak üzere, herhangi bir kira bedeli alınmaksızın on yıl süreyle kamu konutlarından yararlanmaya devam edebilirler. Kamu konutundan çıkacaklar ile kamu konutundan yararlanmayanlar ve özel tahsisli konutlarda oturanların istekleri halinde ikametgâh olarak kullanacakları yurtiçindeki taşınmazın kira bedeli on yıl süre ile Devletçe karşılanır; ancak kamu konutlarından kira ödemeksizin yararlanan süre, kira yardımından yararlanan süreden düşülür (md. 21).

1.4.4. Malul Gazilere ve Ailelerine Milli Eğitim Bakanlığınca Sağlanan Haklar

Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nde malul gazilerin çocuklarına eğitim ile ilgili çeşitli haklar sunulmuştur. Bu sayede malul gazi çocuklarının istedikleri okula kayıtları, nakilleri yapılabilir ve okul öncesi eğitim kurumlarında kontenjanın belli bir dilimi kadar sayıda ücretsiz eğitim gören çocuklar arasında malul gazi çocukları da bulunmaktadır:

Şehit, harp malûlü ve muharip gazi çocukları ile rehberlik ve araştırma merkezi raporu ile yönlendirilmesi yapılan özel eğitime ihtiyacı olan çocuklar, yerleşim yeri adresine uyumlu okula kaydedildikten sonra durumlarını belgelendirmeleri şartıyla ulusal adres veri tabanındaki adreslerine bakılmaksızın istedikleri okula nakli yapılır (md. 11).

Şehit, harp malûlü ve muharip gazi çocukları, millî sporcu olan çocuklar, özel eğitime ihtiyacı olan çocuklar ile 8/3/2012 tarihli ve 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, 24/5/1983 tarihli ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, 3/7/2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamındaki çocukların nakilleri, durumlarını belgelendirmeleri şartıyla kontenjan şartı aranmadan ve ulusal adres veri tabanındaki adreslerine bakılmaksızın istedikleri okula yapılır (md. 12).

Durumlarını belgelendirmeleri kaydıyla şehit, harp malûlü ve muharip gazi çocukları ile okul öğrenci kontenjanının 1/10'u oranındaki yoksul aile çocuklarından ücret alınmaz. Bu durumdaki çocuklardan engelli olanlara öncelik tanınır (md. 68).

Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği'nde de benzer şekilde malul gazilerin çocuklarının nakil ve geçiş işlemleri için zaman kısıtlaması ve kontenjan şartı kaldırılmıştır (md. 23). 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'nun 13. maddesi uyarınca malul gazi çocukları özel eğitim kurumlarından ücretsiz yararlanmaktadır. Benzer şekilde 2684 sayılı İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun kapsamında malul gazilerin çocukları kontenjan dahilinde sınavsız olarak ücretsiz yatılı öğrenim görme hakkına sahip olabilmektedirler (md. 5).

Millî Eğitim Bakanlığı Öğretmen Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği'nde ise malul gazi eşi, çocuğu, annesi, babası ve kardeşleri öğretmen olarak görev yapıyorlarsa zorunlu çalışma yükümlülüğünden muaf tutulmuşlardır (md. 44) ve görev yapmaktayken azami çalışma süresi aranmadan yer değiştirebilirler (md. 48). Aynı

zamanda kısıtlayıcı hükümlere bakılmaksızın atanma talepleri yerine getirilebilir (md. 51).

1.4.5. Malul Gazilere ve Ailelerine Diğer Kurumlarca Sağlanan Çeşitli Haklar

Malulen gazi olanlar, birtakım vergi muafiyetlerinden veya ücret indirimlerinden belirli şartlar kapsamında faydalanabilmektedirler. Örneğin malul gaziler, 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu'nun 8. maddesi uyarınca emlak vergisinden muaftırlar. 4736 sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Ürettikleri Mal ve Hizmet Tarifeleri ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'ın 1. maddesi kapsamında elektrik ve su faturalarında malul gazilerden “kullandıkları elektrik enerjisi ücreti %40'tan; belediyelerce tahakkuk ettirilecek su ücreti ise %50'den az indirim içermemek üzere belirlenecek tarife üzerinden alınır” (md. 1).

6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun kapsamında malul gaziler, silah taşıma hakkıyla birlikte ödenen her türlü vergi ve harçtan muaftır (md. 7). 4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu kapsamında da belirli özel tüketim vergilerinde malul gazilerin muafiyeti mevcuttur (md. 7).

Her eğitim-öğretim yılında yeniden yayımlanan kararın 2020-2021 yılını kapsayan 2755 sayılı ve 2020-2021 Eğitim-Öğretim Yılında Yükseköğretim Kurumlarında Cari Hizmet Maliyetlerine Öğrenci Katkısı Olarak Alınacak Katkı Payları ve Öğrenim Ücretlerinin Tespitine Dair Cumhurbaşkanı Kararı kapsamında yüksek öğrenim gören malul gaziler veya eş ve çocukları sınırlama olmaksızın herhangi bir eğitim ücreti ödemezler (md. 1).

Malulen gazi olma durumu, aynı zamanda engelliliği beraberinde getirmektedir. Bu nedenle 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun 31. maddesi, 4458 Sayılı Gümrük Kanunu'nun 167. maddesi, 2009/15481 Sayılı 4458 Sayılı Gümrük Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Uygulanması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı'nın 104. maddesi, 4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu'nun 7. maddesi ve 197 Sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu'nun 4. maddesi kapsamında malul gaziler, engellilik nedeniyle oluşan vergi muafiyetlerine de hak kazanmaktadır.

2985 sayılı Toplu Konut Kanunu'nun ek 2. maddesi ile malul gaziler, faizsiz konut kredisinden yararlanabilmektedirler. 2330 Sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık

Bağlanması Hakkında Kanun kapsamında malul gazi çocukları, yüksek öğrenim kredilerinden öncelikli olarak faydalanabilmektedirler (md. 7). Benzer şekilde malul gazilerin çocukları, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yurt Hizmetleri Yönetmeliği uyarınca yurtlarda öncelikli olarak barındırılırlar (md. 9) ve yurt ya da güvence ücretlerinden muaf tutulurlar (md. 14).

Millî Savunma Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı ve Kuvvet Komutanlıklarında İlk Defa Devlet Memurluğuna Atanacaklar İçin Yapılacak Sınavlar Hakkında Yönetmelik (md. 7 ve md. 23) ve Emniyet Hizmetleri Sınıfı Mensupları Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği (md. 6) uyarınca malul gazilerin eşleri, anne babaları, çocukları, kardeşleri ve onların eşleri için belli şartlara tabii tutularak atamalarda kolaylıklar sağlanmaktadır. 7179 Sayılı Askeralma Kanunu kapsamında (md. 42) malulen gazi olanların birinci dereceden yakınlarına belirli kısıtlamalara tabii tutularak askerlik muafiyeti sağlanmaktadır.

2005/27 sayılı ve “Şehitler ve Gaziler Günleri” konulu Başbakanlık Genelgesi ile 19 Eylül Gaziler Günü ilan edilerek malul gazilerin ve eşlerinin 19 Eylül’de idari izinli sayılmaları uygun görülmüştür. Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü’nün 21.04.2011 tarihli ve “Gaziler” Konulu Genelgesi ile müsabaka yerlerine giriş bilgisi verilmiş; 2006/16 sayılı ve “Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Ait Sosyal Tesislerden Şehit Yakınları ile Gaziler, Harp ve Vazife Malulleri ve Yakınlarının Yararlandırılması” konulu Başbakanlık Genelgesi ile malul gaziler ve yakınlarının kamu kurum ve kuruluşlarına ait olan misafirhane ve sosyal tesislerden kendilerine özel ücret tarifesi kapsamında yararlanmaları sağlanmıştır. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Müze ve Ören Yerlerine Girişlerde Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönerge ile gaziler ve refakatçisi olan anne, baba, eş ve çocukları kimliklerini veya sözleşmelerini göstermek şartıyla müze ve örenyerlerine ücretsiz giriş yapabilmektedirler (md. 4).

Malulen gazi olanlara ve ailelerine çeşitli destek ödemeleri yapılmaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri Dayanışma Vakfı Yönetmeliği’nde dayanışmaya katılanlardan malulen gazi olanlara maluliyet yardımı ve maluliyete bağlı emekli maaş sistemi (EMS) yardımı yapıldığı belirtilmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri Mehmetçik Vakfı Yönetmeliği kapsamında da vakıf tarafından belli esaslar doğrultusunda maluliyet yardımları yapılmaktadır. Benzer şekilde 205 Sayılı Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK)

Kanunu'nun 20. maddesinde kurumun daimî veya geçici üyelerine maluliyet yardımı yapıldığı belirtilmiştir.

1.5. Orduda Sosyal Hizmet ve Kökenleri

Sosyal hizmet, bütüncül bir odak noktası ile toplumda sosyal değişimi, toplumun dezavantajlı gruplarını güçlendirmeyi ve her kesimini özgürleştirmeyi kendine amaç edinmiş ancak öncelikleri ülkelere ve zamana göre değişebilen meslek ve çalışma alanıdır (Ramsay, 2003). Sosyal hizmet uygulamaları sistemli, planlı ve kapsamlı bir şekilde sunulmaktadır (Bingöl, 2015: 76). Orduda sosyal hizmet/askeri sosyal hizmet, özel koşullar ve belli kurallar altında yaşayan askerlerin, gazilerin ve şehit ailelerinin sorunlarının giderilmesi ve toplumsal ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli olan hizmetlerin verilmesidir (Şen, 2016: 131). Askeri sosyal hizmet (military social work), özel ve ileri düzeyde sosyal hizmet bilgi birikimi gerektiren bir uygulama alanıdır (Wooten, 2015: 6). Askeri sosyal hizmet uygulamaları askerlere, gazilere, ailelerine ve toplumlara yönelik koruyucu-önleyici, tedavi ve rehabilite edici, savunucu müdahaleleri içerir ve askeri sosyal hizmet uzmanları ordu kurumunun toplumun bir alt sistemi olduğunun bilincindedir (CSWE, 2010). Çeşitli sorunlar yaşadıkları için ordu mensupları, özellikle gaziler ve aileleri sosyal hizmetin önemli müracaatçı grupları arasındadır (Çetinkaya Büyükbodur, 2020: 249-250). Orduda sosyal hizmet uzmanları askerlerin, gazilerin ve şehit ailelerinin çatışma ve savaşın beraberinde getirdiği kayıplar, zorluklar, fiziksel acı ve yas sonrası meyilli olabileceği TSSB, madde bağımlılığı, şiddet veya intihar gibi sorunları çözüme kavuşturarak bireylerin ailelerine ve sosyal hayata uyum sağlamasını amaçlamaktadır (Şahin ve Sakarya, 2018: 87). Askeri sosyal hizmet uzmanları, sosyal hizmet mesleğinin önemli bir alt grubunu temsil etmektedir ve askeriyede ve savaş alanlarında sivil hayattakinden daha sıkı kurallarla yönetilen ortamlarda çalışmaktadırlar (Simmons ve Rycraft, 2010: 9).

Orduda sosyal hizmetin dünyadaki ilk örneği psikiyatrik sosyal hizmet bağlamında I. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Amerika'da faaliyete geçen sosyal hizmet uygulamalarıdır (Şahin ve Sakarya, 2018: 82). Birinci Dünya Savaşı gazilerine verilen hizmetlerin yetersiz olduğu düşüncesi ile sosyal hizmet uzmanları askeri birliklerde görev yapan meslek elemanları arasına dahil edilmiş ve Kızılhaç Avrupa savaş meydanlarındaki ordu hastanelerine sosyal hizmet uzmanı atamıştır (Figley, 2012:

392). Orduda görev yapan üniformalı sosyal hizmet uzmanlarından önce Kızıl Haç'ın sosyal hizmet uzmanları hizmet vermeye başlamıştır (Harris, 2000: 3). Klinik sosyal hizmet uzmanları I. Dünya Savaşı'ndan dönen askerlerde ciddi bir durum olan "shell shock" vakaları ile çalışmak üzere eğitilmekteydi; çünkü etkili bir sosyal hizmet uygulaması sunabilmek için askerleri, gazileri, ailelerini, bulundukları toplumu ve yaşadıkları durumları anlamak ve samimi bir bağ kurmaya gereksinim olduğu düşünülmekteydi (CSWE, 2010). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sosyal hizmet uzmanları askeri personellere, gazilere ve ailelerine çeşitli alanlarda hizmet sağlamaktadır (Rubin ve Harvie, 2013: 3). Profesyonel olarak sosyal hizmet uzmanlarının göreve alınmaları İkinci Dünya Savaşı yıllarından sonra artış göstermiş ve 1942 yılında da mesleğin eğitimini alan bir sosyal hizmet uzmanı New Jersey'de bulunan Zihinsel Sağlık Danışma Merkezi (Mental-Hygiene Consultation Service)'nde göreve başlamıştır (Harris, 2000).

Vietnam savaşında esir düşen ve kaybolan askerlere eve döndüklerinde ve onların ailelerine sosyal hizmet uzmanlarının müdahalelerinin öneminin anlaşılması sonucunda Deniz Kuvvetleri sosyal hizmet uzmanlarının sayısını ve faaliyetlerini arttırmıştır (Şen, 2016: 139). 1950'li yıllarda yaşanan Kore savaşı ve Vietnam savaşı sosyal hizmet uzmanlarının orduda tanık oldukları madde bağımlılığı, aile içi şiddet, intihar gibi vaka çeşitliliğini arttırmıştır (Sakarya, 2018: 17). Başlangıçta ABD ordusunda gelişen askeri sosyal hizmet, gitgide orduda ve gazilerle ilgili pek çok farklı alanda genişlemeye başlamıştır (Rubin ve Harvie, 2013). Sosyal hizmet uzmanları, savaşmanın ve aile üyelerinin uzun süreli ayrılığının evlilikler üzerindeki stres ve gerginliği arttırdığını ve gazilerin toplumla yeniden bütünleşmesinin temel anahtarının aile müdahaleleri olduğunu fark etmişlerdir (Harris, 2013: 302). Günümüzde sosyal hizmet uzmanları, gaziler ve ailelerine kriz müdahalesi, TSSB, maddi yardım ve madde bağımlılığı gibi pek çok farklı alanda hizmet vermektedir (Franklin, 2009: 163). Applewhite vd.'nin ABD ordusunda çalışan sosyal hizmet uzmanları ile yapmış olduğu (1995) anket çalışması sonuçlarına göre ankete katılan sosyal hizmet uzmanlarının %25'i tıbbi sosyal hizmet, %18,6'sı aile savunuculuğu, %10,3'ü ise toplum ruh sağlığı alanında görev yapmaktadır (s. 284-285). Askeri sosyal hizmet uygulamaları asker ailelerine tıbbi bakım, çocuk bakımı gibi konularda eğitim vermek, askerliğe uyum sağlayamayan askerlere danışmanlık hizmeti sunmak, askeri konuşlandırmalar öncesi

askerleri olası stres ve yaşantı konularında bilgilendirmek ve konuşlandırmaların geride kalan aile üyeleri üzerindeki etkilerini incelemek gibi örneklendirilebilir (Daley, 2003: 442).

1.5.1. Türkiye’de Orduda Sosyal Hizmet

Sosyal hizmet, desteğe ve hizmete gereksinim duyan kim var ise hümanist bir bakış açısıyla hizmet edilmesi üzerine kuruludur (Bingöl, 2015: 75-76). Ülkemizde aktif görev yapan askerlere, şehit ailelerine, gazi ailelerine ve askerlik mesleğinden emekli olan bireylere genellikle maddi açıdan imkân sağlanmakla birlikte bu bireylerin sosyal hizmet disiplininin koruyucu-önleyici, rehabilite edici ve politika yapıcı işlevlerinden faydalanması yararlarına olabilir (Sakarya ve Şahin, 2019: 542). Askeri sosyal hizmet uzmanları, askeri kültür ve toplumsal kültür hakkında bilgi sahibidir ve askerler ile çalışırken kurumun ve bireylerin beklentilerindeki farklılıkları ortak noktada buluşturmayı hedefler (CSWE, 2010). Sosyal hizmetin ordudaki etkisini kaybetmesinin bedelini maalesef ki askerler ve aileleri ödemektedir (Blackburn, 2015: 42). Savaşlar elbette istenilen ve desteklenen bir durum değildir; ancak savaştan daha kötü sonuçları önlemek gerekmektedir (Çetinoğlu, 2015: 161). Sosyal hizmetin barışı savunması ile orduda sosyal hizmet alanının askeri sistem içinde çalışması tezatlık barındırıyormuş gibi gözüксе de yaşanan savaş ve çatışmaların sonuçları, farklı birçok psikososyal alana müdahale gerektiren geniş bir kapsama sahiptir (Olson, 2015). Ordu mensuplarının ve ordu kurumunun profesyonelleşmesi, küreselleşme ve artan savaş tehditleri orduda askeri personel dışında çalışan bütün personellerin sorumluluğunu ve askeri personelin, gazilerin ve ailelerinin morallerini desteklemek adına daha etkili çalışılması gerektiğini gündeme getirmektedir (Mavili Aktaş, 2002). Aile, toplumun temel kurumu olduğu için sosyal hizmetin hangi alanında çalışılırsa çalışılsın aileler ile çalışma bilgi ve becerisine sahip olmak sosyal hizmet uzmanları için önemlidir (Rozario, 2010: 20). Askeri alanda çalışmak için ise sosyal hizmet uzmanlarının askeri nüfus, askeri yaşam tarzı, askeri kültür ve askeri stres konusunda bilgili olması gerekir (Canfield ve Weiss, 2015: 128). Çünkü askeri personeller ve gaziler, savaş ve çatışma stresinin getirdiği sayısız biyopsikososyal zorluklarla karşı karşıya kalır ve müracaatçı grubuna etkili bir şekilde hizmet verebilmek için öncelikle tanımak gerekmektedir (Forgey ve Young, 2014: 7).

Gazilerin görünen yaralarına uygulanan tedavilerin yanı sıra görünmeyen yaralarına ışık tutup onları iyileştirmek için vaka yöneticilerinin TSSB'den muzdarip bir gazi ile kaynaklar arasında bağlantıyı sağlaması önem arz etmektedir (Stacy, 2015: 57). Gazilerin ailelerine yönelik sosyal etkinliklerin ve beceri geliştirme faaliyetlerinin olmaması veya yetersiz olması travma sonrası stres bozukluğu yaşayan bir gazi ailesi için doldurulması gereken en büyük boşluklardan biridir (Galovski ve Lyons, 2004, 495). Bu nedenle orduda sosyal hizmet uygulamaları asker ve gazilerin çevreleri de dikkate alınarak sunulmalıdır (Marquez, 2012: 967). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 61. maddesinde "Devlet, harp ve vazife şehidlerinin dul ve yetimleriyle, malûl ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar" ifadesi mevcuttur. Anayasamızın 61 maddesi, gazi ve şehit ailelerinin toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sürmeleri için sadece fiziksel ve maddi desteklerin yetersiz kalacak olup, psikososyal yönden bir desteğin gerekli olduğunu açıklar niteliktedir. Çünkü Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarının refah seviyeleri, aile yapıları, suç işleme oranları gibi birçok mesele askerlik sistemini kapsamakta ve diğer sistemleri etkilemektedir (Özgün, 2017: 53).

Türkiye'de orduda sosyal hizmet uygulamalarının ilk örneklerine 1970'lerde sivil sosyal hizmet uzmanlarının askeri hastanelere görev yapmaya başlamasıyla rastlanmıştır (Şahin ve Sakarya, 2018: 93). Mavili Aktaş da (2002) aynı şekilde Türkiye'de sosyal hizmet uzmanlarının 1970'lerden beri askeri hastanelerde klinik ekibin bir üyesi olarak çalışmakta olduğunu, 1990'larda Deniz Kuvvetlerinde ordu mensubu askerlerin ailelerine hizmet verdiklerini ve 1997 yılında muvazzaf subay olarak istihdam edilmeye başladıklarını belirtmiştir. Ancak günümüzde TSK bünyesinde sosyal hizmet uzmanlarının memur olarak çalışmasından ziyade yedek subay olarak askerlik yapanların erler ve diğer askeri personeller için psikolog ve sosyal hizmet uzmanı olarak çalışacağı bir yapı bulunmaktadır (Şen, 2017: 178). Gazilere yönelik sunulan hizmetlerin birçoğu ise çeşitli bakanlıklar ve sivil toplum kuruluşları bünyesinde farklı meslek gruplarından kamu görevlileri tarafından verilmektedir (Başcılar, 2017: 63).

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde 2011 yılında kurulan "Şehit Yakınları ve Gaziler Dairesi Başkanlığı" 2018 yılında "Şehit Yakınları ve Gaziler Genel Müdürlüğü" olarak şehit yakınları ve gazilere yönelik sosyal hizmet faaliyetlerinin

gerçekleştirildiği genel müdürlük olmuştur. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Şehit Yakınları ve Gaziler Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevlerine İlişkin Yönerge’de sosyal hizmet uzmanı ve uzman yardımcısının görev ve sorumlulukları ile sosyal çalışmacının görev ve sorumlulukları benzer görevleri olmakla beraber ayrı maddelerde ele alınmıştır. “Kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişilerce şehit yakınları ve gazilere yönelik yürütülen hizmetlere ilişkin ilke, usul ve esasların belirlenmesinde görev almak” ve “Şehit yakınları ve gazilere yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici her türlü faaliyetin düzenlenmesinde, izlenmesinde ve koordine edilmesinde görev almak” sosyal hizmet uzmanı ve uzman yardımcısının şehit yakınları ve gaziler ile ilgili görev ve sorumlulukları arasındadır. Sosyal çalışmacının görevleri arasında ise “Şehit yakınları ve gazilere yönelik hizmet veren kurumlara ve sivil toplum kuruluşlarına rehberlik yaparak, uygulama sonuçlarını karşılaştırmak, ihtiyaç ve sorunlarını belirlemek” ve “Şehit yakınları ve gazilerden gelen talepleri incelemek mesleki ve mevzuat açısından değerlendirerek rehberlik yapmak, yazışmaları takip etmek” gibi maddeler yer almaktadır.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Şehit Yakınları ve Gaziler Genel Müdürlüğü’nün yayınlamış olduğu “Şehit-Gazi İstatistik Bülteni” verilerine göre 2019 yılında 29.765 şehit yakınına ve 31.719 gaziye evinde veya işyerinde ziyaret edilerek biyopsikososyal talepleri tespit edilerek destek sağlanmış iken 2020 yılında bu sayı şehit yakınları için 43.429 ve gaziler için 51.071’e çıkarılmıştır. Türkiye’de orduda sosyal hizmet uygulamalarının Avrupa ve Amerika ordularından oldukça geç başlaması, Sağlık Bakanlığı’na bağlı Sosyal Hizmetler Akademisi’nin 1961 yılında kurulması ve sosyal hizmet uzmanlarının ilk kez profesyonel eğitime o zamanda tabii tutulduğu düşünüldüğünde şaşırtıcı değildir (Mavili Aktaş, 2002). Sosyal hizmet mesleği, uygulamalarında yaşanan gelişmelerle beraber insanların yaşadıkları sorunun ruhsal rahatsızlık olarak görüldüğü medikal modelin yetersiz bulunması ve “çevresi içinde birey” anlayışının benimsenmesine doğru yön değiştirmiştir (Acar ve Acar, 2002: 29). Günümüzde ülkemizde orduda görev yapan sosyal hizmet uzmanları Sağlık Bakanlığı’na bağlıdır ve sadece askerler veya asker aileleri ile çalışma sağlamaktadır (Sakarya, 2018: 48).

1.5.2. Ordu Anlayışı ve Sosyal Hizmet Disiplini

Devletler, bireylerin hayvanlardan, kuraklıklardan, terör saldırılarından veya suçlulardan zarar görmelerini engellemeye çalışarak güvenlik ihtiyacını karşılamaya çalışır (Maslow, 1943: 378-379). Güvenlik ve koruma denildiğinde birçok ülkede ordu kurumu en başta gelmektedir. Ordu, standartları ve kültürel özellikleri açısından diğer gruplardan farklıdır (Hall, 2011: 16). Orduda her birim demografik ve kültürel açıdan farklı yapıya sahip insanlardan oluşmaktadır (Aronson ve Perkins, 2012: 522). Bu nedenle ordu toplumun küçük bir parçası olmakla beraber aynı zamanda hem askerleri hem de ailelerini kapsadığı için toplumun yansımasıdır (Harris, 2000: 12).

Sosyal hizmet, insanların temel gereksinimlerinin giderilmesiyle başlayıp biyopsikososyal sorunlarının çözülmesiyle ilerleyen ve geniş bir sorumluluk yelpazesine sahip olan insan hakları mesleğidir (Tuncay ve Akçay, 2018: 307). İnsan hakları ve sosyal adalet, sosyal hizmet uygulamaları için temel ilkelerdir (Ramsay, 2003: 336). Sosyal hizmet mesleği, sosyal güvenliği sağlayan bir hizmet ağıdır ve gazilerin bu hizmet ağının içinde olması sağlanmalıdır (Franklin, 2009: 166). Sosyal hizmet disiplini ile silahlı kuvvetler teorisi birbirinden çok farklı olmalarına rağmen askeri hastaneler, askeri cezaevlerinde özel koşullarda yaşayan bireylerin ve şehit ve gazi ailelerinin insan haklarına yaraşır bir şekilde temel gereksinimlerinin karşılanması ve iyilik hallerinin arttırılması için gerçekleştirilecek olan sosyal hizmet uygulamalarının dikkate alınması gerekir (Şahin ve Sakarya, 2018). Örneğin bir sosyal hizmet uzmanı hastanede tedavi gören bireyler ile çok sık görüşme sağlayamasa bile aileleri ile iletişime geçerek hastane sürecini daha hafif atlatmalarını ve tedaviden en üst seviyede faydalanmalarını sağlayabilir (Hudson, 1982: 166). Sosyal hizmet uzmanları doğrudan ya da dolaylı olarak çalıştıkları çocuk, kadın veya yaşlı gibi farklı çalışma alanlarında bir şekilde asker ya da gazi eşleri, çocukları veya ebeveynleri ile çalışmaktadır (NASW, 2012: 5). Askerlik hizmeti kişisel bir deneyim olduğu için gazilerin deneyimleri de birbirinden farklı olup özel ve kişiselleştirilmiş müdahaleler gerektirmektedir (Petrovich, 2012: 871). Ancak sosyal hizmet uzmanları, sürekli gelişen ve çeşitlenen müracaatçı kitlesinin ihtiyaçlarına en uygun kaynaklara ulaşmasını sağlamak için zengin sosyal hizmet uygulamalarını kullanmaktadır (Applewhite vd., 1995: 287). Gazilerin, duygusal olarak yaşadıkları zorluklara ve yeni hayat koşullarına uyum sağlamaları konusunda sosyal hizmet uzmanları çok önemli bir yere sahiptir (Franklin, 2009: 165).

Sosyal hizmet uzmanının etkili bir müdahalede bulunabilmesi için her alanda müracaatçısının özelliklerini, kültürel yapısını ve toplumunu tanıması gerektiği gibi orduda çalışan bir sosyal hizmet uzmanının da askeri kültürü ve değerleri, ordunun iç dinamiklerini, askerlerin ortak özelliklerini bilmesi gerekmektedir (Şahin ve Sakarya, 2018: 90). Gazilerin dile getiremedikleri travma izleri açığa çıkarılmalı ve ailelerinin yaşadıkları zorluklar göz önünde bulundurulmalıdır (Keten vd., 2014). Savaş ve çatışmalarda yaralanan gaziler ve aileleri yaşanan olumsuz yaşam tecrübelerine rağmen gelecekte güzel şeyler olacağına dair umut duygusu teşvik edilmelidir (Cozza vd., 2013: 315).

Üyelerden birinin asker olduğu aileler, yüksek stres düzeyine sahip olduğundan ilişkisel sorunlar yaşayabilir ve çoğu zaman sosyal hizmet uzmanı da dahil olmak üzere farklı profesyonellerden destek alabilirler (Boyer, 2018: 5). Müracaatçılar ilk kez bir sosyal hizmet uzmanı ile görüşüğünde olumsuzluğa kapılıp olumlu değişikliklerin olacağına dair herhangi bir güvence hissetmediklerinden kendilerini güçsüz ve mağdur hissetmektedir (Greene ve Lee, 2011, 17). Sosyal hizmet uzmanlarının askeri personele ve ailelerine katkı sağlayabilmeleri ve etkili bir çalışma gerçekleştirebilmeleri için öncelikle ordu kurumu anlayışını, tarihsel perspektifini ve birçok benzersiz özelliğe sahip olduğunu bilmeleri gerekmektedir (Hall, 2011). Askeri kültüre aşina olmak için zaman ayrılması askerlere, gazilere ve askeri ailelere verilecek olan hizmetin kalitesini arttırabilir (Meyer, 2015: 417). Orduda görev yapan sosyal hizmet uzmanları, genellikle bir askerin görevlendirme ve savaşıma için hazır olup olmadığını değerlendirmektedir (Daley vd., 2015: 81). Sadece askerleri değil uzun süre boyunca evden uzakta olan askerlerin, gazilerin ve şehitlerin aileleri ile çalışılması ve onları kapsayan aile destek birimlerinin orduda var olması oldukça önem arz etmektedir (Mavili Aktaş, 2002: 104). Elbette ki savaş travmalarının etkileri çok ağır olabildiğinden, psikolojik olarak alınan yaraları tedavi etmek oldukça zor ve meşakkatli olabilir (Paulson ve Krippner, 2007: 26). Ancak Forbes vd.'nin (2013: 36) gazilerin başlangıçtan itibaren 9 ay boyunca travma yaşantısının incelendiği araştırma sonuçlarına göre, askeri travma şiddetinin yüksekliği, tedavi programından yararlanmalarına ve travmatik semptomlarının azalmasına herhangi bir engel teşkil etmemektedir.

Aile alanı, sosyal hizmet uygulamalarının koruyucu, tedavi edici ve sağlık hizmetleri açısından temel alanlarından (Demirbilek, 2016: 114). Profesyonel olarak

sosyal hizmet mesleğinin ilk uygulama alanlarından olan aile ile maddi yardımdan evlilik danışmanlığına kadar pek çok aile refahını sağlayacak faaliyet gerçekleştirilmektedir (Barker, 1995: 113). Aile bireylerden oluşan, bireylerin içine doğduğu ve sosyalleştiği temel grup olduğu için aile refahını sağlamak bireyin refahı anlamına gelmekte ve sosyal hizmet alanı içinde aile refahı alanı önem arz etmektedir; bununla birlikte ailelerle sosyal hizmet uygulamaları sadece aile sistemini değil ailenin yakın çevresini ve toplumu da kapsamaktadır (Rozario, 2010). Aile üyelerinin hem resmiyette hem de özel hayatlarında birbirlerine karşı hak ve sorumlulukları mevcuttur (White vd, 2019: 16). Sosyal hizmet ise hak savunuculuğu mesleğidir, aile üyelerinin birbirine karşı ve diğer tüm sistemlere karşı haklarını savunmak sosyal hizmet uzmanlarının görevleri arasındadır. Aile sistemi dünyada yaşanan tüm gelişmelerin yanı sıra tüm olumsuzluklardan doğrudan etkilenmektedir, sosyal hizmet uzmanlarının temel hedefi bireylerin ve ailelerin tüm kaynaklarını harekete geçirmelerini sağlayarak onları güçlüklerle karşı desteklemektir (Mavili Aktaş, 2004). Orduda sosyal hizmet uygulamalarına savaş ve çatışmalardan etkilenen asker ve gaziler kadar aileleri de danışmanlığa ihtiyaç duymaktadır (Şahin ve Sakarya, 2018: 89). Gazilerin yaralandıkları andan itibaren sivil yaşama ve ailelerine yeniden uyum sağlamaları, gereken tıbbi ve psikososyal desteklerin başarılı bir şekilde sunulmasına bağlıdır (Fossey vd., 2019: 54). Çünkü geçmişten günümüze askeri yaşamdan sivil yaşama geçen gazilerin en başarılı uyum sağlayanlarının bu geçiş süreci ile ilgili destek alanlar olduğu aşikârdır (Coll ve Weiss, 2013: 286).

Frey vd.'nin (2014: 724) yapmış olduğu çalışmada orduda görev yapan sosyal hizmet uzmanları, askerler ve ailelerinde kritik seviyede fiziksel olarak uyku bozukluğu, psikolojik olarak travma sonrası stres bozukluğu, anksiyete, depresyon gibi rahatsızlıklar gözlemlediklerini belirtmişlerdir. Gaziler yaşadıkları olumsuz olayların etkisindeyken asker ailesinin hayatının ve yaşam kalitesinin de bu durumdan etkilenmesi muhtemeldir. Örneğin travma sonrası görülen ve çok kez tekrarlayan rüyalar, hayatta kalan ordu mensuplarında geleceğe dair olabilecek olayları öngördüklerine dair şüpheler uyandırmakta ve geleceğe dair kaygıları arttırmaktadır (Paulson ve Krippner, 2007: 128). Ailede kaygılı ve şüpheli bir aile üyesinin olmasının, diğer aile üyelerini etkilemeyeceğini düşünmek, ihmalkârlık kapsamına girmektedir. Ölen arkadaşları için üzüntü duyan ama hayatta kaldığına dair herhangi bir suçluluk

duymayan gazilerin olduğunu bilmek de önemlidir (Glover, 1988: 61). Ancak gazii aileleri, gazilerde artan intihar riski, öfke patlamaları, uyku bozuklukları, madde kullanımı ve travma sonrası stres bozukluğuna eşlik eden diğer semptomların farkında olmak ve aile içinde sağlıklı sınırlar oluşturmak için danışmanlık hizmetlerine ihtiyaç duymaktadır (Lee, 2011: 111-112). Aile desteğinin ve bireylerin başa çıkma becerilerinin geliştirilmesi, travma yaşayan bireyin durumunun şiddetine rağmen aileleri koruyabilmektedir (O'Donnell vd., 2011: 289).

Sosyal hizmet uzmanları, askeri sosyal hizmet alanında bireylerin henüz askerliğe başlamadan önceki yaşam öykülerini araştırmalı ve askerlik süresince izin kullanma gereksinimi, olası yaralanma, fiziksel ve duygusal hassasiyet, bireylerin ve ailelerinin kaynakları, sorunlarla baş etme biçimleri hakkında sosyal inceleme yaparak askeri alanda bireylere sunulacak hizmetler konusunda aktif rol oynamalıdır (Şahin ve Sakarya, 2018: 95-96). Söz konusu sosyal inceleme olası bir gazilik sonrasında bireylerin sorunlarını ve kaynaklarını çevresi içinde birey yaklaşımı çerçevesinde birlikte değerlendirmeye olanak tanıyacağı için sosyal hizmet müdahalelerinin etkinliğine katkı sağlayabilir. Türk Silahlı Kuvvetleri, askeri personeli herhangi bir savaşa ve çatışmaya biyopsikososyal yönden hazırlamak ve ailelerinin yaşam kalitelerini arttırmak amacıyla orduda sosyal hizmet birimini güçlendirmelidir (Şen, 2016: 149). Asker, gazii ve şehit ailelerinin her daim ulaşabilecekleri ve damgalanma kaygısının olmayacağı tele-sağlık uygulaması veya web ve mobil tabanlı uygulamalar ile önleyici-müdahale edici programlara ulaşabilmeleri, verimli hizmetler sunulmasına olanak sağlayabilir (Paley vd., 2013: 261).

Gazilerin yaşadıkları olumsuz yaşam deneyimleri gaziler kadar aile üyelerini ve yakınlarını etkileyeceği için askeri sosyal hizmet uygulamaları gazilik durumundan etkilenme olasılığı bulunan tüm bireyleri müracaatçı kapsamına alabilecek şekilde planlanmalıdır (Başcılar ve Karataş, 2021: 35). Özetle, askerler ve aileleri dahil olmak üzere topluma en yüksek seviyede fayda sağlamak, ancak geniş ve kapsamlı iş birliği yapılarak mümkün hale gelmektedir (Doyle ve Peterson, 2005: 369).

İKİNCİ BÖLÜM

2. YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın bilimsel yöntemine ve uygulanmasına ilişkin bilgilere yer verilmiş ve araştırmaya dair bilgiler aşağıda sırasıyla sunulmuştur.

2.1. Araştırmanın Problemi

Askerlik, yurdu korumak ve güvenliği sağlamak için yerine getirilen hizmettir. Bugün birçok ülkenin ordusunda askerlik, zorunlu hizmet olarak yapılmaktadır. Ülkemizde askerlik görevi, çatışma veya savaş esnasında yaralanan askerlere gaziler ve ailelerine, hayatını kaybeden şehit askerlerin ailelerine sosyal haklar sunulmaktadır. Askerler farklı sebeplerden dolayı yaralanabilmekte veya organ kaybı yaşayabilmektedir. Ancak bir yaralı askerin gazi unvanını alabilmesi için kalıcı doku veya organ hasarına sahip olması gerekmektedir. Gaziler ve aileleri dezavantajlı ve riskli gruplar arasındadır. Yaşanan güçlükler sadece gaziye değil; ailesini ve yakın çevresini de etkilemektedir. Fiziki yaralanmaların verdiği acı veya ağrıları sadece gazi deneyimlerken; gazi olma durumunun getirdiği ekonomik, sosyal ve psikolojik zorlukları ailedeki bütün aile bireyleri deneyimlemektedir. Bu ailelerin bazıları psikolojik travma yaşantısı içindedir ve bu travma durumu aile refahını uzun süreli olarak etkilemektedir. Bu nedenle gazi ve ailesi travma sonrası psikososyal desteğe ihtiyaç duyan bir sistemdir. Gazi, savaşta veya çatışmada kendisinin duyduğu silah seslerini duymayan, bombanın patlamasına ve arkadaşlarının yanında can vermesine şahit olmayan aile üyelerinin ve yakın çevresinin kendini anlamasını beklemekte; gazi ailesi ise bir an önce askerlik öncesi yaşantıdaki aile düzeninin geri gelmesini istemektedir. Ancak gazinin sahip olduğu fiziksel hasarların ve psikolojik sorunlarının şiddeti bu gibi durumların aileden aileye değişkenlik göstermesine sebep olabilir. Bu nedenle araştırmada malulen gazi olma durumunun bireyler ve ailesinde yol açtığı değişikliklerle gaziliğin aile sistemi ile etkileşimi ele alınmaktadır. Gaziler hastaneden eve yaralı olarak döndükleri zaman fiziksel, zihinsel ve sosyal açıdan hayatlarında pek

çok konuda zorluk yaşayabilirler (Karataş vd., 2019: 3). Gazi olmaya sebep olan yaralanmadan, bakım ve tedavi sürecinin bitimine kadar gazinin yaşadıklarına ve sürecin zorluklarına en yakın şahitler çoğunlukla bakımveren aile üyeleridir. Ayrıca fiziksel iyileşme kendi ihtiyaçlarını giderebilecek ölçüde sağlansa dahi gazi artık psikososyal açıdan olumsuz bir yaşam deneyimine sahiptir. Bu bağlamda evlerine fiziksel yaralanma sonucu kalıcı işlev veya organ kaybı ile dönen gazilerin malul olma durumunun yanı sıra psikososyal durumunun aile yaşantısında yol açtığı değişikliklerle aile sisteminde birbirleriyle bağlantılı olan alt sistemlerin etkileşimi gazilerin bakış açısı ile incelenmiştir. Bunun yanı sıra araştırma kapsamında bireyler için gaziliğin anlamı ve bireylerin yaşantılarında meydana getirdiği değişimler de ele alınmıştır. Araştırmada malul gaziler ile derinlemesine görüşmeler yapılmış ve görüşmeler literatür ışığında yorumlanmıştır.

Araştırmada diğer bir vurgu, birey ve aile refahını sağlamada sosyal hizmet uygulamalarının önemine ilişkindir. Bütüncül bir bakış açısı ile gazilerin ihtiyaç ve gereksinimlerinin giderilmesine yönelik faaliyetler ile haklarının mevzuat hükümleri çerçevesinde değerlendirilmesi, gerekli hizmetler ve kaynaklarla gazi ve ailesinin buluşturulması, gazi ve ailesine psikososyal destek sağlanması; orduda sosyal hizmet alanındaki önemli uygulamalardır. Gaziler ile aile sisteminin birlikte ele alınması açısından araştırma sosyal hizmetin temel alanlarından olan aile refahı ve orduda sosyal hizmet ile ilgili ülkemizde yapılan az sayıdaki araştırmadan birini teşkil etmektedir. Sosyal hizmet uygulamalarında etkileşimlere odaklanarak sistem, ilişki, bağlantıların önemi üzerinde durulmakta ve etkileşim noktalarına müdahalede bulunularak insanların refahı arttırılmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda sosyal hizmetin odağı birey ve onu çevreleyen en önemli sistem olan aile refahıdır. Bu nedenle çalışmanın problemi; fiziki yaralanma sonucu bedenlerinde kalıcı hasarla eve dönen gazilerin malul gazi olma durumları ile aile ilişkilerinde yaşadıkları değişimin görünür kılınması gazilerin değişen aile düzeninde işlevselliklerini yerine getirme konusunda karşı karşıya kaldığı güçlüklerin incelenmesidir. Aynı zamanda savaş ve çatışmalardan dönen bireylerin her birinin kendine özgü deneyimleri ve hem bireylerin hem de ailelerinin tıbbi, sosyal, psikolojik ve tinsel anlamda farklı düzeylerde etkilendikleri göz önüne alınırsa etkili bir sosyal hizmet müdahalesinin gerekliliği açığa çıkacaktır (Şahin ve Sakarya, 2018: 86-87).

2.2. Araştırmanın Amacı

Toplumun en küçük ve en temel birimi olan aile bir sistemdir. Aile, eş sistemi ya da ebeveyn-çocuk sistemi alt sistemi gibi alt sistemlere sahiptir. Ailenin alt sistemleri akraba sistemi, komşu sistemi, akran sistemi, okul sistemi gibi çeşitlenebilmesine karşın bu çalışmada gazilik durumuna daha yakından tanıklık eden aile içindeki alt sistemler ele alınmıştır. Aile ve alt sistemleri sürekli değişim halinde olmakla birlikte bu düzene uyum sağlama ihtiyacı duymaktadır. Gazilerin kalıcı işlev ve/veya organ kaybı ile evlerine dönmelerinin aile sistemine, aile içi rollere ve alt sistemlerle olan ilişkisini belirlemek bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Araştırmanın temel amacını, gazilerin malullük durumunun aile sistemi ve alt sistemlerle olan ilişkisinin belirlenmesi oluşturmaktadır. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır;

1. Gazilerin malullük durumları ile aile işlevsellikleri arasında nasıl bir ilişki vardır?
2. Malul olma durumu ile aile içi rollerin gerçekleştirilmesi arasında nasıl bir ilişki vardır?
3. Malulen gazi olma durumu ile eş sistemi arasında nasıl bir ilişki vardır?
4. Malulen gazi olan ebeveynlerin çocukları ile aralarında nasıl bir ilişki vardır?

2.3. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi

Dünya literatürü incelendiğinde benzer çalışmalara yer verilmesine karşın ülkemizde gazilere ilişkin yapılan araştırma sayısının oldukça az olmasının yanı sıra gazilerin malul olma durumunun aile sistemine ve alt sistemlere etkisinin incelendiği bir çalışma bulunmamaktadır. Benzer şekilde travmanın farklı alanlardaki yansımaları ve etkileri üzerine birçok araştırma bulunmakta iken gazilerin ve ailelerinin travma yaşantısı ve aile etkileşimi hakkında çok daha az sayıda araştırmaya rastlanılmadığı için araştırmanın konusu önem arz etmektedir. Terör olaylarından birinci derecede etkilenen askeri personelin bilimsel çalışmalarda pek fazla araştırılmaması şaşırtıcıdır (Güloğlu ve Kararımak, 2013: 243).

Çalışma kapsamında aile sistemi kuram ve yaklaşımlar çerçevesinde incelenmiş ve gazilerin malul olma durumunun aile sisteminde, aile içi ilişkilerde ve ailedeki rollerde yol açtığı değişikliklere değinilmiştir. Çalışma, ülkemizde malul gazi olma

durumunun aile sistemi ile etkileşimi ve karı-koca, ebeveyn-çocuk sistemi gibi alt sistemlerle ilişkisine odaklanan az sayıdaki araştırmadan birini oluşturmaktadır. Araştırma gaziler ve ailelerinin refahına ilişkin literatüre katkı sağlaması ve refahlarının arttırılmasına yönelik çalışmaların yapılandırılması açısından da önemli görülmektedir.

2.4. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmayla malul gazilerin aile sistemiyle etkileşimlerinin, yaşadıkları sorunların ve güçlü yönlerinin görünür kılınacağı, böylelikle gaziler ve ailelerine yönelik sosyal politikaların, programların ve sosyal hizmet uygulamalarının bütüncül biçimde oluşturulmasına katkı sunulabileceği varsayılmıştır. Bunun yanı sıra araştırma kapsamında malul gazilerin derinlemesine görüşme süreçlerinde sorulan soruları içtenlikle cevapladıkları varsayılmıştır.

2.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın çeşitli sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle pandemi (Covid-19) döneminde gerçekleştirilen bir araştırma olması, araştırmanın uygulama aşamasında birtakım sınırlılıklar getirmiştir. Araştırmacının asıl hedefi birkaç kere ev ziyaretlerinde bulunarak malul gazi ile ailesinin etkileşimini ev ortamında araştırmak olmuştur. Ancak araştırmacı, pandemi koşullarından dolayı katılımcılar ile derinlemesine görüşmeler yapılırken ev ziyaretlerinde bulunamamış ve bundan dolayı dernek ortamında görüşme sağlamıştır. Araştırmada gazilerin kendi anlatıları ile aileleriyle etkileşimleri görünür kılınmaya çalışılmıştır. Aile üyelerinin gözünden malul gazilerle etkileşimler başka araştırmaların konusunu oluşturmaktadır. Araştırma 26 Kasım 2020 – 2 Şubat 2021 tarihleri arasında 20 evli malul gaziyle Türkiye Harp Malulü Gaziler, Şehit Dul ve Yetimleri Derneği İstanbul Şubesi'nde yapılan derinlemesine görüşmeler ile sınırlandırılmıştır. Bu araştırmada çalışma grubunu oluşturan katılımcılar 2847 sayılı Türkiye Emekli Subaylar, Emekli Astsubaylar, Harp Malulü Gaziler, Şehit Dul ve Yetimleri ile Muharip Gaziler Dernekleri Hakkında Kanun'un 1. maddesinde geçen malul gazi kapsamına giren, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 47. maddesi kapsamında harp ve vazife malulü olan, 2330 sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun'un 1. maddesi ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun 21. maddesi kapsamında terör eylemlerinden ötürü yaralanan

veya organ ve doku kaybı yaşayan; engel durumu raporlarla kesinleşen malul gazilerdir ve çalışma muharip gazileri kapsamamaktadır.

2.6. Araştırma Modeli

Malulen Gazi Olma Durumu ile Aile Sisteminin Etkileşimi: Türkiye Harp Malulü Gaziler, Şehit Dul ve Yetimleri Derneği Örneği adlı bu araştırma nitel araştırma modelinde, fenomenolojik araştırma yaklaşımına göre tasarlanmıştır. Maxwell, sosyal yaşamın içindeki olgulara odaklanarak; bu olguları herhangi bir değişime uğratmadan inceleme çabasına yoğunlaşan nitel araştırmanın sosyal gerçekliğin derinlemesine incelenmesini ve açıklanmasını içerdiğini belirtmektedir (2008). Nitel araştırma dünyayı görünür ve anlaşılır kılan bir dizi yorumlayıcı ve materyal uygulamalarına dayanmaktadır. Nitel araştırma varsayımlarla bireylerin, grupların bir probleme atfettikleri anlamlara değinen, araştırma problemine ilişkin kuramsal çerçevelerin incelenmesi ile başlamaktadır (Creswell, 2018: 43-44). Bu bağlamda araştırmanın nitel araştırma yöntemi çerçevesinde tasarlanması gazilerin aile sistemine ilişkin yaşam deneyimlerinin görünür kılınması amacının taşıyıcısı olabileceğini düşündürmektedir. Fenomenolojik yaklaşımda; bireylerin bir olguya ilişkin yaşantılarını, algılarını ve yüklediği anlamları ortaya çıkartmak (Starks ve Trinidad, 2007; Akt. Onat Kocabıyık, 2016) amaçlanmaktadır. Fenomenolojik araştırma; birden çok kişinin bir kavramla ilgili yaşam deneyimlerinin ortak özelliklerinin tanımlanmasına odaklanmaktadır (Creswell, 2018: 77). Bu bağlamda araştırmada incelenen olgu gazilerin aile sistemiyle etkileşimlerine ilişkin yaşam deneyimleridir. Araştırmada gazilerin aile sistemi ve gazilik durumu ile etkileşimleri derinlemesine görüşme yöntemi ile incelenmiştir.

2.7. Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu oluşturulurken nitel araştırmalarda kullanılan amaçlı örneklem türünden yararlanılmıştır. Amaçlı örneklem türü araştırmacının çalışmaya katılacak bireyleri ve mekanları çalışma için seçmesine olanak tanımaktadır (Creswell, 2018). Malulen gazi olma durumunun yanı sıra çalışmada aile sistemi incelendiği için katılımcılardan özellikle evli ve çocuklu olan gaziler seçilmiştir. Bir katılımcının, gaziliğin getirdiği malullük nedeniyle çocuğu olmamıştır; bu durumun gazilik ile ilişkili olmasından dolayı araştırmaya dahil edilmiştir. Böylelikle kişiler araştırmanın probleminin anlaşılır olmasına yönelik bilgiler verebileceklerdir (Creswell, 2018).

Katılımcıların belirlenmesinde Türkiye Harp Malulü Gaziler, Şehit Dul ve Yetimleri Derneği İstanbul Şubesi referans olmuştur. Türkiye Harp Malulü Gaziler, Şehit Dul ve Yetimleri Derneği, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne bağlı kamu yararına çalışan dört dernekten biri olup 1915 yılında heyet olarak kurulmuştur; 2847 sayılı kanun ile 1984 yılından itibaren dernek olarak hizmet vermektedir (<https://sehitgazi.org/dernegimiz>, 2021). Türkiye Harp Malulü Gaziler, Şehit Dul ve Yetimleri Derneği'ne üye olan ve derinlemesine görüşmelere katılmaya gönüllü olan 20 malul gazi bu araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. Araştırmacı derinlemesine görüşmelere başlamadan önce dernek yetkilisi ile görüşmüş, katılımcıların hangi gün ve saatlerde dernekte olabileceklerini öğrenmiştir. Gazilerle önceden belirlenen gün ve saatlerde görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

2.7.1. Çalışma Grubunda Yer Alan Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Çalışmaya katılım sağlayan gazilerin sosyo-demografik özellikleri aşağıdaki tabloda verilmiştir. Gazilerin yaşları, cinsiyetleri, medeni durumları, eşlerinin yaşları, evlilik süreleri, çocuk sayıları, rütbeleri ve eğitim durumları sırasıyla aktarılmıştır.

Tablo 1. Çalışma Grubunda Yer Alan Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

		N	%
Yaş	26-30 yaş arası	2	10,0
	36-40 yaş arası	1	5,0
	41-45 yaş arası	7	35,0
	46-50 yaş arası	7	35,0
	50 yaş üzeri	3	15,0
Cinsiyet	Erkek	20	100,0
Medeni Durum	Evli	20	100,0
Gazi Eşlerinin Yaşları	20-25 yaş arası	1	5,0
	26-30 yaş arası	1	5,0
	31-35 yaş arası	2	10,0
	36-40 yaş arası	7	35,0
	41-45 yaş arası	4	20,0
	46-50 yaş arası	3	15,0
	50 yaş üstü	2	10,0
Gazilerin Evlilik Süreleri	5 buçuk-7 yıl arası	1	5,0
	7 buçuk 10 yıl arası	1	5,0
	10 buçuk yıl-15 yıl arası	2	10,0
	15 buçuk yıl-17 yıl arası	1	5,0
	17 buçuk yıl-20 yıl arası	5	25,0
	21 yıl ve üstü	10	50,0
Gazilerin Çocuk Sayısı	0	1	5,0
	1	4	20,0
	2	11	55,0
	3	2	10,0
	4	1	5,0
	5	1	5,0
Gazilerin Rütbeleri	Er	19	95,0
	Uzman Jandarma	1	5,0
Gazilerin Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu	5	25,0
	Ortaokul Mezunu	6	30,0
	Lise Mezunu	9	45,0
	Toplam	20	100,0

Çalışma, gaziler ile derinlemesine görüşmeler yapılması temeli üzerine kurulmuştur. Çalışma grubunda yer alan gazilerin tamamının cinsiyeti erkek olmakla beraber yarısından fazlası (14 kişi) 41-50 yaş aralığındadır.

Çalışma grubundaki gazilerin tümü amacına uygun olarak seçildiği için evlidir ve yarısından fazlası (10 kişi) 17,5 yıl ve üstü süredir evlidir. Katılımcıların verdiği bilgiler doğrultusunda 36-50 yaş grubu gazi eşlerinin çoğunluğunu (14 kişi) oluşturmaktadır. Çalışmada elde edilen veriler doğrultusunda gaziler ve eşleri genellikle orta yaş grubundadır. Gaziler ve eşleri arasında ortalama 4-5 yaş fark bulunmaktadır.

Gazilerin yaklaşık yarısı (11 kişi) 2 çocuğa sahipken 1 kişinin gazilikle ilgili yaralanmadan dolayı hiç çocuğu olmamıştır.

Çalışma grubunda yer alan 20 malul gazinin büyük bir çoğunluğu (19 kişi) görev sırasındaki rütbelerinin er olduğunu belirtmişlerdir.

Çalışmaya katılan gaziler arasında üniversite mezunu olmaması dikkat çekerken 9 kişi lise mezunu, 6 kişi ortaokul mezunu ve 5 kişi ilkokul mezunudur.

Çalışma grubundaki 16 gazi, eşi ve çocuklarıyla beraber yaşamakta, 1 gazi malullük durumundan ötürü çocukları olamadığı için eşiyle beraber yaşamaktadır. Diğer 3 gaziden biri annesi, babası, eşi, iki çocuğu ve üç kardeşiyle beraber yaşamakta iken biri eşi, çocuğu ve babasıyla beraber; biri ise eşi, çocuğu ve annesiyle beraber yaşamaktadır. Çalışmaya katılan 19 gazinin eşi ev hanımı, bir gazinin eşi ise gazilik ile gelen iş hakkını kullanmış ve memur olarak çalışmaktadır.

2.7.2. Çalışma Grubunda Yer Alan Katılımcıların Gazilik Durumlarına İlişkin Tanımlayıcı Bulguları

Çalışma grubundaki katılımcıların gazilik durumuna ilişkin tanımlayıcı bulguları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Katılımcıların gaziliğe neden olan yaralanma türleri, yaralanma sonucu meydana gelen doku ve organ kayıpları, yaralanma ile ilgili tedavi süreleri, yaralandıkları yıllar ve engellilik oranları sırasıyla aktarılmıştır.

Tablo 2. Çalışma Grubunda Yer Alan Katılımcıların Gazilik Durumlarına İlişkin Tanımlayıcı Bulguları

		N	%
Gaziliğe Neden Olan Yaralanma türü	Baş ve boyun yaralanması	3	15,0
	Ayak ve Bacak yaralanması	8	40,0
	El ve kol yaralanması	2	10,0
	İç organ yaralanmaları	4	20,0
	Duyu organları ve yüz yaralanması birlikte	1	5,0
	Omurilik zedelenmesi	1	5,0
	Vücuda isabet eden şarapnel parçalarının neden olduğu yaralanmalar	1	5,0
Gazilerde Yaralanma Sonucu Meydana Gelen Doku ve Organ Kayıpları	Kafatasında şarapnel parçası	1	5,0
	Şarapnel parçaları nedeniyle sağ el ve sağ bacakta meydana gelen yaralanma	1	5,0
	Baş hariç vücudun diğer alanlarında içeride kalan şarapnel parçaları (yabancı cisimler)	1	5,0
	Kol amputasyonu	1	5,0
	Diz altı amputasyon	4	20,0
	İç organ kaybı	4	20,0
	Kafatasında kemik parçalanması	1	5,0
	Sağ ayak kaval kemiğinin parçalanması	1	5,0
	Sağ kol ve sol bacakta işlev kaybı	1	5,0
	Doku kaybı	2	10,0
	Donma sonucu doku ve organ kaybı	1	5,0
	Boyun Damar Eksikliği	1	5,0
	Omurilik zedelenmesi	1	5,0
Gazilerin Yaralanma ile ilgili Tedavi Süreleri	31-45 gün	1	5,0
	3-6 ay arası	3	15,0
	7 ay-11 ay arası	1	5,0
	1 yıl-1 yıl 6 ay arası	5	25,0
	1 yıl 7 ay-2 yıl arası	4	20,0
	2 buçuk yıl-3 yıl arası	3	15,0
	3 buçuk yıl-4 yıl arası	2	10,0
	6 buçuk yıl ve üstü	1	5,0
Gazilerin Yaralandıkları Yıllar	1980-1985 arası	2	10,0
	1991-1995 arası	5	25,0
	1996-2000 arası	10	50,0
	2006-2010 arası	2	10,0
	2011-2015 arası	1	5,0
Gazilerin Engellilik Oranları	%20-%25 arası	1	5,0
	%26-%30 arası	1	5,0
	%36-%40 arası	9	45,0
	%41-%45 arası	3	15,0
	%46-%50 arası	1	5,0
	%56-%60 arası	3	15,0
	%66-%70 arası	2	10,0
	Toplam	20	100,0

Çalışmaya katılım sağlayan gazilerden 15 kişi terör olaylarının sık yaşandığı 1991-2000 yılları arasında gazi olmuştur.

Katılımcıların yarısından fazlası ayak ve bacak yaralanması (8 kişi) ve iç organ yaralanmaları (4 kişi) nedeniyle gazi olmuştur.

Çalışma grubunda yer alan gazilerde kol amputasyonu, boyun damar eksikliği, omurilik zedelenmesi gibi çeşitli doku ve organ kayıpları olmakla birlikte 4 kişide iç organ kaybı ve 4 kişide diz altı amputasyon meydana gelmiştir.

Gazilerin yarısından fazlası (12 kişi) yaralandıktan sonra 1 yıl ila 3 yıl arası süre zarfında tedavi görmüşlerdir.

Çalışma grubundaki gazilerin yarısının (10 kişi) terör olaylarının daha sık yaşandığı 1996-2000 yılları arasında yaralandıkları dikkat çekmiştir.

Katılımcılardan 9 kişi %36-%40 arası engellilik oranına sahip iken 9 kişi %41-%70 arası engellilik oranına sahiptir.

2.8. Veri Toplama Araçları

Araştırma kapsamında çalışma grubunda yer alan gazilere ilişkin tanıtıcı bilgilere ulaşabilmek için araştırmacı tarafından hazırlanan sosyo-demografik bilgi formu, gazilerin aile sistemiyle ve gazilik durumu ile etkileşimlerinin belirlenebilmesi amacıyla yarı yapılandırılmış soru formu kullanılmıştır. Soru formlarına ilişkin açıklayıcı bilgiler aşağıda yer almaktadır.

2.8.1. Sosyo-Demografik Bilgi Formu

Katılımcı gazilerin sosyo-demografik özellikleri ile gazilik durumuna ilişkin tanımlayıcı verilerine ulaşabilmek için oluşturulmuş olan soru formudur ve bu formda 10 soru yer almaktadır.

2.8.2. Yarı Yapılandırılmış Soru Formu

Araştırmacı söz konusu form hazırlarken araştırma konusuna ilişkin alan yazında yer alan çalışmaları ve yaklaşımları gözden geçirmiştir. Araştırmanın amacına uygun olarak derinlemesine görüşmelerden verilerin elde edilebilmesi için araştırmacı tarafından tanıtıcı sorular, takip soruları ve özelleştirici sorular etrafında yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Tanıtıcı sorular; katılımcıda herhangi bir etkilenme olmadan, hayatı ve kendisi hakkında geniş cevaplar vermesine olanak sağlayan sorulardır (Denzin ve Lincoln, 2008). Takip soruları; verilerin çeşitliliğini sağlamak amacıyla belirli bir sistem dahilinde sıralanan sorulardır (Forrester ve

Sullivan, 2018). Özelleştirici sorular ise; incelenen konunun bir yönüne odaklanan ve sadece o konu hakkında sorulan soruları içermektedir. Derinlemesine görüşmelere olanak tanıyan yarı yapılandırılmış soru formu araştırmanın amacına uygun olarak gaziye ait tanıtıcı bilgiler, gazilik durumu hakkındaki bilgiler, aile sisteminin bütünlüğü, evlilik yaşantısı, ebeveyn-çocuk ilişkisi, gazilik yaşantısı konularına ilişkin soruları içermektedir ve 28 sorudan oluşmaktadır.

2.9. Veri Toplama Süreci

Araştırmaya ilişkin verileri toplamadan önce sosyo-demografik bilgi formunda yer alan sorular ile yarı yapılandırılmış görüşme formundaki soruların gazilere yöneltilebilmesi için Gümüşhane Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan 24/09/2020 tarih ve 2020/9 sayı ile izin alınmıştır. Ardından Türkiye Harp Malulü Gaziler, Şehit Dul ve Yetimleri Derneği'nden araştırmanın yapılabilmesi için 13/11/2020 tarih ile izin alınmıştır. Araştırmacı dernek ile iletişim kurarak, derneğin ve katılımcıların belirlediği gün ve saatlerde dernek binasındaki görüşme odasında bulunmuştur. 26/11/2020-02/02/2021 tarihleri arasında araştırmaya katılmaya gönüllü 20 gaziyle bilgilendirilmiş onam sunularak günde 1 ila 2 arası katılımcı ile yüz yüze yaklaşık 50-60 dk. aralığında derinlemesine görüşmeler şeklinde İstanbul'daki Türkiye Harp Malulü Gaziler, Şehit Dul ve Yetimleri Derneği'nde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sağlanırken katılımcıların izinleri dahilinde ses kaydı alınmış olup; 2 katılımcının ses kaydına izin vermemesi sonucu görüşmeler yazılı olarak kaydedilmiştir.

2.9.1. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Bu araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu ile katılımcılardan elde edilen ifadeler bilgisayar ortamında Word dosyasına aktarılmıştır. Sonrasında katılımcıların kimlik bilgilerinin gizli tutulması amacıyla katılımcılara harf kodları verilmiştir. Araştırmada ilk önce çalışma grubunda yer alan gazilerin tanımlayıcı istatistiksel bulgularına ulaşabilmek için sosyo-demografik özelliklerine ve gazilik durumlarına ilişkin veriler SPSS 2006 paket programına işlenmiştir ve tanımlayıcı istatistiksel analiz programıyla sıklık ve yüzde dağılımına ulaşılmıştır. Derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler ise; fenomenolojik yaklaşım doğrultusunda analiz edilmiştir. Fenomenolojik analizde araştırmacı bireylerin konuya ilişkin deneyimlerini

nasıl tecrübe ettiklerine ilişkin ifadeleri bularak listeler, her bir ifade eşit değerleri varmış gibi ele alınır ve örtüşmeyen ifadelerin bir listesi de geliştirilmeye çalışılmaktadır (Creswell, 2018: 193). Deneyimlerin betimlenmesini, açıklanmasını ve temaların ortaya çıkarılmasını (Starks ve Trinidad, 2007; Akt. Onat Kocabıyık, 2016) içermektedir. Katılımcı olan gazilerin ifadeleri döne döne tekrar ve tekrar okunarak belirli temalar altında listelenmiştir. Gazilerin dile getirdikleri her bir ifadenin eşit değerleri varmış gibi ele alınarak örtüşmeyen ifadelere ilişkin olarak da bir liste geliştirilmeye çalışılmıştır. Sonrasında önemli ifadeler alınarak anlam birimleri oluşturularak alan yazın etrafında yorumlanmıştır.

2.10. Süre ve Olanaklar

Bu araştırmanın tüm maliyeti araştırmacı tarafından karşılanmıştır. Çalışma grubunda yer alan gazilere Türkiye Harp Malulü Gaziler, Şehit Dul ve Yetimleri Derneği İstanbul şubesi aracılığı ile ulaşılmıştır. Veriler ses kayıtlarından ve yazılı kayıtlardan 30/11/2020-07/02/2021 tarihleri arasında bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Bilgisayar ortamında Word dosyası oluşturulduktan sonra döne döne, tekrar ve tekrar 08/02/2021-19/03/2021 tarihleri arasında okunarak elde edilen verilerden belirli temalar elde edilmiştir. Araştırmanın bulgular ve yorum bölümü 20/03/2021-03/05/2021 tarihleri arasında oluşturulmuştur. Araştırma 20/04/2020 ve 17/05/2021 tarihleri arasında tamamlanmıştır.

2.11. Araştırmanın Tanımları

Gazi: Bu araştırmada gazi; Türkiye Harp Malulü Gaziler-Şehit Dul ve Yetimleri Derneği mensubu 5510 sayılı kanunun 47. maddesi, 2847 sayılı kanunun 1. maddesi ve 3713 sayılı kanunun 21. maddesi ve 2330 sayılı kanunun 1. maddesi kapsamına giren ve vücudunda fiziksel olarak kalıcı hasar ya da organ kaybı yaşayıp bu nedenle malul olan gazileri tanımlamaktadır.

Eş: Bu araştırmada eş; malul gazilerin halen birlikte olduğu veya boşanmış olduğu eşini tanımlamaktadır.

Çocuk: Bu araştırmada çocuk; malul gazilerin var olan tüm yaş grubundaki veya vefat etmiş evlatlarını tanımlamaktadır.

Er: Bu araştırmada er; askerlik görevi ile mükellef olma şartlarını sağlayan ve Türk Silahlı Kuvvetleri'ne bağlı olarak bu görevi ifa eden askerleri tanımlamaktadır.

Erbaş: Bu araştırmada erbaş; askerlik görevi ile mükellef olma şartlarını sağlayan ve Türk Silahlı Kuvvetleri'ne bağlı olarak bu görevi ifa ederken çavuş veya onbaşı rütbesi alan askerleri tanımlamaktadır.

Bakımveren Bireyler: Bu araştırmada bakımveren bireyler; fiziki yaralanma veya organ kaybı nedeniyle malul olan gazini bakım verme sorumluluğunu üstlenen aile üyelerini tanımlamaktadır.

Travma: Bu araştırmada travma; malul gazilerin yaralandıkları ya da bedensel olarak hasara uğradıkları andaki fiziksel travmalarını ve yaşadıkları olayların etkisinde kalma süreçlerini ve ruhsal yaralarını tanımlamaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BULGULAR VE YORUM

3.1. Katılımcıların Gaziliğe İlişkin Görüşleri

Katılımcıların çoğu (17 kişi) gazi olduğu için onur duyduğunu ifade ederek gaziliği olumlu algıladıklarını göstermişlerdir. Diğer 3 kişi ise gaziliğin olumsuz yönlerine vurgu yapmıştır.

3.1.1. Gaziliğe İlişkin Olumlu Görüş Belirten Gaziler: “Bedel Ödeyen İsimsiz Kahramandır Gazi!”

Katılımcılar arasından 17 gaziye göre, gazilik kavramı kendilerinde olumlu çağrışımlar yapmaktadır. Bir gazi, gazilik unvanının kendisinin gurur duyma sebebi olduğunu belirtmiştir:

Gazi olmak, güzel bir soru. Bence dünyanın en güzel şeyi, gazi olmaktır. Şöyle ama maddi değil, bana hiçbir destek vermeselerdi de ben gazilik unvanımla gurur duyardım. Gazi Mustafa Kemal mesela, onun da gazilik unvanı vardı. Hiçbir zaman niye gazi oldum, maaş olmasa da hiçbir zaman demedim. Dedim ya bu vatan, bu millet, bu bayrak, bu ezan için düşmanlarımız için birimiz mutlaka bedel ödeyeceğiz. Bu bedeli de seve seve öderim, şu anda da gönderseler ben yine giderim (Görüşmeci F)

Gaziliğin kahramanlık yönünü vurgulayan bir katılımcı, gazinin vatan için fedakârlık yapan kişi anlamına geldiğini belirtmiştir:

Türkiye Cumhuriyeti’nin temsili olan ay yıldızlı bayrağımızın dalgalanması adına bedel ödeyen isimsiz kahramandır gazi! (Görüşmeci R)

3.1.2. Gaziliğe İlişkin Olumsuz Görüş Belirten Gaziler: “Gazi Olmak Demek Engelli Olmak Demek”

Çalışma grubundaki 3 katılımcıya göre gazilik kavramı birtakım olumsuzlukları çağrıştırmaktadır. Bir katılımcı, toplum tarafından verilen değerin düşük olmasının gazilik kavramını etkilediğini düşünmektedir. Eşinin ve çevresinin onu anlamadığını ifade ederek gaziliğin duygusal olarak anlaşılması gerektiğinin altını çizmektedir:

Bir şey ifade etmiyor, ne ifade etmesi gerekiyor ki? İnsanlar seni duygusal olarak algılamıyorlar çünkü. Mesela bir lokantaya gidip kendinin gazi olduğunu söylediğin zaman seni bedavacı olarak görüyorlar. İlk zamanları anlatıyorum ben, İETT'ye bindiğiniz zaman “Bedavacısınız siz. Vatani siz mi kurtardınız?” diyorlardı, halbuki orada bir çivi asılı dursa senin vatanını koruyan bir sistemdir o. Bunu algılamıyorlar işte, algılamayan insana bir şey anlatamazsın. Her şey karşılıklı, duygular önemli. Duygusuz bir insana ne anlatabilirsin ki? Eşin seni anlamasa, her türlü olanakta seni dışlasa ne yapacaksın ki? Senin dayanma takatin kalmıyor çünkü senin sistemini paramparça ediyor. Millet de böyle...Sistematik olarak bu da çocuğuna kadar yansıyor. Ben kimim ki, ben hiç kimse değilim. Ben halime şükredeceğim, başka çare yok ki (Görüşmecı Ö)

Diğer bir katılımcı, gurur verici bir unvan olmasının yanı sıra gaziliğın getirdiğı engel durumunu kimsenin yaşamasını istemediğini belirtmiştir:

Allah kimseyi bu durumlara düşürmesin, gazi olup olmamak önemli değil, görüyoruz burada arkadaşların bacakları yok, kafaları yok, gözleri görmeyen arkadaşlar var. Gazi olmak demek engelli olmak demek. İyi bir şey yani gurur verici bir şey ama o şehitliğin yanında gaziliğimiz hiçbir şeydir (Görüşmecı A)

3.2. Katılımcıların Gazilik Durumuna Uyum Sürecine İlişkin Görüşleri

Bireyler belli stres verici olayların gerektirdiğı davranışları sergileme ve kendilerini duruma göre değiştirme konusunda farklı kapasitelere sahiptirler (Reyes vd., 2008: 585). Bireylerin olumsuz yaşam deneyimleri karşısında güçlü kalabilmeleri ve yaşanan değişikliklere uyum sağlayabilmeleri yılmazlıklarını belirlemektedir (Kararmak, 2006: 129). Başına gelen sorunlara rağmen kendisindeki kaynakların ve güçlerin bilincinde olmak, bireyi sorunlara karşı daha dayanıklı hale getirmektedir. Gazilerin, yaralanma sonrası sivil yaşama uyum süreçlerini etkileyen pek çok unsur bulunmaktadır. Aslında gazinin psikolojik dayanıklılığı, kendilik algısı, aile sistemi, arkadaşlık sistemi, iş sistemi gibi pek çok bileşen bu süreçte devreye girmektedir. Psikolojik dayanıklılık terimi, Sakarya ve Güneş tarafından (2013: 25) “ruhsal hastalıklardan ‘koruyucu’ olduğu bilinen ‘kendilik algısı’, ‘gelecek algısı’, ‘yapısal stil’, ‘sosyal yeterlilik’, ‘aile uyumu’ ve ‘sosyal kaynaklar’ gibi özellikleri birlikte değerlendiren çok boyutlu bir kavram” olarak tanımlanmıştır. Bireylerin kendilerine karşı olumlu bakış açısı sergilemeleri psikolojik dayanıklılığı arttırabilmektedir; ancak bireylerin psikolojik dayanıklılıklarını değerlendirirken çevresel etkiler ve kişinin yaşamı tüm boyutları ile incelenmelidir (Basım ve Çetin, 2011). Bunların yanı sıra gazilerin kişilik özellikleri de süreci anlamlandırması konusunda oldukça önemlidir. Bu nedenle her gazinin yaralanma sonrası yeniden uyum sürecinde yaşadıkları biricik ve

özeldir. Çalışmaya katılım sağlayan 7 kişi, gazilik sonrası uyum sürecini kolaylıkla atatabildiklerini; 13 kişi ise bu sürece uyum sağlama konusunda zorlandıklarını ifade etmişlerdir.

3.2.1. Gaziliğe Uyum Sürecinde Zorlandığını İfade Eden Gaziler: “Gaziliğe Bazen Alışyorsun Bazen Alışamıyorsun”

Gaziliğe 3-4 yılda uyum sağladığını belirten bir gazi, toplum tarafından “gazi” statüsünün onunla bütünleştirildiği için kötü hissetse de güçlü durmak zorunda olduğunu ifade etmiştir:

Gaziliğe uyum sağlamam 3-4 yıl sürdü, 2000 gibi “Ben gaziyim, bunu kabullendim artık” dedim. Kartlarım geldi, herkes de bana “Gazi” diye hitap ettiği için gazi olduğumu fark ettim. Yıllar sonra toplum tarafından oldu, herkes beni gazilikle bütünleştirdi. Ayakta durabilmek için, topluma karşı, dostlarıma karşı, kardeşlerime karşı kendimi güçlü hissettim. Ne kadar kötü olsam da o insanlara karşı güçlü olmak zorundaydım (Görüşmeci O)

Bireylerin diğer insanlar tarafından nasıl algılandığı, kendisi hakkında bir kendilik algısı oluşturmalarını sağlamaktadır. Bazı insanlar, diğerlerinin düşüncelerini pek fazla önemsemeyebilir ancak bazı insanlar çevreden gelen bakışları ve yorumları oldukça önemsemektedirler. Tedavi sonrası bacağına takılan medikal aletten dolayı rahatsız olduğunu ve bu süreçte çok zorlandığını belirten bir gazi, medikal cihazın çıkarılmasıyla artık insanlar tarafından engelinin belli olmadığı için hayata yeniden uyum sağladığını belirtmiştir:

Yani gaziliğe bazen alışyorsun bazen alışamıyorsun. Tedavim bitti, ayağımda benim bir alet vardı. O aleti ben aşağı yukarı 2 sene taşıdım. Pantolon giyemiyordum, çorap giyemiyordum. O aleti GATA’da ilk çıkardığında doktor bana adım atmamı söyledi. Ayağım o kadar incelmış ki, bir kemikmiş gibi yan tarafında da et var. Ya adım atayım da ben 3,5 sene basmamışım bu ayağımın üzerine bir aletsiz, alçısız. Ayağımı kaldırdım, ayağım o kadar ağırlığa alışmış ki fırladı gitti böyle. Sakin olmamı söyledi. Ondan sonra ufak ufak adımlar attım ve ayağıma bir şey olur da o çıt sesini duyacağım diye o kadar korkuyordum ki o ilk adımda. Koridorun sonuna kadar gittim geldim ve ağladım ben. O zaman dedim “Oh be, dünya varmış. Ben de artık topluma karışabileceğim!” dediğim an, o zamandır. Çünkü normal bir şekilde giyinip bir şeyin olmadığı anlaşılacak şekilde topluma ancak o şekilde çıkabildim yani (Görüşmeci D)

Sosyalleşme girişimleri ve aynı sorunu olan bireylerin birlikte paylaşımlarda bulunmaları önemlidir. Birbirleriyle anılarını ve sorunlarını paylaştıkça ortak yanlarını bulan gaziler, aynı zamanda gazi olmayan bireylerden farklı olduklarının da birlikte bilincine varabilmektedirler. Diğer insanlardan farklı yanları olması, gazilere güçlü hissettirebilmektedir. Bir başka deyişle birçok kişinin deneyimlemeyi göze alamayacağı bir çatışma ortamından sağ dönebilmenin önemli olduğunun farkına varmak gazilerin yılmazlıklarını arttırabilmektedir:

Gaziliğin ilk zamanlar fazla değerini bilmiyordum. Yaş ilerledikçe, sorumluluk artınca ve dışarıdan gazi arkadaşlarımızla iç içe olunca, programlara beraber katılınca gaziliğin faydasını ve değerini daha çok anladım. Çünkü 5-6 sene ilaç kullanmışım, o zamanlar hastalığınla sağlığınla uğraşıyorsun. Fazla bir şey yapamıyordum, aradan 6-7 sene geçti ondan sonra değerini kıymetini anladım yani. İlaç kullandığım için 5-6 seneyi ben zaten hiç saymıyorum çünkü kendinde değildim o zaman. Beni güçlendiren şey daha sonra gazi olduğumu anladığımda, gaziliğin çok büyük bir onur ve şeref olduğunu hissettiğim zamandı; gittiğim her yerde gaziliğimden konuştuğum zaman o bana ayrı bir zevk veriyordu. Arkadaşlarımla olsun veya çatışma olaylarını anlatıyorduk mesela o beni ayrı bir güçlü tutuyordu yani çünkü onlardan bir farkın var. Tamam herkes askerliğini yapmış ama kimisi batıda yemekçi olarak yapmış kimisi başka. Benim yaptığım askerlik mesela oradaki yaşadığım olaylar daha farklı ve beni onlardan daha farklı kıldığını hissettirdi yani bana gaziliğin. Çünkü yaralanmışsın, ne diye yaralandık orada biz kendi ailemizi korumak için değil, orada arkamızdaki milletimizin korunması için, bayrağımızın şerefli dalgalanması için yaralandık ve Türk askerinin ne kadar kuvvetli olduğunu gösterebilmek amaçlı orada yaralanmamız bana ayrı bir güç verdi (Görüşmeci İ)

Sivil toplum kuruluşları, özünde yardımlaşma bilincini barındıran ve devletin yanı sıra bireylere hizmet sunmada önemli roller üstlenen kurumlardır (Demirkan, 2006: 93). Sivil toplum kuruluşları, bireyler için sosyalleşme aracı ve kendilerini ifade edebildikleri yerler olarak görülmektedir. Bu bağlamda gazilerin sivil yaşama yeniden uyumu ve sosyalleşmesi bağlamında derneklerin önemi göz ardı edilmemelidir. Gazilere hizmet veren dernek ve vakıflar sayesinde kendileri ile benzer kaderi paylaşan insanlarla tanışabilmekte ve haklarını öğrenebilmektedirler. Sivil toplum örgütleri gazilere sürece uyum konusunda önemli katkılar sağlayabilmektedir:

En başta kabul etmedim ben bunu, gazi olarak hakke diyorum ben bu unvanı ama gazi olduğumla övünecek birisi değilim. Uyum sağladım mı? Uyum sağlamaya gelince dernekte gazi arkadaşlarım ile ortamlara girdikçe uyum sağladım ben, gazi arkadaşlarım sayesinde daha güçlü hissettim (Görüşmeci K)

Ben gazi arkadaşlarımla görüşene kadar gazi olduğumu bilemedim. Aşağı yukarı 10 sene geçti kabullenene kadar, televizyonlar olsun büyük şehitliklerdeki haberler olsun; bunlar sayesinde bana köyümde “Gazi” diye seslenmeye başladılar. Bana kalsa Nasrettin Hoca damdan düşünce “Beni damdan düşenin yanına götürün” demiş ya bunun çok örneği var. Biz gerçekten de burada (dernekte) iki gazi bir araya geldiğimiz zaman birbirimizi anlıyoruz. Köyde olduğum zaman ilçede ilk önce gazi arkadaşlarımın yanına giderim. Çünkü benim konuştuğumu onlar anlıyor, onun sıkıntısını ben anlıyorum; benim sıkıntımı o anlıyor (Görüşmeci L)

Görüşmeci L'nin vurguladığı gibi gaziler, kendileri ile benzer olayları yaşamış ve kendilerini anlayacak diğer gaziler ile oldukları zaman daha iletişime açık hale gelebilmektedirler. Çünkü gaziler, diğer gazilerin kendilerini daha iyi anlayabileceğini düşünebilmekte ve sıkıntılarını birbirleri ile daha rahat paylaşabilmektedirler. Bu bağlamda vakıf ve derneklerin gazileri tanıştıran ve kaynaştıran kurum ve kuruluşlar niteliğinde olduğu göz ardı edilmemelidir.

3.2.2. Gaziliğe Uyum Sürecini Kolaylıkla Atlatabildiğini İfade Eden Gaziler: “Gaziliği Hakkettiğime Dair Devlet Büyüklerinin ve Kurumların Unvan Vermesi Benim İçin Daha Anlamlı Oldu”

Protez kelimesi, Cambridge Dictionary’de (2021) “bir yapay beden kısmı, örneğin bir şekilde, kol veya bacak” olarak tanımlanmıştır. Tanımdan da anlaşıldığı üzere ortez ve protez gibi medikal iyileştirici ve destekleyici cihazlar uzuv veya organ kaybı yaşayan bireyler için kaybettikleri organı veya organları yapay olarak nispeten geri kazanmalarını sağlamaktadır. Bu gibi medikal cihazlar, gaziler için hareket kabiliyetini artırma niteliğine sahiptir. Hareket kabiliyetinin artması, gaziler için başka birine olan ihtiyacı azaltan unsurlardandır. Bu nedenle medikal cihazlar, katılımcıların gaziliğe uyum süreçlerini kolaylaştıran unsurlardan sayılabilmektedir:

Ameliyattan çıktım, bir baktım ayağım gitmiş. Öylece alıştım. Protez taktım, yürüdüm işte. Rahatladım, kimseye gerek kalmadı. Protez bana kendimi güçlü hissettirdi (Görüşmeci C)

Ampütasyon durumu el, kol, ayak gibi uzuvlarda meydana geldiğinde gazilerin ampüte olmayan ve sağlam kalan uzuvlarını kullanmaya alışma süreci başlamaktadır. Yeni vücut yapısına alışabilmek, gaziler için önemli bir dönüm noktasıdır. Örneğin sağ

eli ampüte olan bir katılımcı, sol eli ile yemek yemeye ve öz yeterlilik kazanmaya başlayınca gaziliğe de uyum sağladığını belirtmiştir:

Alıştık ya, ben biraz kendime geldiğimde yaralandıktan 7 ay sonra falan artık kabul ettik, alıştık. Sağ elimi kestikleri için sol elime alışmak için yaklaşık 1 sene zorladım kendimi, titriyordu. Hastane sürecinde sol elimi kullanmaya alıştım. Başhemşiremiz yüzbaşıydı, tartışıyorduk hep yerken döktüğüm için falan “Yemekleri hep döküyorsun” diyordu, “Gel yedir de dökmeyeyim” diyordum gülüyordum. Sol elimle yemeye başlayınca gaziliğe de alıştım. İllaki alışacağım düşüncesi kafamda zaten hep vardı, ne olursa olsun güçlü duracaktım. Dosta düşmana karşı hep güçlü olmak zorundaydım, hep bu düşüncedeydim (Görüşmeci P)

Toplumda var olan statü ve kendilerine duyulan saygı, bireyler için önemlidir. Gazilere toplum tarafından saygı duyulması, kendilik algılarını güçlendiren faktörlerden biridir. Bu bağlamda saygınlık kazanmak, gazilerin sürece uyumlarını kolaylaştırabilmektedir:

Ben ilk gazi olduğum zaman Erzurum’a doktora gittim, bana kart verdi. Baktım hastanenin kapıları kapalı, gittim oraya doktor çağırdı bizi. O zaman bilgisayar falan yoktu, butonlara basılıyordu bir de şehit ve gazi ailelerine serbest değildi. Doktorun yanına gittim, “Oğlum neyin var?” dedi, “Başımdan yaralandım böyle problemlerim var, başım şimşekleniyor” dedim, doktor yaşlı bir bayandı “Mesleğin ne?” dedi. “Ben gaziyim” dedim, “Çıkart kartını” dedi. O zaman gaziler azdı, bir baktım “Tebrik ediyorum sen gaziysen başımın tacısın. Gaziysen daha ne istiyorsun?” dedi. O zaman, onu duydum ya gazi olmaya alıştım (Görüşmeci I)

Bireylere gazilik unvanının resmi olarak verilmesi, gaziliği kabullenme ve süreci anlamlı kılma konusunda gazileri olumlu yönde etkileyebilmektedir. Bir başka deyişle kamu kurumları tarafından kişinin gaziliğinin tescil edilmesi, gazilere güçlü hissettirebilmektedir:

30 ay sonra alıştım. Çünkü tedavim bitti ve gaziliği hakkettiğime dair devlet büyüklerinin ve kurumların unvan vermesi benim için daha anlamlı oldu. Bu gaziliğin tescilidir. Herkes gazi olamaz. Eğitimli bir personel olarak gazilik ve şehitlik kavramını iyi biliyorum. Ne için mücadele ettiğimizi bildiğim için vicdanen onun huzurunu yaşamak ve sunmuş olduğu unvanın değerli olması bize güçlü hissettirdi (Görüşmeci R)

3.2.3. Gazilerin Kendilerinde Var Olan Güçlü Yönleri Algılayış Biçimleri: “Yılgınlıklara, Zorluklara Rağmen Mücadele Etmeyi Yaşam Prensibi Olarak Görmek”

Çalışmaya katılım sağlayan farklı güçlü kişilik özelliklerine sahip olduğunu düşünen gaziler bulunmaktadır. Kendilerini güçlü hissettiren yönlere cevap olarak 3 gazi öz yeterlilik, 3 gazi sabır, 3 gazi özgecilik, 2 gazi aile desteği, 2 gazi stresle başa çıkma, 2 gazi yılmazlık, 2 gazi sosyal yeterlilik, 1 gazi duyulan saygı, 1 gazi çocuklarına olan bağlılık, 1 gazi vatan aşkı özelliklerinin kendilerine güç verdiğini belirtmiştir.

Sosyal yeterliliğinin yüksek olduğunu belirten bir gazi, kendisinde var olan en büyük güçlerini güler yüzlü ve sosyal hayatta aktif olması olarak sıralamaktadır:

Güler yüzlü olmam, hayat dolu olmam en güçlü özelliğim. İnsanlarla çabuk kaynaşırım, toplumda aktifimdir. Kendimi sevdirim, benim özelliklerim bunlar. Millet beni görünce seviyor zaten (Görüşmeci J)

Katılımcılar arasında kendisine güç veren özelliğini çevresindeki insanlara duyduğu saygısı olarak gören bir gazi bulunmaktadır:

Saygı, önce saygı. Karşıdaki insana, hele bayanlara saygım çok yani. Çünkü bayanlar bir çiçek, o çiçeği soldurmamak lazım. Ben bu yaşma kadar eşime hiçbir laf söylemedim bırak fiskeyi vurmaya yani, kızıma da öyle. Ben buna çok dikkat ederim yani. Karşıdaki insana kötülük yapmayacaksın ya. Kötülük, iyi bir şey değil. Kötülük yaparsın kötülük olarak döner sana ama iyilik yaparsın iyilik döner. Allah tarafından bu, saygı (Görüşmeci E)

Özgecilik, kendi çıkarlarından önce başkalarının yararını düşünerek insanlara yardım etme olarak tanımlanabilir (Tosun vd., 2017: 77). Katılımcılardan 3 gazi özgecilik belirtisi göstermiştir. Başkalarına yardım etmenin ve fedakârlık yapmanın kendilerine güç verdiğini düşünmektedirler:

Sakinim, kimseyi kırmak istemiyorum. Çok yardımseverim, dar durumda olan insanlara yardım etmek istiyorum. Kimsenin sıkıntıya girmesini istemem, bir derdi varsa çözmek istiyorum (Görüşmeci O)

Ben çok iyi niyetliyim benim en iyi huyum o. Hep yapıcıyım, kendi menfaatimden fazla başkasının menfaatini düşünürüm. Mutlu etmeyi, iyiliği düşünürüm, kimsenin zarar görmemesini isterim. Haddinden fazla iyi huyum var ama tabi bana karşı bu huyumun suistimal edildiğini anlayınca o zaman iyi

niyetli olamıyorum bazen. Ben bir kişiye iyilik yaptığım zaman dünyalar benim oluyor yani çok mutlu oluyorum. Beni güçlendirdiğini düşünüyorum. Zaten herkes söyler “Güler yüzlüsün” derler mesela, burada dernekte de derler. Düşünsenize hiç çekinmeden derneğin camını silerim ben çıkıp. Silmemi isteseler erinmem yani “Yaparım ya” derim. Örnek veriyorum yapılacak iş mi değil, ama yaparım. Başkanmışsın, başkan yardımcısıymışsın makam mevki hiçbir şey gözetmeden yeri gelir orada koli de taşıyım veya yapılacak her şeyi ne varsa yapmaktan çekinmem (Görüşmeci İ)

Yılmazlık, bireylerin yaşadıkları stresli durumlarda ruhsal ve bedensel bütünlüğünü olumlu tutabilmesidir (Çavuşoğlu ve Yalçın, 2018: 49). Kişinin kendisini nasıl gördüğü ve nasıl algıladığı kendilik algısını açığa çıkartmaktadır (Berber Çelik ve Odacı, 2012: 434). Kendilik algısının olumlu olması, bireylerin psikolojik dayanıklılık ve yılmazlık düzeylerini arttırabilmektedir. Kendi güçleri konusundaki kararlılığı ve kendilik algısı yüksek olan gaziler, kendilerini birçok yönden güçlü olarak görmekte ve yılmazlık göstermektedirler:

Valla ben güçlüyüm her yönden öyle düşünüyorum. En güçlü özelliğim söz verdiğim zaman yapıyor olmam. Ben kendimi basit görmüyorum, yani her şeyi istediğim zaman yapıyorum (Görüşmeci P)

Pozitif ve kararlı olmak ve mücadele etmeyi sevmek. Yılgınlıklara, zorluklara rağmen mücadele etmeyi yaşam prensibi olarak görmek (Görüşmeci R)

Bireyler bazen kendilerinin güçlü olmadığını düşünseler bile aslında her bireyin nispeten yeterli ya da yetersiz olarak sahip olduğu gücü ve kaynağı vardır. Kendisinin güçlü özelliklere sahip olmadığını belirten bir gazi, aslında en güçlü yönünün çocuklarına olan bağlılığı ve bu sayede yaşama azmini kaybetmemesi olduğunu belirtmiştir:

Ben çok zayıf bir insanım ya, dış görünüşüm güçlü olabilir ama çok duygusal bir insan olduğum için hiç güçlü yön yok bende. Vallahi tek güçlü yönüm çocuklarıma olan sevgimden dolayı yaşama azmimi kaybetmemem. Kalp krizi geçirdiğim zaman doktorlar bana %5 yaşam şansı vermişlerdi ama iyileştim. Allah demek ki bana onu nasip etti. Doktor hep “Ben böyle yaşama azmi olan bir insan görmedim” diyordu, çocuklarımı düşündükçe hayata daha sıkı tutunuyorum. Mesela bir işi yapamayacağımı düşündüğümde çocuklarım işin içine girdiği zaman ağır yük olsa da altından kalkacak gücü kendimde hissediyorum (Görüşmeci N)

3.3. Gazilerin Sosyo-Ekonomik Yönden Yaşadıkları Değişimlerin Karşılaştırılması

Gazilerin, yaralanma sonrası gazilik durumuna ve devlet tarafından sağlanan haklara bakış açısını geçmişteki tecrübeleri belirleyebilmektedir. Katılımcılar arasında gazi olmadan önce iyi bir işi olanlar veya geliri yüksek olanlar sosyo-ekonomik açıdan hayatlarındaki değişimi olumsuz olarak yorumlarken; daha önce az gelirli işlerde çalışanlar sosyo-ekonomik açıdan gaziliği ve getirdiği hakları olumlu biçimde yorumlamaktadırlar.

3.3.1. Gazilik Statüsü ile Gelen Önemsizlik Duygusunu Olumlu Olarak Değerlendiren Gaziler: “Bir Topluluğa Girdiğin Zaman Gazi ile Normal Vatandaş Bir Tutulmuyor Sonuçta, Saygılığın Oluyor ve Sana Ayrı Saygı Duyuyorlar”

Bireyler kendi duygularını, tutumlarını ve davranışlarını anlamak için mutlaka dış bir gözlemciye ve ipuçlarına ihtiyaç duyarlar (Bem, 1972: 2). Askeri personeller, yaralandıktan sonra gazi olmanın ne demek olduğunu, insanlar tarafından nasıl algılandığını gözlemleyerek gazilik sonrası yeni bir kendilik algısı oluşturabilirler. Kendilik algısı yüksek olan bireyler, yüksek benlik saygısı duymaktadırlar (Josephs vd., 2003: 925). Gazilerden bazıları özellikle devlet kurumlarında statü sahibi olduklarını, önemsendiklerini ve kendilerine değer verildiğini düşünmektedirler. Görüşmeci F “Topluma daha fazla girişken olduk, çağırıldığımız yerlere ve davet edildiğimiz yerlere gittik. Saygılığımız oldu” sözleri ile gazi olduktan sonra saygınlıklarının arttığını vurgulamıştır. Saygınlık, bireylerin kendilik algılarını olumlu bir şekilde etkileyebilmektedir. Toplumda ve kamusal alanlarda gazilere verilen değer, yılmazlıklarını arttırarak güçlenmelerini sağlayabilir. Yılmazlık, bireylerin karşılaştıkları beklenmedik veya zorlu durumlarla başa çıkma yöntemlerini ifade etmektedir (Özbay ve Aydoğan, 2013: 130). Yılmazlık seviyesi yüksek olan bireyler, yaşadıkları ciddi sorunlara rağmen direnç gösterirler (Egeland vd., 1993: 517).

...Vatan için gazi de olabilirsin şehit de olabilirsin. Çünkü bu vatanın ekmeğini yiyorsun, vatanın ekmeğini yiyen insanın yapılanları inkâr etmesine gerek yok. Ben geçimimi bu gazilikten sağlıyorum, devlet sana gazi olunca tüm haklarını sunuyor...Bir hükümet topluluğuna, gazileri seven kişilerin olduğu bir topluluğa girdiğin zaman gazi ile normal vatandaş bir tutulmuyor sonuçta, saygılığın oluyor ve sana ayrı saygı duyuyorlar.... (Görüşmeci I)

Sosyal destek, gazilerin benlik saygısı ve işlevselliklerini arttırabilmektedir. Kamu görevlilerinin iletişimlerinde destekleyici ifadeler kullanmaları, yanlarında olunduğunun hissettirilmesi gaziler tarafından önemsenmektedir. Katılımcılardan bazıları, görevli kişiler tarafından aranıp sorulmanın kendileri için oldukça önemli olduğunu ifade etmişlerdir:

Yeter ki devletimiz yanımızda olsun, büyüklerimiz bizi sorsun istiyordum. Arayıp sormaları yeterli bence. Gelip çayımızı içip halimizi hatırımızı sorsalar o kadar yeter, fazla bir şey istemem (Görüşmeci P)

Askerlik öncesi kendisini sosyo-ekonomik açıdan düşük düzeyde değerlendiren gaziler, sağlanan sosyo-ekonomik destekleri olumlu biçimde yorumlamaktadırlar. Bunun yanı sıra sağlanan sosyo-ekonomik destekler benlik saygısını arttırabilmektedir. Benlik “bir kimsenin öz varlığı, kişiliği, onu kendisi yapan şey, kendilik, şahsiyet” ve “kendi kişiliğine önem verme, kişiliğini üstün görme, kibir, gurur” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2021). Benlik saygısı hem psikolojik açıdan bireyi hem de sosyal ilişkileri olumlu yönde etkilemektedir (Tutarel Kışlak ve Çavuşoğlu, 2006: 63). Gazilerin sosyo-demografi özellikleri, hastalık ve rehabilitasyon süreci ve sosyal destekleri de benlik saygısını etkileyebilmektedir (Duyan vd., 2005: 7). Gaziliğin ekonomik açıdan gaziliğin kendisine pek katkısı olmadığını belirten gazi, statüyü olumlu bir şekilde yorumlamış ve önemsenmenin altını çizmiştir:

Aile ortamında gazilik öncesi ekonomik olarak durumumuz iyiydi bizim. Gaziliğin fazla maddi bir katkısı yoktu bana, hatta benim babam meclis üyeliği yapıyordu...Maddi durumumuz iyiydi ondan yana bir sıkıntı veya katkı yaşamadım. Ama tabi daha fazla önemseniyorsun, daha fazla üzerine düşülüyor. Çevren tarafından bu şekilde bir statün oluyor (Görüşmeci İ)

3.3.2. Gazilik Sonrası Sosyal Faaliyetleri Olumlu Olarak Değerlendiren

Gaziler: “Çoluğumuz Çocuğumuz ile Hep Birlikte Tatil Yapabiliyoruz Ama Gazilik İmkânı Olmasaydı Gidemezdik Açıkçası”

Gazilik durumunun getirdiği engellilik durumu, bireylerin sosyal işlevselliklerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Toplumda tüm engelli bireylere uygun hizmet sağlanarak bireylerin yararına faaliyetler sunulması, engelli bireylerin yaşam kalitesini arttıran unsurlardandır (İçağasıoğlu Çoban, 2008: 56). Benzer şekilde sunulan sosyal

faaliyetler, gazilerin işlevsellik durumlarına katkı sağlayabilmektedir. Aynı zamanda toplumsal yaşama katılma konusunda tüm yurttaşlar eşit hakka sahip olduğu için herhangi bir ayrımcılık söz konusu olmamaktadır (Karataş ve Oran, 2007: 9). Sosyal faaliyetlere ve etkinliklere katılmak, bireyleri psikososyal açıdan olumlu yönde etkileyebilmektedir. Özellikle çeşitli engelleri olan bireyler, bu tür etkinlikler sayesinde sosyal hayata daha fazla katılım sağlayabilmektedirler. Ortak kaderi paylaştıklarını düşündükleri için benzer durumdaki kişilerle bir araya gelebildikleri faaliyetler, engelli bireylere psikososyal açıdan olumlu katkılar sağlayabilmektedir. İmkanlar dahilinde birbirlerini anlamaya ve kendilerini anlatmaya fırsat bulmak, bireyleri güçlendirebilmektedir. Gaziler de tıpkı tüm bireyler gibi, kendileri ile ortak bir yaşantıyı paylaşan diğer gaziler ile ortak faaliyetlerde bulunarak sosyal işlevselliklerini arttırabilirler. Bu sayede gaziler kendilerini daha sosyal, daha aktif ve daha önemsenmiş hissedebilirler. Devlet kurumları tarafından çağırıldıkları etkinlikler, gazilere kamu kurumlarınca önemsendiklerini hissettirip benlik saygılarını arttırabilmektedir. Böylece bireylerin olumsuz yaşam deneyimlerinde etkinliklere katılım durumu ile zor durumların üstesinden gelme ve kriz durumları ile başa çıkma kapasitesi artabilmektedir.

Katılımcıların gazilik statüsünden dolayı devletin üst düzey yöneticileri ile paylaşımda bulunmaları ve faaliyetlere katılmaları önemsenme ve kabul edilebilirlik duygularını arttırabilmektedir. Bu durum, sosyal faaliyetlerin dezavantajlı bireyler için sağlanabilir olduğunu göstermektedir. Gazilikle ilgili devletin sağladığı sosyo-ekonomik hakları olumlu yönde değerlendiren bir gazi, etkinlikleri gazilik statüsünü olumlu biçimde etkileyen faaliyetler şeklinde yorumlamaktadır. Bunun yanı sıra devlete bağlılığın da altı çizilmektedir:

Valla gazi olduktan sonra hayatımızda çok değişiklik yaşadık, her yere gidip geldik. Her yere gidiyoruz. Kaymakamlık davet ediyor, valilik davet ediyor, belediye davet ediyor, dernek yönetimi olarak gidiyoruz, arkadaşlar olarak gidiyoruz. Toplanıyoruz birkaç arkadaş, Mehmetçik Vakfı'nın ve Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın sunduğu bir rehabilitasyon merkezi var, oraya gidiyoruz. Ayvalık'ta tatile gidiyoruz. Her sene çıkmasa bile 10 senede bir 10-12 gün gidiyoruz. Kendi imkanlarımızla da gidiyoruz, gazilere verilen imkanlar var mesela bizde. Kurumda çalışıyoruz, senelik izinlerimiz var. Birleştirip gidiyoruz, çoluğumuz çocuğumuz ile hep birlikte tatil yapabiliyoruz ama gazilik imkânı olmasaydı gidemezdik açıkçası. Bu nedenle gaziliğin avantajları da var (Görüşmeci F)

Ben devlet memuruyum, beni arayıp şuraya gideceğiz diye telefon açıp haber veriyorlar, kaymakamın emrinde çalışıyorlar. Hemen geliyorlar, bayramlarda bizi götürüyorlar, kaymakamlara götürüyorlar, valiliğe götürüyorlar. Hediye getiriyorlar, evimize ziyaretlere geliyorlar valilikten, sosyal hizmetlerden geliyorlar; ilgileniyorlar (Görüşmeci I)

Gazi olmadan önceki hayatında etkinliklere bu kadar yer veremeyeceğini belirten Görüşmeci I, oldukça memnun oldukları gazi kamplarının kaldırılmasından yakınmakta ve orada yaptıkları tatilin onlara psikososyal açıdan çok iyi geldiğini belirtmektedir:

Sosyal faaliyet olarak ben İstanbul'da her yere gittim. Kıbrıs'a gittim, Önder Bey (dernek başkanı) bizi gönderdi. Tesislere gittik, her türlü devlet kurumlarının tesisine gittik. Eskiden olan hayatımızda bu hayatı yaşayamadık, ama şimdi gazi olduk. Türkiye'nin de imkanları gelişti. Bazı durumlardan faydalaniyoruz yani. İstanbul'da olsun Ardahan'da olsun dernekler bizi gezmeye götürüyorlardı, kamplara götürüyorlardı. İlk gazi olduğum sene Darıca Bayramoğlu Kampları vardı. Bize kâğıt gelirdi, ücreti neyse makul bir para o yazardı. Ben diyelim ki 5 bin lira maaş alıyorum, cüzi bir ücret verirdim. Ailemle 2-3 sefer gittik ve çok sevinirdik, iyi de bir yerdi. Eskiden şehit ve gazi ailelerine kâğıtlar gelirdi, katılmak isteyen kabul ederdi ve o kamplarda 13-14 gün tatilimizi yapardık. Denizimiz, havuzumuz vardı, bize villalar veriyorlardı. Yani kapandı orası başka yerde de açılmadı. Ben ailemle gittim, 5 tane çocukla beraber gittim, hem havuzu var villayı sana teslim ediyorlar. 2 kere çıktı bize o hak, çok da seviniyorduk olsa şimdi yazın bunalarak geçeceğine gazi kampında geçerci. Kafa dağıtırdık, bunu kaldırdılar çok üzülüyoruz (Görüşmeci I).

3.3.3. Gaziliğin Getirdiği Malullüğün Sosyal Hayata Etkisini Olumsuz Olarak Değerlendiren Gaziler: “Sakatlığından Dolayı Arkadaşlarının Yaptığı Hareketleri Yapamamaktan Dolayı Bir Strese Giriyorsun”

Askerlik hayatı öncesinde çok sosyal olmayan gaziler, gazilik sonrasında sosyalleşmekten ve sosyal faaliyetlerden memnun kalırlarken; askerlik öncesi kendisini sosyal bir insan olarak tanımlayan gaziler, katılmakta oldukları sosyal faaliyetleri önemsememektedir. Ekonomik sıkıntıların yanı sıra gaziler sosyal hayata eskisi gibi katılamadıklarını hem ekonomik hem sosyal yönden zorlanmanın onları derinden üzdüğünü ifade etmişlerdir. Askerlik yaşamı öncesinde beden gücü gerektiren faaliyetlere katılan ve sportif faaliyetler vasıtasıyla sosyal çevresi ile etkileşime giren gazilerin arkadaşlık ilişkileri bu süreçte olumsuz yönde etkilenmiştir:

Hayatımız çocuklar olduktan sonra oldukça değişti. Eğitim ve okul işlerinden dolayı bayağı sıkıntıya düştük. Doğru dürüst çalışmıyordum, maddi açıdan bayağı sıkıntılarım vardı. Kardeşlerimden bir destek alamadım, büyük oğlanı ben özel üniversitede okuttum; paralı okuldu. Onu okutana kadar bayağı maddi sıkıntı çektim. Üç tane kardeşim var, ikisi sağlık memuru biri de benim işe soktuğum kardeşim. Hiç arayıp da sormadılar maddi yönden 1 TL dahi destekte bulunmadılar. Tek başına olunca bir yandan ev geçindirmek, bir yandan çocuk okutmak insanı yıpratıyor. Sosyal olarak çoğu yerlere gidemedim, kendinde bir eksiklik hissettiğin için sakatlığından dolayı arkadaşlarının yaptığı hareketleri yapamamaktan dolayı bir strese giriyorsun. Mesela askerden önce amatör olarak futbol oynuyordum. Arkadaşlarım gazi olduktan sonra “Hadi top oynamaya gidelim” diyorlardı. E ben gidiyordum, bir şey yapamıyordum. İşte bu insanı üzüyor. Ne koşabiliyorsun ne doğru dürüst hareket edebiliyorsun sonuçta, sonra sosyal olarak arkadaşlık ilişkilerine mesafe giriyor.... (Görüşmeci N)

Aynı zamanda Görüşmeci N'nin belirttiği gibi aile sistemi içinde sosyal destek unsuru olmaması durumu, gazilerde üzüntüye yol açabilmektedir. Bireyin yaşamının anlamlı hale gelmesi için çevresindeki diğer insanlara ihtiyacı vardır (İmamoğlu, 2009: 15). İnsan çevresinden gelen girdiler ve onlara vermiş olduğu dönütler ile var olmaktadır (Bahar, 2009: 153). Çünkü insan, çevresi ile etkileşim içinde olan bir varlıktır (Güler ve Çobanoğlu, 1994: 11). Bu nedenle aileden ve çevreden destek görememek, birçok bireyi olduğu gibi gazileri de psikolojik olarak olumsuz etkileyebilmektedir.

Gazilerin gördükleri uzun süreli tedaviler, hayata bakış açılarını değiştirebilmektedir. Yüzünden yaralanan bir gazi, sosyal hayata ve dış dünyaya sağlık durumu ile ilgili kaygı duyduğu için katılamadığını belirtmiştir:

Önceki sosyal hayatım ile şimdiki sosyal hayatım aynı değil elbette. Yani gazi olduğun için her ortama giremiyorsun, sen de korkuyorsun. Başına bir şey gelirse, mesela bana biri bir dokunursa yüzüm dağılır gider diye korktum, kavgaya giremedim. Yılların tedavisi ile ancak bu hale gelmişsin, öyle bir olayda bir anda dağılabilirsin. O tarz şeyleri göz önünde bulunduruyoruz. Trafikte mesela özellikle korkuyoruz araç kullanmaktan, otobüse binmekten. Tepki gösterdikleri zaman çekiniyoruz, bir şey yapamıyoruz. Karşıdaki adamın psikolojisini bilmiyorsun ve sen tepki verirsen adam da sana bir tepki verirse bir yumruk atarsa dağıldın gittin. Yaralanmaktan korkuyorum, zaten 25 yıldır bu çeneyi toparlayamadım bir sürü ameliyat geçirdim. Bir ufak dokunuş daha olursa mahvolur. O yüzden zaten memleketi terk ettim, geldim. Oradaki hayatlar daha farklı, insanlar çok kavgacılar özellikle köy hayatında, çekiniyorsun (Görüşmeci O)

3.3.4. Çalışma Hayatında Aktif Olan Gaziler: “Kimseye Muhtaç Olmadan Para Kazanmanın Verdiği Güç ile İş Yerindeki Tüm Zorluklara Katlanıyorum”

Çalışma hayatında aktif olmanın insan ruh ve beden sağlığı için birçok katkısı bulunmaktadır. Gazilere verilen iş hakkı, onların gazilikten dolayı oluşan engelleri nedeniyle iş bulamamaları durumunu nitekim önlemektedir. Ancak iş hakkını kendisi için kullanmayan gazilerde, iş bulma ve iş yaşamında aktif olma sürecinde birtakım zorluklar yaşanabilmektedir. Çalışmaya katılan gazilerin yarısından fazlası (15 kişi) aktif olarak iş hayatı içerisindeydir. Diğer 5 gazi ise, güncel olarak herhangi bir işte çalışmadıklarını belirtmişlerdir. Gazilere verilen bir iş hakkını kullanarak işe giren gazi, kamu kurumunda çalıştığını belirtmiştir:

Şu an İBB’de çalışıyorum iş hakkımla. Askerden 3-4 sene sonra ilk işe konfeksiyonda başlamıştım temizlik işi yapıyordum. Ondan sonra devam ettim. Evlenmeden önce işe başlamıştım para gelmediği, hiçbir şekilde yardım etmedikleri için o şekilde devam ettim. İşe başvurunca beni bu halde kim istedi ki? İşe alan yoktu, ayağım rahatsızdı nasıl yapacaktım. Sorduğum zaman adamlar ilgilenmiyorlardı, “Senin biraz kilon var, bir de ayağın rahatsız. Ben sana hangi işi vereyim?” dediler. Adamları da suçlayamam ki, çünkü onlar da işveren. Benim gibi hantal bir adama ihtiyacı olmazdı yani. Duygusal olarak kırıldım, insanlar böyle davranınca insan gururuna yediremiyor ama anladıkça da kendini geliştiriyorsun. 2005’te gazi olduktan on ay sonra iş hakkımı kullanmaya başladım ve İBB’de işe başladım (Görüşmeci Ö)

İş hakkı, gazilerin kendileri kullanmaları halinde engel durumundan ötürü iş bulamama durumunun önüne geçebilmektedir. Ancak iş hakkının aile üyelerinden birine verilmesi halinde, gaziler için iş bulma sorunları olabilmektedir. İş hakkını kardeşine veren bir gazi, iş bulmakta zorlandığını ancak çocukları için bulduğu işte iyi olmayan şartlarda çalışması gerektiğini belirtmiştir:

Ben şu anda Kemerburgaz’da lokantada çalışıyorum. Hafriyat kamyonlarının döküm yaptığı yerde bir lokanta var, orada çalışıyorum. Gazi olduktan 1,5 sene sonra başladım iş hayatına. Evlendikten sonra maaşın yeterli gelmeyeceğini anlayınca başladım. Memlekette işe almayan olmadı da burada işe almayan çok oldu. Devamlı beraber çalıştığım arkadaşlar vardı memlekette, onlar bana “Sen ne zaman kendini iyi hissedip çalışmak istersen kapımız sana her zaman açık” diyordu. Lokantada çalıştım ben hep, yapmadığım iş kalmadı bulaşıkçılıktan başladım; dönercilik, aşçılık, kebabçılık, lahmacunculuk her iş var. İstanbul’a geldiğimde bilhassa yaşım da ilerlemişti, buraya geldiğimde 45 yaşı açtığım için bu taraflarda (Mecidiyeköy tarafında) bulamadım. Dükkanlara girip “Size hiç eleman lazım değil mi? Bulaşıkçılık dahi yaparım” derdim, kabul etmediler hiç.

En son kamyon hafriyatlarında çalışan bir tanıdık vardı, kamyonu vardı. Komşumuzdu zaten, yan yanaydı dairelerimiz. “Bizim hafriyat yaptığımız yerde bir lokanta var, orada çalışır mısın?” dedi. Körün istediği bir göz, Allah verdi iki göz. “Bundan daha iyi bir fırsat mı olur? Yeter ki iş olsun” dedim. Çalışma şartları biraz ağır ve zor; çünkü İstanbul’un çoğu hafriyatı oraya dökülüyor. Bayağı yoğun oluyor ama bir iş bulmanın verdiği hevesten dolayı bir de çocuklarıma rahat ettirmenin ve kimseye muhtaç olmadan para kazanmanın verdiği güç ile iş yerindeki tüm zorluklara katlanıyorum (Görüşmeci N)

3.3.5. Çalışma Hayatında Aktif Olamayan Gaziler: “Dengem Bozulmadı Allah’a Şükür Ama İş Temposuna Giremiyorum”

Katılımcılar arasında güncel olarak herhangi bir işte çalışmadığını belirten 5 gazi bulunmaktadır. Gazilerin yaralanma öncesinde yaptıkları işler beden gücüne dayalı olduğunda, gazilik sonrasında tekrar aynı işe dönememe durumu yaşanabilmektedir. Gaziliğin getirdiği engel durumundan dolayı katılımcılar arasında askerlik öncesinde yaptıkları işleri bırakmak zorunda kalanlar mevcuttur:

Şu an boşum çalışmıyorum, böyle hayvan falan alıp satıyordum. Gazilikten 5-6 yıl sonra böyle kendime geldiğim zaman gidiyordum. Çalışmıyordum, koşturamıyordum. Dengem bozulmadı Allah’a şükür ama iş temposuna giremiyorum. Ben kendim şimdi yine aşırı çalışma gerektiren inşaat ustalığı yapabilir miyim, hayır yapamam (Görüşmeci I)

Şu an çalışmıyorum. Gazi olduktan 2 yıl sonra işe başladım. Ben başka bir yerde çalışmadım, o zaman abilerim hafriyatçıydı onların yanına gittim geldim, yani abimlerle beraberdik (Görüşmeci G)

3.3.6. Gazilik Durumunun Getirdiği Sosyo-Ekonomik Hakları Olumlu Olarak Değerlendiren Gaziler: “Askerlikten Önce Yaptığım Meslekle Bu Şekilde Rahat Geçinemezdim”

Çalışma grubundaki gazilerden 10 kişi gaziliğin hayatlarında sosyo-ekonomik yönden olumlu değişikliklere sebep olduğunu ve bu değişikliklerden memnun olduklarını belirtmişlerdir. Gazilerden 2’si ise hayatlarının iş hakkı sayesinde sonradan düzene girip olumlu olarak değiştiğini söylemişlerdir. Gazilere verilen bir iş hakkını, kimin kullandığı katılımcıların bu hakkı yorumlamasında etkili olmuştur. İş hakkını kendi kullanan gaziler, bu haktan oldukça memnun kaldıklarını belirtmişlerdir. Gaziliğin getirdiği maddi kazanımların hayatlarını olumlu olarak değiştirdiğini düşünen gaziler, sosyo-ekonomik açıdan haklarından memnunnlardır. Gazilik öncesinde çalıştığı işten, gazi maaşından daha az ücret alacağını belirten Görüşmeci D’nin “Benim

açımдан iyi oldu. Daha önce konfeksiyonda çalışırken daha az maaş alıyordum. Askerlikten önce yaptığım meslekle bu şekilde rahat geçinemezdim” şeklindeki ifadesi, gazilik öncesi düşük gelire sahip olanların gazilik haklarını olumlu biçimde yorumladıklarına örnek niteliğindedir. Bir başka gazi ise devletin sağladığı sosyo-ekonomik haklara ek olarak kendi çabası ile ekonomik durumunu iyileştirdiğini belirtmiştir:

Gazi olduktan sonra ekonomi durumumuz gayet düzeldi. Şimdi işin gerçeği devletin desteği var ama bizim de azmimiz çalışmamız da o ekonomik seviyeyi arttırdı yani devletin verdiğiyle kalıp şimdi bir kenara çekilmedik. Ticaret olarak bayağı güzel atılımlar yaptık. Yani durumumuz maddi olarak iyi bir sıkıntımız yok (Görüşmeci M)

Bir diğer gazi, gazilik sonrası hayatının olumlu yönde değiştiğini belirtmektedir. Ekonomik destekler açısından; özel okullarda ücretsiz eğitim ve iş hakkı açısından gaziliğin sosyo-ekonomik olarak olumlu katkıları olduğunu ifade etmiştir. Sosyo-ekonomik yönden devletin üstüne düşeni fazlasıyla yaptığını ve titizlikle çalıştığını vurgulamıştır:

Hayatımız değişti. Ekonomik yönden çok şükür maaşımız da iyi. Bana iş hakkı verildi ben de iş hakkımı oğluma verdim. Kızım gazi çocuğu olarak özel okulda okuyor, tabi belli bir ücret veriyoruz ama eğitim ücreti vermiyoruz. Devlet elinden geleni fazlasıyla yapıyor, destek veriyor. Çok şükür, halimiz vaktimiz iyi. Önce sağlık, sağlığımız da yerinde şükürler olsun (Görüşmeci E)

3.3.7. Gaziliğin Bireylerin Sosyo-Ekonomik Hayatına Etkisini Olumsuz Olarak Değerlendiren Gaziler: “Hiçbir Hak Kaybettiğim Ayağı Geri Getirmedi”

Gazilerin yaralanmadan önceki meslekleri, kazançları ve ekonomik durumları gazilik sonrası yaşam standartlarına bakış açılarını önemli ölçüde etkilemektedir. Sosyo-ekonomik olarak askerlik öncesi durumunu iyi olarak değerlendiren katılımcılar, gazi olma durumunda yaşadıkları kayıplara odaklanabilmektedirler. Çalışma grubundaki 4 katılımcı, gaziliğin hayatlarında sosyo-ekonomik açıdan olumsuz değişiklere yol açtığını belirtmişlerdir. Devlet tarafından sağlanan sosyo-ekonomik destekler çoğunlukla iyi değerlendirilmiş ancak psikososyal alanda ailenin desteklenmesi gerektiğinin önemli olduğunun altı çizilmiştir. Görüşmeci gazilerden biri gaziliğin

getirdiği ekonomik veya sosyal hakların, gazi olmaya sebep olan fiziki maluliyeti telafi edemeyeceğini belirtmiştir:

Ben zaten sosyal bir adamdım ama maluliyet oldu, ekonomik olarak devletin verdiği maaş kârı oldu. Devletin sağlığı katkılar oldu, özlük hakları oldu. Tabi hiçbir hak kaybettiğim ayağı geri getirmedi (Görüşmeci R)

Bir gazi, askerlik öncesi ekonomik durumunun iyi olduğunu belirtmiş ve devlet tarafından sağlanan sosyo-ekonomik katkıları, geçmiş yaşamı ile kıyaslayarak olumsuz şekilde değerlendirmiştir. Gazilik durumu söz konusu olmadığında hem ekonomik olarak daha iyi durumda olabileceğinden hem de fiziki problemler nedeniyle önceden yaptığı işini bırakmak zorunda kaldığından söz etmiştir. Gazinin hayatında askerlik öncesi yaptıklarını artık yapamadığından dolayı gerileme yaşanmış ve bedensel olarak gereken faaliyetleri yerine getiremediği için esnafılığı bırakmak zorunda kalmıştır:

Olumlu olarak bir değişiklik yaşandığını zannetmiyorum ben ailemde...Çünkü benim dükkanlarım vardı, durumum zaten bir bakıma iyiydi. Şu anki durumundan daha da iyi olabilirdi mesela benim dükkanlarım halâ olsaydı. Çünkü bildiğim iş, yaptığım işti. Bir de Çankırı'yım ben mesela kuruyemişler hep Çankırı'dan çıktığı için; ticari zekaya da sahibim çok şükür. Yani artı bir faydası olduğunu zannetmiyorum kıyasladığım zaman, eksi olduğunu düşünüyorum. Ben şimdi kuruyemişçi olsaydım en az 2-3 tane dükkanım olacaktı. Şimdi bir dükkânın günlük cirosu 10.000 TL; 10.000 TL ciro yaptığım zaman %2'si kalsa bana 2000 TL kalır günlük. Aylığa vurduğun zaman 60.000 TL yapar. Ben ayda 4000 TL gazi maaşı alıyorum, 60.000 TL ile 4000 TL'yi kıyaslayın işte. Fiziki açıdan protez kullandığım için esnafılığı yapamadım, çünkü bu işlerde sabah 07.00 akşam 00.00 arası mesai saati oluyor. Kardeşimin bir tanesi başka bir işe girdi, ben de tek kalınca bırakmak zorunda kaldım yani. Sonradan ben de başka bir işe girdim. İsteyerek bırakmadım dükkanları ama ben bedenem tek başıma yapamayacağımı bildiğim için; devretmek zorunda kaldım (Görüşmeci H)

Gaziliğin hayatında sosyo-ekonomik olarak olumsuz etkileri olduğunu düşünen gazilerden biri, yaşadığı organ ve işlev kaybından dolayı iş bulamadığını belirtmiştir. Gaziliğin getirdiği malullükten dolayı iş bulamamanın ve ev geçindirmekle yükümlü olmanın zor bir süreç olduğunun altını çizmiştir:

Tabi düzenin değişiyor yani, iş veremiyorlar sana. Sakatsın, verdiği işleri yapamıyorsun. Ben özel sektörde çalışıyorum. Daha önce inşaat sektörü ile uğraşıyordum, sonra emlak sektörüne girdim halâ da devam ediyorum. Diğer türlü bir sanayide veya bir firmada çalışayım diye çoğu firmayı denedim. Kimse iş vermedi bana. Gazi olduğum için adam o riski de alamıyor açıkçası,

çalıştırmak istemiyor. Gazi bir iş kazası geçirirse, sonuç itibarıyla sakattır; başına bir şey gelirse bizim başımız belaya girer diye düşünüyorlar. Kimse de iş veremiyor, halâ öyle... Maddi olarak maaş bağlanması hayat şartlarımız açısından rahatlatı bizi. Sonuçta biz normal insanlar gibi çalışmıyoruz, her işi de yapamıyoruz. Sakatsın, ameliyat oluyorsun, tedavi görüyorsun, evde yatıyorsun bu maaşla geçiniyorsun açıkçası. Geçimimiz hep bu maaşla, çünkü çalışmıyoruz veya çalışabildiğimiz zaman da ne oluyor, 1 hafta çalışıyorsun sonra rahatsız oluyorsun. Bana bu sehpayı kaldırmamı isteseler kaldıramam çünkü yüzüm komple geriliyor, şişiyor (Görüşmeci O)

3.3.8. Gazilik Sonrası Bireylerin Hayatında Sosyo-Ekonomik Açıdan Değişim Yaşanmama Durumu: “Benim Hayatım Hiç Değişmedi”

Çalışma grubundaki gazilerden 4 kişi hayatlarında gazilik öncesi ve sonrası herhangi bir değişikliğin olmadığını ve önceki hayatları nasıl ise halâ o şekilde devam ettiğini belirtmişlerdir. Sosyal çevre ile etkileşim, gazilerin sosyo-ekonomik şartları değerlendirme sürecini etkileyebilen unsurlardan biridir. Katılımcılar arasından bir gazi, bireyin hayatının gidişatını verilen haklardan ziyade çevresindeki insanların belirleyeceğinden söz etmektedir:

Maddi yönden bir yere gelemedim, yavaş yavaş kendimi toparlamaya çalışıyorum. Çok da fark yok aynı yerimde sayıyorum şu anda. Sosyal olarak da değişen bir şey yok, o da aynı. Önemli olan hayatındaki insanlardır. Zengin insan zenginleştirir, fakir insan fakirleştirir; aptal insan insanı aptallaştırır, akıllı insan da insanı kendine çekmeye çalışır. Anlatabildim mi? Hayat, şartlarla değil insanlarla alakalıdır (Görüşmeci Ö)

Sosyal çevre tarafından kabullenme, bireylerin zorlu yaşam deneyimlerinde güçlendirici etkiye sahiptir. Bir başka gazi hayatında bir değişimin yaşanmamasını gazi olduktan sonra oldukça sosyal bir insan olması ile ilişkilendirmiştir:

Benim hiç hayatım değişmedi, ben tam gaz aynen devam ediyorum. Gazi olmadan önce hayatımı nasıl yaşıyorsam gazi olduktan sonra da öyle yaşıyordum. Değişen bir şey olmadı. Çünkü ben sosyal bir insandım, çevrem beni hemen kabullendiği için devam ettim. Bir de ben kendimi çok çabuk sevdiren bir insanımdır. Eşim, çocuğum çocuğum ve çevremizdeki insanlar ile maddi olarak da manevi olarak da hiçbir sıkıntı yaşamadık (Görüşmeci J)

3.4. Katılımcıların Gazilik Sonrasında Yaşadıkları Ruh Sağlığı Sorunları

Savaş ve çatışmalara tanık olmanın bireylerde bıraktığı en yaygın psikolojik sorun (TSSB) travma sonrası stres bozukluğudur (Reyes vd., 2008: 426). Özgen ve Aydın'ın (1999: 34) ifadeleri ile TSSB, “ağır bir psikolojik travma sonrasında ortaya

çıkan, travmatik olayın tekrar tekrar yaşanması, olayı hatırlatan uyaranlardan kaçınma ve artmış uyarılmışlık gibi özgül semptomlarla kendini gösteren bir bozukluk” olarak tanımlanmıştır. Katılımcılar, gazi olduktan sonra çeşitli duygular yaşamışlardır. Katılımcı gaziler arasında en yaygın olanı TSSB alt boyutu olan yeniden yaşamadır.

3.4.1. Gazilerin TSSB Belirtileri Gösterme Durumları

Bireyler, olumsuz yaşam deneyimleri ve travmalar yaşamaları sonrası TSSB yaşayabilmektedirler. Bu bağlamda TSSB alt kümelerini kapsayan çeşitli semptomlar görülebilmektedir. Katılımcı gazilerden 18 kişi TSSB belirtileri göstermiştir. TSSB yaşayan bireyler, travmatik olayları yeniden yaşayabilirler; yaşadıkları travmayı hatırlatan en ufak uyaranlardan kaçınabilirler ve uyarılma seviyelerinde ciddi artışlar yaşayabilirler (Buffum ve Wolfe, 1995: 266).

3.4.1.1. Yeniden Yaşama: “Gazilik Yaralandıktan Sonra Başlıyor”

Gaziler, travma sonrası stres bozukluğundan ötürü kendine ağır gelen iç çekişmeler yaşayarak kâbuslar, tekrarlayan rüyalar veya çatışmalar esnasında kaybolan kişileri arama gibi belirtiler gösterebilmektedir (Buffum ve Wolfe, 1995: 269). Yeniden yaşama alt kümesi belirtileri gösteren bireyler bir koku, bir ses gibi geri dönüş yaşatacak bilgiler vasıtasıyla şimdiki zamandan uzaklaşarak istenmeyen travma zamanını tekrar tekrar hatırlayabilirler (Goulston, 2008: 44). Katılımcılardan 7 gazi, TSSB’nin alt boyutu olan yeniden yaşama kümesine dair belirtiler göstermişlerdir. Çatışma anları sık sık hatırlanmıştır:

Zaten Bilkent’te de tedavi gördüm. Gece hiç yatamıyordum, hep aklımda çatışma falan vardı. Bir ilaç verdiler, pembe gibiydi. Onu içtim, hiçbir şey aklıma gelmiyordu. Bir hafta onu kullandım, onu da attım. Arkadaşım şehit oldu ya benim yanımda, bir de yanımdaki diğer arkadaşımın dili koptu. Rüyama giriyordu. Uyanırken de ara sıra aklıma geliyordu. Mesela annem yanımdaydı, anneme sinirlenip telefonu attım. Orada 6-7 tane telefon kırdım. Onları görüyordum ya rüyamda, aklıma geliyordu hemen atıyordum telefonu (Görüşmeci Ç)

Geceleri yatmamda bazen problemler oluyordu o problemleri çok yaşadım yaşamadım değil sıçramalarım oluyordu tabii ki yani yaklaşık bir yıl iki yıl bu şeyi çok sıklıkla yaşadım. Rüya görüyordum mesela o çatışma anımı görüyordum. Durup dururken aklıma geliyordu çatışma anları. Rüyama giriyordu veya farklı yine kötü rüyalar gördüğüm zamanlar bile oldu. Şu bile oldu yani gece kalkıp kendi kendime kapının dış kapının o merceğinden sanki

dışarda biri varmış gibi tekrar kendim gidip kafama gelip kapı tam kilitli olup olmadığını kendi kendime kontrol ediyordum veya kendi kapımın açık veya yarım kalıp kalmadığını kontrol ederdim, bu gibi şeyler yaşadım. Gece karanlıkta kalamama korkuları başladı o dönemden sonra yani şu an bile biliyor musunuz yaşıam 36 ama tek başıma karanlıkta evin içinden bahsediyorum, evin içinde tek başıma karanlıkta kolay kolay yatamam muhakkak ya bir televizyon açık olur en kötü bir ışık açık olur yani bir şeyin açık kalması gerekir tek başıma olduğum zamanlarda benim (Görüşmeci B)

Bir de futbolcu olmak istiyordum. Eskiden beri futbol oynuyordum mesela vurulduktan sonraki ilk 1 ay içinde rüyamda kendimi çok top oynarken gördüm. Uyandıktan sonra kötü hissediyorsun, bir daha olmayacağını farkına varıyorsun ayağına baktıkça. Çatışma anına dair sadece ses duyuyordum. Yataktan fırlıyordum, görüntü yok ses duyuyorum. Kalkıyorum diğer arkadaşlarıma hepsi uyuyor. Meğer rüyaymış, deyip tekrar yatıyordum. Silah sesi geliyordu (Görüşmeci D)

Ben çok duygusalımdır. Mesela gazi olduktan sonra televizyonda haberlerde bir şehit haberi ya da yaralanıp askerimizin ayağına taş değdiği zaman oturup hüngür hüngür ağladığım oluyordu, hala da oluyor. Çünkü onların yaşadığını biz de yaşadığımız için gözümüzün önüne geliyor. Beni en çok duygulandıran mesela şu kadar asker yaralandı deyip bir iki saniyede geçip giden haberler. Ben yaralandıktan sonra ilk başta ailemle yaşıyordum, ikiz kız kardeşlerim vardı. İlk geldiğimde mesela yine psikolojimiz yerimde olmadığı için ben kız kardeşimi terörist diye kesiyordum. Odaanın kapıları açık, ben yaralanmadan önce de çatışmalara girmişim 5-6 tane çatışmaya girdik çünkü 40-45 taneye yakın terörist leşimiz vardı yani. Ayriyeten o operasyonlar aklınıza geliyor yeri geldiği zaman, demek ki hayalini mi ne yaşıyoruz o anda rüyanın etkisiyle uyurken kalkıp kız kardeşimin üzerine kapaklanıyorum yerde sürünerek, onun boğazını tutuyorum ve kardeşim “Abi, abi!” diye bağıyor, ben duymuyorum o anda tabii. Biz uçmuşuz gitmiş kafa yok yerinde, ondan sonra tekrar takla atarak yatağıma geçiyorum. Elimde bıçak gibi şey yok ama o anda bıçak varmış gibi hareket ediyorum. Kendileri anlattılar bize de bunu. O günden sonra da mesela evde benim üzerime kapıyı kilitliyorlardı öyle yatıyorlardı, ben ayrı bir odada yatıyordum. Çünkü başka bir zarar da verebilirdim, gidip mutfaktan bıçak alıp veya başka bir boğma durumu yaşanır gibi. Dışarıdan görüldüğü gibi değil, sadece yaralanmakla bitmiyor gazilik. Gazilik yaralandıktan sonra başlıyor (Görüşmeci İ)

3.4.1.2. Kaçınma: “Hiç Ağlamadım, Ağlasam Biraz Rahatlardım Belki Ne Bileyim”

TSSB alt kümesi olan kaçınma semptomları, aile üyeleri arasında öfke, düşmanlık ve uzaklaşma gibi problemlere yol açabilmektedir (Reyes vd., 2008: 277). Kaçınma, bireyin yaşanan olumsuz anılardan tamamen kurtulduğu anlamına gelmez; aksine birey sürekli olarak kendisine travma anını hatırlatacak ayrıntılardan, ortamlardan ve kişilerden uzak durma savaşı verecektir (Goulston, 2008: 45).

Katılımcılar arasından 2 gazi hissizleşmeyi içinde barındıran kaçınmaya ilişkin semptomlar göstermişlerdir:

Benim psikolojime Allah’a şükür hiçbir şey olmadı. Mesela ben görüyorum bazıları bayılıyor ediyor. Bende hiç öyle bir şey olmadı. Keşke olsaydı. Ağlıyor millet bağılıyor. Bende o olmadı lanet olsun. Delilik mi nedendir olmadı yani. Hiç ağlamadım, ağlasam biraz rahatlardım belki ne bileyim. Ağrı yok bir şey yok. Bir de çok zorluk çektim ben 30 km Kuzey Irak’taydım içeride. Artık son raddeme kadar gelmişti; haşa isyandaydım, o yüzden belki ‘Oh, kurtuldum rahatlardım’ dedim (Görüşmeci C)

Ben yapı olarak biraz da ketum bir insanım. Yani sadece vatan, millet derdim oldu onun haricinde herhangi bir sıkıntım olmadı. Duygularımı yansıtmadım yani Allah’tan geldiğine inanıp kabullendim; zaten her şeyin ilacı kabullenmektir. Baş edemeyeceğin şeyi kabullenmek en iyisi (Görüşmeci M)

3.4.1.3. Aşırı Uyarılma: “Çocuklar Bir Meyve Suyu Paketlerini Patlattıklarında Neredeyse Kendimi Yere Atacaktım”

Aşırı uyarılma hali, kişinin kendi tepkileri üzerinde hakimiyet kuramaması, sinirlilik ve öfke halini sıkça yaşaması ve sürekli tehlikeye açık halde beklemesidir (Gersons ve Olff, 2009: 31). Aşırı uyarılma yaşaması halinde bireylerde kronik uyku problemleri ve aşırı sinirlilik yaygın bir şekilde ortaya çıkmaktadır (Ravindran ve Stein, 2009: 121). Çalışmaya katılan bir gazi, silah seslerine alışırken gazilik sonrası aşırı uyarılma semptomu göstermiş ve en ufak bir seste irkildiğini belirtmiştir:

Ben doğuluyum av tüfeğiyle keklik avına falan gidiyorduk 10 yaşlarımda. Kulağımın dibinde 10-20 tane de patlasa silah sesi hiç duymuyordum. Vurulduktan sonra en ufak bir ses duyduğum zaman kendimi yere atıyordum neredeyse. Çocuklar bir meyve suyu paketlerini patlattıklarında neredeyse kendimi yere atacaktım. Başta uzun zaman rüyalarımda çatışmada oluyordum, bayağı sürdü. 5-6 yıl sürdü hep rüyamda çatışmaya giriyordum, kabusta ölüyordum sonra uyanıyordum. Çatışmada biz hep şehit verdiğimiz için öyle oldu (Görüşmeci P)

Öfke, aşırı uyarılmışlık semptomları arasındadır. Gazilik durumuna ilişkin öfke duygusu yaşayan 8 gazi vardır. Gazilerde öfke belirtileri çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır ve katılımcılar öfke belirtilerinin gazilik sonrası ortaya çıktığına değinmişlerdir:

...Her gazinin bir sıkıntısı vardır. Ben, askerden önce hiç siniri olmayan adam, şu anda bir anda öfkelenirim. Yani etrafı yıkar yıkar on dakika sonra sönerim. Şimdi bunu kaldırmak da eşlerimiz için kolay değil.... (Görüşmeci F)

Gazilikten sonra böyle öfkeli oldum ama belki yaş ilerledikçe de olabilir. Hepsine bağlı olabilir sadece gaziliğe bağlamıyorum. Tahminen askerde yaşadıklarımızdan ve gördüklerimizden de olabilir (Görüşmeci B)

3.4.2. Gazilik Sonrası Katılımcılarda Oluşan Diğer Duygular

Çalışmaya katılan gazilerden bazıları TSSB belirtilerinin yanı sıra farklı duygulara sahip olduklarını belirtmişlerdir. Bir kişi suçluluk duyduğunu ve 3 kişi çaresizlik hissine kapıldığını belirtmiştir. Diğer 2 kişi ise gazilik sonrası güzel duygular yaşadığını ve onur duyduklarını belirtmişlerdir.

3.4.2.1. Suçluluk Hissi: “Keşke Düşseydim O Zaman Tekrar Kalkmasam Vurulmazdım”

Suçluluk duygusu TDK tarafından (2021) “kişinin ahlaki, dinî kuralları çiğnediğini sezmesi sonucu bilinçli veya bilinçsiz olarak kapıldığı ve kendisiyle ilgili değer yargılarını sarsan duygu, suçluluk hissi” olarak tanımlanmıştır. Suçluluk duygusu bireyin çevresiyle etkileşimleri sonucu oluşan ve aslında suçluluk duygusundan çok suçluluk duygusundan nasıl kurtulabileceğimize dikkat vermek gerekir (Küçük ve Acet, 2015). Gaziler, kendi yaralanmaları ve arkadaşlarının yaralanması ya da ölümü sonucu bilinçli veya bilinçsiz şekilde kendilerini suçlama eğiliminde bulunabilirler. Örneğin katılımcılar arasından bir gazi, yaralanmasını vurulduğu zaman yere düşmemesine ve bu nedenle tekrar vurulmasına bağlamaktadır. Bu durum gazinin kendini suçlamasına yol açmıştır:

Vatani görevi yapıyordum, askerdeydim. O esnada çatışma oldu PKK tarafından pusuya düştük, kurşun yedim, o esnada vuruldum. Yer değiştirdiğim için vuruldum, o esnada ayağımdan vuruldum ama düşmedim, keşke düşseydim o zaman tekrar kalkmasam vurulmazdım (Görüşmeci O)

3.4.2.2. Çaresizlik Hissi: “Hayat Nasıl Devam Edecek? Ne Olacak?”

Geleceğe dair duyulan kaygı, kişinin kendi kaynaklarının farkında olmamasını ve beraberinde çaresizlik duygusunu getirmektedir. Gaziler, yaralandıktan sonra fiziksel ve psikolojik olarak güçlerinin yetmeyeceği durumlar olacağını düşünüp çaresizliğe kapılabilmektedirler:

Duygusal olarak çok şey yaşadık çok da üzüldük yani. Sonuç itibariyle sakat kaldınız, hayat nasıl devam edecek? Ne olacak? Üzüntülü geçti yani. Vurulduğun an artık ölmüş gibi oluyorsun, “Öldüm, öbür dünyaya gittim” diyorsun. Hayatına baktığın zaman diğer zamanlar ne yaptıysan film şeridi gibi gözünün önünden geçiyor. Ondan sonra kendine geldiğin zaman zaten hayatta nasıl kalacağını düşünüyorsun. Durumun ne olacak, nasıl geçineceksin, sakat kaldın sana kim bakacak gibi şeyler düşünüyorsun. Ama Rabbime şükür iyi yani (Görüşmeci O)

İlk zamanlar iyiydi, herkes bize yardım edecek diye hissettim. Taksici olsun, yemekçi olsun bu insanlar hep bize yardım eder diye düşündük. Öyle bir şey yokmuş, var da çok çok nadir. Yardım etmedikleri zaman duygusal olarak kırıklık yaşıyorsun sonuçta sen de bir insansın. Ben devleti korumuşum, bir ihtiyacım varken birisi gelip yardım etsin istiyorsun ama kimse yardım etmiyor yani (Görüşmeci Ö).

3.4.3. Gazilerin Alkol ve Sigara Maddelerini Kullanım Durumları

TSSB yaşayan bireylerde acı ve kaygının getirdiği duygulardan dolayı rahatlatma düşüncesiyle alkole başvurma durumu sıkça görülmektedir ve en riskli gruplar arasında gaziler vardır (Goulston, 2008: 55). Aynı zamanda araştırmalarda gazilerin, çoğunlukla baş ağrısı gibi fiziksel ağrılar nedeniyle sigara içtikleri belirtilmiştir (Chapman ve Wu, 2015: 86). Klevens vd. (1995: 249) tarafından yürütülen çalışma sonuçlarına göre ise gazi olmayanların yarısından azının, gazilerin ise dörtte üçünün sigara içmekte olduğu belirlenmiştir. Çalışmaya katılan gaziler arasında askerlik ve gazilik sonrası sigara kullanımının başladığını belirten 4 gazi bulunmaktadır. Gazilik öncesinde de sigara kullandığını belirten 6 katılımcı mevcuttur. Gazilikten önce de alkol kullandığını belirten 2 gazi bulunmaktadır. Ancak 3 gazi, yaralandıktan sonra alkol kullanımına başladıklarını belirtmişlerdir. Bir gazi, gazilik öncesinde de hem sigara hem alkol kullandığını belirtmiştir. Hiç sigara ve alkol kullanmadığını belirten 3 gazi bulunmaktadır. Bir gazi ise, gazilik öncesinde alkol kullandığını ancak gazi olduktan sonra bıraktığını belirtmiştir:

Eskiden benim tekeli bayilerimiz vardı yani bira falan içiyordum yalan konuşmayayım. Gazi olduktan sonra bir de başımda şimşeklenme oluyor ya bıraktım. Bir de dedim ben gaziyim, içersem gazilik unvanına ayıp olur. Kötü alışkanlıkları bıraktım (Görüşmeci I)

3.4.3.1. Gazilerde Sigara Kullanımı: “Yaralandıktan Sonra Sigara İçmeye Başladım”

Sigara kullanımına her gazide aynı olmamakla beraber yaralanma sonrası psikolojik olarak yaşanan zorlu süreçlerin sonucunda başlanabilir. Katılımcılar arasında gazi olduktan sonra sigara kullanımına başlama görülmüştür:

Sigara hiç kullanmazdım. Yaralandıktan sonra sigara içmeye başladım. Gazi olduktan sonra hastanede annemden istemiştim, annem getirmişti öyle hastanede başladım. Aslında özel odada yatıyordum ve camın yanıdaydı yatağım, camı açıyordum öyle içiyordum hastanede, orada başladım (Görüşmeci A)

Yani sigara ara sıra içiyorum. Gazi olmadan önce de içiyordum ama böyle paket taşı mıyordum. Askerden sonra başladım yani içmeye, paket almaya (Görüşmeci E)

3.4.3.2. Gazilerde Alkol Kullanımı: “Sırf Düşünmeden Uyuyabilmek İçin...”

Alkole başvurmanın çeşitli sebepleri olabilir. Çalışmaya katılan gazilerden alkol kullanımına başvuranlar için alkolün rahatlama aracı olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Gazilikten sonra kendini çaresiz hisseden bir gazi, çaresizlik hissinden kaynaklı alkol kullanımına başladığını belirtmiştir:

Askerden geldikten sonra bir ara içtim, sonra bıraktım. Gazilikten sonra çıkmazda gibi hissediyordum kendimi. Bir de hep yaralandığı anlar insanın aklına geliyordu. Bir boşlukta gibi hissediyordum, ondan kaynaklanıyordu. İçki bağımlılığım var mıydı, yoktu. Ne sigara ne farklı madde bağımlılığım yoktu şu anda da zaten yok çok şükür. O zaman bir ara kullandım birkaç ay ondan sonra içmedim. Gazi olduktan sonra bir boşlukta oluyorsun, bir arkadaş ortamına giriyorsun orada başlamıştım. Bir iki sene falan da kullanmışımdır belki (Görüşmeci İ)

Gazi olduktan sonra uykuya dalmakta zorlandığını belirten bir katılımcı, sadece uyuyabilmek için alkol kullandığını ifade etmiştir:

Uyumak için yaklaşık 5 yıl kadar akşamları belli bir saatte alkol aldım. Sırf düşünmeden uyuyabilmek için yıllarca gece belli bir saatte içiyordum. Kafamı dağıtıyordu yatmadan önce (Görüşmeci K)

3.5. Gazilerin Evlilik Birliğini Kurma Yolları

Evlilik, kültürümüzde iki kişinin yaşamlarını birlikte sürdürme kararlarından öteye geçerek eşlerin aileleri arasında bir bağ kurulmasına öncülük etmektedir (Burç, 2018: 137). Bireyler için evlilik sadece nesillerinin devamlılığını sağlamakla kalmayarak çiftlerin birbirlerinin farklı beklentilerini, sosyal ve kişisel taleplerini karşıladıkları bir kurum olarak varlığını sürdürmektedir (Yazıcı, 2019: 606). Evlilik birliği kurulduğu andan itibaren bir aile, üyelerine üreme, sağlık, ekonomi ve eğitim gibi temel bileşenleri ve işlevleri evrensel olarak sağlamaktadır (Gladding, 2015: 81). Evlilik hayata dair alınan kararlardan, yenilen yemeklere kadar tek kişilik bir yaşamdan en az iki kişilik bir yaşama geçmek anlamına gelebilmektedir. Bireylerin özel yaşamının büyük bölümünü kapsadığı için evlilik yaşamında mutlu olmak, bireyin kişisel olarak mutlu olmasına önemli katkılar sağlayabilir (Kublay ve Oktan, 2015: 26). Evlilik birliğini kurma yolları nesilden nesile ve kültürden kültüre değişiklik göstermiş ve bu nedenle farklı evlenme biçimleri ortaya çıkmıştır (Sezen, 2005: 185). Çalışmaya katılan 15 gazinin görücü usulü ile evlenmesi çoğunluğun evlilik birliğini kurma yolunun görücü usulü olmasına dikkat çekerken 4 kişi tanışarak evlenmiştir. Diğer 1 gazi ise iki evlilik yapmış olup birinci evliliği görücü usulü ile, ikinci evliliği ise tanışarak olmuştur.

3.5.1. Görücü Usulü Kurulan Evlilik Birliği: “Bir An Önce Evlensin Kendine Gelir, Düzeltir”

Evliliğin kurulmasında aile, bir sosyal destek unsurudur. Çünkü ebeveynler ya da aile büyükleri, bireylerin eş seçiminde ve aile kurmasında kendilerini sorumlu hissedebilmekte; bu nedenle evlendirme görevini yerine getirmeye çalışabilmektedirler (Kır, 2011: 392). Eş seçiminin evlenecek kişilerden ziyade aile büyükleri tarafından yapıldığı ve uygun görülen kişilerin evlenmeye teşvik edildiği görücü usulü evlilik, daha geleneksel bir evlenme biçimidir (Sezen, 2005: 186). Görücü usulü evliliklerde, evlenmesi uygun görülen çiftler genellikle birbirlerini tanımazlar (Gürbüz, 2019: 68). Bazı görücü usulü evliliklerde eşlerin birbirlerini tanınması için belli bir süre görüşmeleri uygun görülürken bazı görücü usulü evliliklerde eşler evlendikten sonra birbirlerini tanıma fırsatına sahip olurlar. Görücü usulü evliliklerde, genellikle erkek tarafından aile üyeleri veya yakın akrabalar erkeğe uygun eş arayışında olurlar. Araştırmaya katılan

gazilerin yarısından fazlası (13 kişi) aileleri veya yakınları tarafından uygun görülen tanıdık kişilerle görücü usulü evlilik yapmıştır. Görücü usulü ile evlenen diğer 2 gazi ise akrabaları ile evlenmiştir. Diğer 1 gazi ise gazi olduktan sonra ailesinin ısrarı üzerine görücü usulü bir evlilik yapmış ancak 6 ay sonra boşanma kararı almıştır. Boşandıktan yaklaşık bir sene sonra kendi görüştüğü kişi ile tanışarak evlenmiştir. Gazinin evlenince daha çabuk toparlanıp iyileşeceği düşüncesi ile aile baskısı söz konusu olabilmekte ve görücü usulü evlilikler yapılabilir:

Ben istemiyordum evlenmeyi aslında ama ailem benim için bir an önce evlensin kendine gelir, düzelir gibi düşündü. Babam da evlenmem konusunda biraz istekliydi, babamı da çok sevdiğim ve kıramadığım için onun rızasıyla evlendim, “Tamam madem” dedim; kura çeker gibi çektik şansımıza eski eşim çıktı, o da olmadı yani boşandık.... (Görüşmeci I)

Malul gazilik, bireylere unvandan daha ziyade bir engel durumu ve nitekim zorlu yaşam şartları getirebilmektedir. Yaşadıkları malullük durumundan dolayı sevdiklerinin organ veya işlev kaybı olan biriyle evlenmeyi kabul etmeyeceğini düşünmeleri, gazileri görücü usulü evliliğe yönlendiren sebeplerden biridir. Gazi olduğu için kızlarını kendisiyle evlendirmek istemeyen akrabalarının olduğunu söyleyen bir katılımcı, eşinin evlenmeyi kabul etmesi ile görücü usulü evlenmiştir. Ancak kendini engel durumundan ötürü yetersiz görmüş ve psikolojik bir baskı hissetmiştir:

Bilhassa ben evlenmeden önce ailem akrabalarımı gidip bana kız bakmıştı, sakat olduğum yani gazi olduğum için kendi öz 2-3 tane akrabam bana kızlarını vermediler. Onlar kız vermeyince, hanımım ise gaziliğimi bile bile kabul edince ailem arasında ve çevrem arasında nasıl kabul ettiğine dair konuşurlar diye düşündüm, onun psikolojik baskısı vardı üzerimde. “Bu kadar insan vardı da onlarla evlenmedi de gitti sakat adamı aldı” diyenler de oluyordu. İlişkimizi etkiliyordu gazilik ister istemez. İlk başta ben evden bir yere çıktığımız zaman yürümemden dolayı eşimin biraz aşağılanmış olduğunu hissediyordum. Çünkü ben sağlam yürüyemiyordum, o da bana ayak uydurmak için istediği gibi hareket edemiyordu. Dışarıda sanki hanımı dışlıyorlarmış gibi bir hissim vardı. “Başka bir insan bulamadı mı da gitti bu adamı aldı?” derler diyordum (Görüşmeci N)

Görücü usulü evlenmek, tüm gazilerin kendi tercihi olmamakla beraber bazı gaziler tanıdıkları biri ile evlenmek yerine görücü usulü evlendikleri için pişmanlık duymaktadırlar:

...Bence herkes sevdiğini alsın, görücü usulü o iş olmuyor. İnsan birbirini tanıyacak, en azından birbirini tanıyacak. Birbirini tanımak farklıdır, tanımadan evlendiğin zaman ve gaziliğin getirdiği ekonomik şartlarla eşine bu rahatlığı sağladığın zaman insan ister istemez sinirleniyor. Eşimi aldım, İstanbul'a getirdim, şu hayatı yaşattım diye düşünüyorum, insanın zoruna gidiyor. Ama severek evlendiğin zaman eşini biliyorsun, birbirini tanıyorsun. En azından ben öyle düşünüyorum. Görücü usulünün olumlu yönleri de var, seni tanımayan birini alıyorsun. O seni tanımıyor, sana alışana kadar uzun zaman geçiyor, yıllar geçiyor diyelim. Ama sevgi olmuyor bence. Nasıl sevmediğin bir insanla nasıl yabancı bir adam gibi oluyorsun, bence görücü usulü evlenmek de öyle (Görüşmeci F)

Yaralandıktan sonra eşinin kendisine her konuda yardımcı olacağını düşünüp hızlı bir karar alarak evlendiğini belirten gazi, aldığı ani evlilik kararından daha sonraları pişman olduğunu ve daha detaylı düşünerek kendisine göre birini bulmamanın pişmanlığını yaşadığını belirtmiştir:

Valla evliliğimle tamamen çocuklarım için gurur duyuyorum... Erbabını, eşini tam dengeli bulmadığın takdirde evliliğin kıymeti var mı? Tam dengen olmadıysa olmuyor. Çok zor, yani anlamak çok zor. Karşımdaki kişi haksız da olsa kendini savunuyor. O “Seninki yanlış, benimki doğru” diyor ve anlaşılmıyorsun, bir tarafta anlaşılmıyorsun. Şimdiki aklım olsa kolay kolay evlenmezdim. Bana göresini bulmadan evlenmezdim. Güzellik mesele değil, iç yapı güzelliği olacak. Güzel öyle insanlar var ki bakarsın melek gibi anlaşıp evlenirsin, anlaşılmadıysan o evliliğin sonu sıfır. Sıfırın altında sıfır. Çoluk çocuğun da var ne yapacaksın, mecbur yağında kavrulacaksın. Allah'ın takdiridir, ona da kötü demiyorum ama yani belki ben kötüyüm. O zaman o daha iyi yere girerdi, ben de daha kendi dengime göre birini bulurdum. İnsanlar dengini bulamayınca zor. Ayrılıklar neden oluyor? Dengini bulamıyor... Tabii her evlilik öyle bizim gibi değil ki, dört dörtlük seven insanlar da var. Sevip de mutlu olanlar var. Hemen gittim bir adamın oğlunu veya bir adamın kızını gördüm evleneyim değil, bu evlilik çok düşünülecek bir konudur. Yani basit bir şey değil, diyeceksiniz ki ‘Sen sonradan mı akıllandın?’, yaralandığım zaman ben kaza geçirdim, yani komadaydım. Ben de kendi kendime bana bakan olur, öyle olur böyle olur diye düşündüm. Evliliğe pişman mıyım, değilim belki ama yani benim şimdiki aklım olsaydı daha detaylı araştırıp kendime daha kafa dengi birini bulurdum (Görüşmeci I)

3.5.2. Tanışarak Kurulan Evlilik Birliği: “Sevgi Kabul Ettirir”

Tanışıp anlaşarak kurulan evlilik birliği, çiftin birbirleri ile arkadaşlık kurarak ortak bir şekilde evlenmeye karar vermesi ile kurulan evlilik birliğidir (Sezen, 2005: 193). Bireyler belli bir yetişkinliğe gelince biriyle romantik bir bağ kurarak evlenme kararı alabilirler (Tosun vd., 2017: 74). Birbirlerine yabancı oldukları için evlenip bir arada yaşamadan önce tanışıp anlaşma ihtiyacı duyarlar (Gökçe, 1976: 51). Birbirleriyle tanışan çiftler aile kurmak için evlilik öncesi bir süreçten geçmektedirler (Gültekin ve

Parlar, 2019: 39). Evlilik öncesi ve evlilik sonrası süreçte eşlerin birbirlerini tanımaları ve desteklemeleri, sağlıklı bir aile için önemlidir. Çiftler, evliliklerinde birbirlerini desteklemenin gücünü bir kere deneyimleyince, ne kadar önemli olduğunu fark ederler (Sullivan vd., 1998: 271). Çalışmaya katılan gazilerden 4 kişi konuştukları kişilerle tanışarak evlilik birliği kurmuştur. Eş desteğinin önemi çalışmaya katılan gaziler tarafından da dile getirilmiştir. Gazilerin iyileşme sürecinde ve sonrasında yaşadıkları biyopsikososyal zorlukları aşmalarında, eş desteğinin önemi açıktır:

Eşimle askerden önce tanışıyorduk, konuşuyorduk. 18 yaşındaydım, tarladan çıkıyordum traktörde tekerleğin üzerinde gidiyordum. Kafamı bir çevirdim, göz göze geldik. Kara kaşlı kara gözlü bir kızdı, kim olduğunu sordum ve öğrendim. Biraz sıkıntılı oluyordu görüşmek köy yerlerinde biliyorsunuz... Gazi olduğumda da iyi karşıladı. Tabii kimse istemezdi ama Allah'ın takdiri işte. Tabi yaralı olduğum için bir bayan öyle kabul eder miydi? Sevgi kabul ettirir diyelim, desteği çoktu. Bir de hem fiziksel olarak hem psikolojik olarak sorunum var. Bazı insanlar tabii "Sakat, çocuğu olmaz" diye konuşuyordu, duyuyorduk. Ama eşimden böyle bir şey duymadım. Zaten böyle bir düşüncesi olsaydı evliliğe yanaşmazdı.... (Görüşmeci E)

Yaralandıktan sonra uzun yıllar evlenmeyen bir gazi, ilgi duyduğu biri ile yıllar sonra evlendiğini belirtmiştir:

Eşimi gazi olduktan 11-12 sene sonra tanıdım. İlk başta annemlerin evinde kalıyordum, oradan çıktım kendi evime yerleştim. O zamanlar benim için çok zordu, evden dışarı çıkmayan birisiydim uzun bir süre. Benimle aynı binada eşimin abisi oturuyordu. Eşim abisine gelip giderken gördük birbirimizi (Görüşmeci K)

3.6. Evlilik Birliğinin Gazilikten Önce veya Sonra Gerçekleşme Durumlarının Karşılaştırılması

Gaziliğin getirdiği malullük durumu evlilik birliğini etkileyebilmektedir. Evlilik ilişkisi ve eşler arasındaki duygusal birliktelik olumsuz biçimde etkilenecek kimi zaman ilişkiler sonlanabilmektedir.

3.6.1. Gazilik Öncesi Birlikteliğin Olması Durumu

Katılımcılardan 5'i eşlerini gazi olmadan önce tanımışlardır. Evli olan katılımcılardan biri evlendikten 4 ay sonra, diğeri evlendikten 8 sene sonra gazi olmuştur. Bir gazi yaralanmadan önce nişanlı olduğu kişiyle gazi olduktan sonra evlenmiş; 2 gazi ise gazi olmadan önce evlenme niyetiyle konuştukları kişilerle gazi

olduktan sonra evlenmişlerdir. Eş desteği, yaralandıktan sonra birçok gazi tarafından hissedilmiştir:

Yaralandığımda o zamanlar evi arıyorlardı. Babam telefonu açmış, ona “Yasin yaralandı?” demişler, babamın elinden telefon düşmüş. Eşim nasıl tepki verdi bilmiyorum ben orada değildim ama çok üzülmüştür. Bayağı ağlamış, çok etkilenmiş...Ailem Elazığ’a gelmişti, yaklaşık 300 kişi gelmişti. Orada zaten hanım da vardı. Beni görünce çok sevindi, destek oldu bana “Kaderde bu varmış” diye konuşuyordu benimle. Biraz daha konuşsak şimdi ben ağlayacağım, duygulanıyorum...Her konuda eşim destek oldu (Görüşmeci P)

3.6.2. Gazilik Sonrası Evlilik Birliğinin Kurulması Durumu

Gazilerin yaralanmadan önce ya da sonra evlenme durumunu etkileyen önemli faktörlerden biri gazi oldukları sırada askeri görevdeki rütbeleri olabilmektedir. Çünkü er olarak görev yaparken yaralanan bir gazi, ortalama olarak 20-21 yaşlarındadır ve bu durum gazilik öncesi evlenmenin olmaması için önemli bir yaş etkenidir. Çalışma grubundaki gazilerden 19 kişinin görev sırasındaki rütbesi er olmakla beraber yarıdan fazlası (15 kişi) gazi olduktan sonra evlenmişlerdir. Gazi olması ile evlenmesi arasında uzun yıllar olan bir gazi yaralandıktan 11 sene sonra evlendiğini belirtmiştir. Evlenmeyi düşünmeyen gazilerden bazıları, yaralanma sonrası yanlarında birinin onlara destek olması gerektiğini düşünerek evlenmeye ılımlı bakmaya başlamışlardır:

...Öyle bir evlilik düşüncem yoktu. Beni tanıdığım biriyle görücü usulü annem babam evlendirdi, bu dediler eşim oldu kabul ettim. Çünkü bana vefalı insan lazımdı, benim kahrımı çekecek kişi kolay kolay bulunmazdı. Çünkü biz sorunluyuz hem gazilikten darbe aldım hem de problemlı bir geçmişim de var benim. Biraz sorunluydum ben yani, o yüzden baktık vefalı, babası yatalakmış babasına da bakmış neyin ne olduğunu biliyordu. Öylece evlendik (Görüşmeci J)

Bireyler, görüştüğü kişileri belli özellikleri ile hatırlama ve o şekilde tanıma eğilimindedirler. Gazilik sonrası kurulan evliliklerde, katılımcılar eşlerinin zaten onları gazi olarak tanıyıp kabul ettiklerini belirtmişlerdir. Yaralanma sonrası evlenen gaziler, eşlerinin geçmişteki durumlarını bilmediklerini ve bu nedenle kendilerine karşı üzüntü duymayacaklarını düşünebilmektedirler:

Eşimle gazi olduktan sonra görücü usulü tanıştık. Zaten yürüyüşümden anlamış bir sorun olduğunu. Annemlere sormuş, annesine sormuş. Onlar da söylemişler askerde vurulduğumu. O da bunları bilerek evlendi benimle. Kendi kendimize konuştuğumuzda, nasıl gazi olduğumu ben anlattım. Ay canım, üzüldüm gibi

sözlerle karşılamadı. Çünkü o şekilde tanıdı beni. Daha öncemi bilmiyor. Daha öncesini bilse, gençliğimi bilse, sağlam olduğum halimi bilse ve ondan sonra gelip görmüş olsa elbette bir tarafı acır. Ama beni öyle gördü, öyle tanıdı, öyle sevdi. O yüzden üzülmeye gibi bir durumu olmadı (Görüşmeci D)

3.6.3. Gazilik Sonrası Ayrılma ya da Boşanmayla İlişkinin Sonlandırılması Durumu

Bireyler, başlarına gelen olumsuz olaylar sonrası sosyal ilişkilerinde de değişiklikler yaşayabilmektedirler. Bu değişiklikler bazen olumlu olabilirken bazen tartışma, ayrılık gibi olumsuz durumları da beraberinde getirebilmektedir. Gazilerden biri, yaralandığı zaman görüştüğü kız arkadaşının gazinin engel durumundan dolayı ayrılık kararından sonra zor günler geçirmiş ve yedi yıl sonra görücü usulü ile başka bir evlilik yapmıştır. Diğer bir gazi ise iki evlilik yapmış olup ilk evliliğinin bitmesinin sebebini kendi yaşadığı psikolojik sorunlara bağlamıştır:

İlk zamanlar eşimi tanımıyordum. 1999'da yaralandım, 2 tane evlilik yaptım. İlk evliliğim 2000 yılında oldu, ikinci eşim ile 2001'de evlendim. O zaman tabi psikolojik tedaviler gördüğüm için anlaşılmadık ve 6 ay süren evlilikte anlaşarak ayrıldık. İlk evlendiğim kişi aile tarafından, annemin akrabalarından görücü usulü oldu ben daha öncesinde tanışmıyordum. Ben aslında ilk eşimden yana kötü bir şey görmedim yani çok ılımlı bir kişiydi ama sorun bendeydi. İlk yaralandığımızda bizler psikolojik hap kullanıyoruz biliyorsunuz. O zamanlar operasyonda yaşadığımız çatışma veya yaralanma anındaki olaylar bizleri psikolojik olarak yoruyor, rahatsız ediyordu. Benim psikolojik sorunlarım vardı, o yüzden boşandık (Görüşmeci İ)

3.7. Gazi Eşlerinin Gazilik Durumunu Kabul Etme Durumlarının Karşılaştırılması

Sevdiklerinin başına gelen kötü olaylar, tanık olanların durumu reddetmesine ve olanları kabullenememesine yol açabilmektedir. Ancak katılımcılar arasında kabul sürecinde bireysel farklılıklar olmakla beraber gazilik durumunu kabullenerek gazilere destek olan eşler çoğunluktadır.

3.7.1. Gazi Eşlerinin/Partnerlerinin Gazilik Durumunu Kabullenme Durumları: “Ben Bu Yolda Şu An Seni Yalnız Bırakamam”

Çalışma grubundaki katılımcılardan 6 kişi, durumunu eş adayları ile paylaşmışlar ve eşler gazilik durumunu kabul etmişlerdir. Geleceğe dair belirsizliklerin yaşanması tüm insanlar gibi gazileri de olumsuz etkileyebilmektedir. Katılımcılar eş

ilişkisinde gazilik durumunun geleceğe ilişkin zorlayıcı olup olmadığını belirlemek istemişlerdir. Bu nedenle her şeyi açıkça anlatma gereği duymuşlardır:

...Tanışıp konuştuktan sonra eşime “Ben Güneydoğu gazisiyim. Kısmi olarak yani %60 sağlam değilim. Bunu bil, benim durumumu sonradan öğrenmiş olma” dedim. “Ben sadece yürüyebiliyorum, koşamıyorum. Sakat biriyle evleneceksin sonuçta, kabul ediyor musun?” dedim, “Sakatlığın belli olmuyor bile” dedi. “Yalnız bana ne zaman ne olacağı belli değil, bir anda parlarım bir anda sönerim” dedim, “Ben hallederim” dedi... (Görüşmeci K)

Görüşmeci K, aynı zamanda gazilik sonrası yaşanan öfke patlamalarına da vurgu yapmıştır. Öfke patlamaları, gazilerin yaşamış olduğu savaş ve çatışmalardan geriye kalan izlerdir. Aynı zamanda TSSB belirtisi olan öfke patlamaları, çalışma grubundaki gazilerden sıkça duyulan sorunlardan biridir. Yaralanmadan önce hayatında olan nişanlısına veya sevgilisine gazilik durumunu kendi izah eden 3 katılımcı bulunmaktadır, üç katılımcının da partnerleri durumu kabullenmiştir:

Eşimi tanıyordum, gazi olmadan önce çıkıyorduk. Şimdi şöyle söyleyeyim ben 25 Nisan’da yaralandım, ilk yaralandığım Mayıs’ın 10’unda GATA’dan eşime telefon açtım. “Benim durumum böyle istersen ayrılalım, sen yoluna git. Benden sana pek fayda gelmez, sen yoluna git, ben de yoluma gideyim” dedim. O da ‘Olur mu öyle şey? Biz onun için mi sevdik?’ dedi. Eşim ayrılma ihtimalini söylemeden ben söyledim yani. Durumumun nasıl olacağını sordu, protez takacağımı ve o şekilde yürüyebileceğimi söyledim. Sonra bu noktaya geldik, evlendik. O beni ikna etti ve buralara kadar geldik. “Biz bu yola çıktık, ben bu yolda şu an seni yalnız bırakamam. O yüzden, biz birbirimizi seviyoruz” dedi. O şekilde 23 yıllık evliyim şu anda (Görüşmeci H)

Gazilerin, malullük durumu onların durumu sevdiklerine söyleme konusunda alacakları tepkilerin bilinmezliğinden kaynaklı çekinmelerine sebep olabilmektedir. Sevddiği kişinin evlenmeyi reddetmesi korkusu ile gazi olduğunu ilk başta söylemekten çekinen ve evlendikten sonra söyleyen 1 katılımcı vardır:

Bana sakat muamelesi yapar diye düşünüp eşime evlenmeden önce gazi olduğumu söylemedim. Evlendikten 1 ay sonra söyledim. Ama ben gururlanıyorum gazi olduğumdan. Hatta eşim duyduktan sonra çevremizdekiler eşime “Eşin gazi olmuş, gazi veya şehit ailesi olduğun için gururlanman gerekir” dediler. O da gaziliğimi duyduktan sonra bana kötü bir şey demedi (Görüşmeci I)

Bir askeri personelin yaralanması askerin ailesine ya komutanlar, doktorlar ve görevli personeller tarafından bildirilir; ya da haberdar olan aile üyeleri diğer aile

üyelerine bildirir. Evli bir katılımcının gazilik durumu, eşine aile üyeleri tarafından bildirilmiştir, eş gazilik durumunu kabul etmiştir. Bekar olan gazilerden 7'sinin gazilik durumu, eş adaylarına aile ve akrabaları tarafından belirtilmiş ve eş adayları gazilik durumunu kabullenip evlenmişlerdir. Gazilerin evlenmek istedikleri kişilere gazilik durumunu kendilerinin söylemelerinin zor olduğu durumlarda ailelerin bu konuda destek olması önemlidir:

...O kadar zor oluyor ki gazi olduğunu eşine söylemek. İnsanlara gazi dendiği zaman sakat diye düşünüyorlar. Anlatması çok zor bir şey oluyor. O gibi konuları abilerimiz, ablalarımız yakınlarımız gittiler ve söylediler. Bir de uzak bir köy olmadığımız için köyden de tanıdıkları olduğu için araştırmışlar, sormuşlar. İnsanlar bizim evliliğimizin olmasını onaylayınca, biraz da babamla askerlik arkadaşı olduğundan samimiyetlerinden bizim iş oldu... (Görüşmeci L)

Bireyler, başlarına gelen olumsuz yaşam deneyimlerini psikolojik olarak kabullenmek için kaderci bir tutum sergileyebilmektedirler. Kadercilik, bireylerin başlarına her ne gelirse gelsin yaşananların kaçınılmaz ve değiştirilemez olduğuna inanmaktır (Taylor, 2015: 42). İnsanlar, zor durumda ve çaresiz kaldıkları zamanlarda kadere atıf yapabilmektedirler (Albayrak ve Akdömbek Atan, 2019: 127). Olanları kadere bağlamak, insanlar için bir rahatlama sağlayabilir. Askerin yaralandığını aile büyüklerinden öğrenen 2 eş, bu durumu kadere bağlayarak kabullenmiş ve kaderci bir yaklaşım sergilemiştir:

Görücü usulü beni göstermeden önce ablalarım kendilerine gazi olduğumu söylemişlerdi. Her şeyi biliyordu, sakatlık durumumu biliyordu. Ona göre kabul etti. Ben de ilk görüşmeye gittiğim gün kendimi izah ettim. “Ayak parmaklarımı kaybettim. Şu anda diğer insanlar gibi normal işleri yapamam” dedim, bana dönüp “Her şeyi biliyorum, senin söylemene gerek yok. Ben bilerek kabul ettim görüşmeyi. Kaderde varsa olur” dedi. Ben de öyle düşündüğümü söyledim, demek ki kaderde varmış. Zaten ben evlendiğim zaman da gaziydim, o zamandan beri bana zor işleri hiç yaptırmak istemiyorlar... (Görüşmeci N)

3.7.2. Gazi Eşlerinin/Partnerlerinin Gazilik Durumunu Kabullenememe Durumları: “Gazi Olduktan Sonra Ayrıldık”

Başına gelen olumsuz olaylarda, sevdiklerinden beklediği desteği görememek, kişiyi derinden etkileyebilir. Çalışmaya katılan 2 gazinin partnerlerinde reddetme duygusu gelişmiştir, 1 gazi yaralandığı sırada hayatında olan, görüştüğü kişinin onu reddetmesi durumunda görücü usulü ile başka biriyle evlenmiştir:

Kız arkadaşım ile askerden bir sene öncesine kadar görüşüyorduk...Kız arkadaşım aslında teyzemin de kızıydı. Gazi olduktan sonra ayrıldık. Benim en çok psikolojik sorun yaşadığım dönem o dönemdi. Çünkü karşınızdaki insanın size karşı bakış açısı bir anda değişmeye başlıyor. Yani elimi kullanamıyordum, ayağımı tam kullanamıyordum; özellikle elimde çok büyük bir problem vardı. O zor psikolojiyi yaşadım, sonraki bir sene içinde konuştuğum kızın ailesi gazi bir damadı istemedi. Zaten ister istemez o da bir gazi ile evlenmeyi istemedi. Yarın öbür gün benim sakat kalacağımı düşündüler. Ayrıldık, sonra görücü usulü evlendim (Görüşmeci B)

Bazı bireyler ise kişilere değil olaylara ve yaşananlara karşı inkâr duygusu geliştirebilirler. Bir gazinin eşi, gaziliğin getirdiği malullüğü kabullenememiş; gaziye destek olmuş fakat malullük durumunu kabullenememiştir:

Ben yaralandıktan bir gün sonra eşim geldi hastaneye. Bana “Geçmiş olsun. Ayağa kalkacaksın, yürüyeceksin. Yürüyeceksin, yürüyeceksin, yürüyeceksin” dedi, 3 kez tekrar etti bunu. Durumu kabullenemedi, kendi bedeninden canından gitmiş gibi hissetti (Görüşmeci R)

3.8. Gazilik Durumu ile Eş Sistemi Arasındaki İlişki

Aile, birbirine biyolojik, duygusal, ekonomik ve/veya psikolojik bağlarla bağlı olan ve aidiyet duygusu ile ortak bir kuruma bağlı olduklarının bilincinde olan bireylerden oluşan topluluktur (Gladding, 2015: 54). Aile, çoğunlukla bir çiftin evlilik birliği kurması yoluyla oluşmaktadır. Evlilik, bireylerin hayatlarında bir dönüm noktası olup eş sistemini ortaya çıkarmaktadır (Sezen, 2005: 185). Sistem, birbirleriyle bağlantılı ve ilişki içinde olan parçaların tamamını kapsayan ve bütünsel olarak toplamı ifade eden bir bütündür (Akkuş ve Alevok İzci, 2018: 223-237). Aile sistemi içerisinde eşler arası ve ebeveyn-çocuk arası iletişim, aile içindeki etkileşimi özetlemektedir (Durğun, 2016: 86). Aile sisteminin işleyişinin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için ailedeki güçler ve sorumluluklar dengesinin sağlam kurulu olması gerekmektedir (Davarcı ve Özdemir, 2013: 26). Bireyin gazi olma durumu, ailedeki rol dengesini bozabilmektedir. Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde (2021) evlilik birliği “karı ve kocadan oluşan topluluk” olarak tanımlanmıştır. Tanımda karı ve koca olarak geçen eşlerin, evlilik birliğinde birbirlerine karşı sorumlulukları mevcuttur. Aynı zamanda Türk Medeni Kanunu’nda geçen “Evlenme ile eşler arasında evlilik birliği kurulmuş olur. Eşler, bu birliğin mutluluğunu elbirliğiyle sağlamak ve çocukların bakımına, eğitim ve gözetimine beraberce özen göstermekle yükümlüdürler. Eşler birlikte yaşamak, birbirine sadık kalmak ve yardımcı olmak zorundadırlar” şeklindeki 185. madde evlilik birliğinin

bireylere hangi sorumlulukları getirdiğini özetler niteliktedir. Katılımcıların gazilik sonrası aile sisteminin olumlu olarak etkilendiği düşüncesine, gazilik sonrası verilen sosyo-ekonomik destekler ve gazilik statüsüne toplumda verilen değerin etkili olduğu düşünülmektedir. Gazilik ile eş sisteminin olumlu bir ilişkiye sahip olduğunu düşünen 12 gazi bulunmaktadır. Diğer 2 gazi eş sisteminin gazilikten olumsuz etkilendiğini, 6 gazi ise aile sisteminde herhangi bir değişiklik yaşamadıklarını belirtmişlerdir.

Yaralandıkları zaman bekar olan gaziler, eş bulma ve evlilik birliğini kurma konusunda tereddüt yaşayabilmektedirler. Geleceğe dair aile içi rollerini yerine getiremeyeceğine dair korkuya sahip olabilmektedirler. Gaziliğin getirdiği engel durumunun, evlilik birliğinin kurulmasına dair engel olabileceğini düşünebilmektedirler:

Evlenmeyi düşünmüyordum. Çünkü tedavi görüyordum, korkuyordum açıkçası. Evlenirim, çocuklarım olur, onları sıkıntıya koyarım, bakmakla yükümlü olacağım, eşimi sıkıntıya sokarım diye düşünüyordum (Görüşmeci O)

Ben evlenmeyi düşünmüyordum açıkçası. Evlenmeyeyim diyordum ama yalnızlık da olmuyor, ‘Yalnızlık Allah’a mahsus’ diyorlar ya. Yalnızlık da olmuyor, gazi olmuşsan uzuv kaybın vardır. Her gazi bir engellidir artık. Gazi olarak zaten engelli statüsünden faydalaniyoruz. Diyoruz ki ‘Acaba kız beğenir mi, kız ister mi?’ yani şöyle ben gazi olduğumda böyle bir imkânım olduğunu da bilmiyordum. Maaşın bağlanacağını, benim gazi olacağımı bilmiyordum işin açıkçası. O yüzden evlenmekten korktum (Görüşmeci F)

Eşlerin iletişimi karşılıklıdır ve birbirlerine olan tutum ve davranışları, evliliklerinin gidişatını belirlemektedir. Eşin anlayışlı davranması ve malullük konusunda herhangi bir olumsuz yorumda bulunmaması, gazilerin en çok memnuniyet gösterdiği konulardandır:

Eşim bana gazi olduğum zaman iyi davrandı. Kavga ve tartışma olmuyordu aramızda “Sen yaralısın, sakatsın” gibi kötü bir şey söylemedi bana evlendiğimizden itibaren nereden baksanız 33 senedir. Öyle bir konuşma geçmedi aramızda çok şükür (Görüşmeci E)

Aile sisteminde eşlerin birbirlerine karşı destekleyici olmaları ve ortak hayat düzeninde birlikte karar almaları beklenir. Eşin ve çocukların tedavi ve bakım sürecinde sağlamış olduğu destekler, gazilerin kendilerini iyi hissetmelerini sağlamaktadır:

Gazi olduğum zaman iyi davranıyorlardı ailem yani hiçbir zaman bana kötü davranmadılar. Hanım sağ olsun çorabımı da giydirdi, elbisemi de giydirdi. Banyo da yaptırdı bana, gazi olduktan sonra daha iyi davranıyordu. Onun sayesinde iyi hissediyordum. Çocuklarım da iyi davrandılar, hiçbir zaman saygısızlık yapmadılar bana (Görüşmeci P)

Bir aile sisteminde, eşin eşe desteği ailenin işlevlerinin sağlıklı bir şekilde sürdürüldüğüne işaret etmektedir (Kabasakal ve Soylu, 2016: 209). Eşin gaziye yardımcı olmaya çalıştığı bazı durumlarda, gaziler verilen destekten dolayı olumsuz düşüncelere kapılabilmektedirler. Söz konusu olumsuz duygular, kendisine acındığını düşünme etrafında şekillenebilmektedir. Ancak bazı gaziler eşin eşe vermiş olduğu desteğin kıymetli olduğunu ve kendisine iyi geldiğini düşünebilmektedirler.

Şöyle söyleyeyim örneğin markete gittik diyelim alışveriş yapacağız, önceden beraber giderdik çocuklar yokken, eşim “Sen onu kaldırma ben alırım” gibi şeyler söylerdi. O tür bana yardımcı olma çabaları oldu ama bende hiç taviz yok. Ben kendi işimi kendim yapmaya çalışırım. On kiloyu kaldırır götürürüm yani bir sıkıntı olmaz beş kilo bir elime beş kilo bir elime alırım. Normal sağlıklı bir insanın götürebileceği kadar ben de götürürüm yani. Ben öyle kaprisli falan da değilimdir, eşinin tarafından gözetilip kollanmak elbette hoş bir davranış. Acıyor olarak düşünülüp onun için yapıyor falan diye düşünülebilir. Ama yok yani eşim hiçbir zaman bana acımamıştır. Acımaz o gözle bakmaz, yani ben de zaten onu hissetsem farklı davranırdım (Görüşmeci H)

Gazilik durumunun getirdiği engel durumu, gazilerin sağlık açısından kendilerine yönelik kaygı duymalarına sebep olabilmektedir. Bireyin kendisiyle ilgili kaygılara sahip olması, aile içindeki ve sosyal yaşantısındaki ilişkilerini olumsuz etkileyebilmektedir. Katılımcı gazilerden biri kendi sağlık sorunlarından dolayı eşiyle yeterince ilgilenemediğini belirtmiştir:

Gazilikten dolayı fazla ilgilenmedim eşimle, kendi sağlığımıydı aklım. Eşim o konuda zorlanmış olabilir. Sağlığım ile ilgili de haliyle o da kaygı duyuyordu da bana belli etmiyordu (Görüşmeci P)

Bir gazi, çocuk sahibi olabilmek için evlendiğini ancak eşi ile arasında sevgi bağı olmadığını belirtmiştir. Sevgiyi çıkar ilişkilerine bağlayan gazi, sevgiden ziyade saygıya önem verdiğini belirtmiştir:

Zaten gazi olduktan neredeyse 10 yıl sonra evlendim. Çocuğum olsun diye evlenmek istemiştım başta, sevgiye değil saygıya bağladım ben evlenmeyi. Sevginin ne demek olduğunu bilmiyorum ben, sevgi nasıl bir şey? Bilmiyorum,

gerçekten bilmiyorum. Sevgiyi çıkara bağlıyor herkes. Ben öyle düşünüyorum bu aile için de her şey için de geçerli. Herkese saygı duyarım (Görüşmeci K)

Toplumsal olarak gaziliğe atfedilen değer, aile sistemine de yansıyabilmektedir. Katılımcılar, genel olarak gazilik statüsünün toplumda getirdiği saygınlığın aile sistemindeki etkileşimi de olumlu yönde etkilediğinin altını çizmektedir:

İyi davrandılar. Mesela babam eskiden şakadan bağırırdı şimdi “Sen otur oğlum, sen bizim gazimizsin. Bir yere gitme, siz bizim gazimizsiniz” diyor. Mesela eve bir komutan geldiği zaman babam ya da ailem benimle gurur duyuyorlar (Görüşmeci Ç)

3.8.1. Gazilerin Eş Sistemindeki Güçlü Yönleri Algılayış Biçimleri: “Benim Hanım Benden Güçlü, Her Yönüyle”

Asker ailelerinde asker aile üyesini kaybetme korkusu, uzun süreli ayrılıklar, maddi sorunlar, aile içi şiddet; gazi ailelerinde ise özellikle gazi aile üyesinde TSSB yaşanması gibi sorunlar görülebilmektedir (Çetinkaya Büyükbodur, 2020: 250). Böyle durumlarda gazinin ve ailedeki bütün üyelerin yılmazlık düzeyleri oldukça önemlidir. Güçler perspektifi kapsamında, sosyal hizmet uzmanları bireylerin ve ailelerinin yılmazlık düzeylerini arttırmak amacıyla çeşitli yöntemler (mucize, istisnaları bulma gibi) kullanarak kendilerinde var olan kaynakların farkına varmalarını sağlamaktadır (Şahin, 2001). Bu süreçte sosyal hizmet uzmanı, güçlü yönler değerlendirmesi yapmalı ve bu değerlendirme aşamasında müracaatçının tüm yaşam alanlarındaki yeteneklerine odaklanarak kişisel ve sosyal kaynaklarını keşfetmelidir (Weick vd., 1989: 353).

Birçok insan için olduğu gibi gaziler için de aile desteği, önemli bir sosyal kaynak unsurudur. Katılımcıların neredeyse tamamı (17 gazi) aile sistemi içerisinde eşlerinden güç aldıklarını ve eşlerinin güçlü özelliklere sahip olduğunu belirtmişlerdir. Görüşmeci F’nin “Eşim azimlidir yani kimseye muhtaç olmamak için benden daha azimlidir” cümlesinde görüldüğü gibi gaziler eşlerinin kendilerine kıyasla daha kuvvetli olduklarını belirtmektedirler. Eşlerinin kendilerine güç verdiğine inanan gaziler çoğunluktadır. Bir gazi, yılmazlığı yüksek olan birinin yanında olduğunu ve bu bağlamda kendisinin de güçlülüğünün arttığını belirtmiştir:

Eşim, benim eşim güçlü bir kadındır yani nasıl diyeyim size. Anlatamam ama o da benim yanımda duruşuyla kolay pes etmeyen biri. Ben de ondan dolayı güçlü

olduğuna inanıyorum ve ben de onun bana güç verdiğine inanıyorum
(Görüşmeci B)

Gaziler özellikle eşlerinin kriz durumlarındaki desteklerini vurgulamışlardır. Zor zamanların geçeceğine ve her şeyin yoluna gireceğine dair eşten gelen sözlü ve psikolojik destek, gaziler tarafından önemsenmektedir:

Valla benim hanım benden güçlü, her yönüyle. Şimdi bir araba kullanıyor, benden daha sert kullanıyor mesela. Yani biraz ne derler ona, vurduğunu deviren cinsten, azimli, istekli, arzulu. “Önemseme, kafana takma. Her şey olacağına varır, sonra yaparız, alırız, veririz” deyip bana güç veriyor. Her türlü desteği var yani Allah razı olsun (Görüşmeci H)

Benim eşim gerçekten bir psikolog gibidir. Okulda rehber öğretmenler çocuklar için çağırdıklarında eşim hep takdir edilir. Sağ olsun onun desteği fazlasıyla belli olur. Şöyle söyleyeyim; ben psikolojik desteğimin çoğunu eşimden alıyorum. Sakinleştiriyor beni, siz nasıl almışsınız karşınıza konuşuyorsunuz benimle o da güzel güzel şeyler konuşur benimle. Yol gösterir, ‘Allah büyüktür hiç sıkma kendini’ der. Güzel sözlerle, hep sakinleştirir beni. Eşim güçlü bir insandır; hafıza olarak, beyin olarak, kişilik olarak, karakter olarak. Valla onun özelliklerini ben saymakla bitiremem, her şeyiyle güzel. Çok güzel bir insan yani sağ olsun (Görüşmeci O)

Katılımcılar arasından 5 gazi, eşlerinin kendilerinin gaziliklerinden ötürü herhangi bir konuda zorlanmadıklarını belirtmişlerdir. Eşinin herhangi bir konuda zorlanmadığını düşünen gaziler, her konuda hayata uyum sağlamaya ve eşlerine de destek olmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir:

Hiçbir şeye zorlanmadı ki. Niye zorlanacak ki? Sağlık konusunda da hiçbir sıkıntım yok, olsa da dediğim gibi acılarımızı biz zaten içimize gömmüşüz yani. Maddi konuda bir elbise istediye o zaman bütçemiz yetmediyse önümüzdeki ay alabileceğimizi söylerim. Onun için de laf etmez, çünkü cebimdeki parayı biliyorlar. Üstüme gelmiyorlar (Görüşmeci L)

Bir konuda zorladığına ihtimal vermiyorum. Gazilik konusunda zorlanmıyor. Sağlık sorunlarımla ilgili bir sorunun olmadığı için sadece belli bir yerde ona göre yaşantımızı ayarladık (Görüşmeci M)

3.8.2. Gazilerin Eş Sisteminde Yaşanan Zorlukları Algılayış Biçimleri: “Hanımı Kırdığım Dönemler Oldu”

Gaziler, eşlerinin farklı konularda zorlandıklarını düşünebilmektedir. Gazilerin algılarına göre eşlerinin zorlandıkları konular, çeşitlilik göstermektedir. Katılımcılar arasından 15 gazi, eşlerinin kendi gazilikleri ile ilgili farklı konularda güçlükler

yaşadıklarını belirtmişlerdir. Eşlerinin gazilik ile ilişkili çeşitli güçlükler yaşadığını düşünmektedirler. Gazilerden 3'ü psikolojik duruma ilişkin, 2'si sağlık konusunda, 2'si öfke patlamaları konusunda, 2'si gazinin bakımı konusunda, 2'si maddi konularda, biri eş çevredeki bireyler tarafından gördükleri saygısızlık konusunda ve birinin ise malullükten dolayı çocuklarının olmaması konusunda eşlerinin zorluk yaşadığını belirtmişlerdir.

Kendisinde oluşan öfke patlamalarından dolayı eşinin güçlük yaşadığını düşünen bir gazi, öfkelenip kısa süre sonra sakinleştiğini ve yaptıklarından pişman olduğunu belirtmiştir:

Gazilikten diyebilir miyim bilmiyorum ama öfke sorunun var. Mesela bilmiyorum eşim bir şey söylediğinde ben o anlık tersleyici cevap verebiliyorum. Yani her konuda değil ama o an belki kafama bir şey takılmıştır. Sanki benim biraz öfkeyle alakalı problemim var ama inatçı bir yapım da yok. O an beş dakika diyelim bir tartışma oldu altıncı dakikadan sonra sanki hiçbir şey olmamış gibi normal böyle devam ederim tam aksine ben ılımlı yaklaşırım. Tam aksine derken sanki suçluymuşum gibi bir his olur, sadece karı-koca ilişkisinden ziyade kendi yakın çevremde bile biri ile bir şey konusunda tartışmışsam kendim haklıysam bile ben kendimi suçlu hissediyorum. Neden böyle oldu diye düşünüyorum bence eşimin zorlandığı şey bununla alakalıdır (Görüşmeci B)

Tek bacağının diz altı amputasyonu sonrası üç yıl boyunca birtakım sağlık sorunları yaşadığını belirten bir gazi, eşinin en çok bu dönemde kendisi için hem psikolojik açıdan hem de sağlık açısından zorlandığını belirtmiştir:

İlk 10 yıl gerçekten kötü geçiyor. Bir de 10 yılın içinde ayağınızla ya da yaralandığınız uzvunuzla alakalı kötü bir durum olursa o protezi giyemezseniz o zaman daha kötü oluyor ya da ne bileyim işte eliyle, koluyla, bacağıyla ilgili o aparatı takamazsa, o protezi giyemezse o zaman daha sinirli oluyor. O zaman ne oluyor, evdeki huzuru bozuyor. Eşi ile tartışıyor ne bileyim öyle şeyler oluyor. Ben ilk ameliyatı oldum. Aradan biraz zaman geçti, ayağımın altında diz kapağımın altından yani küçük bir akıntı oluştu. Devamlı akıyordu dizimden, ufak ufak ufak...Ben de protezi giymiyordum, doktora gidiyordum. Doktor bir şey bulamıyor, gidiyorum yine bir tanı koyamıyor. Evde sıkıntı oluyordu yani psikolojik açıdan olarak etkileniyorum ben evde kalmaktan. Üç yıl çektim onu, tedavisini bulamadılar...Sonra cildiye gittik, cildiye baktı 2 tane krem verdi bana. Kremleri kullandım 2 hafta sonra hiçbir şey kalmadı. Baksan 20 liralık kremlerdi hepsi, o gün ben yeniden doğdum işte. Bir anda 2 haftada çözüldü; diyorum ya insan yeniden doğmuş gibi oluyor. Çıkıyorsun, geziyorsun, dolaşıyorsun bir sıkıntı yok o günden bu günlere. 10 yıl ama o 10 yıl biraz zor geçiyor ilk 10 yıl...İnsan kendini gerçekten psikolojik olarak çok kötü hissediyor. Kötü hissedince de aklın hep orada kalıyor. O yüzden o zamanlar öyle geçti. İnanın o üç yıl zor geçti, eşim her konuda o üç yıl çok zorlandı.

Bacağımdan sorun yaşıyıp evde kaldığım o üç yıllık zaman zarfı içinde biraz asabiyet oluştu bende. Biraz hanımı kırdım o zamanlar. O zamanlardaki sinir, asabiyet dolayısıyla hanımı kırdığım dönemler oldu (Görüşmeci H)

3.9. Gazilerin Eş Sisteminde Sorunlarla Baş Etme Stratejilerini Algılayış Biçimleri

Her ailenin gelişim süreci ve karşılaştıkları sorunlar karşısında başa çıkma stratejileri kendine özgüdür (Özbay ve Aydoğan, 2013: 132). Asker ve gazi ailelerinin stres verici yaşam deneyimleri, baş etme becerilerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Çetinkaya Büyükbodur, 2020: 257). Miller vd. tarafından problem çözme ve baş etme becerisi, “bir ailenin sorunları etkili aile işleyişini sürdüren bir düzeyde çözme becerisi” olarak tanımlanmıştır (2000: 170). Gladding (2015: 103) ailelerin başa çıkma yeteneğini;

- Bir stres etkeni belirleme becerisine sahip olmak.
- Bir sorunu aile perspektifinden görmek.
- Çözüm odaklı bir yaklaşım benimsemek.
- Diğer aile üyelerine karşı hoşgörü göstermek.
- Diğer aile üyelerine bağlılık ve sevgi ifade etme.
- Açık iletişim modelleri oluşturmak.
- Yüksek aile uyumu ve rol esnekliğine sahip olmak.
- Kaynakları uygun şekilde kullanmak.
- Fiziksel şiddet ve madde bağımlılığının olmaması.
- İkinci dereceden değişim stratejilerinin kullanılması.
- Stresin normal olduğunu ve değişime yol açabileceğini kabul etmek.
- Strese neden olan olaylara karşı zaferleri kutlamak gibi unsurlardan oluştuğunu belirtmektedir.

Her birey, yaşam içinde kendine ve ailesine özgü baş etme stratejileri geliştirmektedir. Çalışma grubundaki katılımcılardan 10 gazi, aile sistemi içerisinde eşleri ile ortaya çıkan soruları konuşarak çözdüğünü belirtmiştir. Diğer 3 gazi, sorunları bulundukları ortamdan uzaklaşarak çözdüklerini ifade ederken, 6 gazi taraflardan birinin susması ile sorunların çözüldüğünü ifade etmiştir. Geri kalan bir gazi ise, eşi ile sorunlarını çözemediklerini ve boşanmak istediğini belirtmiştir.

3.9.1. Eşleri ile Sorunlarını Konuşarak Çözdüklerini Belirten Gaziler: “Sonuçta Sorunlar Konuşularak Çözülüyor”

Gazilerin yarısı eşleri ile sorunlarını konuşarak, istişare ederek çözmekten yanadır. Eşler arasında bir tartışma olduğunda karşılıklı iletişim kurularak çözebileceklerine inanmaktadırlar:

Genellikle zaten karı-koca ilişkisinde bu gibi şeyler oluyor ufak tefek şeyler. Bazen tartıştığım şeyin ne olduğunu unutuyorum aslında neye tartıştığımı bilmiyorum ama eşim böyle bir tartışma olduğunda unutmuyor. Mesela ben tartışıyorum üç gün sonra “Ne oldu?” diyorum. Ben ne olduğunu bile bilmiyorum, eşim halâ bana bir şeyleri açıklıyor. Anlık bir tartışma oluyor, eşim sonrasında devam ettiriyor. Yani dediğim gibi kendi elimden geldiğince, yapabileceğim düzeyde ben her zaman sorunu çözerim, konuşurum. Ben problem yaratacak biri değilim. Problem odaklıyım veya bir tartışma olduğunda hemen olumsuz bakayım düşüncesinde de değilim. Ben biraz daha pozitif bir insanım, negatif insanları bile pek sevmiyorum ben (Görüşmeci B)

Ben ve eşim bilhassa devamlı istişare içindeyiz, konuşuyoruz sıkıntılarımızı ne şekilde çözeceğimizi. Gerçi hanım biraz sitem ederek bana durumu anlatıyor; çoğu zaman haklı da ben ona bir şey demiyorum, bir yol bulmaya çalışıyorum. Sonuçta sorunlar konuşularak çözülüyor (Görüşmeci N)

3.9.2. Eşleri ile Sorunlarını Susarak Çözdüklerini Belirten Gaziler: “Eşim Sinirli Olduğu Zaman Ben Susarım”

Çalışma grubundaki 6 gazi eşi ile ilişkilerinde iki taraftan birinin sinirli olduğu zamanlarda diğerinin susması ile dengeyi sağladıklarını ve sorunları çözüme kavuşturduklarını belirtmişlerdir:

Biz her zaman için kendi içimizde çözeriz. Dışarı yansıtmamaya çalışırız. Ben sinirli olduğum zaman eşim susar. Eşim sinirli olduğu zaman ben susarım. Genelde sonra böyle çözeriz biz erkekler bizde öyle. Yaklaşık 25 yıllık evliyiz bazı şeyleri aşmışız artık eşim de bana uyuyor, bana uyduğu için de sıkıntı olmuyor. Olayı yönetiyoruz (Görüşmeci M)

Önceden ben bağırıyordum, o susuyordu. Şimdi ben bağıríyorum, o susuyor. Roller değişti, 10 yıl sonra değişti ben gazilik sonrası normale dönünce. Gazilik sonrası ilk 10 yıl çok önemli. Mesela çocukla ilgili bizim küçük kız biraz naziktir. Ona bir şey söylediğim zaman hanım bana kızar. “Niye bağıríyorsun çocuğa, niye kızırıyorsun?” der, ben de bağırmam normalde aslında da olur ya bazen insan kendi çocuğu da olsa öyle çok bağıırma değil de ufak bir şey söylüyorsun. Hani o zaman kızar, o bana bağırmaya başlar. “Ya bir şey demedim” derim, çıkar giderim dışarıya ondan sonra kendi kendine sorunlar çözülüyor (Görüşmeci H).

3.9.3. Eşleri ile Sorunlarını Ortamdan Uzaklaşarak Çözdüklerini Belirten Gaziler: “Bazen Uzak Durmak Gerekıyor”

Eşleri ile aralarındaki problemleri çözme konusunda tartıştıkları ortamı terk etmenin veya o ortamdan uzaklaşmanın en etkili çözüm olduğunu belirten gaziler bulunmaktadır:

Konuşarak çözüyoruz ama bazen küserek çözüyoruz, bazen küslük haftalarca sürüyor. Onda da sinir var, onda benden daha çok sinir var. Kusura bakmasın, ben hata yaptığım zaman bazen yumuşuyorum. Ama o yumuşamıyor, kendi haline bırakıyorum. Sonra kendiliğinden bakıyoruz çözüyor. Bazen uzak durmak gerekiyor (Görüşmeci F)

Ufak çaplı tartışma olduğu zaman ben odama giderim. Genelde o gider de bazen de benim kafam sıkılır, giyerim montumu dolaşırım. Çünkü bizim kafamız her zaman dolu olduğu için en ufak bir mesele bile bizim için çok büyüktür. Çünkü bizim stres görmememiz lazım. Bazen kızıyoruz, ara sıra birbirimize bağırıyoruz. Zaten köy yerinde çıkarsın harmana doğru gidersin gelirsın sıkıntını stresini atar unuttur gelirsın. Hayat devam eder yani (Görüşmeci L)

Aile üyeleri arasında kurulan iletişim, yapısal aile yaklaşımına göre aile üyeleri arasındaki farklı güç, hiyerarşik yapı ve üyelerin birbirlerinden beklentileri üzerine kurulu olarak belirlenmektedir (Minuchin, 1974). Aile sisteminin her alt sistemi birbirinden farklı görev ve beklentilere sahiptir; aynı zamanda aile üyeleri arasındaki iş birliği, iletişim, hobiler, ilgi alanları ve sorunları çözme örüntüleri yapısal aile yaklaşımının odağındaki konulardır (Vetere, 2001: 134). Sağlıklı bir aile olabilmek için, sorunların çözüme kavuşturulması gerekmektedir; çünkü aile üyeleri birbirlerine kurdukları iletişim aracılığıyla bağlıdır (Tura, 2020: 87). Aile üyeleri arasındaki sorun ve çatışmalar çözüme kavuşturulmadığı zaman katmanlaşarak daha büyük sorunlara yol açabilmektedir. Bir gazi, eşi ile iletişim konusunda yaşadığı sorunları çözemediğini ve aile içi çatışmaların sürdüğünü belirtmiştir. Eşinin kendisini dinlemediğini ve eşinden boşanmak istediğini belirtmiştir:

Çok zor, zor iş. Anlamıyorlar ki, anlatamıyorum yani tartışmalarımız da çözüm olmuyor. Çünkü eşimin ortak değerlendirmesi olmadığı için eşimin anne babası güçlü olup ben zayıf kalıyorum. Annenin babanın olmadığı noktada onlar bitmiştir artık, bundan sonra eşinle sen varsın. Bizde o olmadığı için, eşimin annesi babası vefat etse de abileri var, kardeşleri var, amcaları var. Onlar giriyor aramıza, biraz zor. Çözülmez, çözüleceğini zannetmiyorum. Böyle devam ediyor, bu içsel konuları anlatıyorum ben. Ama o çözülmeyen şeyler yarın yığındı diye kalır, o yığıntının altında ben kalırım. Onun için en sonunda

insanın boşanma kararı alması çok zor noktalardan biri olsa da mecbur bırakıyorlar. Ağlasan da boş yani, gözlerinden yaş gelse de boş. Burnun da aksa ağlasan da boş. Ben eşime boşanma kararı verdiğimi söyledim. Çocukların da onun yanında kalacağını söyledim, annesi babası yaşarken oldu bu olay 2-3 kere aynı şekilde oldu. Eşime ‘Ben seni boşuyorum, evi de sana bırakıyorum. Arabayı da sana bırakıyorum, benim canımı bana bırak’ dedim. Durum bu yani, en son oydu. Çözümü olmuyor ki, çözüm onların ailesinde oluyor. Ailesi bir şey dediği zaman, “Sen kocana bak” diyorlar, iş bitiyor. Yani komut oradan geldiği zaman iş bitiyor. Bizim komutumuz hiçbir şeye benzemiyor yani (Görüşmeci Ö)

3.10. Gazilik Durumu ile Ebeveynlik Sistemi Arasındaki İlişki

Aile, temelde çocukların doğumundan itibaren kişilik gelişimini ve sosyalleşmesini sağlayan, onlara kültürü ve toplumsal değerleri aktaran bir yapı konumundadır (Bahar, 2009: 153). Günümüzde babalar, çocukları ile yakın ilişki içerisine girmekte ve eşleri ve çocukları ile yemek yapımı, çocukların bakımı gibi faaliyetlere katılımda etkin rol oynamaktadır (Bozok, 2018: 15). Baba-çocuk arasındaki yakın ilişki ve samimiyet, babalarını anlamalarında çocuklara yardımcı olabilmektedir. Gazi çocuklarının gazilik durumunu anlamalarının ve babalarına karşı duyarlı olmalarının, gazileri güçlendiren unsurlardan olması mümkündür. Baba, birçok toplumda ailenin reisliğini yapan, geçimini sağlayan, eş ve çocukların koruyuculuğunu yapan aile üyesi rolündedir (Bozok, 2018: 9). Babanın yerine getirmesine alışılan rol ve sorumluluklar, baba gazi olduktan sonraki süreçte annenin sorumluluklarına eklenebilir. Çocuklar, ebeveynlerinden zamanla değişen çeşitli taleplerde bulunabilmektedirler. Çocukların sınavları, arkadaş ortamına katılma istekleri, iletişimde yaşadıkları problemler gibi ebeveynlerin yönetmesi gereken birçok durum ortaya çıkabilmektedir (Üstündağ, 2014: 114). Çocuklar, gazilik sonrası süreçte yaşanan rol karmaşası içinde talepleri ve istekleri doğrultusunda kriz durumları yaşayabilirler. Böyle durumlarda aile dengesinin yeniden sağlanması için profesyonel desteğe ihtiyaç duyulabilir.

Katılımcı gazilerin yarısından fazlasının (12 kişi) çocuklarının gazilikle ilgili tutum ve davranışları hakkındaki görüşleri genel olarak olumlu yöndedir. Ailesine karşı rol ve sorumluluklarını yerine getirmeye çalıştığını ifade eden bir gazi, gaziliğin çocuğunda gurur duygusunu harekete geçirdiğini ancak eş veya baba rolünde kendisi için herhangi bir değişime sebep olmadığını belirtmiştir:

Kızımın milliyetçi duyguları biraz daha gelişmiş diyeyim. Benim gazi olmamla, maddi olarak başka bir olay ama her zaman gurur duyduğunu ben hissettim.

Çünkü genç bir kız arkadaşlarıyla bir yere gidebilir, gezebilir ama ben bazen şehitliğe gitmek istediğimi söylediğimde “Baba, ben de geleyim mi?” dediği çok oluyor yani. Eşimin de inançları benden kuvvetli, ne bileyim şehitliğe gidersem o da gelir. Dini açıdan benden daha ileridedir. Onun dışında normal eş, normal babayım; sorumluluklarımı yerine getiriyorum. Yani kimse “Aman sen gazisin gel otur bir masaj yapayım” demiyor (Görüşmeci D)

Aile sistemi içerisinde ebeveynlik rolünü yerine getirememek ve çocuklarla birlikte bir uğraşın içinde olamamak, gaziler için üzüntü kaynağı olabilmektedir. Bedensel faaliyetleri yapamadığı için çocukları ile bazı faaliyetlerin içinde bulunamayan gaziler mevcuttur ve gaziler engel durumlarından ötürü çocuklarla yapılan ve etkileşimi besleyen bazı uğraşlara katılamadıklarını, bedensel olarak her hareketi yapamadıklarını ve çocuklarına bu durumu yansıttıkları için üzüldüklerini belirtmişlerdir:

Nasıl söyleyeyim yani yaralı bir insansın, yaralısın. Bazı şeylerden muafsin. Mecburen onların desteği olmadan hayatını sürdüremeyecek durumdasın. Ama çok şükür biz kendi hayatımızı sürdürebiliyoruz. İlk gazi olduğum zamanlar tereddüt yaşadım, mesela ben çocuklarımla hiç top oynayamadım. Üzüldüm ama çocuklarım da niye top oynayamadığımı sormadılar yani. Çünkü yaşları, akılları yettikçe kendileri zaten bize destek oldular. Ben mesela bir eşyayı alıp diğer odaya götüreceksem oğluma söylerim. Bana niye benim götüremediğimi sormadılar, benim götürmemi istemediler. Kendileri bazı şeyleri anlayışla karşıladılar. Mesela şu an benim karın bölgemde 80 cm dikiş var. Biraz yürüdüğüm zaman ayağımın ağrıdığını biliyorlar. Ağır bir eşya kaldıramayacağımı biliyorlar. Bir şey yapacak olsam beni durdurup hemen işi üstleniyorlar. Ben hiçbir zaman çocuğumu kucağıma alıp aşı vurdurmaya götürmedim mesela. Ama onlar da her şeyin bilincine çabuk vardılar. Bilmiyorum bence bütün gazilerde de öyledir (Görüşmeci L)

Gazilerde yaralanma sonrası savaş ve çatışmaların bıraktığı izlerin bir diğer belirtisi öfke patlamalarıdır. Öfke patlamaları ailede çatışmaları meydana getirebilmekte ve şiddeti doğurabilmektedir. Gaziliğin getirdiği engel durumunun bireylerde psikolojik açıdan öfke patlamaları gibi olumsuz etkiler bıraktığını ve aile sisteminde bu durumun yansıdığını belirten gazi, ailesine karşı olumsuz tutumlarda bulunup sonrasında pişman olduğunu belirtmiştir:

Bir yönden bu gaziliğin verdiği psikolojik baskı ister istemez her gazide vardır. Eşine ve çocuklarına karşı istediğin gibi hareket edememe var, sakatlıktan dolayı psikolojik olarak ister istemez ters hareketler yapıyorsun. Ağzından istemeden kötü laflar çıkabiliyor. Kalp kırıyorsun, sonradan o laflara pişman olup da geri alamıyorsun. Çocukların kalbini kırıyorum, ben o yönden çok üzülüyorum. Mesela ben bilhassa sigara içiyorum ama evde çocukların yanında

sigara içmiyorum dışarıda içiyorum. Bazen üç saat dört saat evde oturduğum zaman o sigaranın verdiği bir baskı var, ondan dolayı sigara içme isteği ile evde içemediğimden akşam geç saatte de dışarı çıkmak istemediğimden sinirleniyorum. Sigara içmemekten dolayı sinirleniyorum. Özellikle Ramazan ayında oruç tuttuğum zaman iftara yakın bayağı zorlanıyordum. Rahmetli kızım “Baba, sen oruç tutuyorsun ama sinirlenip kalbimizi kırdığın için senin tuttuğun oruç oruç değil” diyordu. Kendime hâkim olamıyorum, bir anda patlıyorum. Ben eşimi seviyorum görücü usulü olmasına rağmen fakat bunu ifade edemiyorum, gösteremiyorum. O da “Sen bizi sevmiyorsun. Sevseydin bu şekilde sinirli davranmazdın” diyordu (Görüşmeci N)

Bir diğer gazi ise iş ortamında veya evde çocuklarına karşı bir anda sinirlendiğini belirtmiştir. Öfke patlamaları, gazinin çocuğuna karşı fiziksel şiddet uygulama derecesine gelmiştir:

Valla dün kızımı dövdüm, bir tokat attım. Gömleğimi falan çıkartıyordum o da ceketini çekiyordu, birden sinirlendim. Sonra 5 dakika sonra kucağımda “Baba, bana interneti açabilir misin?” dedi, barıştık. Hemen sinirleniyorum iş yerinde de bir şey olsa sinirleniyorum (Görüşmeci Ç)

Aile rolleri, bireylerin tekrarlayarak davranış kalıbı haline getirdiği yemek yapmak, işe gitmek, yerleri silmek gibi rutinleşmiş sorumluluklardır (Miller vd., 2000: 171). Aile içi roller, ailenin geçirdiği evrelere göre değişkenlik göstererek bireylere ve yaşantıya uygun halde devam eder (Selman, 2018: 16). Ebeveynler, eşlerine ve çocuklarına dair bir takım rol ve sorumluluklara sahiptir. Ebeveynlerin, eşlerine ve çocuklarına dair bakım sorumlulukları, koruma sorumlulukları, iletişim konusunda çocukların sosyalleşmesini sağlama, güven sağlama gibi sorumlulukları ve rolleri yerine getirmeleri ve aile ilişkisini sağlıklı bir şekilde sürdürmeleri gerekmektedir. Eşler, çocuk sahibi oldukları zaman kendilerini çocuklarının ihtiyaçlarına yetebilecek şekilde düzenlemeye ve ebeveynlik rolünü üstlenmeye başlamaktadırlar (Gökçe, 1976: 52). Ebeveynler, çocuklarına karşı bakım, koruma, sevgi, saygı, sığınma ve psikolojik destek gibi rol ve sorumluluklara sahiptir (Kır, 2011: 386). Ancak bazen eşler ve çocuklar arasında roller değişebilmektedir. Örneğin zayıf hiyerarşiye sahip bir ailede her iki ebeveyn de çocuklar üzerinde ortak bir liderlik ve yönlendiricilik sunmakta başarısız olurlar ve evin yönetimi nispeten çocuklara kalır ve bu durum “ebeveyn çocuklar” olarak adlandırılan baskın çocuk karakterlerini oluşturur (Carr, 2012: 97). Çocuklar, gazi babaya aşırı duyarlılık gösterebilmekte ve babanın sağlık sorunları yaşamasından kaygı duyabilmektedirler. Çocuklar gazi ebeveynlerin yaşadıkları zorlukları

gördüklerinde ebeveyn rolüne bürünebilmektedirler, bu durumda roller tersine dönebilmektedir. Çocuklar ebeveynmiş gibi hareket ederlerken, gazilerin de bu durumu kabullenmesi beklenebilmektedir. Bu durumda rol kayıpları meydana gelmektedir. Gazilerin bazıları (7 kişi) ebeveynliğe özgü rol ve sorumluluklarının bazı zamanlar çocuklarına geçebildiğini belirtmektedirler:

Büyük oğlum değil de küçük olanı arkadaş olarak görüyor beni zaten. Her konuda konuşuyor benimle, çözüyoruz sıkıntı yok. Küçük çocuğun sözü geçer bana, çok baskıcıdır. Büyüğe bir şey almadığın zaman susuyor; küçüğü öyle değil, “Baba sen bunu alacağım dedin, al” diyor. İllaki almamız lazım, susmuyor. Onun dediği oluyor (Görüşmeci O)

Ben mesela bilhassa şu anda alışverişe gittiğimde bir poşet bile getirsem büyük oğlan “Baba niye habersiz gidiyorsun? Ben ne işe yarıyorum?” diyor, “Oğlum ondan değil” diyorum. Kıyamıyorum ben onlara. O yönden bazen bana sitem ediyorlar...Hafta sonları izinli olduğum zamanlarda da markete ben gidiyorum, geldiğimde kalp rahatsızlığından dolayı da biraz yoruluyorum. O yüzden sitem ediyorlar; “Niye gidiyorsun? Niye kendini yoruyorsun?” diyorlar. Benim rahatsızlığımdan dolayı benim yapacaklarımı üstlenmeye çalışıyorlar (Görüşmeci N)

3.10.1. Gazilerin Ebeveynlik Sistemindeki Güçlü Yönleri Algılayış Biçimleri: “Kız Çocuklarım Bana Her Konuda Destek Oluyorlar”

Bireyler gündelik yaşamlarında ya da zorlandıkları zamanlarda eşlerinden, çocuklarından, anne-babalarından, kardeşlerinden arkadaşlarından veya komşularından güç alabilmektedirler. Katılımcılar arasından bir gazi ağırlıklı olarak çocuklarından güç aldığını belirtirken; 2 gazi anne-babalarından güç aldıklarını ifade etmişlerdir. Çocuklar, bir süre sonra evliliğin ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir (Haley, 1984: 11). Bu nedenle gaziler, yaralanma süreci sonrası sadece eşleri ile ilişkilerinde değil; aynı zamanda çocukları olan ilişkilerinde de birtakım değişiklikler yaşamaktadırlar. Bu değişiklikler bazen gaziye olumsuz yönde etkilerken, bazen olumlu yönde etkileyebilmektedir. Eşiyle bazı geçim sıkıntıları yaşadığını belirten bir gazi, çocuklarıyla gurur duyduğunu ve çocuklarının ona oldukça destek olduklarını belirtmiştir:

Beni destekliyorlar, yani kızlarım ve benim ailem beni destekliyor yani. Çocuklarımla gurur duyuyorum, 3 kızıyla gurur duyuyorum. Benim o yaralarım da kızlarım su serpiyor. Kızım “Baba evladın var. Annemle bir sorunun olduğu zaman biz varız. Yerin başımızın üstündedir” diyor. Eşimle

kafalarımız uyuşmuyor ama kız çocuklarım bana her konuda destek oluyorlar
(Görüşmeci I)

Eşinden ya da çocuğundan ziyade geniş aile üyelerinden destek aldığını belirten gaziler de mevcuttur. Çalışma grubundaki gazilerden ikisi yoğunluklu olarak kendi anne babalarından destek aldıklarını belirtmişlerdir. Özellikle yaralandığı zaman diliminde evli olmayan gaziler, kendi anne, baba ve kardeşlerinden destek aldıklarını ifade etmişlerdir. Kalabalık ailede büyüdüğünü belirten bir katılımcı, annesinin tedavi sürecinde kendisine çok destek olduğunu ve kalabalık ailenin kendisi için güçlü bir yön olduğunu belirtmiştir:

Güçlü olmasalardı hiçbir yere gelmezlerdi benimle. Annem benimle yürüyordu, 5 km 10 km yürüyordu. GATA hastanesinin yürümeyle uzak da mesafesi var. Taksiye binelim anne, diyordum; kabul etmiyordu. “Yürüyorsan beraber yürüyelim” derdi. Kar kış demeden benimle yürüyordu. Ailemin kalabalık olması da daha güçlü bir yön, böyle daha iyi. Amcamlarda mesela üç tane çocuk var, sanki evde hiç kimse yok gibi (Görüşmeci Ç)

3.11. Gazilerin Çocukları ile İlişkilerini Algılayış Biçimleri

Gaziler, gazilik durumu sonrası öfke patlamaları yaşayabilmektedirler; bu durum çocukların şahit olduğu en büyük olumsuzluklardan biridir (Esen Ateş ve Kayıklık, 2019: 232). Diğer 5 gazi gazilik durumu ile baba-çocuk ilişkisindeki olumsuz yönlere değinmiştir. Katılımcılardan birinin gazilik durumunun getirdiği malullük nedeniyle çocuğu bulunmamaktadır ve bir gazinin çocuğu henüz 6 aylıktır.

3.11.1. Gazilik Durumu Sonrası Çocukları ile İlişkilerini Olumlu Olarak Değerlendiren Gaziler: “Çocuklarım Mutlu, Gurur Duyuyorlar”

Gazi çocukları, gazilik durumunun getirdiği statü, sosyoekonomik haklar, psikososyal destekler gibi çeşitli katkılar sayesinde babaları ile olumlu bir etkileşime sahip olabilmektedirler. Babalarının gazi olması, çocukları bu konuda daha duyarlı yapabilmektedir. Bir gazi, kızının da meslek olarak askerliği tercih etmek istediğini belirtmiştir:

Benim kızımın milliyetçi duyguları biraz daha gelişmiş. Belki bu benim gazi olmamla alakalı belki başka türlü. Çocuklar lise sınavlarına girerken ne olacaksın diye sorarlar ya benim kızım her zaman subay olacağını söylüyordu. Olabildi mi? Puanı yetti mi? Yetmedi. Ama subay olmak istiyordu sonuçta (Görüşmeci D)

Çocuklar, gaziliğin neden olduğunu ve ne anlama geldiğini tam olarak kavrayamamaları bile sunulan ücretsiz eğitim, ücretsiz seyahat gibi hakların kendilerine babaları sayesinde sunulduğunu anlayabilirler. Çocuğa ücretsiz seyahat kartı gibi sağlanan haklar aile sistemi içinde baba-çocuk ilişkisini olumlu etkileyebilmektedir:

Çocuklarımdan biri “Baba sen gazi misin?” diyor sürekli. Ücretsiz seyahat kartı aldım mesela sevindi. “Baba her tarafa gidebilir miyim?” diye soruyor, gidebileceğini söyledim, mutlu oldu (Görüşmeci G)

Gazi çocuklarına sağlanan eğitim fırsatları, baba ile çocuk arasındaki bağın güçlenmesine ve çocuğun gaziliğin getirdiği imkanlardan olumlu etkilenmesine sağlayabilmektedir:

Çocuklarım benim gazi olmamdan iyi yönde etkilendiler bu zamana kadar. Hiç kimsenin gidip de okuyamayacağı özel okullarda, özel üniversitelerde okudular. Gazilik statüsünden ücretsiz seyahat kartları var. Bir insan daha ne ister ki? İmkanları var (Görüşmeci L)

Gaziliğin getirmiş olduğu statü, sadece gaziye etkilememektedir. Aynı zamanda gazinin eşini ve çocuklarını da etkilemektedir. Bu sayede toplumda gazilik statüsüne verilen değer, aile sistemindeki ilişkileri güçlendirebilmektedir:

Çocuklarım mutlu, gurur duyuyorlar. Bir yere gidince “Babam gazi” diyorlar, arkadaşlarıyla okulda konuşuyorlar. Mesela kızımın okulunda seminer vardı. Kızım hocalarına “Babam gelsin gazi olarak konuşsun, gaziliğin nasıl bir şey olduğunu anlatsın” demiş, pandemi (Covid-19) çıktı diye gidemedik (Görüşmeci O).

3.11.2. Gazilik Durumu Sonrası Çocukları ile İlişkilerini Olumsuz Olarak Değerlendiren Gaziler: “Top Oynayamıyoruz Diye Üzülüyorum Ama Yine de Kardan Adam Yapabiliyoruz”

Çocukların oyunları, faaliyetleri beden gücü gerektiren etkinlikler olabilmektedir. Gaziler ya da engelli bireyler, bu gibi etkinliklere tam anlamıyla katılım sağlayamayabilirler. Bu durum, engeli olan bireyde de çocukta da üzüntüye yol açabilmektedir. Çocukları ile her faaliyete katılamamasından ötürü üzüntü duyduğunu belirten bir gazi, çocukları ile yapamadıkları faaliyetlerin yerine yapılabilirliği olan faaliyetleri koyduklarını belirtmiştir:

Gazi olmadan önceki durumumu çocuklar bilmediği için, yaralandıktan sonrasını biliyorlar. Öncesini bilmedikleri için de aramızdaki bağ olumsuz yönde oluyor, mesela çocukların peşinden koşamıyoruz. Oyun oynayamıyoruz. Top oynayamıyoruz diye üzülüyorum ama yine de kardan adam yapabiliyoruz yani, kar yağarsa elbette. Her sene yapıyoruz onu. Kızım gelir böyle bir şey söylemeden sarılır gider falan ben anlarım sevindiğini (Görüşmeci H)

Çocukları ile sportif faaliyetlere katılamayan gaziler, yapamadıkları etkinliklerin eksikliklerini hissetmemeleri için çocuklarını farklı alanlara yönlendirdiklerini belirtmişlerdir:

Çocuklarım babalarıyla gurur duyuyorlar ama bedensel olarak spor hareketlerini benimle yapamadıkları için üzülüyorlar. Ayağımdan rahatsız olmam, faaliyetlere katılamamam onları üzüyor. Bu beni daha çok üzüyor. Çocuklarımız hep ilgi istiyorlar. Beni rol model alıyorlar büyüme çağına ama biz onları mesleğe, yaşam tarzına, manevi duygulara, geleceğe ve eğitime dair daha iyi yönlemlere yönlendiriyoruz (Görüşmeci R)

İş hakkı, gaziler için önemli bir sosyo-ekonomik haktır. İş hakkını kendi kullanan veya çocuklarına kullandıran gazilerden ziyade abisine ya da kardeşine kullandıran gazilerde pişmanlık duygusunun ortaya çıktığı belirlenmiştir. İş hakkını abisine verdiği için çocuğuna iş hakkı bırakamamanın pişmanlığını yaşayan bir gazi, çocuğunun gelecekte kendi iş hayatı konusunda kaygı duyduğunda babasının ona iş hakkı vermediğini hatırlayıp kendisinden uzaklaşabileceğini düşünmektedir:

Valla elimden geldiği kadar ben şu anda çocuklarımın istediğini yapıyorum, “Ben ezildim, onlar ezilmesin” diyorum. Askerden geldikten sonra ben doğru dürüst bir mal mülk sahibi olamadım. Evlenene kadar çalışıyordum, maaşı götürüp anneme veriyordum. Annem eve harcıyordu, evlendikten sonra yine hep annemlere yardım ediyordum. Ezildiğim için çocuklarıma yaptım. Ayrı eve çıkana kadar dahi annemden kopamadım. Annemin kalbini kırmamak istedim, ileri dönük çocuklara hiç yatırım yapmadım. Evi ayırdıktan sonra da kendimi toparlayamadım. Zincir gitgide büyüdü bu hale geldi. Çocuklarımın istedikleri şeyler olduğu zaman bana söylemiyorlar annelerine söylüyorlar. En basit bir şeyi maddi yönden mesela elbise aldıklarında anneye söylüyorlar. Benden istedikleri zaman benim cebimde para olup çocuklara veremediğim zaman çocukların ister istemez her şeyde gözü kalıyor. Büyük oğlum şu anda 23 yaşında, ileride “Babam o işi abisine vermeseydi de bana saklasaydı babama muhtaç olmazdım” der. Bunun ezikliğini yaşıyor ben biliyorum. İster istemez çocuk bir şekilde benden uzaklaşabilir. Ben bunun bilincindeyim, küçük olan çocuk da yarın öbür gün abisi gibi büyüyecek o da aynı şekilde bana öyle diyecek. Yüzüme söylemiyorlar ama maddi yönden zorluk içinde yetiştikleri için biliyorum (Görüşmeci N)

Gazilerin yaşadıkları sorunların aynı aile içerisindeki çocuklara yansması muhtemeldir. Gaziler, kendi sorunlarının baba-çocuk sistemindeki etkileşimlerine çeşitli yansımalarını yaşayabilmektedirler. Bu bağlamda gazilerde sıkça rastlanan öfke patlamalarının çocuğa yansması da söz konusudur:

Sinirlendiğinde aniden çocuğa bir tane tokat vuruyorum sonra interneti açıyorum. “Barıştık mı?” diyorum barışıyoruz (Görüşmeci Ç)

Geçen annesiyle bir iddiaya girmiş mesela, “Eğer iyi bir lise kazanırsam bana köpek alacaksınız” demiş, köpeği bana önceden aldırmaq için pazarlığını yapıyor sürekli benimle. Geçenlerde sinirlendim, biraz sert çıktım. Konu kapandı ama açılır yakında tekrar elbette (Görüşmeci K)

3.12. Gazilerin Çocukları ile Aile Sistemi İçerisindeki Sorunları Çözümleme Şekilleri

Ebeveynlerin tutumları, çocuklar üzerinde sosyal becerilerden gelişimsel becerilere kadar pek çok alanda etkiye sahiptir; özellikle annelerin çocuklar üzerindeki demokratik veya aşırı hoşgörölü tutumları, çocukların duyguları ifade etme becerileri üzerinde önemli sonuçlar doğurmaktadır (Çalışkan Sarı ve Şahin Acar, 2018). Çalışmaya katılan gazilerde, demokratik, aşırı hoşgörölü (izin verici) ve otoriter ebeveyn tutumuna rastlanmıştır.

3.12.1. Demokratik Ebeveyn Tutumu: “Diyalog, Konuşma, Tatlı Dil”

Katılımcılardan 3 gazi, çocukları ile aile sisteminde ortaya çıkan sorunları sözel iletişim yoluyla çözdüklerini “Onlara sevgi, tavsiye veya empati yaparak orta yolu buluyoruz” (Görüşmeci R) benzeri ifadeler ile belirterek demokratik bir ebeveyn tutumu sergilemişlerdir. Demokratik ebeveyn tutumunda, anne-babalar çocuklarından gereken kurallara uymasını beklerken aynı zamanda çocuklarının fikir ve düşüncelerine önem verirler (Baumrind, 1966: 891). Demokratik aile tutumunda yetişen çocuklar daha özerk ve benlik saygısı daha yüksek bireyler olabilirler (Sümer vd., 2010: 55). Fikirlerini özgürce ifade edebilen ve alternatif çözüm yolları arayan bireyler haline gelebilirler (Pekşen Akça, 2012: 4). Çocuklarıyla diyalog halinde olduğunu belirten bir gazi, aile üyelerine karşı güzel bir dil kullanılması gerektiğini belirtmiştir:

Ortaya sorun çıkmıyor. Ufak tartışmalarda diyalog, konuşma, tatlı dil ile çözüyoruz. Tatlı dil, başka bir şey değil. “Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır”

derler ya. Hiç kötü bir şey söylemeyeceksin. Ailen senin onlar, kesinlikle kötü bir şey söylemeyeceksin yaşadığın sürece. Toprağın altına indiğin zaman hesap veremezsin (Görüşmeci E)

3.12.2. Aşırı Hoşgörülü (İzin Verici) Ebeveyn Tutumu: “Bana En Özellerini Anlatabiliyorlar”

Aşırı hoşgörülü (izin verici) ebeveyn tutumu sergileyen anne babalar, çocuğu herhangi bir denetime tabi tutmadan özgür bir şekilde hareket etmesine neden olurlar (Aydoğdu ve Dilekmen, 2016: 572). Aşırı hoşgörülü aile tutumu ile büyüyen çocuklar gezmek, uyumak gibi istedikleri ne varsa istedikleri zaman yapmaya alışırlar (Akalin ve İrkin, 2018: 55). Gaziler sıklıkla kendilerinin çocukları tarafından dinlenmediklerini belirtmişlerdir. Katılımcılardan 7 gazi, aşırı hoşgörülü (izin verici) ebeveyn tutumu sergileyerek çocuklarının “ebeveyn çocuk” rolünde olduğunu belirtmişlerdir:

Ben çok ılımlı anlayışlı bir insan olduğum için annesi bazen baskı uyguladığı zaman hemen bana gelirler...Bana en özellerini anlatabiliyorlar mesela o kadar samimiyiz birbirimizle. Şakalaşırız, sırtıma bindirip evin içinde dolaştırırım o kadar birbirimize sığarız yani iticilik soğukluk yok. Onlar da o yönden şanslılar yani ben de şanslıyım. Aslında her dediklerini yapmak iyi değil, bazen örnek gösteriyorum hep bu okuldan geri kalmalarında ders çalışmamalarında falan sıkıntı yaşıyoruz ya mesela geçen gün haberlerde seyrediyorum. Çocuk doğuda ne zorluklarla ders çalışıyor, tabletleri yok bilgisayarları yok sadece defterini almış televizyondan dinlediğiyle ders dinliyor ve o çocuk o hayattan kurtulmak için ders çalışıyor. Bir yerlere varma çabası var. Ama bizler de her dediğini yaptığımız için çocuklar rahatlar. Nasıl olsa olur, olmasa da olur mantığındalar. “Ben aslında size iyilik yapmıyorum” diyorum onlara söylüyorum bazen ama ne kadar da yapmıyorum desem de baba yüreği. Bir şeyi almasam surat yapsa üzülüyor insan ama bazen taş kalpli olman gerekiyor onların iyiliği için.... (Görüşmeci İ)

Hep telefon ya da bilgisayar ister, bir üst modelini ister. Hayır dersem yandım (Görüşmeci J)

Şimdi saçı uzamış oğlumun, saçlarını kesmesini söylüyorum kesmiyor. Duruyor yine saçları, çözemiyorum. O ne istiyorsa biraz o oluyor (Görüşmeci G)

Şu ana kadar çocuklarımla çok şükür bir problemimiz olmadı. Oturup arkadaş gibi konuşuruz, bir sıkıntınız varsa benden gizli bir şey yapmayın. Gelin anlatın onay veririm, bakarsın veririm. Vermezsem, ama şöyle ben tek değil hiçbir gazi çocuğuna “Yok” kelimesini dememiştir. O bizim için sıkıntı. Belki kendi yaşadığı zorluklar yüzünden, ne bileyim. Hepsi değildir ama %95’i çocuklarına “Yok” kelimesini söylememiştir, her imkânı sunmuştur. Ben 20 yaşına kadar sadece Adıyaman ve İstanbul’u biliyordum. Ama benim çocuğum şu an 15 yaşında 50-55 tane ili gezdi yani. Tatile çıkıyor, ben tatil nedir bilmezdim. Şimdi bakıyorsun çocuk tatilde; istediğini yapıyor, geziyor. Bu çocuğın imkânı

farklı. Mesela ben 200 liralık ayakkabı giyiyorum, oğlum 500 liralık ayakkabı istiyor. Mecbur yani, evlat olduğu için ona hayır diyemiyoruz. Ama dememiz gerekiyor. Pişmanım işin açıkçası, keşke bir sınırlama koysaydık. Ama bazen hayat oraya götürüyor insanı.... (Görüşmeci F)

3.12.3. Otoriter Ebeveyn Tutumu: “Çocuklarım Benim Karşıma Geçip de Benden Bir Şey İsteyemiyorlar”

Otoriter ebeveyn tutumunda, çocuğun ebeveynlerine itaat etmesi şarttır ve ebeveynlerden çocuğa tek yönlü bir iletişim sergileyerek çocuğu cezalandırmanın da içinde bulunduğu bir tutum sergilenir (Yıldız, 2004: 138). Otoriter bir tutum sergileyen ebeveynlerin çocukları, içe dönük ve çekingen olabilmektedirler (Pekşen Akça, 2012: 4). Katılımcılardan 7 gazi, kendilerinin kuralları belirleyip kararları veren taraf olduklarını belirterek otoriter bir ebeveyn tutumu sergilemişlerdir:

Valla ben çok güzel çözerim. Çağırırım, bir şey yapılacaksa hemen yapmamızı isterim ya da bir şey olmayacaksa kesinlikle olmaması gerektiğini söylerim; o konu da orada kalır. İyi olanı, doğru olanı ve ortak olanı seçerim yani. Belki çocuğum o yaşta doğru düşünemeyebilir, o zaman kesinlikle kötü bir şey ise yasak olduğunu söylerim. İkaz eder, bir şey yaparsa sonuçlarının ne olacağını söylerim. İkna ederim, ikna kabiliyetim de çok güçlüdür (Görüşmeci L)

Çocuklarım benim karşıma geçip de benden bir şey isteyemiyorlar. Bilhassa ben büyük oğlana küçükken bir mesafe koymuştum. Çünkü ben baskı altında yetiştiğim için çocuklarımı da hep baskı altında yetiştirdim.... (Görüşmeci N)

Diğer bir gazi, sorunları eşine bıraktığını ve baba-çocuk arasında çıkan sorunları annenin çözdüğünü belirtmiştir:

Çözülüyor, yok yapmıyorlar. Anneye bırakıyorum ben genelde sorunları hep anneye çözüyorlar (Görüşmeci C)

Bir gazinin çocuğu gazilikten ötürü olmamış ve bir gazinin ise çocuğu henüz 6 aylıktır. Çocuk ile etkileşimlerinde gazilere yardımcı olabilecek doğru ebeveyn tutumları konusunda bilgilendirme ve danışmanlık hizmetleri önemlidir. Örneğin orduda sosyal hizmet uygulaması olarak gazi olan ebeveynler ile çocuk ilişkisine odaklanılması, aile danışmanlığının sunulması ve öfke kontrol programlarının sunulması gibi destek hizmetleri, gazilerin aile sistemini olumlu yönde etkileyen unsurlardan olabilir.

3.13. Gazilerin Çocuklarının Akademik ve Davranışsal Durumlarına İlişkin Görüşleri

Gazilerin eşleri ve çocukları da en az gaziler kadar yaşanan olumsuz durumlardan etkilenebilmektedir. Çocuklar, küçük yaşlarına rağmen savaş ve çatışmaların yüklerini üstlenebilmektedirler (Pearn, 2003: 166). Çocuklar, babanın gazilik durumundan etkilendiklerini akademik ve sosyal yaşantısına yansıtabilmektedirler. Babalarının kendilerine yeterince vakit ayırmadığını düşünebilmekte ve bu nedenle babaya karşı öfke ve kızgınlık duyabilmektedirler (Sherman vd., 2016: 406). Çocuklar sadece babaya karşı bir tavır sergilemekle kalmayabilir. Gazi çocuklarında sosyal hayata yetersiz katılım, saldırganlık, ciddi seviyede suçluluk duyma ve kasıtlı veya kasıtsız bir biçimde babasının yaşadığı travmayı zihninde tekrarlama durumları görülebilmektedir (Rosenheck ve Nathan, 1985: 539). Aynı zamanda TSSB yaşayan gazilerin çocuklarında düşük akademik başarı da görülebilmektedir (Figley, 2012: 121). Gazilerin görüşlerine göre, 10 gazi çocuğunun akademik performansı ortalama olarak iyi durumda iken 7 gazinin çocuğunun akademik performansı genel anlamda düşüktür. 3 gazi çocuğunda akademik performans düşüklüğüne davranış problemleri eklenmektedir. Bir gazi çocuğunun ise akademik performansı yüksek olmasına karşın davranış sorunları mevcuttur. Diğer 2 gazinin çocukları okul çağında değildir, bir gazinin ise gaziliğin getirdiği engel durumundan dolayı çocuğu olmamıştır.

3.13.1. Akademik Başarı Sorunları: “Okumuyorlar ki Dersleri Kötü Olsun”

Gaziler tarafından çocuklarının yarıya yakınının (7 kişi) akademik performansının genel anlamda düşük olduğu ifade edilmiştir. Çalışmaya katılan gaziler, çocuklarına sağlanan eğitim fırsatlarını iyi değerlendirmeleri ve notlarının daha yüksek olması gerektiğini düşünebilmektedirler:

Çocuğumun notları iyi sayılır. Daha iyi olması lazım özel okulda okuduğu için, devlet okullarına karşı eğer özel okulda okuyorsan, 60-70 bin lira fark veriliyorsa, biz vermesek de kıyaslama yapıyoruz ya; bir fark olması lazım arada. Hiçbir fark yok bana göre, ödev olursa yapıyor. Bana gösteriş yapıyor. Notları bana göre zayıf, ben daha mükemmel olmasını istiyorum. Niye dersiniz, yapmadıklarınızı hep çocuklarınızdan istersiniz ya, ben de acayip bir şekilde özel okulda çalışmaya başladım. Okulda çalışmaya başladığım için daha iyi olmasını istiyorum ister istemez.... (Görüşmeci J)

Çocuklarının okumaları için çaba gösterdiklerini belirten gaziler, akademik başarılarının düşük olduğunu ve kendilerinin istedikleri gibi notlara sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. Bu durum, çocukların okul sosyal hizmeti bağlamında desteklenmeleri gerektiğini göstermektedir. Bu bağlamda hem gazi ailesi hem de gazi çocukları için okul sosyal hizmeti uygulamalarının önemi anlaşılmaktadır. Çocuğun yaşadığı akademik ve davranışsal sorunlara çözüm bulma, çocuğa ve ailesine rehberlik etme ve ailenin yaşam koşullarından kaynaklanan sorunları çözüme kavuşturma konusunda sosyal hizmet disiplini okullarda önemli bir role sahiptir (Özbesler ve Duyan, 2009: 17). Sosyal hizmet uzmanları okul destek uygulamaları, aile destek uygulamaları, toplumsal destek uygulamaları, bağlamsal uygulamalar ve evrensel uygulamalar ile öğrencilere ve ailelerine destek hizmetleri sağlayabilirler (Thompson vd., 2018). Aynı zamanda sorunların sadece çocuğun kendisinden kaynaklanmadığının; çocuğun çevresindeki sistemlerde de aranması gerektiğinin bilincinde olmak okul sosyal hizmetinin önemli özelliklerindendir (Özkan ve Selcik, 2016: 1278). Bu bağlamda okul sosyal hizmeti müdahalelerinde akademik başarının düşük olmasını hangi sebeplerin tetiklediğinin ve çözüm yollarının aileye bildirilmesi gerekmektedir:

Okumuyorlar, biri 9'a biri 7'ye geçti şu anda okumuyorlar. E-okul diye bir şey var, oradan notlara bakıyorum; okumuyorlar ki dersleri kötü olsun. Sıfır çekiyorlar, ikisi de aynı. Okusunlar diye yalvarıyorum yakarıyorum. Adam olsunlar diye uğraşıyorum ama okumuyorlar. En sonunda eve de internet getirdim okusunlar diye ama artık internet ve telefon; başka bir şey yok. Hayalleri falan yok, sadece telefondalar başka bir şey yapmıyorlar (Görüşmeci O)

Maalesef okul hayatında beni hayal kırıklığına uğrattılar üçü de. Kızım liseyi bitirdi okumadı, kızı ortaokulun son iki senesinde iyi bir okul kazansın diye dershaneye yazdırdım maalesef gitmedi. 21 yaşındaki oğlumun okulla arası pek yoktur. Hiçbiri okumuyor şu an üçü de liseyi bitirdiler okumadılar. En ufak oğlumun kafası çok çalışıyordu ama onun kalçasında bir oynak kemik vardı ameliyat geçirdi falan dersi çok iyiydi liseye giderken. Liseye geçiş sınavından 347 puan almıştı, Anadolu lisesine gidiyordu. Baskı da yaptım okumadı, ameliyatı biraz okulu aksattı. O da bilgisayara takıntılı şimdi internet üzerinden oyunlar oynuyor (Görüşmeci P)

3.13.2. Davranış Sorunları: “Topluma Fazla Uyum Sağlayamıyor”

Gazi çocuklarında davranış sorunları ve bulunduğu ortama uyum sorunları yaşanabilmektedir. Katılımcılar arasından bir gazi çocuğun kendisini dinlemediğini ve istemedikleri bir arkadaş çevresi edindiğini belirtmiştir:

Birisinin okul yaşantısı iyi, birisinin de kötü. Küçüğü iyi şu anda ama büyüğü biraz ergenlik döneminde. Onu zapt edemiyoruz 15 yaşında artık bizi dinlemiyor. Söylüyoruz anlamıyor, dinlemiyor. Kötü bir arkadaş çevresi de var, istemiyoruz onlarla arkadaş olmasını. Okuldan da şikâyet var yani ders konusunda boş bırakıyor dersleri. Meslek lisesinde okuyor elektrik bölümünü, bilmiyorum yapacak bir şey yok. Ama pek umut da yok okumasına, hep zorluyorum belki okur. Sonuçta faydalı bir adam olsun. Kendini kurtaracak, bugün okumayan insan benim için boş. Keşke benim imkânım olsaydı ben okusaydım. Ben gazilikten sonra liseyi dışarıdan okudum. Üniversiteye de yazılacaktım, kayıt zamanını kaçırdım. Arkadaşlar var yazılan, ben kayıt zamanını kaçırmıyaydım yazılacaktım. Ne olacak oku, git bir şeyler yap bir şeyler çöz. Ne kadar öğrenirsen (Görüşmeci F)

Çocuğunun akademik başarısı oldukça iyi olmasına rağmen davranış sorunları yaşadığını belirten bir gazi bu durumu öğretmeninin fark ettiğini ve çocuğun aile içi çelişkilerden dolayı topluma uyum sağlamadığını söylediğini belirtmiştir:

Küçük oğlum matematikçiydi, Doğa Koleji'nde de öğretmenlerini gördüm “Maşallah, Ardahan'dan bu çocuk çıkmış” dedi. Matematikten 100 üzerinden 100 alıyor. Kendisi Fen Lisesi'ni kazandı. Biraz benim çocuklarımda böyle toplumla sosyal yaşantıları yok yani. Karamsar gibi, bir tane hocanın dediğine göre ya bizim aile içi çelişkilerden kaynaklanıyor. “Senin bu çocuğun bilgili, zeki ama topluma fazla uyum sağlayamıyor. Ama bilgili, zeki. Okulun birincisi ama kimsenin haberi olmuyor” dedi (Görüşmeci I)

Bir gazi çocuklarının birinde akademik anlamda hırslı ancak hiperaktif olduğunu ve diğer çocuğunda obsesyon (takıntı) olduğunu belirtmiş; ayrıca akademik anlamda iyi olmaları gerektiğini çünkü onların şartlarının kendi çocukluğuna göre daha iyi olduğunu belirtmiştir:

Küçük olan da büyük olan da çalışkan aslında ama pandemi nedeniyle daha çok çalışkan olacaklar iken biraz düştüler. Hırsları bana çekmiş, çok hırslı da iyi bir şey değil ama bir soruyu çözemeyince ben bunu nasıl çözedim diye çıldırıyor küçük oğlan. Onun hırslı çok hoşuma gidiyor. Küçük oğlumda hiperaktivite var, büyük oğlumda da obsesiflik var. Bana benzeyen huyları var ama inşallah okumalarına bu durumlar yansımaz. Ufakken ben bir şeyi yapamadığımda bana yardım edecek kimse yoktu, ama onların yardımcı olacak kimseleri var. Bu yüzden kötü yönde olursa kötü olur. Ben küçükken yapamadığım konularda birilerinden yardım alsaydım çok iyi yerlerde olurum. Benim cesaretim yoktu, eskiden çok öngörülü bir insandım ama yitirdim o özelliğimi (Görüşmeci K)

3.14. Ailelerdeki Etkileşim Dinamiklerinin Gaziliğe Uyum Süreci ile İlişkisi

Aile dinamikleri kavramı literatürde aile içi etkileşimleri, aile içi fonksiyonları, sosyal ve kültürel etkenlerin aile üyeleri üzerindeki etkisini tanımlamak için

kullanılmaktadır (Ünsal ve Saruhan, 2002: 144). Aile bir sistemdir ve bu sistemin üyeleri birbirleriyle ve diğer sistemlerle karşılıklı iletişim ve etkileşim halindedirler (Özkan ve Kılıç, 2013: 26). Bir ailenin işlevsel olabilmesi için, toplum tarafından aileye biçilen çocuk bakımı, ev işleri, barınma, ekonomik gelir sağlama gibi rol ve sorumlulukların aile üyeleri tarafından yerine getirilmesi gerekmektedir (Duyan, 2003). Sistem teorisine dayanarak aileleri inceleyen McMaster modeline göre ailelerin problem çözme, iletişim, roller, davranış kontrolü, duygusal yanıt verme ve duygusal katılım olarak altı tane aile işleyişini belirleyen alt boyutu mevcuttur ve bu modelde aşağıdaki varsayımlar önemlidir:

- Ailenin tüm parçaları birbiriyle ilişkilidir.
- Ailenin bir parçası, aile sisteminin geri kalanından ayrı olarak anlaşılamaz.
- Aile işleyişi, her bir aile üyesinin veya alt grubunun basitçe anlaşılmasıyla tam olarak anlaşılamaz.
- Bir ailenin yapısı ve organizasyonu, aile üyelerinin davranışlarını güçlü bir şekilde etkileyen ve belirleyen önemli faktörlerdir.
- Aile sisteminin işlem kalıpları, aile üyelerinin davranışlarını güçlü bir şekilde şekillendirir (Miller vd., 2000).

Aile içi etkileşim dinamiklerinin gaziliğe uyum sürecinde olumlu katkıları olduğunu düşünen 16 gazi bulunmaktadır. Diğer 4 gazi ise aile içi etkileşim dinamiklerinin uyum sürecine herhangi bir katkısının olmadığı düşüncesi ile olumsuz düşüncelere sahiptir.

3.14.1. Ailelerdeki Etkileşim Dinamiklerinin Gaziliğe Uyum Süreciyle Olumlu İlişkisi: “Onlar Bana Her Zaman Destek Oldular ki Zaten”

Bir evlilik birliğinde, aile üyelerinin birbirine destek olduğu bir ortam hâkim olduğunda problem çözme becerileri daha iyi gelişebilir (Sullivan vd., 1998: 269). Sosyal destek, bireye ailesi, arkadaşları, komşuları gibi çevresinden gelen; maddi bir ücret karşılığı olmayan gayri resmi destektir (Armstrong vd., 2005: 270). Sosyal destek, bireylerin yaşadığı stres verici olaylara verdikleri tepkileri ve yaşamlarını etkileyebilmektedir (Ardahan, 2006: 68). Çalışmaya katılan gazilerin çoğunluğu da (16 kişi) ailelerinin onlara her anlamda destek olduğunu belirtmiş ve gaziliğe uyum ve alışma sürecinde ailelerinin katkısının büyük olduğunu vurgulamışlardır:

Onlar bana her zaman destek oldular ki zaten. Onlar bana destek olmayıp kim olacak ki? Yani onların da benimle üzüldüğünü biliyorum. Bir şekilde sen de gaziliğe alışıyorsun, onlar da sana destek olarak alışıyor (Görüşmeci D)

Benim annem babam bize hep yardımcı oldular. Çünkü bu işlerde bilinçli insanlar daha farklı oluyor. Köyde yetişmek başka, biz şehirde yaşadığımız için her şeyi bildikleri için her türlü destek oldu ailem bana. Düğünümü yaptılar, ev aldılar verdiler bize yani ne gerekiyorsa yaptılar her türlü desteği verdiler bize yani en çok annem babam. Gazilik ayrı bir şey de benim annem babam da başka. Eşim desem dünyada öyle bir eş yok yani, eşim iyidir. Çok katkı sağladı bana, eşim benim hep iyi olmamı istedi. “Zamanla geçecek, düzelecek” dedi biz de biliyorduk geçeceğini ama yanımda durması en büyük desteğiydi. Başka bir şeye gerek yok, bana destek olması ve yanımda durması yetti. Ben ondan başka bir şey beklemiyordum zaten psikolojik olarak kendi kendime iyileştim. Çünkü ben evlenene kadar 2 sene geçmişti ve o süreçte kendime gelmişim, toparlandım yani çünkü ben de biliyordum iyileşeceğimi. Etrafımdan gördüğüm için, annem hastanede çalışıyordu. Biz bilinçliydik, ölen hastanın yanında durduk. O hastaları gördüğümüz için, biliyorduk (Görüşmeci J)

Aile içi etkileşim dinamiklerinin ve aile desteğinin gaziliğe uyum sürecinde çok önemli olduğunun altını çizen bir gazi, eşinin engel durumunu gördüğünde olumsuz bir tepki vermemesinden memnun kalmıştır:

Aile elbette destek olmadan olmaz yani aile bu süreçte çok önemli. Bence çok önemli, eşin her zaman yanında oluyor yani bir defa, gece gündüz her zaman yanında oluyor. Bir de ben evlenene kadar eşim benim protezimi görmemişti mesela ilk defa evlendiğimiz gün gördü. Ama hiçbir şey yapmadı yani farklı bakmadı bana hiç. O ne bu ne gibi bir şeyler demeden o günden bugünlere geldik. Gerçekten ama ailenin yanında olması, desteğinin olması önemli. Hem eşin tarafından hem annen, baban, kardeşlerin tarafından hatta eşin dostun arkadaşların tarafından desteklenmek çok önemli. Tek başına kalıp, ‘Ben kabuğuma çekileyim’ demekle iyi olunmaz (Görüşmeci H)

Eşlerinin hem arkadaş hem dost gibi olması, gazilere psikolojik olarak olumlu katkılar sağlayabilmektedir. Eşi ile ilişkisinde doyum sağlayan bir gazi farklı bir sosyal ortama ihtiyacının olmadığını belirtmiştir. Eşi ile hem maddi hem manevi doyuma ulaştığını belirtmiş ve evliliğe dair oldukça olumlu bir tutum sergileyerek konuşmuştur:

...Bekar olsam kendi başımın etini yerdim, moral olarak da mal mülk olarak da sıfır olurum. Hiçbir şeyim olmazdı, evim olmazdı. Daha mutlu olmam mümkün değildi yani, çünkü en iyi arkadaşım eşimdir, dostumdur o benim. Her şeyim onladır. Evden işe işten eve giderim, dışarı ile hiçbir bağım yoktur benim (Görüşmeci K)

Evlilik birliğinin kurulması, gazilerin hayatını düzene sokmasının yanı sıra kriz durumlarında baş etmeyi arttıran ve bireyi güçlendiren unsurlardan olabilmektedir. Eşi olmasaydı intihara dahi teşebbüs edebileceğini ifade eden bir gazi, eş sisteminin gaziler için ne kadar büyük bir psikolojik destek olduğunu kanıtlar niteliktedir. Eşini sosyalleşmesinin temel unsuru olarak görmektedir:

Evli olmasaydım bu kadar pozitif olamazdım. İçine kapanık biri olurdum. Asosyal biri olurdum. Dağınık bir hayatım olurdu. Sosyal hayata uyum sağlayamazdım. Yaralanmış olmanın psikolojisini kaldıramazdım. Vietnam sendromu yaşırdım. Vietnam sendromunu bilirsiniz, savaştan dönen askerler intihar eğilimine kadar gidiyor. O şekilde olurdum (Görüşmeci R)

3.14.2. Ailelerdeki Etkileşim Dinamiklerinin Gaziliğe Uyum Süreciyle Olumsuz İlişkisi: “Maddi Durumun Varsa Ailen Vardır”

Aile yaşam döngüsü boyunca ailelerin birçoğu, sağlıklı ve sağlıklı etkileşimler yaşayabilmektedirler (Gladding, 2015: 85). İletişim, aslında aile üyeleri arasındaki bilgi alışverişinin nasıl ve hangi yöntemle yapıldığıdır (Miller vd., 2000: 170). Bilgi alışverişinin sağlıklı şekilde yapılmaması, aile içinde iletişim problemlerine yol açabilmektedir. Aile içindeki etkileşim ve iletişim problemleri, ailenin mevcut düzenini bozarak aile üyeleri arasında problemler yaşanmasına sebep olabilir (Durğun, 2016: 84). Aile içi etkileşimlerinin uyum sürecini olumsuz etkilediğini belirten bir gazi, ailesine karşı hep kırgın olduğu belirtmiştir:

Destek oldular yani zannedersem biraz, çok ikilemde kalarak cevap verdim değil mi? Çünkü hiçbir destek görmedim. Ben mükemmeliyetçi bir insanım, hep en iyisi olsun isterim. Bu yüzden hep çalıştım, sürekli eve para getiren bir insandım 20 yaşına kadar bu böyleydi. Kendi arazisine bile sahip çıkamamış olan babamın hataları yüzünden sürekli çalışan bir adamdım. Hep sorguluyordum onları, bir arada konuşmak diye bir şey olmadığı için öz eleştiri yapıyordum. Ailemizi kendi aramızda sorgulayıp düzeltmediğimiz için hep küskünlüğüm vardı. Bir gün kardeşim ve yeğenim beni tuvalete götürdü, o zaman “Of! Ölse de kurtulsak!” dediklerini duydum. Daha ötesi olabilir mi ya? Öyleydi, annem de sessiz sakın bir kadındı. Babamdan ötürü o da bir şeye karışmazdı. Babamla ilgilenirdi. Ailem hiç destek olmadı bana, o yüzden hep kırgınım onlara (Görüşmeci K)

Sosyo-ekonomik durumun bireyin ailedeki konumunu belirleyen önemli bir unsur olduğunu belirten gazi, sosyo-ekonomik düzeyinin yüksek olduğu zamanlarda

ailesinin ona değer verdiğini ancak kendi evini kurup kendi aile hayatı ile ilgilendiğinde aile içi etkileşimlerinin olumsuz etkilendiğini belirtmiştir:

Ben sana şunu söyleyeyim, maddi durumun varsa ailen vardır; maddi durumun yoksa ailen yoktur. Bu bir gerçek, bir zamanlar el bebek gül bebektik. Niye? Çünkü bir zamanlar ailemizin her dediğini yapıyorduk. Gazilik imkanlarım vardı, kardeşlerimi evlendirdim, onlara yardım ettim. Ben de bir birey olduktan sonra mesela şimdi bakıyorsun küskünlükler de oldu, dargınlıklar da oldu. Ama yine de buna şükür yani (Görüşmecî F)

3.15. Engel Durumunun Gaziler ve Ailelerinin İşlevsellik Alanları ile İlişki

İşlev sözcüğü TDK sözlüğünde (2021) “bir nesne veya bir kimsenin gördüğü iş, iş görme yetisi, görev, fonksiyon” ve “bir yapının gerçekleştirilebileceği ve onu başka yapılardan ayırt etme imkânı veren eylem türü, fonksiyon” olarak tanımlanmıştır. Aile kurumunun temelde toplumsal, biyolojik, psikolojik, kültürel, ekonomik ve eğitim işlevleri mevcuttur (Kır, 2011: 399). Aile üyelerinin aldıkları roller ve gazinin askerlik öncesinde üstlenmiş olduğu sorumluluklar, katılımcıların gazilik sonrası işlevselliklerinin alanlarını etkileyebilmektedir. Askerin görev sırasında yaralanması, tüm aile sisteminin işlevselliğini etkileyebilmektedir (Gorman vd., 2014: 242). Aynı zamanda gaziliğin getirdiği engel durumu, gazilerin gündelik hayatlarındaki işlevsellik alanlarını da etkileyebilmektedir. Katılımcı 12 gazi engel durumunun gündelik yaşamlarındaki işlevselliklerini etkilediğini belirtmişlerdir. Diğer 8 gazi ise işlevsellik alanlarında herhangi bir değişim olmadığını ifade etmiştir. Tedavi sürecinin ne kadar ve ne şartlarda sürdüğü, bireylerin işlevselliğini etkileyen önemli unsurlardandır. Gaziler özellikle tedavi ve iyileşme sürecinde işlevsellik alanlarında değişiklikler olduğunu belirtmişlerdir. Bedensel olarak bireyin kendi kendine öz bakımı konusunda yeterli olmasında orteز ve protez oldukça önemlidir. Bu süreçte orteز, protez gibi medikal cihazlar ile desteklenmeleri gazilerin işlevsellik alanlarını olumlu etkilemektedir:

Tedavi sürecimde ailem sorumlulukları üstleniyordu, markete vs. gidiyordu. Çünkü protezi yaralandıktan 6 ay sonra aldım ben. Protezi alana kadar kendi canımla uğraştığım için evin sorumluluklarını hiç düşünemedim ki. Şimdi kendim yapıyorum ama her işi, birçok sorumluluğumu kendim yerine getiriyorum (Görüşmecî C)

Ayağımı kaybetmişim yani kolay mı? O an zor, o süreç zor. Sonra ben GATA'ya geldim Ankara'ya. Artık insan içine girip çıkmaya başlayınca, hemşire bana “Bunları görüyor musun?” diye yanımda yatan diğer yaralı

arkadaşları gösterdi. “Bak bunlar gibi yürüyeceksin sen de” dedi, şöyle bir baktım “Yalan söylüyorsun sen” dedim. Ben protezi bilmiyordum. Sonra orada yatanlar pantolonlarını sıyırdılar, bir baktım ikisinde de protez var. “Ben böyle mi olacağım?” dedim, “Evet sen de aynen böyle olacaksın” dedi...Sonra bir baktım ayak takıldı. Eski ben geri geldim, dünyaya geri geldim. Çünkü kaybettiğiniz bir organı geri alıyorsunuz. Alışmak zor, öyle eski ayağın gibi değil ama en azından seni taşıyor, yürütüyor. Hayata ve toplumun içine giriyorsun, en büyük isteğimiz toplumun içine girmektir. Ben çabuk atlattım problemlerimi böylece. Çünkü ayağımı takınca ben sanki yeniden dünyaya geri geldim, dertler bitti. Ayağım takılana kadar da değneklere çok isyan ettim. Sevmiyordum, kullanamıyordum. Onları bir yere atasım geliyordu, şurada değnekle Mecidiyeköy trafiğinin ortasında karşıdan karşıya geçsenize, geçemiyorsunuz. O değnek yoruyordu beni, “Bunlardan ne zaman kurtulacağım?” diyordum.... (Görüşmeci J)

3.15.1. Gazilerin Ailenin İşlevselliğine Katkı Sağlama Durumları: “Gazi Olduktan Sonra Benim Sorumluluklarımı Üstlenen Olmadı”

Aile işlevselliği çok kapsamlı bir kavramdır (Epstein vd., 1983: 171). Aile, üyelerine görev ve sorumluluklar yükleyen ve kendine has birçok işleve sahip olan toplumsal bir yapıdır; ailede bir işlevde sorun ve aksaklık olması halinde, zincirleme bir etkiye sahip olup diğer işlevlerin gerçekleşmesini de olumsuz etkileyecektir (Alacahan, 2010: 297). Ailenin işlevleri üyelerine toplumsallaşma, cinsel yaşamın düzenlenmesi, maddi ve manevi güven sunma olarak özetlenebilir (Bahar, 2009: 152). Aileler, aile üyelerinin belli roller üstlenmesi ile varlığını sürdürmektedir. Örneğin baba, sağlıklı ailelerde otorite sağlayıcı olarak rol üstlenmekte ve otoriteyi temsil etmektedir (Güneş, 2017: 55). Gaziler yaralandıktan sonra aileye ilişkin sorumlulukların yerine getirilmesi ve aile refahına katkı sunulmasına ilişkin işlevlerini farklı seviyelerde sürdürebilmektedirler. Bazı gaziler için, ailedeki sorumluluklar tedavi sürecinin tamamlanması ile kaldığı yerden devam etmektedir. Bazı gazi aileleri için ise ailedeki doyumun sağlanması, çocukların gereksinimlerinin karşılanması gibi babanın üstlendiği birçok sorumluluk annenin sorumlulukları arasına girebilmektedir. Bu bağlamda ailenin askerlik öncesi yaşantısı ve ailenin sosyo-ekonomik düzeyi, gazilerin aile işlevselliğine katkı sağlama konusunda düşüncelerini etkileyebilmektedir. Bir gazi babalık rolünü yerine getirmeyi amaçlayarak evin ekonomik ihtiyaçlarını kendisinin karşıladığını belirtmiştir:

Gazi olduktan sonra benim sorumluluklarımı üstlenen olmadı. Şu an bile evin alışverişini ben yapıyorum. Küçük kızımı alıyorum, çünkü annesi bazen gelmek istemiyor. Arabamız var arabamızla gidiyoruz, alışverişimizi yapıyoruz eve

getiriyoruz. O konularda hiçbir sıkıntım yok. İlk bir sene bekardım. 1996'dan 1997'nin sonuna kadar bir buçuk seneden fazla bir zaman annem ve babamla yaşıyordum. O zamanlarda evin ihtiyacını annem ve kız kardeşim vardı onlar görüyorlardı. Bana bir görev düşmüyordu. Çünkü ben yine dükkâna gidip geliyordum, o tedavi sürecini atlattıktan sonra belirli bir saat de olsa, 10 saat değil de 3 saat de olsa dükkâna gidip geldiğim için gün içinde “Gelirken şunları getir” dediklerinde alıyordum yani bir sıkıntı yoktu. Benim meşguliyetim işle alakalıydı (Görüşmeci H)

Aile ilişkilerinin kuvvetli olması ve gazilerin aile içinde önemsenmeleri, gazilik durumunun aile işlevselliğine herhangi bir dezavantaj getirmemesini sağlayabilmektedir. Aile içindeki işlevselliğini halâ sürdürebilmenin doyumunu içerisinde olan bir gazi, ebeveynlik rolünü ve aile sistemi içindeki rolünü yerine getirebildiğini ve dolayısıyla aile işlevselliğine sağladığı katkıyı şu şekilde ifade etmektedir:

Bizim aile ilişkilerimiz güzel ya, bizde aile ortamında gerçekten büyüğüne küçüğüne saygılı, değer verici tutum var. İyi bir aile ortamımız var, bizim sözümüzden büyüklerin sözlerinden çıkmazlar biz de aynı şekilde saygılı olduğumuz için. Çocuklarımdan olsun kız kardeşlerimden olsun hiçbir türlü kötü bir şey görmedim, bir de beni çok önemserlerdi yani çok değer verirlerdi. Çünkü hepsinin her işine ben koşardım büyüklerimin de ufaklarımin da her işine ben koştığım için şu anda bile mesela halâ aynıdır. Yani evde babam rahmetli olduktan sonra 11 yıl oldu, büyük ablam benden 4 yaş büyük mesela onlar bile gelip bana sorarlar bilmedikleri bir şeyi danışırlar. Eşlerine değil de bana sorarlar, daha güvenilir olarak mı görüyorlar artık bilmiyorum. Bir de kendilerine bir büyük aile üyesi olarak, bir baba yerine koydukları için beni ilişkilerimiz halâ o şekilde devam ediyor (Görüşmeci İ)

3.15.2. Aile Üyelerinin Gazilerin Tedavi ve Rehabilitasyon Süreçlerine Katkı Sağlama Durumları: “Eşim Evin Reisliğini de Yaptı, Anneliğini de Yaptı”

Aile üyeleri gazinin askerlik öncesi var olan sorumluluklarını, gazi yaralandığı süreçte ve daha sonrasında üstlenebilmektedir. Gaziler, yaşadıkları zorlu günlerin üstesinden gelmeye çalışırken kendi güçlerinin ve sahip oldukları kaynakların farkında olamayabilirler. Bu nedenle güçlendirme yaklaşımı temelinde gazilerin arkadaş, aile, maddi destek, psikososyal destek, dayanıklılık gibi kaynaklarının bilincinde olmaları sağlanmalıdır. Güçlendirme yaklaşımı kapsamında bireylerin ve ailelerinin kendilerinde var olan gücün ve sahip oldukları kaynakların farkına varmalarını sağlamak, sosyal hizmet uygulamalarında güçlendirme yaklaşımının temel amacıdır (Apak, 2018: 402). Bireylerin kendilerinde hissettikleri güçsüzlük duygularının yıkılması ve kendi haklarını

savunabilir hale gelmeleri amaçlanmaktadır (Erbay, 2019: 48). Aile güçlendirici bir unsur olarak gazinin duruma uyumuna, rehabilitasyonuna ve tedavisine katkı sağlayan bir kurumdur. Yaralandığı sırada bekar olan gaziler, tedavi sürecinde ailelerinden destek aldıklarını ve rehabilitasyon sürecinde katkı sağladıklarını belirtmişlerdir:

Abim vardı sağ olsun hastanede çok yardımcı oldu bana, başımın ucunda durdu. Kafamı yıkadı, banyo yaptırdı hastane aşamasında. Rahmetli annem vardı, tabi yaşlıydı. Köye gidersem yardımcı olurdu. Abim vardı, ablam vardı köyde evliydi o çok yardımcı oldu. Yengelerim oldu, hepsi de yardımcı oldular sağ olsunlar. Vurulduğum zaman ben yemek yiyemiyordum, ağzıma çorba veriyorlardı. Doktorların tavsiye ettiği puding, bal karışımı bir mama yapıyorlardı. Çenem çalışmıyordu çünkü yutamıyordum, boynumdan enjeksiyon ile besleniyordum. 2 sene öyle beslendim, sonra yavaş yavaş ağzımdan gıda almaya başladım. Ailemden, çevremden, akrabalarımın böyle yardımları aldım gerçekten (Görüşmeci O)

Eş desteği gazilerin tedavi sürecinde onlara katkı sağlayan önemli bir diğer unsurdur. Gazi eşleri hem maddi hem manevi olarak birçok rolü üstlenmekte; gazilerin sorumluluğunu paylaşmaktadırlar. Yaralandığı sırada evli olan gaziler, eşlerinin asıl destekçileri olduğunu belirtmişlerdir:

Eşim genel olarak her konuda yardımcı oldu. Elim ayağım, her şeyim oldu. Manevi olarak ve olabilecek her konuda destek oldu. Eşim evin reisliğini de yaptı, anneliğini de yaptı. Her şeyi yaptı (Görüşmeci R)

Gazilik sonrası tedavi ile iyileşmeyen ve ömür boyu süren fiziksel rahatsızlıklar, gazilerin hayatları boyunca aile üyelerinin desteğine ihtiyaç duymalarını gerektirebilir:

Ben bankaya vs. kendim gidiyorum ama bazı şeyler için ailemin desteği oldu elbette ben bir buçuk seneye yakın çalışmadım, korse takıyordum o zamanlar iç organlarım sıkı dursun diye. Annem, babam, 2 tane de abim var onlar üstlendi yapacaklarımı. Şu an yine rahatsız belim mesela ağır kaldıramıyorum. Çok yürüdüğüm zaman oturmak istiyorum, belim ağrıyor. Ağır kesinlikle kaldıramıyorum, kaldırıyorum ama ondan sonra bir hafta ağrıyor. Onun için kaldırmıyorum, eşim ve ailem yardımcı oluyor (Görüşmeci G)

Aile, bireylerin kendilerini güçlü hissetmeleri konusunda en önemli güç kaynaklarından birisidir. Aile desteği, bireylerin olumsuz yaşam deneyimlerini daha kolay atlatmalarına, sosyal destek konusunda tatmin olmalarına olanak sağlayabilir. Çalışmaya katılım sağlayan gazilerin birçoğu ailelerinden gelen sosyal desteğin onlara iyi geldiğini belirtmişlerdir:

Allah’a çok şükür kendi yağımızda kavruluyoruz. Mesela ufak tefek ekmeğimi vs. marketten alıyorum ama 3-4 kilo patates aldıysam markete kadar eşimi ya da çocuklarımı çağırıyorum. İşleri yoksa gelmelerini söylüyorum, zaten onlar da gelmeme gibi bir şey söylemiyorlar. Çocuklarım varsa onlar, onlar yoksa eşim geliyor. Zaten %80-%90 markete eşimle beraber çıkarız. Biz evde boş olduğumuz için evde yiyecek bir şey yok diye yakındaki marketlere biraz yürüme amaçlı biraz hava alma amaçlı alışverişe beraber çıkarız. Toplu alışverişte hep zaten yanımda biri olur ya oğlum olur ya eşim. Genelde hanım olur da zaten işimiz olmadığı için hanımla çıkarız. Mecbur yardımcı olmaları lazım, bütün gaziler olarak bizim ailelerimizden çocuklarımızdan destek görmemiz lazım. Zaten diğer türlü olmaz, destek olmazsa biz yıkılırız. Destek çok önemli bizim için, bize çok iyi geliyor (Görüşmeci L)

3.16. Gazilerin Geleceğe İlişkin Düşüncelerinin Karşılaştırılması: “Biz Ölsek de Devlet Ailelerimizi Aç Bırakmaz”

Aynı anda, aynı şekilde gazi olup aynı destekleri alan gazilerin bile geleceğe ilişkin düşünceleri farklılaşabilir. Çünkü bireylerin gelecek algıları kişisel, sosyal veya ekonomik kaynaklarına göre değişkenlik gösterebilir. Bu nedenle her gazi, kendisine ve ailesine ilişkin farklı derecelerde kaygı düzeyine sahip olabilir. Çalışmaya katılım sağlayan gaziler, geleceğe ilişkin düşünceleri ve kaygılarına ilişkin sorulara çoğunlukla aile sistemine ilişkin cevaplar vermişlerdir. Geleceğe ilişkin umut, beklenti, kaygı gibi düşüncelerini aileyle ilişkilendirmişler ve kendilerinden öte aile sistemine yönelmişlerdir. Çalışmaya katılan gazilerin yarısından fazlası gazi olduktan sonra geleceğe dair herhangi bir kaygı duymadığını belirtmiş ve bu durumu devletin sağladığı sosyo-ekonomik haklar ile ilişkilendirmişlerdir. Glover tarafından (1988: 61) yapılan araştırmada gazilerin, aile üyelerinin sağlık durumları ve refah düzeyleri konusunda kaygı düzeylerinin oldukça yüksek olduğu belirlenmiştir. Araştırmada sonuçlarına göre ise gazilerin aile üyelerine dair kaygı düzeyleri oldukça düşük olarak belirlenmiş olup; elde edilen veriler Glover’in çalışması ile örtüşmemektedir. İlginçtir ki; Vietnam gazileri ile ilgili çalışmalarda ulaşılan sonuçlar bunun tersidir. Dünya literatüründe ve Türkiye’de gazilerin geleceğe dair kaygılarının aynı düzeyde olmaması; İslam toplumlarında şehitliğe ve gaziliğe manevi olarak değer verilmesi, ülkemizde Vietnam Savaşı’nda olduğu gibi ciddi sayıda şehit ve gazi mevcut olmaması ve günümüz şartlarında Türkiye’de gazilere sağlanan sosyo-ekonomik hakların gaziler tarafından yeterli görülebilecek düzeyde olmasına bağlanabilir. Gazilik sonrası devlet tarafından sağlanan sosyo-ekonomik desteğin, gazilerin geleceğe dair kaygılarını azaltan önemli bir unsur olduğu anlaşılmıştır. Gaziler tarafından devlet kurumuna duyulan güven dile

getirilerek herhangi bir konuda kaygı duymamalarının sebebinin devletin sağladığı imkanlar olduğu vurgulanmıştır. Gazilik statüsünün getirdiği sosyo-ekonomik haklar, gazilerin geleceğe dair kaygı duymalarını önleyebilmekte ve geleceğe güvenmelerini sağlayabilmektedir.

Geleceğe olan bakış açısı, bireylerin yaşadıkları olaylar ve destek kaynakları ile ilişkilendirilebilir. Çalışma grubundaki gazilerin yarıdan fazlası (12 kişi) geleceğe dair herhangi bir konuda kaygı duymadıklarını belirtmişlerdir. Bireylerin başına gelen olumsuz yaşam deneyimlerinde, devlet desteğinin görece yeterli geldiği durumlarda kabullenme süreci hızlanabilir ve kaygı duyma hali azalabilir:

Şöyle söyleyeyim benim fazla bir kaygım yok...En fazla ben ölürsem benim yokluğumu hissedebilirler, başka bir şey hissetmezler yani. Çünkü onlara öyle bir imkân bırakıyoruz ki, maddi imkân sağlıyoruz. Kendisi (eşi) benim iş hakkımı kullandı ve çalışıyor zaten devlet memuru 17-18 yıldır, kendisi artık bilinçli yani. Öyle bilmez biri değil, kendi ayaklarının üzerinde duran bir insan. O yüzden hayatı öğrendi, öğrettik. Öğrenmek zorunda kaldı, 19-20 yaşında evlenen bir insan ne olacak? Beraber 22 sene geçirmişiz (Görüşmeci J)

Katılımcılar, devlet tarafından verilen haklar sayesinde ailelerinin daha güvende olduklarını düşünmektedirler. Gazilik hakları, bireyler tarafından geleceğe dair herhangi bir kaygı duymamalarının sebebi olarak belirtilmiş ve devlet kaynağı vurgulanmıştır:

Kaygı yaşamadım hiç. Devletimiz kimseyi mağdur etmiyor. Ben yarın vefat da etsem iyi kötü onlara bir maaş bağlıyor. Gelecekleri ile ilgili bir kaygı duymuyorum (Görüşmeci D)

Bir ailenin yaşadıkları kriz durumunu olabildiğince kolay atlatabilmesi, sahip oldukları kaynaklar ve bu kaynakları ne kadar etkili ve verimli kullandıkları ile doğru orantılıdır (Gladding, 2015: 98). Gazilik statüsünün getirdiği sosyal haklar ve sosyal destek unsurları, geleceğe dair kaygı duymama konusunda gazileri güçlendiren unsurlardan olmuştur. Gazilikle birlikte gelen haklar ve sosyal destek unsurları, gazilerin bu süreçte başa çıkma düzeylerini arttırmada önemli unsurlardır (Esen Ateş, 2019a: 75). Özellikle gazi maaşlarının, gazi vefat ettikten sonra aile üyelerine kalacak olması maddi açıdan kaygı duyulmasını engellemektedir:

Devletimiz sağ olsun, ha biz ha onlar hiç farkı yok. Maddi olarak inşallah biz ölsek bile devletimizin ailemizi aç açığa bırakacak bir durumu yok, maaş

bağlanıyor ailemize. Yani biz ölsek de devlet ailelerimizi aç bırakmaz
(Görüşmeci L)

Her malul gazi yaralanma anı, malullük derecesi, kaygı düzeyi, psikolojik dayanıklılık seviyesi gibi farklı başlıklar altında biricik bir hikâyeye sahiptir. Gazinin organ veya işlev kaybının türü, geleceğe yönelik kaygılarını belirleyebilmektedir. Aile sistemindeki bireylerle ilgili geleceğe dair duyulan kaygı, sosyal desteklerle ortadan kalksa da yeti kaybından dolayı duyulan kaygı devam etmektedir. Kafatasında şarapnel parçası kalan bir gazi uzun yıllar konuşma yetisini kaybedince, ailesi ile iletişim kurma konusunda kaygı duyduğunu ifade etmiştir.

Gaziliğe sebep olan yaralanma sonucu çocuğu olmayan bir gazi, ilk zamanlardan beri çocuklarının olmayacağına ilişkin kaygı duyduğunu belirtmiştir. Çocuğun olmaması (kısırlık) tüm ailelerde geleceğe dair bir kaygı sebebidir. Amerikan Üreme Tıbbı Derneği Uygulama Komitesi, (2013: 63) kısırlığın (infertility) tanımını "12 ay veya daha uzun süre uygun, zamanlanmış korunmasız cinsel ilişki veya terapötik donör tohumlamasından sonra başarılı bir gebelik elde edememe ile tanımlanan bir hastalık" olarak yapmıştır. Çocuk sahibi olamama (kısırlık) bireyler için hem psikolojik hem de sosyal soruları beraberinde getiren bir kriz durumu olmakla beraber evliliklerde yıkıcı etkilere sahip olabilmektedir (Sezgin ve Hocaoglu, 2014: 165). Gazi, kaygı duyduğu tek konunun çocuklarının olmaması olduğunu belirtmiştir:

Eşim ile aramızda gaziliğimden ötürü çocuğumuzun olmaması sıkıntı oldu. Ama bunu sonradan anladık elbette. Evlendikten sonra 2/3 sene çocuk olmayınca haliyle tedaviye başvurduk bu çıktı karşımıza ve kabullendik ama kaygı duyduğum konu o oldu. Ondan başka bir sıkıntımız olmadı çok şükür
(Görüşmeci M)

Gazinin eşi veya ailesi sağlık problemleri yaşadığında sorunlar katmanlaşabilmektedir. Kendi sağlık sorunlarından ziyade eşinin yaşadığı sağlık problemlerinden dolayı eşi hakkında kaygı duyan bir gazi bulunmaktadır. Bu gibi durumlarda aile danışmanlığına olan ihtiyaç artabilmektedir. Aile danışmanlığının amacı çiftlerin geleceğe yönelik sağlam temelli ilişkiler kurmaları ve ilişkisel problemlerin, boşanmaların ve aile içi şiddet gibi olumsuz yaşam deneyimlerinin önüne geçilmesidir (Stahmann, 2000: 104). Aile, bireylerin birbirine destek olup güven verdikleri bir ortam olduğu için aile danışmanları ailede iç içe geçmiş tarihsel ve sosyal

bağı göz ardı etmeden güven dolu bir ortam olması için destek olmalılardır (Özabacı ve Erkan, 2014). Çünkü gazi ve ailesinin ilişkileri sağlık problemlerinden dolayı sarsıldığı zaman profesyonel desteğe ihtiyaç duyabilmektedirler.

Çalışmaya katılan gaziler tarafından organ veya işlev kaybından dolayı kaygı duyulduğu belirlenmiştir. Katılımcılar arasından iki gazi kendi yaralanma durumlarından ötürü sağlık durumları konusunda kaygı duyduklarını belirtmişlerdir:

Kendimle alakalı kaygılarım oldu. O ilk dönemimden bahsediyorum. En başta zaten elimin tutmayacağını düşünüyordum, bunu kafama takıyordum. Her şeyi çok kafama takıyordum. Ayağımın durumunu biliyordum ama elim tutmuyordu benim. Psikolojim bozulmaya başlamıştı artık bir şey yapamayacağım edemeyeceğim gibi düşünmeye başlamıştım.... (Görüşmeci B)

Askeri personelin yaralandığı ve gazi olduğu süreçte evli olması, çocuğunun ya da çocuklarının olması; gazinin hakkında kaygı duyacağı kişi sayısını arttırabilmektedir. Çocuklarının geleceğine ilişkin kaygı duyduğunu belirten 3 gazi vardır. Özellikle eğitim ve iş konusunda çocuklarının geleceğinin ne olacağına dair kaygı duyduklarını belirtmişlerdir:

Kaygının en büyüğüne de artık kaygı duyacak bir şey kalmamış, yani gelecek yok ki. Neyin geleceği var? Eskiden insanın okumasa bile bir çalışma umudu vardı, o umut da yok şimdi. Ben mesela şu anda terör mağduru gaziyim. Yarın çocuklarım evlenecek, nasıl yapacak nasıl edecek? Benim aylığım iyi tamam da çocuğum nasıl kendini geçindirecek? Belki de evlenmeyecek bilemem yani bilemiyorum (Görüşmeci Ö)

İlk yaralandığı zaman gazilikten ötürü verilen iş hakkını abi veya kardeşine veren gaziler, daha sonraları iş haklarını çocuklarına kullanamadıkları için pişman olabilmekte ve çocuklarının geleceği için kullanabilecekleri bir fırsatı başkasına sundukları için kendilerini suçlayabilmektedirler. Bu durum, ailedeki sorunların büyümesine ve çatışmaya yol açabilmektedir:

Benim 2013'te iş hakkım çıkmıştı. O zaman iş hakkımı kardeşime verdim cahilliğimden dolayı, şu anda da pişman oldum. İş işten geçti. Şu anda mesela çocuğum üniversiteyi bitirdi, iş bulamıyor. İş hakkımı vermeyip oğluma saklamış olsaydım şimdi o da gidip bir yerde çalışabilirdi. Çocuğumun geleceğini düşünüyorum, çünkü benim çalışacağım en fazla 2 yıl daha zaman var...İki yıl sonra ben çalışmazsam ve bu çocuk iş bulamazsa? Çocuk zaten şu an psikolojik bunalım içinde, iş bulamam diye düşünüyor. En büyük kaygım, çocuklarımın en azından birinin işe girebilmesidir. Eşim de çocukların iş bulup

çalışamamasından dolayı bayağı sıkıntı içinde. Onun üzülmesini istemiyorum ben, çünkü ona üzüntü iyi gelmiyor. Geçen mesela oğlum dayısına işe girmesinin zor olduğunu ve bir şekilde atanması gerektiğini söylüyormuş. Hanım duymuş, iyice kendini bunalıma soktu; bu beni yıpratıyor. Onlar ben hiçbir şeyin farkında değilim zannediyor ama geriye dönük hiçbir şey yapılmıyor. İş hakkını da geri alamıyorsun. Abim iş hakkıyla işe gireli 18 yıl oldu, çocuklarımın geleceği yani benim en büyük sıkıntım (Görüşmeci N)

3.17. Gaziler ve Ailelerinin Psikososyal Destek Hizmetlerinden Yararlanma Durumları: “Damgalanırım Diye Korktum”

Gazilik sonrası fiziki ve mali destekler belli bir süre devam etse de asıl önemli olanın ömür boyu sürmesi gereken psikososyal destek olduğu düşünülmektedir. Kitchiner, Roberts, Wilcox ve Bisson’a (2012: 2) göre psikososyal destek “terapist ve katılımcı arasında en az bir kez temas halinde olan bir veya daha fazla sağlık uzmanı veya meslekten olmayan kişi tarafından sunulan bir dizi semptomu azaltmayı amaçlayan herhangi bir spesifik ilaç dışı müdahale” olarak tanımlanmıştır. Psikososyal destek hizmetleri birey ve toplum için vazgeçilmez ve çok disiplinli bütüncül profesyonel hizmetlerdir (Şavur ve Arslan Tomas, 2010: 45). Gazilerin ve ailelerinin yaşamış olduğu zorlu günlerin ardından her ne kadar sosyo-ekonomik destek sağlanmasının olumlu katkılar sağladığı bilinse de psikososyal destek hizmetlerinin gazinin sivil yaşama uyumu ve aile ilişkilerinin sağlıklı sürdürülebilmesi konusunda önemi açıktır. Çalışmaya katılan gazilerin yarısından fazlası (14 kişi) herhangi bir psikososyal destek hizmetinden faydalanmadığını belirtirken; 6 kişi psikososyal destek aldığını ifade etmiştir.

Eşinin ısrarı ile bir senedir psikolojik destek ve aile danışmanlığı hizmeti aldıklarını belirten bir gazi, aldıkları desteklerin kendileri için olumlu katkıları olduğunu düşünmektedir. Bu bağlamda yaralandığı ilk andan itibaren gazilerin ve ailelerinin psikososyal destekten faydalanması gerektiği ve aile ilişkilerini olumlu yönde etkileyebileceği anlaşılmaktadır:

Biz destek almaya geçen sene başladık eşim gidelim diye ısrar etti, onla beraber hem aile danışmanına hem de psikiyatriste gitmiştik. Geçen seneden beri 3 ayda bir gidiyoruz. Valla çok destekleri oldu, hocanın hakkına girmek istemiyorum. Eşimle beraber gidiyorduk, bize hep “Evinize bağlı olun, çocuklarınıza bağlı olun” diyerek iyi şeylerden bahsediyordu; o da hoşuma gidiyordu. Ama ilk yaralandığım zamanlarda da psikolojik desteğin direkt verilmesini isterdim (Görüşmeci A)

Dernek yönetiminde olduğu için dernek tarafından gerçekleştirilen ziyaretlerden yararlanan gazilerin memnuniyetine tanıklık eden bir katılımcı, psikososyal desteğin sosyo-ekonomik desteklerden daha önemli olduğunun farkına vardığını belirtmiştir:

...Bizim mesela hiç evden çıkmayan gazi arkadaşlarımız var, psikolojisi bitmiş artık kendisini hayata kapatmıştı yani. Biz bunları sonradan dernek olarak gidip ziyaretlerimizde gördük. Bir ziyaret demek her şeyden değerli bence. Çünkü o kişinin kapısını çaldığınız zaman kişi gazi olduğunu anlıyor. Ben demek ki bu vatan için bir bedel ödemişim bana değer verip kapımı çalıyorlar ziyarete geliyorlar, diye düşünüyorlar. Bir de belediyelerden veya başka bir kurumdan olsun bir gazimizi veya şehit ailemizi manevi olarak ziyaret ettikleri zaman, maddi destekten bile önemli ben onu anladım. Kapıyı çalıp gazimize veya şehit ailelerimize bir hâl hatır sormak çok güzel bir duygu kazandırıyor (Görüşmeci İ)

Kendi yaşadıklarına benzer hikayeleri olan diğer gaziler ile görüştükleri zaman gazilerin yalnızlık hisleri azalabilmektedir. Bir katılımcı, sadece gazilere ve şehit yakınlarına ayrılan bir sosyal tesisin kendilerine psikolojik olarak iyi geleceğini düşünmektedir. Akran desteği profesyonel olarak alınan oldukça önemli bir destektir. Akran desteği, aslında gazileri güçlendirebilen bir unsurdur. Konuşacak bir şeyler bulup sosyalleşmelerini sağlayabilir. Bu bağlamda gaziler için sosyal tesisler açılabilir ve bazı çalışmalar organize edilebilir. Bu sayede sosyal tesislerde gazilerle ve aileleri ile grup çalışmaları yapılabilir. Gruplarla terapiler oluşturulması noktasında bu tesislerden yararlanılabilir. Katılımcı bir gazi, aynı sorunu olanların bir araya gelerek birbirlerini güçlendirmelerinden bahsetmiştir:

Sadece şehit aileleri ve gazilerin oldukları bir sosyal tesis, bir park, bir mesire alanı gibi bir yer olmalı. Ben oraya vardığım zaman en azından bir gazi arkadaşım ile otururdum. Belki de benim dönemimde vurulup o dönemlerin sıkıntısını çeken bir arkadaşım ile konuşmak isterim. Orada bize “Burası sizin. Her zaman gelin gidin” denmesini isterim. Rahat etmem lazım orada. Gazilerle senede 2 kere bayramlarda kaymakamlık yemek verdiği zaman bir araya geliyorsun, aynı masada oturuyorsun ama kimseyi tanımıyorsun. Yanında oturuyor, gazilik hikayeni ve yaralanma tarihini soruyor. Başka bir şey yok, soracak bir şey bulamıyorsun ki bir gün veya bir saat iftar yemeğinde bir araya geliyoruz yani. Gidip de orada şehit aileleri ile gazi arkadaşlarımız ile rahat rahat göğsümüzü gere gere bağıra bağıra konuşacağımız, dertleşeceğimiz yerimiz olsun isterim yani (Görüşmeci L)

Bir gazi hem kendisi hem ailesi için psikososyal destek aldığını belirtmiş ve verilen hizmetlerin sürekliliğinin önemli olduğunun altını çizmiştir:

İlk dönemlerde kendimi ve ailemi ayakta tutmak için kendim, eşim ve çocuklarım için destek aldım. TSK'ya bağlı PDR'den ve Rehabilitasyon Danışma Merkezi'nden destek aldık. Onlar destek hizmeti sundu biz de kabul ettik. Ara ara bireysel olarak psikoloğa ve pedagoga gittik. Ben ve eşim başvurduk. Eşimle ve çocuklarımla beraber de seanslara giriyorduk, tek tek de giriyorduk sonra çocuklar da giriyordu. Gazilerin temel sorunlarıyla ilgilenilmeli, sosyal hayata bağlılıkları, aile içindeki birlik beraberlik, eş ilişkisi, evlatlarıyla ilişkileri düzeltilmeli ve devam ettirilmeli. En önemlisi de verilen hizmet sürekli olmalı (Görüşmeci R)

Katılımcıların yarısından fazlasında (14 gazi) sosyo-ekonomik yönden verilen desteklerden memnuniyet fazla olmasına rağmen psikososyal destek alabilme açısından yetersizliklerin olduğu belirtilmiştir. En büyük desteğin aile olduğunu vurgulayan bir gazi öfke patlamalarının da gazilikten ötürü olduğunu belirtmiştir. Psikososyal desteğin gaziler için mutlaka olması gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir:

Bana hiçbir şekilde psikososyal destek verilmedi. Şöyle verildi, hastanedeysen bir terapi uygulandı bize birkaç ay. Ondan sonra da hiçbir şey yapılmadı. Mutlaka katkısı olmuştur ama asıl en büyük psikoterapi ailedir. Eğer annen baban yanındaysa, onlar yapıyor bence. Elbette psikososyal desteğin olması da şart. Mesela ben GATA'da sürekli hastanede kalmış olsaydım, hiç düzelmezdim. Çünkü silah arkadaşlarını kaybediyorsun, bir de hiç tanımadığın değil birlikte beş altı ayın geçmiş insanları kaybetmek; bir de iyi arkadaşlık ise biraz zor olabiliyor yani ne kadar terapi görürsen gör. Mesela 21 yıl oldu galiba ben halâ unutamadım. Şu dakika yaşarım o olayı. Çünkü niye? Orada can verdik biz. Uzuv kaybı yaşadık, arkadaşlarımızı şehit verdik. Unutamıyorsun yani. Destek verilseydi, ben sadece o olay anını unutmak isterdim. Mesela sinirli bir adam değildim, sinirli oldum, asabi oldum hemen birdenbire parlar oldum. O konuda isterdim. Dağıttır olduk her tarafı, bir anda etrafı kırdıktan sonra kırıcı olduktan sonra sönsen ne olur. Ama biz öyle olduk yani. Gaziliğime bağlıyorum, askerden önce benim hiç öyle bir huyum yoktu. Kabuslar gördük, rüyalar gördük biz. Düşünün yani hiçbir şeyin yok ve 20 yaşındasın. 20 yaşında gidiyorsun bir çatışmanın ortasındasın ya saatlerce mermi sesleri geliyor, vuruluyorsun. Arkadaşların ölüyor, sesleri geliyor. Acaba burada ölür müyüm kalır mıyım diye düşünüyorsun yani. Bir de hastane süreci, ameliyatlar var (Görüşmeci F)

Gaziler, ilk yaralanma sürecinde sunulan psikososyal destek hizmetlerini psikolojik olarak iyi hissetmedikleri için reddedebilmektedirler. Bu nedenle kendilerine psikososyal destek hizmetlerinin isteğe bağlı değil zorunlu olarak verilmesi gerektiğini belirten katılımcılar, gazilerin ilk yaralandıkları andan itibaren psikososyal desteğe, hakları konusunda bilgilendirilmeye ve hak savunuculuğuna ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir:

Psikososyal destek vermek istediler ama ben o psikolojiyle istemedim. Dedim ya az önce, isteğe bırakılmamalı. Şöyle ki ben 3 yıl boşuna yattım evde. Öneri olarak bir sosyal hizmet uzmanı ya da psikolog gelip gazi olduğun zaman senin dertlerini dinleyip sana destek verebilir, rehabilite edebilir. Bu haftalık periyodlarla olabilir, aylık periyodlarla olabilir. Seni yönlendirebilir en azından, benim yaram iyileşmediği zaman bana ‘Başka bir hastaneye gidin, başka bir doktora gidin, bir de cildiyeye görünün’ diyebilirlerdi. Biz o zaman biraz daha cahildik. Gerçekten bunlar olabilir. Yönlendirme çok önemli hakikaten de. Ben burada (dernekte) görev yapıyorum yaklaşık 3 yıldır, önceden ben düştüm benim düştüğüm duruma onların düşmesini istemiyorum. Neden? Ben iş hakkımı abime verdim, abim çalışıyor. Gelene diyorum ki “Sakin iş hakkını verme, bugün verirsin yarın pişman olursun. Benim düştüğüm duruma sen düşme” diyorum. Benim gibi kaç kişi var burada, aynı durumda olanlar. Şemsi Bey var belki görmüşsünüzdür burada, o da aynı durumda. Pişman mısın iş hakkını verdiğine dersiniz, pişmanım elbette. Kardeşim de olsa o bedenlen sağlam, istediği işi yapabilir ama biz öyle değiliz işte. Bir dükkân açtık diyelim ki, çalıştıramadık. Niye? Fiziksel olarak rahat olmadığım için bıraktım. Hakan Bey mesela İBB’de çalışıyor, örneğin 7-8 bin lira maaş alıyor. Ben normal bir yere kendi iş hakkım olmadığı halde girsem ne kadar verecekler bana, asgari ücret verecekler. Hakan Bey’in aldığının 3/1’ini alacağım. Daha refah içinde yaşamak varken neden bu şekilde azap çekelim? Bir mantığı yok yani, hata ettim. Keşke bilgilendirilseydim (Görüşmeci H)

Eğer böyle bir dernek adına olacaksa, yaralandığı andan itibaren ne gibi hakları olduğu ve tüm hakları konusunda gazileri bilgilendirmelerini isterdim. Dernek veya dernek harici, ona her türlü yol göstermek, yanında birini göndermek, ne yapmak istiyorsa yardımcı olmak gerekir. İki gözünü iki kolunu kaybedenler olduğu zaman onlara kesinlikle yanında destekçi birileri lazım. Ailesi yapamıyorsa dernekten sosyal hizmet uzmanı olabilir psikolog olabilir. Çünkü kolay atlatamayanlar var, onlara her türlü yardımcı olmak lazım...Yaklaşmak önemli, insanlara yaklaşmak önemli. Demek istediğimi anlatabildim mi? Kesinlikle psikososyal destek şart. Gazilerimize destek şart, çünkü çekiniyorlar. Utanıyorlar, bana bakıyor herkes diye düşünüyor gaziler. Psikososyal destek olmalı ve zorunlu olmalı, evine gidilip yapılan 10-15 dakikalık terapi bile insanlara iyi gelir. O yüzden diyorum sizlerin önemleri bence büyük. Yaralanan gazileri bulabiliyorsanız giderseniz bence çok iyi olur. Dışarıya uyum sağlamaları daha çabuk olur, yılları boşuna gitmez (Görüşmeci J)

Profesyoneller tarafından yapılacak olan ev ziyaretleri, gazilerin önem verdiği ve olması gerektiğini düşündükleri psikososyal destek hizmetlerindendir. Bir gazi, özellikle ev ziyaretlerini istediklerini vurgulamış ve herhangi bir maddi desteğin yanı sıra aranıp sorulmanın kendilerinde psikolojik rahatlama sağlayacağını belirtmiştir:

İsterdik, yani sosyal hizmet uzmanı ya da adı her neyse her ailede bu psikolojisi bozuk olan insanlara, her aileyi telefonla arayacak ve evini ziyaret edecek. Çoluk çocuğu ne bileyim taramadan geçirecek, senin ne sıkıntın var senin ne sıkıntın var diye teker teker dinleyecek. Ona göre bir anket yapılacak. Ben anlatıyorum ama belki benim psikolojim bozuk. Bana psikolojik olarak ziyaret edilmek iyi gelecekti, rahatlayacaktım belki de. Gaziler var, şehit aileleri var.

Evladı var iki tane evladı, ikisi de çatışmada ölmüş. Annesinin de dengesi bozulmuş, babasının da kardeşinin de dengesi bozulmuş. Bunu düzeltmek devletin hakkıdır. Yani onun adresini alacaksın bilgilerini alacaksın bir şeyler yapacaksın, bu gerekli (Görüşmeci İ)

Gazilerin yaşadığı psikolojik sorunlar, evlilik kurumunu da etkileyebilmektedir. Alınan psikososyal ve sosyo-ekonomik destekler, gazilere evliliği güçlendirme imkânı sunmaktadır. İki evlilik yapan bir gazi, ilk evliliğinin kendi psikolojik sorunları nedeniyle bittiğini belirtmiştir. Gazilerin, psikososyal destekler sayesinde kendilerini daha çabuk toparlayabileceklerini ve bilgi eksikliklerinin tamamlanması gerektiğini vurgulamıştır:

Psikososyal destek verilseydi benim belki ilk evliliğim dururdu. İlk evliliğim devam ederdi, ikinci bir evliliği yapmamış olurum. Ayriyeten dediğim gibi 2 sene kendimi ben toparlayamadım. Daha erken toparlardım psikososyal destek olsaydı. Mesela ben yaralandıktan sonra hastanede tedavi gördüğüm sürede psikososyal destek dediğimiz şey uygulansaydı bizleri konuşarak motive etselerdi veya bilinçlendirselerdi, gaziliği anlatsalardı bize her şey başka olurdu. Çünkü 20 yaşındasın, bilmiyorsun. Haklarını bile bilmiyorsun, sadece elimize bir kitap veriyorlardı “Sen bunlardan faydalanıyorsun, hepsini oku” diyorlardı, bu şekilde değil de sözlü olarak psikososyal destek uygulanmış olsaydı hem bizim bu yaralandığımızdan sonraki hayatımızda nelerle karşılaşacağımızı ne yapacağımızı önceden bilgili bir kişi olarak anlatsalardı bize daha farklı bir şey olurdu yani değiştirdi. Çok büyük eksiklik yani bu... (Görüşmeci İ)

Gaziler, verilen psikososyal destekler konusunda gizlilik açısından kaygı duyabilmektedirler. Psikososyal destek sırasında verilen bilgilerin açığa çıkması veya psikososyal destek aldığı için çevresindeki bireylerin gaziye damgalaması katılımcılar için psikososyal desteğe olumsuz bakma sebeplerindendir. Damgalanma, “bir kişiye veya bir grup insana karşı güçlü bir saygı eksikliği veya toplumun onaylamadığı bir şeyi yaptıkları için onlar hakkında kötü bir fikir” olarak tanımlanmaktadır (Cambridge Dictionary, 2021). Damgalanma korkusu, gazilerin psikososyal desteği reddetme sebeplerinden biri olabilmektedir:

TSK’da not alıp görüşmeleri kaydeden kişiler vardı. Bir kere beni çağırıp konuştular benimle, ben onlara isteklerimi söylemedim. Onlarla konuşmadım, destek alsaydım çok farklı olabilirdi. Önyargılıydım, ilaç vs. verirlerse daha farklı olur sonraki hayatımda adım çıkar ve damgalanıyım diye korktum (Görüşmeci K)

Gaziler, tedavi süreci boyunca çeşitli zorluklar yaşayabilmekte ve bu durum onları hem psikolojik hem de bedensel açıdan yorabilmektedir. Hiçbir psikososyal destek almadığını belirten bir gazi, sosyal faaliyetlerin gazilerin stres seviyesini azalttığını ve derneğin bu konuda gaziler için bir sosyalleşme aracı olduğunu belirtmiştir:

Hiçbir destek almadık. En azından psikolojik olarak bu baskıyı, stresi üzerimizden alabilecek etkinlikler düzenlenebilirdi. Gazileri çevreye uyum sağılatacak düzenlemeler yapılabilirdi ama şu ana kadar hiçbir şey görmedik. Güzel olurdu, ben buraya hep kendi çabamla geldim. Araştırdım, derneği kendim buldum. Geldim buraya kaydoldum. Sağ olsun buradaki dernek başkanımız nerede bir etkinlik olduysa arayıp mesaj gönderiyorlardı. Bir etkinlik olduğunu ve katılıp katılmayacağımızı soruyorlardı. O şekilde gazilerle bir kaynaşma ve sosyalleşme oldu. Mümkün olduğu kadar katılmaya çalışıyorum etkinliklere (Görüşmeci N)

3.18. Gazilerin Toplumda Kendilerine Verilen Değeri Algılama Durumları

Toplum, çeşitli kurumları içeren ve bireylerin oluşturduğu, birçok özelliğe sahip olan geniş bir yapıdır (Burç, 2018: 135). Sosyal varlıklar olan insanlar, toplum içerisinde birlikte yaşadıkları gibi birbirleri ile benzer yaşam koşullarına sahip değillerdir ve bu durum dezavantajlı grupların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Küçükali ve Özmen, 2020: 11-12). Aynı zamanda toplum, bireyleri çeşitli koşullar ile etkilemektedir (Güler ve Çobanoğlu, 1994: 15). Bireylerin algılamış oldukları değer elbette yaşadıkları çevreye, karşılaştıkları insanlara göre değişebilmektedir. Çalışmaya katılan gazilerin çoğunluğu (16 kişi) toplum tarafından gazilere değer verilmediğini düşünmektedirler. Diğer 4 kişi ise toplumda gazilere değer verildiğini belirtmişlerdir.

3.18.1. Gazilerin Toplumda Kendilerine Verilen Değeri Olumlu Şekilde Algılama Durumları: “Saygısızlık Yapanı Görmedim”

Gaziliğin getirdiği statü ve toplum tarafından verilen değer, gazilerin uyum sürecini hızlandıran unsurlardandır. Özellikle çalıştığı kamu kurumunda sevilip sayıldığını vurgulayan bir gazi, kendisine verilen değerden oldukça memnun olduğunu belirtmiştir:

Mesela adliyede bana değer veriyorlar. Bana “Gerçek gazi sensin bizim için” diyorlardı. Diğerleri de değer veriyorlar. Allah razı olsun bizim başsavcılar da beni çok sever, “Sen gazisin. İstersen işe gel, istersen gelme” diyorlar. Müdürlere talimat vermişler. Bu durumdan çok memnunum (Görüşmeci Ç)

Diğer bir gazi toplumda gazilere önem verildiğini, sayılıp sevildiğini belirtmiştir:

Valla gazilere önem veriyorlar. Saygıları var, sevgileri var. Benim yaşı 56 hiç saygısızlık yapmış görmedim. Ama yaşayan arkadaşlar belki vardır ama ben kendi şahsım adına söylüyorum, öyle kötü bir şey yok (Görüşmeci E)

3.18.2. Gazilerin Toplumda Kendilerine Verilen Değeri Olumsuz Şekilde Algılama Durumları: “Gaziliğin En Değerli Hazine Olması Lazım”

Bireyin kendilik algısı, çevresindeki insanların onun hakkındaki tutum ve düşüncelerinin bir sonucudur. Gazilerin düşük kendilik algısına sahip olmalarının sebepleri arasında toplumun gazilere değer vermediğini düşünmeleri yer alabilir. Çalışma grubunda toplum tarafından gazilere değer verilmediğini düşünen katılımcılar çoğunluktadır. Özellikle toplu taşımalarda sorunlar yaşadıklarını belirten gaziler mevcuttur:

Toplumsal olarak gazilere değer veriliyor mu ki, verilmiyor. Yolda yüz kişiyi çevirin, 100 kişinin 60'ı gazilerimizi över ama uygulamaya gelince kimse yok. Örneğin metrobüse bindik burada daha önce 4 gazi 1 de şehit eşi bayan. Benim de ayağım çok acıyor o zaman sivilce olmuş, sivilce yüzünüzde de çıksa nasıl acıtır bilirsiniz. Proteze değdiği zaman acıtıyor. Bir tane genç 22-23 yaşında, 24'ün üzerinde değil yani. Ufuk “Arkadaşım, arkadaş gazi, ayağında protez var. Müsaade eder misin?” dedi. Şöyle baktı çocuk, hiç oralı olmadı kafayı soktu, kitap okumaya devam etti. Tekrar sordu, bizim Ufuk da biraz sinirlidir halâ öyledir. Tuttu yakasından fırlattı çocuğu kapıya. Orada biraz münakaşa oldu. Verilen değer bu işte bize. Kitap okuyoruz ama gaziye değer vermiyoruz yani. Ben ülkenin gazisine, şehidine değer verdiğini pratik olarak zannetmiyorum, lafta kalıyor hep. Milliyetçiyiz, vatanımızı seviyoruz; milletimizi seviyoruz ama gazimize, şehidimize değer vermiyoruz (Görüşmeci H)

Gazilere verilen değer yetersiz olduğunu ifade eden bir diğer gazi ise gazilere değer verilmesi ve sorunlarının çözülmesi gerektiğini belirtmiştir:

Maalesef gazilere verilen değer çok yetersiz. Akademik olarak irdelenmesi ve bunun toplum nezdinde saygın bir yere getirilmesi gerekiyor. Tüketici olan bu toplumda gaziliğin en değerli hazine olması lazım...Yetersiz olarak çok fazla konu var. Temsilcilerin çözmesi gerek, ÖTV konusunda gazilik ibaresinin yeterli olup başka şart aranmaması, gazilere ikinci iş hakkı verilmesi, ortez protez sorunlarının çözülmesi gerekiyor (Görüşmeci R)

3.19. Gazilerin Orduda Sosyal Hizmete İlişkin Farkındalık Durumları

Sosyal hizmet disiplininin en temelinde insanlar arasında ayırım yapılmaksızın tüm bireylerin temel insan haklarının sağlanması vardır ve bu nedenle hak sağlayıcılar ile hak sahipleri arasındaki bağlantıyı kurma sorumluluğunu üstlenmiştir (Zengin ve Altındağ, 2016). Sosyal hizmet uygulamaları ile dezavantajlı gruplara yönelik mikro, mezzo ve makro düzeyde insan haklarına yakışır bir yaşam sürmeleri ve sosyal işlevselliklerini arttırmak amaçlanmaktadır (Küçükali ve Özmen, 2020: 16). Sosyal hizmet uzmanları kadın, çocuk, yaşlı, engelli, mülteci, ordu mensubu, hükümlü gibi pek çok müracaatçı grubu ile çalışmaktadır (Akgün, 2020: 58). Çetinkaya Büyükbodur’a göre (2020: 252) orduda sosyal hizmet “rütbeli ve rütbesiz askerlerin ve ailelerinin askerlik görevi ve mesleğinin şartlarından kaynaklanan sorunların giderilmesi ve ortaya çıkabilecek biyopsikososyal gereksinimlerin karşılanmasına odaklanan koruyucu-önleyici, tedavi ve rehabilite edici sosyal hizmet uygulamalarının tümü” olarak tanımlanmıştır. Katılımcılar arasında 8 gazi, orduda sosyal hizmet alanına ilişkin farkındalığa sahiptir. Diğer 12 gazi ise, orduda sosyal hizmetin ne olduğuna dair herhangi bir bilgi sahibi olmadıklarını belirtmişlerdir.

Bir katılımcı, geçmişte rütbeli sosyal hizmet uzmanlarının olduğunu belirtmiş ve orduda görev yapan sosyal hizmet uzmanlarının askerler ile samimi bir şekilde görüşme sağlamaları ve gazilere ev ziyaretleri yapmaları gerektiğini vurgulamıştır:

Önceden GATA’da sosyal hizmet uzmanlarının hepsi rütbeliydi, sivil yoktu. Doktorlar da öyleydi, hemşireler de rütbeliydi. Orduda sosyal hizmet iyidir, siz ne yapıyorsanız onlar da onu yapmalı, konuşmalı. Çok yakın olmalılar askere, hiç çekinmeden yaklaşmaları lazım. Biz gazilerin evlerine gelip ziyaret etseler seviniriz, senede bir defa da gelseler çok seviniriz evimize (Görüşmeci P)

Ev ziyaretleri, gaziler tarafından sıkça dile getirilen bir taleptir. Bir katılımcı, sosyal hizmet uzmanlarının ordunun içinde olmasa dahi askeri hastanelerde yaralı askerleri takip etmesi gerektiğini, ilçe bazında gazilerin belirlenmesi ve ev ziyaretlerinde bulunulması gerektiğini ifade etmiştir:

Sosyal hizmetin askerler için kesinlikle olması gerekiyor. Orduda belki olmayabilir ama askeri hastanelerde yaralıların içinde bir tane sosyal hizmet uzmanı olması şart. Eğer imkân varsa sosyal hizmet uzmanlarının sayısını biraz fazlalaştırıp hastanelerden hasta yani gazi veya şehit ailesi çıkana kadar 6 ay 1 sene hiç bırakmadan takip edilmesi lazım. Bir bölge olur yani Mecidiyeköy’de kaç tane gazi olur? 15 tane gazi olsa onlara gideceksin yani senin için bu,

gideceksin ev ziyaretine. Bence bundan ötesi yok, daha iyi bir şey olmaz. Evinde göreceksin, ev yaşantısı bambaşka. Siz ne anlatırsanız anlatın ben buradan çıkıp gideceğim. Evde görmek lazım bizi (Görüşmeci J)

Sosyal hizmet uzmanlarının kendilerini ziyaret edip herhangi bir ihtiyaçlarının olup olmadığını sorduklarını belirten bir katılımcı, ihtiyaç sahibi olanların tespit edilip kaynaklara yönlendirilmesinin faydalı olacağını belirtmiştir:

Sosyal hizmet iyi bir şey. Bize de gelip ziyaret ediyorlar yani. Sana gelip soruyorlar bir ihtiyacın olup olmadığını. Ben de sağlık yönünden ihtiyaçlarımı söyledim, yönlendirdiler. Şehit ailelerini, gazileri ziyaret etmeli, dertlerini dinlemeli. Sorunlarını minimuma indirmeli. Bir ihtiyaç varsa yönlendirilmeli. Çok daha ihtiyaç sahibi olan kişilere destek versinler, çok daha ihtiyaç sahibi olanlar var (Görüşmeci E)

Katılımcılarında yarından fazlası (12 kişi) orduda sosyal hizmet hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. Bir gazi, orduda sosyal hizmet alanını hiç duymadığını ancak kendisini dinleyip başka bir gaziye onların yaşamışlıklarından öneriler sunulabileceğini belirtmiştir:

Ben askerliği yapalı 27 sene oluyor. 27 senede ben böyle bir şey duymadım. Hiçbir şey yapmasa beni dinlese dahi, benim yaşamış olduğum olaylardan bir şeyler çıkarıp diğer gazi arkadaşına farklı bir yol sunabilir (Görüşmeci D)

Derneğin yönetim kurulunda olan bir katılımcı, orduda sosyal hizmet alanını duymadığını ve askerler için verilen hizmetlerin hep askerlerden beklendiğini ifade etmiştir. Yaralanan bir askerin, en temel olarak morale ihtiyacı olduğunu ve sonrasında hayatlarını idame ettirmeleri için hangi medikal cihazlara ihtiyaçları varsa onların temininin sağlanması gerektiğinin altını çizmiştir:

Şu anda şaşırdım çünkü yok böyle bir şey duymadığım için şaşırdım. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nda var o da yeni kuruldu. Asker, her zaman askerden, askeriye'nin içinden bir şey bekliyor. Biz askeri bir derneğiz, burada mesela sivil bir vatandaşımız üye değil. Sırf asker gazisi olduğumuz için askerden bekliyoruz. Ben de isterim ki 1. Ordu'da olsun Millî Savunma Bakanlığı'nda olsun askere karşı ayrı bir birim olsun. Asker kıyafetiyle bile bir ziyarete gelindiği zaman insana ayrı bir güç veriyor, kuvvet veriyor. Askeriyemizin içinde böyle şeylerin yapılmasını isterim. Çok da faydalı olur ve insanın daha çabuk o zor günlerini atlatacağına inanıyorum. O üniformayı görmesi bile motive ediyor insanı, ayrı bir havaya sokuyor. Yeni gazi olanlar için ilk önce onun moralini en üst seviyede tutmaları lazım, ondan sonra hayatını sürdürebilecek tekerlekli sandalye mi protez mi veya farklı bir cihaz mı

onlar konusunda ön ayak olmaları gerekir. Çünkü hayatını normal bir kişi olarak sürdüremeyecek, yaralanması artık ne şekildeyse bilemediğimiz için ayakları olmayanlar için tekerlekli sandalyenin en iyisi hangisiyse ben onun verilmesini isterim. O da çok önemli çünkü diyor ki adam ‘Bak ben bu vatan için iki bacağımı verdim ama bana hayatımı kolaylaştırabileceğim bir şeyi, parasına kıyıp düzgün bir tekerlekli sandalyeyi sağlamıyor’ diyor. Bu onun için büyük bir sorun çünkü o kendini hep devlete vermiş ayaklarını, kolunu, bacağını ondan da bir şey bekliyor. Devletin de ona karşı cömert olup hayatını kolay sürdürebileceği kolaylaştırıcı imkanları sunmalarını istiyor. Bu konuda da haklı mı, bence sonuna kadar haklı. Bunları bekler bir gazi yani öbür türlü moral zaten çok önemli, aileden de ayrı bir moral alır ama askeriyeden ve dışarıdan gelip de bu kişilerin sorunları dinlenmeli. Belki dışarıdan birine anlatabileceği bir şeyler olur, askerlikten bile bir şeyler konuşmuş olsa ona acısını ayrı bir unutturur (Görüşmeci İ)

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu bölümde öncelikle çalışmadan elde edilen sonuçlara değinilmiştir. Sonrasında tartışma kısmına yer verilmiş ve son olarak gaziler ve ailelerine yönelik program, politika ve uygulamalara dair öneriler sunulmuştur. Çalışmada, sosyal hizmet disiplininin önemli uygulama alanlarından olan aile refahı, engellilik durumu ve gazilik alanları buluşturularak gazilik durumu sonrası aile sistemindeki etkileşimler araştırılmıştır. Araştırma kapsamında 20 evli malul gazi ile derinlemesine görüşmeler yapılarak gazilerin algıladıklarına göre aile sistemi ve aile dinamikleri incelenmiştir. Gazilerle ve orduda sosyal hizmet alanı ile ilgili olarak ülkemizde çeşitli çalışmalar (Başcılar, 2017; Başcılar ve Karataş, 2021; Çetinkaya Büyükbodur, 2020; Esen Ateş, 2019a; Esen Ateş, 2019b; Esen Ateş ve Kayıklık, 2019; Duran ve Ünsal, 2014; Güloğlu ve Kararımak, 2013; Hatun, 2018; Karataş vd., 2019; Keten vd., 2014; Köleoğlu vd., 2013; Mavili Aktaş, 2002; Sakarya ve Şahin, 2019; Şahin ve Sakarya, 2018; Şavur ve Tomas, 2010; Şen, 2016; Tuncay ve Akçay, 2018) mevcutken bu çalışmalarda gazilerde TSSB, sosyal destek, psikososyal durum, gazi ve ailelerinin başa çıkma düzeyleri, orduda sosyal hizmet uygulamaları gibi konular işlenmiştir. Diğer taraftan literatür incelendiğinde ülkemizde gazilik durumu ile aile sisteminin etkileşimini, aile içindeki rolleri, aile üyeleri arasındaki iletişimi inceleyen çalışmaların az sayıda olduğu görülmektedir.

Çalışma grubundaki gaziler çoğunlukla orta yaş (41-50) dönemindedirler. Elde edilen verilerin orta yaş dönemine ait olması önemlidir. Çünkü çalışmanın sonuçlarının değerlendirilmesinde bu yaş döneminin özellikleri ve bu yaşlardaki malul gazilerin psikososyal gereksinimleri diğer yaş dönemlerine kıyasla farklılıklar gösterebilmektedir. Genç yaştaki gazilerle gerçekleştirilecek çalışmalarda sonuçların değişmesi muhtemeldir. Bu bağlamda gazilerin çeşitli yaş gruplarına özel ihtiyaçlarının karşılanması önem arz etmektedir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; askerlik öncesinde sosyo-ekonomik yönden kendisini olumlu bir konumda gören malul gaziler, gazilik sonrasında sunulan sosyal ve ekonomik hakları yetersiz bularak yaşanan kayıplara odaklanabilmektedirler.

Bu nedenle sunulan sosyal ve ekonomik haklar kimi gaziler için yeterli görülürken kimi gaziler için yetersiz görülebilmektedir. Bu bağlamda gazilere sunulan hakların onların yaşamlarında nasıl bir değişime yol açtığına ilişkin araştırmalara gereksinim duyulmaktadır. Gazilere sunulan sosyo-ekonomik desteklerin yanında gazilik öncesi dönemdeki sosyal işlevselliklerini maksimum düzeyde geri kazandırmaya yönelik müdahalelerin en az sosyo-ekonomik yönden sağlanan destekler kadar önemli olduğu bu çalışmada da ortaya çıkmıştır.

Araştırmada elde edilen sonuçlar arasında malul gazilerde sosyo-ekonomik alanlardaki problemlerin çözümlenmesine rağmen psikososyal alanlardaki sorunların varlığını sürdürdüğü dikkat çekmektedir. Katılımcılar tarafından sosyo-ekonomik alanlarda verilen desteklerin yeterli görülebilmesine karşın psikososyal alanlarda yaşanan sorunlar dile getirilmiştir.

Malul gazilerde yaralanma sonrası en sık karşılaşılan psikiyatrik sorunlardan birini travma sonrası stres bozukluğunun oluşturduğu alan yazında sıklıkla belirtilmektedir. Söz konusu bozukluğa ilişkin belirti kümelerinden birini teşkil eden aşırı uyarılmışlık içerisinde yer alan öfke patlamaları yaşama durumu çalışmaya katılan gaziler tarafından sıkça ifade edilmiştir.

Gaziler için eş desteği, tedavi ve rehabilitasyon sürecinde önemli unsurlardan biridir. Eş sistemi, yeniden uyum ve toplumla bütünleşme konusunda en çok destek aldıkları sistem konumunda olabilmektedir. Çalışmaya katılan gazilerin neredeyse tamamı eşinden güç aldığını belirtmiştir. Eş, gaziye destek verdiğinde ve gazi eşinden güç aldığında olumsuz yaşam deneyimlerine karşı yılmazlığı artabilmektedir. Bu sayede gazi, yaralanma sonrasında fiziksel ve ruhsal olarak yaşadığı olumsuzluklara karşı dayanıklılık gösterebilmektedir. Gazilere verilen destek hizmetlerinde, eş sisteminin göz ardı edilmemesi bu nedenle önem arz etmektedir.

Eş, malul gaziye destek veren ve güç katan konumda olabildiği gibi gazilikten etkilenen ve zorlanan konumda da olabilmektedir. Araştırma sonuçlarına göre gaziler, eşlerinin kendilerinden kaynaklı olarak gördükleri öfke, sağlık sorunları, bakım gibi konularda zorlandıklarını düşünebilmektedirler. Bir gazinin eşi, gazilik durumundan birinci derecede etkilenen ve zorluklar yaşayan kişi olabilmektedir. Gazinin sorumluluklarının büyük bir kısmının, varsa çocukların bakımının ve sorumluluğunun, evin mali sorumluluğunun, gazinin bakımının ve psikolojik sorunlarına tanık olmanın,

faturaların ödenmesinden market alışverişlerine kadar birçok sorumluluğun gazilerin ve eşlerinin boşanmalarında etkili olabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda gazilerin tedavi ve rehabilitasyon süreçlerinin, eşleri için yorucu ve yıpratıcı bir süreç haline dönüşmemesi ve evliliklerin sağlıklı sürdürülebilmesi için gazilik sonrası destek hizmetleri sunulurken eşlerin dahil edilmesi oldukça önemlidir.

Malul gazi çocukları, gazilik durumundan önemli ölçüde etkilenebilmektedir. Araştırma sonuçlarına göre gazi çocuklarında, düşük akademik başarı ve davranış sorunları görülebilmektedir. Malul gazilerin dayanıklılıklarının ne kadar yüksek olduğu ve yaşadıkları sorunları aile üyelerine ne denli yansıttıkları, çocukların bu süreçte yaşadıklarını etkileyebilmektedir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; çalışma grubundaki katılımcıların birçoğu aile dinamiklerinin gazilik sonrası uyum sürecinde kendilerine katkı sağladığını; eş ve çocuk sisteminin gazilikte kendilerini olumlu etkilediğini ifade etmişlerdir. Çocuklarından güç aldığını belirten gaziler sayıca çok olmamakla birlikte; eş ve çocuk sisteminin kendilerini güçlendirdiğini ifade eden gaziler mevcuttur. Gazilerin ve ailelerinin yaşadıkları zorlukları aşabilecek güç ve kaynakları mevcuttur. Bireylerin kaynakları ve dayanıklılıkları, güçlendirme yaklaşımına dayalı sosyal hizmet müdahalelerinde dikkate alınması gereken önemli unsurlardandır.

Gazilerin algıladıkları güç kaynakları çeşitlilik gösterebilmektedir. Gazilik durumu sonrası verilen sosyo-ekonomik destekler ve gazilik statüsüne toplum tarafından duyulan saygı, eş sistemindeki ilişkileri olumlu yönde etkileyebilmektedir. Kamusal alanda kendilerine duyulan saygınlıkla önemsenme duygusu kazanan gaziler, güçlü yönler kazanabilmektedirler. Gazi ve ailesi bu sayede yaşanan kayıplardan daha az etkilenebilmektedir.

Araştırmadan elde edilen bir diğer sonuca göre; gazilerin tedavi ve rehabilitasyon süreci de dahil olmak üzere psikososyal desteğe gereksinimleri bulunmaktadır. Çalışmaya katılım sağlayan gazilerin tamamına yakını psikososyal desteğe ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Ancak yaralanma sonrasında gazilerin damgalanma korkuları, destek hizmetlerini ilk zamanlarda reddetmeleri veya yeterli farkındalığa sahip olamamaları gibi farklı sebeplerden dolayı psikososyal destek hizmetlerine başvurmak istemedikleri görülebilmektedir. Aynı zamanda kurumsal yapılara ve destek sağlayıcılara ulaşma konusunda çeşitli zorlukların yaşanması ve uzun

erimli psikososyal destek hizmetlerinin sağlanmaması nedeniyle çalışmaya katılım sağlayan gazilerin çoğu destek hizmetlerine ulaşamamıştır.

Araştırmada elde edilen sonuçlara göre gazilerin orduda sosyal hizmet konusundaki farkındalıkları düşüktür. Bu bağlamda gazi ve ailesinin desteğe ihtiyaç duydukları zamanlarda nasıl bir yol izleyeceklerine dair bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır. Eş sisteminde ve çocuk sisteminde yaşanan sorunlar ve sosyal hizmet uygulamaları konusunda gazilerin ve ailelerinin farkındalık düzeyleri arttırılmalıdır. Eğitim ve farkındalık çalışmaları, gazilerin ve ailelerinin geleceklerine dair belirsizliklerin azalmasına yardımcı olabilir. Yapılacak olan eğitim çalışmaları gazi ve ailesinin hakları, ulaşabilecekleri kaynaklar, fiziksel yaralanmanın derecesi, yaşanan psikolojik sorunlar ve TSSB gibi çeşitli konularda yapılabilir.

Çalışmanın tartışma kısmında elde edilen bulgular alanyazın etrafında yorumlanmıştır. Gaziler savaş ve çatışmaların etkisini bedensel sorunlar, kabuslar ve tekrarlayan rüyalar gibi TSSB belirtilerini kapsayan psikolojik sorunları ve sosyal ilişkilerde problemleri çeşitli şekillerde deneyimlemektedirler (Buffum ve Wolfe, 1995: 270). Çalışmaya katılan gazilerin tamamına yakınının yaralanmalarının üzerinden yıllar geçmesine rağmen TSSB belirtileri göstermekte olmaları buna örnek niteliğindedir.

Gazilerin yaralanma sonrasında yaşadıkları travma sonrası stres bozukluğu belirtileri ve çatışmaya maruziyetleri ne denli fazla olursa aile ve çocuk ilişkileri olumsuz etkileneceği için o denli ailelerle sosyal hizmet uygulamalarına ihtiyaç duyulmaktadır (Caselli ve Motta, 1995: 11). Ahmadi vd. tarafından (2006: 282) yapılan araştırmada TSSB yaşayan gazilerin yarısına yakınının evliliklerinden memnun olmadıkları belirlenmiştir. Aynı zamanda Solomon vd. (2008) tarafından yapılan çalışmada gazilerin yaşadıkları TSSB belirtilerinin artması ile evlilikte duyulan yakınlığın azalması arasında negatif yönlü doğrudan ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda gazilerin ve ailelerinin refahını sağlamada kişiye ve aileye özel sosyal hizmet müdahalelerinin önemi açıktır. Sadece ağır yaralı olan gazilerin değil; hafif yaralı olan gazilerin de kapsam içine alındığı bireysel olarak TSSB, depresyon ve madde kullanımına yönelik uygulamaların yanı sıra aile sisteminin etkileşimine ilişkin eş ve ebeveynlik rolü üzerine uygulamalarda da bulunulmalıdır (Gorman vd., 2014: 255).

Çalışma grubuna katılan gazilere yönelik herhangi bir grup çalışması yapılmamıştır. Aslında gaziler ile grup çalışması yapıldığında benzer duyguları

paylaşan gaziler arasında güçlü bir bağ oluşması, daha çabuk kaynaşma ve sosyal desteğin artması gibi olumlu sonuçlar alınabilmektedir (Williston vd., 2015: 58). Bu sayede tüm bireylerde olduğu gibi gaziler de kendileri ile benzer hikayelere sahip ve özdeşleşebildikleri kişilerle daha yakın ilişkiler kurarak sosyalleşme imkânına sahip olabilirler (Esen Ateş, 2019a: 95).

Erikson'un "Yakınlığa Karşı Yalıtılmışlık" olarak tanımladığı (2005: 323) genç yetişkinlik (17-30 yaş) dönemine denk gelen yirmili yaşlarda malul gazi olma durumu, bireylerin yakın ilişkilerden uzak durmalarına ve izolasyon duygusu yaşamalarına neden olabilmektedir. Bu dönemde bireyin başına gelen olumsuz yaşam deneyimleri ve travmalar bireylerin kurdukları ilişkileri etkileyerek yakınlık tarafından yalıtılmışlık tarafına geçmelerine ve çevreleriyle iletişim kurmakta zorlanmalarına sebep olabilmektedir (Erikson, 1968). Er veya erbaş olarak görev yapmaktayken yaralanan askeri personeller ortalama olarak yirmili yaşlarda ve yetişkinliğin ilk yıllarında gazi oldukları için evlilik birliğini gazilik sonrasında kurabilmektedirler. Bu bağlamda gazilerin, eşleriyle tanışma süreçlerinde ve eş adaylarına gazilik durumunu izah etme konusunda zorluklar yaşadıkları görülmektedir. Aynı şekilde Paulson ve Krippner tarafından (2007: 28) gazilerin başkalarına duygusal olarak yaklaşmaya çekindikleri ve ilişki kuramadıkları belirlenmiştir. Reijnen ve Duel (2020: 613) tarafından yapılan Hollanda'daki gazilerin %27'sinin orta derecede, %13'ünün ise ciddi seviyede yalnızlık duygusu hissettiklerinin belirlendiği çalışmayla bu çalışmadan elde edilen gazilerin ilişki kurma ve eş bulma konusunda zorlanabileceklerine ilişkin sonuçlar örtüşür niteliktedir. Evlilik sonrasında yalnızlık isteğinin ve ilişki kurmadaki zorlukların devam edebileceği Shehan (1987: 58) tarafından da belirtilmiştir. Bu bağlamda evlilik öncesinde ve evlilik sonrasında eş ve çocukla uyum ve adaptasyonun sağlanması konusunda ailelerle sosyal hizmet uygulamalarının önemi artmaktadır.

Ahmadi vd. (2011) tarafından yapılan çalışmada elde edilen bulgulara göre gazi eşlerinde ikincil travmatik stres görülmüş olması eşlerin gazilik durumundan ne denli etkilediğini ispatlar niteliktedir. Benzer şekilde Miller vd. (2013: 246) tarafından yapılan çalışmada gazi eşlerinin, gazilerden daha fazla kaygı duydukları ortaya çıkmıştır. Hogan ve Furst-Seifert tarafından (2009) yapılan çalışma sonucunda evli olan gazilerin, aktif görevde olan askerlerden daha fazla boşanma oranına sahip olduğu belirlenmiştir.

Çocukların davranış sorunları yaşamasında babanın TSSB düzeyinin önemli ölçüde etkili olduğu bulunmuştur (Rosenheck ve Fontana, 1998). Benzer şekilde Jordan vd. (1992: 923) tarafından gazinin TSSB yaşaması durumunda gazi çocuklarında davranış problemlerinin ortaya çıkma olasılığının yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu durum, aile içi ilişkilerin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi ve çocukların akademik başarısının yanı sıra davranışsal olarak olumlu gelişmeler sergileyebilmesi için okul sosyal hizmeti uygulamalarının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ruscio vd. (2002: 355) tarafından yapılan çalışma sonuçlarına göre; gazilerin çocuklarına karşı ilgisiz davrandığı ve çocukları ile ilişki kalitelerinin düştüğü belirlenmiştir. Özellikle küçük yaştaki çocuklarının gazinin fiziksel yaralarından ötürü tedirgin olmaları önlenmeli ve hastanenin korkutucu risklerinden uzak durmaları için gazi aileleri ne yapacakları konusunda bilgilendirilmelidir (Wadsworth vd., 2013: 37).

Çocuklar, büyümeye ve çevresinde olanların farkına varmaya başlayınca, babanın gazi olma durumunun hayatlarında neleri değiştirdiğini daha net kavrayabilmektedirler. Sherman vd.'nin (2016: 406) yapmış olduğu çalışmada gazilerin birçoğu çocuklarında üzüntü ve kaygı gözlemlediklerini belirtmişlerdir. Araştırmanın sonuçları, Sherman vd.'nin çalışmasının (2016) sonuçları ile genel itibariyle örtüşmemektedir. Çalışmaya katılım sağlayan gazilerden bazılarının çocuklarının kendilerinin öfke patlamalarından, fiziksel kısıtlılıklarından etkilendiklerini belirtmelerine karşın; gazilerin yarıdan fazlası ebeveyn-çocuk sisteminin gazilikten olumlu etkilendiğini, çocuklarının kendileriyle gurur duyduklarını ve mutlu olduklarını ifade etmişlerdir. Ancak çocukların algıladıklarına göre gazi çocuğu olma durumu araştırıldığında farklı sonuçlara ulaşmak mümkündür.

Araştırma sonuçlarına göre; gaziler toplumda kendilerine değer verilmediğini düşünebilmektedirler. Araştırma sonuçları Esen Ateş'in (2019a: 96) çalışmasında ortaya çıkan gazilerin zamanla yaşadıkları çevre ve toplum tarafından unutulmaktan şikayetçi olduğu sonucuyla örtüşmektedir. Gazilerin toplumla yeniden bütünleşmeleri çok kapsamlı, uzun süreçli ve birçok faktörü içinde barındıran bir süreç olduğundan dolayı gazi ve aileleri için ne kamu kurumları ne özel sektör ne de gönüllü kuruluşlar tek bir çözüm noktası olamamaktadır; bu nedenle gazilerin toplumla yeniden bütünleşebilmesi için tüm kurumlar ortak bir vizyon eşliğinde koordine şekilde hareket etmelidir (Hazle vd., 2012: 238). İş birliğine gazi aileleri de dahil edilmelidir. Çünkü bireyin meslek

hayatı ile aile hayatı arasındaki dengeyi geliştirmek oldukça önemlidir (Andres vd., 2011: 11). Zwanziger vd. tarafından (2016) yapılan çalışma sonuçlarına göre TSSB konusunda bilgilendirilen ve yardımcı kaynaklara erişimi sağlanan askeri personel eşlerinin dirençliliğinin 1.5 kattan daha fazla arttığı ortaya çıkmıştır ve çalışmanın sonuçları ordu kurumu için sistemik ve aile merkezli destek programlarının hayati bileşenleri ne denli kapsadığını göstermektedir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda birtakım öneriler sunulmuştur. Gazilik öncesindeki yaşantıda mevcut olan kaynaklar ve gazilik sürecinin beraberinde getirdiği yeni ihtiyaçların belirlenmesi yeni oluşan duruma uyumlarının arttırılmasına yönelik sosyal hizmet müdahaleleri için önemlidir. Bu bağlamda bireylerin sosyo-ekonomik ve psikososyal olarak kaynaklarının neler olduğu ve bireysel olarak ne gibi desteklere ihtiyaç duyduklarının belirlenmesi, kaliteli bir hizmet sunumu noktasında dikkat edilmesi gereken unsurlardandır. Örneğin askerlik öncesinde mesleği olana tekrar mesleğine dönemeyeceği taktirde başka yapabilirlik, başka beceriler kazandırılmalıdır.

Araştırmadan elde edilen bir diğer sonuca göre; gazilerin askerlik öncesindeki yaşamı hakkında bilgi sahibi olunması, sonraki süreçte uygulanacak müdahale planı için anahtar niteliğindedir. Çünkü gazi ve ailesinde yaşanan sorunlar çoğunlukla küçük ya da göz ardı edilebilecek sorunlar olmamakta ve malul gaziler uzun süreli olarak ailelerle sosyal hizmet uygulamalarına ihtiyaç duyabilmektedirler. Bu süreçte gazi ve ailesi hakkında bilgi sahibi olunması, uygulamaların verimliliğini arttırabilecektir. Ailelerle sosyal hizmet uygulamalarında eşler arası etkileşime, ebeveynler ile çocukların ilişkisine odaklanılmalı ve gaziye TSSB, depresyon odaklı öfke kontrol programları sunulmalıdır. Birey ve aile odaklı müdahalelerin yanı sıra grup çalışmalarının da gaziler için etkili ve verimli olacağı düşünülmektedir.

Çocukların aile üyelerinin yaşadıkları stresli durumlardan olumsuz etkilenmemesi ve ebeveynler ile çocukların etkileşiminde sorunlar yaşanmaması için ebeveyn-ocuk odaklı psikososyal destek hizmetlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Aynı zamanda malulen gazi olma durumu, bedensel engelleri beraberinde getirmektedir. Çalışma grubundaki gazilerden bazıları, çocuklarıyla yapamadıkları bedensel faaliyetleri sorun olarak algılamış ve bu durumu dile getirmişlerdir. Bu bağlamda ebeveyn-ocuk arasındaki ilişkisi olumsuz etkilenebilmektedir. Gaziler için ebeveyn-ocuk ilişkisini güçlendirecek programların hazırlanması ve bu bağlamda bedensel

engellerden dolayı yapılamayan faaliyetlerin yerine yapılabilirliği olanların konulması amaçlanmalıdır.

Çalışma grubundaki katılımcılar arasında iş hakkını abisine veya kardeşine verenler ve sonrasında birtakım pişmanlıklar yaşayan gaziler tarafından ortak bir öneri sunulmuştur. Şehit ailelerine sağlanan iki iş hakkının gazilere de sağlanması ve bir iş hakkından iki iş hakkına çıkarılması gerektiği belirtilmiştir. İş hakkının birinin gazinin çocuğuna ayrılması gerektiğini ve gazinin ilerleyen yıllarda çocuğu olmaması durumunda o hakkın diğer aile üyelerine verilebileceği bir sistem sağlanması önerilmektedir. Böyle bir sistem sağlanması durumunda, iş hakkını abisine veya kardeşine kullanan gazilerin, çocukları konusunda duydukları kaygı azalabilir ve aile üyelerinin refahına katkı sağlanabilir. Gazilerin sosyal ve ekonomik haklarına ilişkin düzenlemeler yapılırken gazilerden de görüşlerin alınması ve sosyal haklarının savunuculuğunun yapılması önemli görülmektedir.

Malul gaziler, yaralanma sonrası yeniden uyum ve toplumla bütünleşme konusunda zorluklar yaşayabilmektedirler. Bu bağlamda gaziler için protez, ortez gibi destekleyici ve iyileştirici medikal cihazlar oldukça önemlidir. Fiziksel olarak herhangi birine gereksinim duymadan hareket özgürlüğü sağlayan cihazlar, gazilerin bağımsızlık seviyelerini arttırabilmektedir. Aynı şekilde sivil toplum kuruluşları, gazilerin yeniden uyum sürecinde sosyalleşmelerini sağlayabilmekte ve bu sayede dayanıklılıklarını arttırabilmektedir. Katılımcılar arasından bir gazinin, geçmişte var olan gazi kamplarının cüzi miktarlar karşılığında gazilerin hizmetine sunulması önerisi olmuştur. Bu bağlamda gazi kampları, amputé futbol takımları, toplu piknik düzenlemeleri, deniz turları gibi pek çok etkinlik düzenlenebilir. Sunulan sosyal faaliyetlerin, gazilerin ve ailelerinin sosyal işlevselliğinin artması konusunda olumlu dönütleri olacağı düşünülmektedir.

Gelecekte gaziler ve aileleri ile yapılacak olan çalışmalar için malul gazi olma durumunun eş ve çocuk sistemi ile etkileşiminin, eşlerin ve çocukların algıladıklarına göre araştırılması önerilmektedir. Gazilerin psikososyal durumlarının aile üyelerini birinci dereceden etkileyebildiği unutulmamalıdır. Bu durum eşlerde ve çocuklarda ikincil travmatik stres yaşanmasına sebep olabilmektedir. Çalışmada, gazilerin algıladıklarına göre aile sistemi ve aile üyeleri arasındaki etkileşim incelenmiş olup; eş ve çocukların algıladıklarına göre aile sisteminin incelenmesi ayrı çalışmaların

konusudur. Gazi eşlerinin ikincil travmatik stres düzeyleri, çocukların akademik başarı ve davranış sorunları, eşlerin cinsel doyum düzeyleri araştırılabilecek konulardandır.

KAYNAKÇA

- Adams, B. N. ve Steinmetz, S. K. (2008). Family theory and methods in the classics. P. G. Boss, W. J. Doherty, R. LaRossa, W. R. Schumm ve Steinmetz (Ed.), Sourcebook of family theories and methods a contextual approach içinde (ss. 71-94). New York: Springer.
- Ahmadi, K., Azampoor-Afshar, S., Karami, G., ve Mokhtari, A. (2011). The association of veterans' PTSD with secondary trauma stress among veterans' spouses. *Journal of Aggression, Maltreatment and Trauma*, 20(6), 636-644. <https://doi.org/10.1080/10926771.2011.595761>
- Ahmadi, K., Fathi-Ashtiani, A., Zareir, A., Arabnia, A. ve Amiri, M. (2006). Sexual dysfunctions and marital adjustment in veterans with PTSD. *Archives of Medical Science*, 2(4), 280-285.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2020, Eylül). Şehit-Gazi İstatistik Bülteni. Ankara: Şehit Yakınları ve Gaziler Genel Müdürlüğü. 22 Kasım 2020 tarihinde <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/60037/istatistik-bulteni-eylul.pdf> adresinden erişildi.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (t.y.). Şehit Yakınları ve Gaziler Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevlerine İlişkin Yönerge, 8 Mart 2021 tarihinde https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/51651/s-ehit-yakinlari-ve-gaziler-genel-mu-du-rlu-g-u-_tes-kilat-yo-nergesi.pdf adresinden erişildi.
- Akalın, S. ve İrkin, R. (2018). Ebeveynlerin tutum ve davranışlarının çocukluk çağı obezitesi ile ilişkisi. *İzmir Demokrasi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 49-62.
- Aker, A. T. (2012). Temel sağlık hizmetlerinde ruhsal travmaya yaklaşım. Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği.
- Akgün, R. (2020). Dezavantajlı/risk altındaki gruplar: Kadınlar. H. Doğan (Ed.), Sosyal hizmette dezavantajlı/risk altındaki gruplar (1. bs.) içinde (ss. 55-83). Ankara: Nika Yayınevi.
- Akkuş, B. ve Alevok İzci, N. (2018). Sistem yaklaşımı, kavramları ve yönetim. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 223-237.

- Akün, E. (2017). Yapısal aile sistemleri kuramı bağlamında ergenlik döneminde aile yapısı ve ergenlik dönemi sorunları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 53(1), 85-116.
- Alacahan, O. (2010). Aile birliğini oluşturan faktörler ve işlevleri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(1), 289-298.
- Albayrak, A. ve Akdömbek, Atan B. (2019). Hükümlülerde kader ve kadercilik. *Kader Dergisi*, 17(1), 124-152. <https://doi.org/10.18317/kaderdergi.544062>
- Allen, T. D., Cho, E. ve Meier, L. L. (2014). Work-family boundary dynamics. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, 1(1), 99–121. <https://doi.org/10.1146/annurev-orgpsych-031413-091330>
- Almagor, M. (2011). The functional dialectic system approach to therapy for individuals, couples, and families. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Andres, M. D. ve Moelker, R. (2011). There and back again: How parental experiences affect children's adjustments in the course of military deployments. *Armed Forces and Society*, 37(3), 418-447. <https://doi.org/10.1177/0095327X10390461>
- Andres, M., Moelker, R. ve Soeters, J. (2011). Behind family lines a longitudinal study of dutch families' adaptations to military-induced separations. *Res Militaris*, 2(1), 1-16.
- Apak, H. (2018). Güçlendirme ve maneviyata duyarlı sosyal hizmet. *Akademik Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(67), 399-411. <https://dx.doi.org/10.9761/JASSS7573>
- Applewhite, L., BrintzenhofeSzoc, K., Hamlin, E. R. ve Timberlake, E. M. (1995). Clinical social work practice in the U.S. army: An update. *Military Medicine*, 160(6), 283–288. <https://doi.org/10.1093/milmed/160.6.283>
- Ardahan, M. (2006). Sosyal destek ve hemşirelik. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 9(2), 68-75.
- Armstrong, M. I., Birnie-Lefcovitch, S., ve Ungar, M. T. (2005). Pathways between social support, family well being, quality of parenting, and child resilience: What we know. *Journal of Child and Family Studies*, 14(2), 269–281. <https://doi.org/10.1007/s10826-005-5054-4>
- Aronson, K. R. ve Perkins, D. F. (2012). Challenges faced by military families: perceptions of united states marine corps school liaisons. *Journal of Child and Family Studies*, 22(4), 516–525. <https://doi.org/10.1007/s10826-012-9605-1>

- Aydoğdu, F. ve Dilekmen, M. (2016). Ebeveyn tutumlarının eřitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. Bayburt Eğitim Fakóltesi Dergisi, 11(2), 569-585.
- Bahar, H. İ. (2009). Sosyoloji (3. bs.). Ankara: Usak Yayınları.
- Barker, R. L. (1995). The social work dictionary (3. bs.). Oxford: NASW Press.
- Bartle-Haring, S., Glebova, T. ve Meyer, K. (2007). Premature termination in marriage and family therapy within a bowenian perspective. The American Journal of Family Therapy, 35(1), 53-68. <https://doi.org/10.1080/01926180600550528>
- Basım, N. ve etin, F. (2011). Yetiřkinler için psikolojik dayanıklılık ölçeği'nin gúvenilirlik ve geçerlilik alışması. Türk Psikiyatri Dergisi, (22). 1-12.
- Başcılar, M. (2017). Malul terór gazilerinin sosyal destek ve yaşam kalitesinin değerlendirilmesi (Yúksék lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Başcılar, M. ve Karataş, K. (2021). Orduda sosyal hizmet: terór gazilerinin depresyon ve yaşam doyumunun değerlendirilmesi. Toplum ve Sosyal Hizmet, 32(1), 23-40. <https://doi.org/10.33417/tsh.748139>
- Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. Child Development, 37(4), 887-907. <https://doi.org/10.2307/1126611>
- Baykara Acar, Y. ve Acar, H. (2002). Sistem yaklaşımı, eko-sistem yaklaşımı ve sosyal hizmet. Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 13(1), 29–35.
- Beckham, J. C., Kirby, A. C., Feldman, M. E., Hertzberg, M. A., Moore, S. D., Crawford, A. L. ve Fairbank, J. A. (1997). Prevalence and correlates of heavy smoking in Vietnam veterans with chronic posttraumatic stress disorder. Addictive Behaviors, 22(5), 637–647. [https://doi.org/10.1016/s0306-4603\(96\)00071-8](https://doi.org/10.1016/s0306-4603(96)00071-8)
- Bem, D. J. (1972). Self-perception theory. Advances in Experimental Social Psychology, 1–62. [https://doi.org/10.1016/s0065-2601\(08\)60024-6](https://doi.org/10.1016/s0065-2601(08)60024-6)
- Berber elik, . ve Odacı, H. (2012). Kendilik algısı ve benlik saygısının problemli internet kullanımı úzerindeki yordayıcı rolú. Education Sciences, 7(1), 433-441.
- Bilgi, M. S., Akyúrek, S. ve Koydemir, F. S. (2015). Türkiye'de askerlik sistemi nasıl olmalıdır?. Bilge Strateji, 7(13), 97-127.
- Bingól, O. (2015). Genel bağlılarıyla sosyal hizmet ve toplum. Mavi Atlas, 5, 69-77. <https://doi.org/10.18795/ma.53942>
- Black, W. G. (1993). Military-induced family separation: A stress reduction intervention, Social Work, 38(3), 273-280.

- Blackburn, D. (2015). Social work in the military, considering a renewed scope of practice. *Canadian Military Journal*, 16(1), 34-43.
- Borah, E. ve Fina, B. (2017). Military spouses speak up: A qualitative study of military and Veteran spouses' perspectives. *Journal of Family Social Work*, 20(2), 144-161. <https://doi.org/10.1080/10522158.2017.1284702>
- Botero G. Jr., Rivera N. I., Calloway S. C., Ortiz P. L., Edwards E., Chae J. ve Geraci J. C. (2020). A life line in the dark: Breaking through the stigma of veteran mental health and treating America's combat veterans. *Journal of Clinical Psychology*, 76(5), 831-840. <https://doi.org/10.1002/jclp.22918>
- Boyd, C. ve Asmussen, S. (2013). Traumatic brain injury (TBI) and the military. A. Rubin, E. L. Weiss ve J. E. Coll (Ed.), *Handbook of military social work içinde* (ss. 163-178). Hoboken: John Wiley & Sons.
- Boyer, K. (2018). Effective Social Work Practice with Military, Veterans, and their Families. Retrieved from Sophia, the St. Catherine University repository website: 25 Ocak 2021 tarihinde https://sophia.stkate.edu/msw_papers/839 adresinden erişildi.
- Bozok, M. (2018). Ebeveynlik, erkeklik ve çalışma hayatı arasında Türkiye'de babalık. İstanbul: AÇEV.
- Bradley, C. (2007). Veteran status and marital aggression: Does military service make a difference?. *Journal of Family Violence*, 22(4), 197-209. <https://doi.org/10.1007/s10896-007-9072-4>
- Briere, J. N. ve Scott, C. (2015). *Principlese of trauma therapy a guide to symptoms, evaluation, and treatment* (2. bs.). Los Angeles: Sage Publications.
- Bubolz, M. M. ve Sontag, M. S. (2008). Human ecology theory. P. G. Boss, W. J. Doherty, R. LaRossa, W. R. Schumm ve S. K. Steinmetz (Ed.), *Sourcebook of family theories and methods a contextual approach içinde* (ss. 419-448). New York: Springer.
- Buffum, M. D. ve Wolfe, N. S. (1995). Posttraumatic stress disorder and the World War II veteran. *Geriatric Nursing*, 16(6), 264-270. [https://doi.org/10.1016/s0197-4572\(95\)80006-9](https://doi.org/10.1016/s0197-4572(95)80006-9)
- Burç, P. E. (2018). Evlilik ve aile olguları üzerinden gündelik hayata sosyo-kültürel bir bakış. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(13), 135-141.

- Canfield, J. ve Weiss, E. (2015). Integrating military and veteran culture in social work education: Implications for curriculum inclusion. *Journal of Social Work Education*, 51(1), 128–144. <https://doi.org/10.1080/10437797.2015.1001295>
- Carr, A. (2012). *Family therapy: concepts, process and practice* (3. bs.). Wiley Series in Clinical Psychology, Hoboken: John Wiley & Sons.
- Caselli, L. T. ve Motta, R. W. (1995). The effect of PTSD and combat level on Vietnam veterans' perceptions of child behavior and marital adjustment. *Journal of Clinical Psychology*, 51(1), 4-12.
- Chapin, M. (2011). Family resilience and the fortunes of war. *Social Work in Health Care*, 50(7), 527–542. <https://doi.org/10.1080/00981389.2011.588130>
- Chapman, S. L. C. ve Wu, L. T. (2015). Associations between cigarette smoking and pain among veterans. *Epidemiologic Reviews*, 37(1), 86–102. <https://doi.org/10.1093/epirev/mxu008>
- Charles, K. (2003). PTSD in the World War II combat veteran. *American Journal of Nursing*, 103(11), 32-40.
- Clark, D. M. ve Wells, A. (1995). A cognitive model of social phobia. R. G. Heimberg, M. R. Liebowitz, D. A. Hope ve F. R. Schneier (Ed.), *Social phobia: Diagnosis, assessment, and treatment içinde* (ss. 69-94). New York: Guilford Press.
- Coddington, R. D. (1972). The significance of life events as etiologic factors in the diseases of children-II a study of a normal population. *Journal of Psychosomatic Research*, 16(3), 205–213. [https://doi.org/10.1016/0022-3999\(72\)90045-1](https://doi.org/10.1016/0022-3999(72)90045-1)
- Cohen, E. A. (1985). *Citizens and soldiers: The dilemmas of military service*. New York: Cornell University Press.
- Coll, J. E. ve Weiss, E. L. (2013). Transitioning veterans into civilian life. A. Rubin, E. L. ve J. E. Coll (Ed.), *Handbook of military social work içinde* (ss. 281-298). Hoboken: John Wiley & Sons.
- Combrinck-Graham, L. (1990). Developments in family systems theory and research. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 29(4), 501–512. <https://doi.org/10.1097/00004583-199007000-00001>
- Cooper, J. ve Vetere, A. (2006). *Domestic violence and family safety a systemic approach to working with violence in families*. London: Whurr Publishers.

- Cozza, S. J., Holmes, A. K. ve Van-Ost, S. L. (2013). Family-centered care for military and veteran families affected by combat injury. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 16(3), 311–321. <https://doi.org/10.1007/s10567-013-0141-3>
- Creswell, J. W. (2018). Nitel araştırma yöntemleri beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni (4. bs.). (Çev. M. Bütün ve S. B. Demir). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Crosbie-Burnett, M. ve Lewis, E. A. (2008). Theoretical contributions from social and cognitive-behavioral psychology. P. G. Boss, W. J. Doherty, R. LaRossa, W. R. Schumm ve S. K. Steinmetz (Ed.), *Sourcebook of family theories and methods a contextual approach içinde* (ss. 531-558). New York: Springer.
- CSWE. (2010). Advanced Social Work Practice in the Military. Council on Social Work Education. 17 Kasım 2020 tarihinde https://cswe.org/getattachment/Accreditation/Other/EPAS-Implementation/Advanced_Social_Work_Practice_in_Military_Social_Work_2010.pdf.aspx#:~:text=Advanced%20practitioners%20in%20military%20social,family's%20life%20course%3B%20identify%20issues adresinden erişildi.
- Cunbur, M. (1987). Anadolu gazileri ve edebiyatımız. *Erdem*, 3(9), 777-808.
- Çalışkan Sarı, A. ve Şahin Acar, B. (2018). Annenin ebeveyn tutumlarının ve çocuğun annesinin tutumlarıyla ilgili algısının çocuğun duygu tanıma becerilerindeki rolü. *Nesne Psikoloji Dergisi (NPD)*, 6(12), 27-50. <https://doi.org/10.7816/nesne-06-12-02>
- Çavuşoğlu, S. ve Yalçın, M. (2018). Banka çalışanlarının kişilik özelliklerinin psikolojik dayanıklılık düzeylerine etkisi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 49-76.
- Çavuşoğlu, T. (2018). Atatürk'ü Anmak ve Unutulmaması Gereken Öykü “Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu” “Himaye-i Etfal Cemiyeti” den “Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu”na; “Sosyal Hizmet ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK)’nun Kısa Bir Tarihin Özeti.1-15. <http://www.sosyalhizmetuzmanlari.com/makale/oku/96/cocuk-hifzissihhasi>
- Çetinkaya Büyükbodur, A. (2018). Sosyal hizmet uzmanlarında psikolojik dayanıklılık ve ikincil travmatik stresin incelenmesi (Doktora Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.

- Çetinkaya Büyükbodur, A. (2020). Dezavantajlı/risk altındaki gruplar: Ordu mensupları. H. Doğan (Ed.), Sosyal hizmette dezavantajlı/risk altındaki gruplar (1. bs.) içinde (ss. 249-279). Ankara: Nika Yayınları.
- Çetinoğlu, O. (2015). Cihad gazi şehit. İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları.
- Daley, J. G. (2003). Military social work. *International Social Work*, 46(4), 437–448. <https://doi.org/10.1177/0020872803464002>
- Daley, J. G., Carlson, J. ve Evans, P. (2015). Military social work as an exemplar in teaching social work competencies. *Journal of Social Work Education*, 51(1), 76–88. <https://doi.org/10.1080/10437797.2015.1001288>
- Dallos, R. ve Draper, R., (2015). An introduction to family therapy-systemic theory and practice (4. Bs.). New York: Open University Press.
- Davarcı, Y. ve Özdemir, S. (2013). Son kale aile (1. bs.). Ankara: Korza Yayıncılık.
- De Hoyos, G. ve Jensen, C. (1985). The systems approach in American social work. *Social Casework*, 66(8), 490–497. <https://doi.org/10.1177/104438948506600806>
- Dekel, R. ve Goldblatt, H. (2008). Is there intergenerational transmission of trauma? The case of combat veterans' children. *American Journal of Orthopsychiatry*, 78(3), 281–289. <https://doi.org/10.1037/a0013955>
- Demirbilek, M. (2016). Aile danışmanlığı: Bir uygulama örneği. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 10(2), 109-120. <https://doi.org/10.5455/tjfmpe.205930>
- Demirkan, S. (2006). Türk ailesinin korunması ve güçlendirilmesinde sivil toplum kuruluşları ile iş birliğinin önemi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 9(9), 91-96.
- Denzin, N. K., ve Lincoln, Y. S. (2008). The landscape of qualitative research, 1. New York: Sage Publication.
- Descilo, T., Fava, N. M., Burke, S. L., Acosta, I., Swanson, A. ve Figley, C. (2017). Effects of traumatic incident reduction on posttraumatic symptoms in a community-based agency. *Research on Social Work Practice*, 1-9. <https://doi.org/10.1177/1049731517745993>
- Distelberg, B. J. ve Blow, A. (2011). Variations in family system boundaries. *Family Business Review*, 24(1), 28-46. <https://doi.org/10.1177/0894486510393502>
- Doherty, W. J. ve Baptiste, D. A. (2008). Theories emerging from family therapy. P. G. Boss, W. J. Doherty, R. LaRossa, W. R. Schumm ve S. K. Steinmetz (Ed.), *Sourcebook of family theories and methods a contextual approach* içinde (ss. 505-524). New York: Springer.

- Doyle, M. E. ve Peterson, K. A. (2005). Re-entry and reintegration: Returning home after combat. *Psychiatric Quarterly*, 76(4), 361–370. <https://doi.org/10.1007/s11126-005-4972-z>
- Dunne, E. M., Burrell, L. E., Diggins, A. D., Whitehead, N. E. ve Latimer, W. W. (2015). Increased risk for substance use and health-related problems among homeless veterans. *The American Journal on Addictions*, 24(7), 676-680. <https://doi.org/10.1111/ajad.12289>
- Duran, S. ve Ünsal, G. (2014). Çankırı ilindeki şehit aileleri ve malul gazilerin psikolojik dayanıklılık ve depresif durumlarının belirlenmesi. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(2), 158-163.
- Durğun, A. (2016). Aile içi problemler ve çözüm önerileri. *Mehir Aile Dergisi*, 1, 83-95.
- Duyan, V. (2003). Aileye yönelik planlı müdahale sürecinin aşamaları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 14(1), 41-61.
- Duyan, V., Yazıcıoğlu, K., Karataş, K., Taşkaynatan, M., Çamur Duyan, G. ve Aksu, S. (2005). Sosyo-demografik özelliklerin, hastalık sürecinin ve sosyal desteğin gazilerin benlik saygısı ve kaygı düzeyine etkisi. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 5(1), 5-16.
- Edleson J. L. ve Tan N. T. (2008). Conflict and family violence: The tale of two families, P. G. Boss, W. J. Doherty, R. LaRossa, W. R. Schumm ve S. K. Steinmetz (Ed.), *Sourcebook of family theories and methods a contextual approach içinde* (ss. 382-384). New York: Springer.
- Egeland, B., Carlson, E. ve Sroufe, L. A. (1993). Resilience as process. *Development and Psychopathology*, 5(4), 517-528. <https://doi.org/10.1017/s0954579400006131>
- Ehlers, A. ve Clark, D. M. (2000). A cognitive model of posttraumatic stress disorder. *Behaviour Research and Therapy*, 38(4), 319-345. [https://doi.org/10.1016/s0005-7967\(99\)00123-0](https://doi.org/10.1016/s0005-7967(99)00123-0)
- Ehlers, A. ve Clark, D. M. (2008). Post-traumatic stress disorder: The development of effective psychological treatments. *Nordic Journal of Psychiatry*, 62(47), 11–18. <https://doi.org/10.1080/08039480802315608>
- Epstein, N. B., Baldwin, L. M. ve Bishop, D. S. (1983). The McMaster family assessment device. *Journal of Marital and Family Therapy*, 9(2), 171–180. <https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.1983.tb01497.x>

- Erbay, E. (2019). Güç ve güçlendirme kavramları bağlamında sosyal hizmet uygulaması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(42), 41-64. <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.546674>
- Erbes, C. R., Polusny, M. A., MacDermid, S. ve Compton, J. S. (2008). Couple therapy with combat veterans and their partners. *Journal of Clinical Psychology*, 64(8), 972-983. <https://doi.org/10.1002/jclp.20521>
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York: W.W. Norton & Company, Inc.
- Erikson, E. H. (2005). Eight Ages of Man. C. Jenks (Ed.), *Childhood: Critical Concepts in Sociology içinde* (ss. 313-325). London: Routledge.
- Esen Ateş, N. (2019a). Sosyal destek ve dini başa çıkma: şehit aileleri ve gaziler örneği. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(1), 73-100.
- Esen Ateş, N. (2019b). Travmayı anlamlandırması açısından imtihan inancı ve başa çıkma: şehit aileleri, gaziler ve gazi aileleri örneği. *Trabzon İlahiyat Dergisi*, 6(1), 125-151. <https://doi.org/10.33718/tid.546770>
- Esen Ateş, N. ve Kayıklık H. (2019). Şehit ailelerinde, gazilerde ve gazi ailelerinde sabır ve dinî başa çıkma ilişkisi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(1), 225-236.
- Farrington, K. ve Chertok, E. (2008). Social conflict theories of the family. P. G. Boss, W. J. Doherty, R. LaRossa, W. R. Schumm ve S. K. Steinmetz (Ed.), *Sourcebook of family theories and methods a contextual approach içinde* (ss. 357-381). New York: Springer.
- Figley, C. R. (2008). Traumatology. L. Kurtz (Ed.), *The encyclopedia of violence, peace, and conflict* (2. bs.) içinde (ss. 2192-2202). Amsterdam: Elsevier.
- Figley, C. R. (Ed.). (2012). *Encyclopedia of trauma: An interdisciplinary guide*. London: Sage Publications.
- Figley, C. R. ve Figley, K. R. (2017). Compassion fatigue resilience. *Oxford Handbooks Online*. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190464684.013.28>
- Figley, C. R. ve Kleber, R. J. (1995). Beyond the victim: Secondary traumatic stress. R. J. Kleber, C. R. Figley ve B. P. R. Gersons (Ed.), *Beyond trauma cultural and societal dynamics içinde* (ss. 75-98). New York: Springer.
- Figley, C. R., Albright, D. L. ve Figley, K. R. (2010). Reasons why the military avoids learning its war trauma lessons. J. Kauffman (Ed.), *The shame of death içinde* (ss. 59-74). London: Routledge.

- Figley, C. R., Ellis, A. E., Reuther, B. T. ve Gold, S. N. (2017), The study of trauma: A historical overview, *Handbook of Trauma Psychology* içinde (ss. 1-11). Washington: APA Books. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0000019-001>
- Fitzpatrick, M. A. ve Ritchie, L. D. (2008). Communication theory and the family. P. G. Boss, W. J. Doherty, R. LaRossa, W. R. Schumm ve S. K. Steinmetz (Ed.), *Sourcebook of family theories and methods a contextual approach* içinde (ss. 565-585). New York: Springer.
- Flake, E. M., Davis, B. E., Johnson, P. L. ve Middleton, L. S. (2009). The psychosocial effects of deployment on military children. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 30(4), 271-278. <https://doi.org/10.1097/dbp.0b013e3181aac6e4>
- Flanagan, L. M. (2016). Object relations theory. Inside out and outside. J. Berzoff, L. Melano-Flanagan ve P. Hertz (Ed.), *Psychodynamic clinical theory and psychopathology in contemporary multicultural contexts* (4. bs.) içinde (ss. 123-166). Washington: Rowman & Littlefield.
- Fleck, S., Quinlan, D., Jalali, B. ve Rosenheck, R. (1988). Family assessment. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 23(3), 137-144. <https://doi.org/10.1007/bf01794779>
- Foa, E. B. ve Hearst-Ikeda, D. (1996). Emotional dissociation in response to trauma an information-processing approach. L. K. Michelson ve W. J. Ray (Ed.), *Handbook of dissociation: theoretical, empirical, and clinical perspectives* içinde (ss. 207-224). New York: Springer.
- Forbes, D., Fletcher, S., Phelps, A., Wade, D., Creamer, M. ve O'Donnell, M. (2013). Impact of combat and non-military trauma exposure on symptom reduction following treatment for veterans with posttraumatic stress disorder. *Psychiatry Research*, 206(1), 33-36. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2012.09.037>
- Forgey, M. A. ve Young, S. L. (2014). Increasing military social work knowledge: An evaluation of learning outcomes. *Health and Social Work*, 39(1), 7-15. <https://doi.org/10.1093/hsw/hlu003>
- Forrester, M. A. ve Sullivan, C. (2018). *Doing qualitative research in psychology: A practical guide*. New York: Sage Publication.
- Fossey, M., Lazier, R., Neil-Lewis, M., Williamson, N., ve Caddick, N. (2019). Military-to-civilian transition policies, processes, and program efforts. C. A. Castro ve S. Dursun

- (Ed.), *Military veteran reintegration içinde* (ss. 51–74). Amsterdam: Elsevier.
<https://doi.org/10.1016/b978-0-12-815312-3.00004-8>
- Franklin, E. (2009). The emerging needs of veterans: A call to action for the social work profession. *Health and Social Work*, 34(3), 163–167.
<https://doi.org/10.1093/hsw/34.3.163>
- Frey, J. J., Collins, K. S., Pastoor, J. ve Linde, L. (2014). Social workers' observations of the needs of the total military community. *Journal of Social Work Education*, 50(4), 712–729. <https://doi.org/10.1080/10437797.2014.947904>
- Galovski, T. ve Lyons, J. A. (2004). Psychological sequelae of combat violence: A review of the impact of PTSD on the veteran's family and possible interventions. *Aggression and Violent Behavior*, 9(5), 477–501. [https://doi.org/10.1016/s1359-1789\(03\)00045-4](https://doi.org/10.1016/s1359-1789(03)00045-4)
- Gauvin, L. R. (2016). "The land grows people": indigenous knowledge and social repairing in rural post-conflict Northern Uganda (Doctoral dissertation, University of British Columbia).
- Gerson, M. J. (2010). *The embedded self an integrative psychodynamic and systemic perspective on couples and family therapy* (2. bs.). New York: Routledge.
- Gersons, B. ve Olff, M. (2009). Diagnostic dilemmas in assessing posttraumatic stress disorder. D. J. Nutt, M. B, Stein ve J. Zohar (Ed.), *Posttraumatic stress disorder diagnosis, management, and treatment* (2. bs.) içinde (ss. 25-35). Oxford: Taylor & Francis.
- Gladding, S. T. (2015). *Family therapy history, theory, and practice* (6. bs.). London: Pearson.
- Glover, H. (1988). Four syndromes of post-traumatic stress disorder: Stressors and conflicts of the traumatized with special focus on the Vietnam combat veteran. *Journal of Traumatic Stress*, 1(1), 57–78. <https://doi.org/10.1007/bf00974906>
- Glynn, S. M., Eth, S., Randolph, E. T., Foy, D. W., Leong, G. B., Paz, G. G., . . . Katzman, J. W. (1995). Behavioral family therapy for Vietnam combat veterans with posttraumatic stress disorder. *Journal of Psychotherapy Practice and Research*, 4(3), 214–223.
- Gorman, L., Blow, A., Kees, M., Valenstein, M., Jarman, C. ve Spira, J. (2014). The Effects of wounds of war on family functioning in a national guard sample: An exploratory study. S. MacDermid-Wadsworth ve D. S. Riggs (Ed.), *Military deployment and its consequences for families: Risk and resilience in military and veteran families içinde* (ss. 241-257). New York: Springer.

- Goulston, M. (2008). *Post-traumatic stress disorder for dummies*. Indiana: John Wiley Publishing.
- Gökçe, B. (1976). Aile ve aile tipleri üzerine bir inceleme. *Hacettepe Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 8(1-2), 46-67.
- Greene, G. J. ve Yee-Lee, M. (2011). *Solution-oriented social work practice: An integrative approach to working with client strengths*. New York: Oxford University Press.
- Güler, Ç. ve Çobanoğlu, Z. (1994). *Sosyal Çevre*. (1. bs.). Ankara: Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü, No: 27.
- Güloğlu, B. ve Kararımak, Ö. (2013). Güneydoğu gazilerinde travma sonrası stres bozukluğu gelişimi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 14(3), 237-244. <https://doi.org/10.5455/apd.36696>
- Güneş, A. (2017). *Çocuk eğitiminde doğru bilinen yanlışlar* (115. bs.). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Gürbüz, A. (2019). Türk romanında görücü usulü evlilikler (1971-1980). *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 67-86.
- Haley, J. (1984). Marriage or family therapy. *The American Journal of Family Therapy*, 12(2), 3-14. <https://doi.org/10.1080/01926188408250165>
- Hall, L. K. (2008). *Counseling military families what mental health professionals need to know*. New York: Routledge.
- Hall, L. K. (2011). The importance of understanding military culture. *Social Work in Health Care*, 50(1), 4-18. <https://doi.org/10.1080/00981389.2010.513914>
- Hamner, M. B. (1997). Psychotic features and combat-associated PTSD. *Depression and Anxiety*, 5(1), 34-38.
- Harris, J. (2000). History of army social work. C. E. Munson ve J. G. Daley (Ed.), *Social work practice in the military içinde* (ss. 3-22). New York: Routledge.
- Harris, J. (2013). A brief history of U.S. military families and the role of social workers. A. Rubin, E. L. Weiss ve J. E. Coll (Ed.), *Handbook of Military Social Work içinde* (ss. 301-312). Hoboken: John Wiley & Sons.
- Hartman, C. R. ve Burgess, A. W. (1993). Information processing of trauma. *Child Abuse and Neglect*, 17(1), 47-58. [https://doi.org/10.1016/0145-2134\(93\)90007-r](https://doi.org/10.1016/0145-2134(93)90007-r)
- Hatun, Osman. (2018). *Malul Gazilerin Psikososyal Süreçleri ve Baş Etme Kaynakları: Bir Gömülü Teori Araştırması (Doktora Tezi)*. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Hazle, M., Wilcox, S. L. ve Hassan, A. M. (2012). Helping veterans and their families fight on!. *Advances in Social Work*, 13(1), 229-242. <https://doi.org/10.18060/2051>
- Henning, K. R. ve Frueh, B. C. (1997). Combat guilt and its relationship to PTSD symptoms. *Journal of Clinical Psychology*, 53(8), 801-808.
- Hofmann, S. G., Litz, B. T. ve Weathers, F. W. (2003). Social anxiety, depression, and PTSD in Vietnam veterans. *Journal of Anxiety Disorders*, 17(5), 573-582. [https://doi.org/10.1016/s0887-6185\(02\)00227-x](https://doi.org/10.1016/s0887-6185(02)00227-x)
- Hogan, P. F. ve Furst-Seifert, R. (2009). Marriage and the military: Evidence that those who serve marry earlier and divorce earlier. *Armed Forces and Society*, 36(3), 420-438. <https://doi.org/10.1177/0095327x09351228>
- Holland, J. M., Currier, J. M., Kirkendall, A., Keene, J. R. ve Luna, N. (2014). Sadness, anxiety, and experiences with emotional support among veteran and nonveteran patients and their families at the end of life. *Journal of Palliative Medicine*, 17(6), 708-711. <https://doi.org/10.1089/jpm.2013.0485>
- Horigian, V. E., Robbins, M. S. ve Szapocznik, J. (2008). Brief strategic family therapy. *Praxis Der Kinderpsychologie Und Kinderpsychiatrie*, 57(5), 381-400. <https://doi.org/10.13109/prkk.2008.57.5.381>
- Horowitz, M. J. (1986). Stress-response syndromes: A review of posttraumatic and adjustment disorders. *Psychiatric Services*, 37(3), 241-249.
- Hudson, B. L. (1982). *Social work with psychiatric patients*. New York: Macmillan Publishers.
- Hyer, L., McCranie, E. W., Woods, M. G. ve Boudewyns, P. A. (1990). Suicidal behavior among chronic vietnam theatre veterans with PTSD. *Journal of Clinical Psychology*, 46(6), 713-721.
- Iveson, C. (2002). Solution-focused brief therapy. *Advances in Psychiatric Treatment*, 8, 149-157.
- İçağasıoğlu Çoban, A. (2008). Engellilere yönelik hizmetlerin sunumunda yaşam kalitesi yaklaşımının önemi. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 8(1), 47-58.
- İmamoğlu, S. E. (2009). *Kişilerarası ilişkiler*. Eğitim Serisi (6. bs.). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- İzci, F. ve Ünveren, G. (2017). Travma sonrası stres bozukluğunda bilişsel davranışçı terapi ve göz hareketleri ile duyarsızlaştırma ve yeniden işleme. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 31-38.

- Johnson, A., Bomyea, J. ve Lang, A. J. (2016). Information processing in PTSD: Evidence for biased attentional, interpretation, and memory processes. *Psychopathology Review*, 4(3), 218-243. <https://doi.org/10.5127/pr.037214>
- Johnson, S. M. (2004). Facing the dragon together: Emotionally focused couples therapy with trauma survivors. D. R. Catherall (Ed.), *Handbook of stress, trauma, and the family içinde* (ss. 493-512). New York: Brunner-Routledge.
- Jordan, B. K., Marmar, C. R., Fairbank, J. A., Schlenger, W. E., Kulka, R. A., Hough, R. L. ve Weiss, D. S. (1992). Problems in families of male Vietnam veterans with posttraumatic stress disorder. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 60(6), 916–926. <https://doi.org/10.1037/0022-006x.60.6.916>
- Josephs, R. A., Bosson, J. K. ve Jacobs, C. G. (2003). Self-esteem maintenance processes: Why low self-esteem may be resistant to change. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29(7), 920-933. <https://doi.org/10.1177/0146167203029007010>
- Kabasakal, Z. ve Soylu, Y. (2016). Evli bireylerin evlilik doyumunun cinsiyet ve eş desteğine göre incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 208-214.
- Kantarcı, H. (2003). Sosyal devlet, sosyal güvenlik ve Türkiye’de zorunlu askerlik hizmeti. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(10), 75-85.
- Kararımak, Ö. (2006). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(26), 129-142.
- Karataş, K. ve Oran, B. (2007). Engelliler: Siyasetin periferinde kalanlar. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 2, 4-19.
- Karataş, K., Aslan, H. ve Başçılar, M. (2019). Hopelessness and satisfaction with life among disabled veterans. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(1), 1-18.
- Kashdan, T. B., Julian, T., Merritt, K. ve Uswatte, G. (2006). Social anxiety and posttraumatic stress in combat veterans: Relations to well-being and character strengths. *Behaviour Research and Therapy*, 44(4), 561–583. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2005.03.010>
- Kerr, M. E. ve Bowen, M. (1988). *Family evaluation: an approach based on Bowen theory*. London: W.W. Norton & Company.
- Keten, A., Karagöl, A., Keten, H. S., Avcı, E. ve Karanfil, R. (2014). Terörle mücadele gazilerinde travma sonrası stres bozukluğu. *Adli Tıp Dergisi*, 28(1), 33-40. <https://doi.org/10.5505/adlitip.2014.61587>

- Kır, İ. (2011). Toplumsal bir kurum olarak ailenin işlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(36), 381-404.
- Kingsbury, N. ve Scanzoni, J. (2008). Structural-functionalism. P. G. Boss, W. J. Doherty, R. LaRossa, W. R. Schumm ve S. K. Steinmetz (Ed.), *Sourcebook of family theories and methods a contextual approach içinde* (ss. 195-217). New York: Springer.
- Kiser L. (2015). Strengthening family coping resources. *Intervention for families impacted by trauma*. New York: Routledge.
- Kitchiner, N., Roberts, N., Wilcox, D. ve Bisson, J. (2012). Systematic review and meta-analyses of psychosocial interventions for veterans of the military. *European Journal of Psychotraumatology*, 3(1), 1-16. <https://doi.org/10.3402/ejpt.v3i0.19267>
- Kleber, R. J., Figley, C. R. ve Gersons, P. R. (1995). Conceptual Issues. R. J. Kleber, C. R. Figley ve B. P. R. Gersons (Ed.), *Beyond Trauma Cultural and Societal Dynamics içinde* (ss. 11-16), Part I, New York: Springer.
- Klein, D. M. ve Jurich, J. A. (2008). Metatheory and family studies. P. G. Boss, W. J. Doherty, R. LaRossa, W. R. Schumm ve S. K. Steinmetz (Ed.), *Sourcebook of family theories and methods a contextual approach içinde* (ss. 31-67). New York: Springer.
- Köleoğlu, Y., Karataşoğlu, S. ve Namal, M. (2013). Türkiye’de gazi ve şehit ailelerine sağlanan sosyal haklar ve gazi ve şehit aileleri bilgi bankası oluşumunun sağlanmasında Batman ili örneği. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 3(2), 110-149.
- Kublay, D. ve Oktan, V. (2015). Evlilik uyumu: Değer tercihleri ve öznel mutluluk açısından incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(44), 25-35.
- Küçük, V. ve Acet, M. (2015). Bir kişilik özelliği olarak suçluluk ve sporla ilişkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7.
- Küçükali, A. ve Özmen, K. (2020). Dezavantajlı/risk altındaki gruplara yönelik sosyal hizmetler. H. Doğan (Ed.), *Sosyal hizmette dezavantajlı/risk altındaki gruplar* (1. bs). içinde (ss. 9-21). Ankara: Nika Yayınları.
- Lahelma, E. (2005). Finding communalities, making differences, performing masculinities: reflections of young men on military service. *Gender and Education*, 17(3), 305–317. <https://doi.org/10.1080/09540250500145080>
- LaRossa, R. ve Reitzes, D. C. (2008). Symbolic interactionism and family studies. P. G. Boss, W. J. Doherty, R. LaRossa, W. R. Schumm ve S. K. Steinmetz (Ed.), *Sourcebook of*

- family theories and methods a contextual approach içinde (ss. 135-163). New York: Springer.
- Lee, E. A. D. (2011). Complex contribution of combat-related post-traumatic stress disorder to veteran suicide: Facing an increasing challenge. *Perspectives in Psychiatric Care*, 48(2), 108-115. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6163.2011.00312.x>
- Leiman, M. (1992). The concept of sign in the work of Vygotsky, Winnicott and Bakhtin: Further integration of object relations theory and activity theory. *British Journal of Medical Psychology*, 65(3), 209-221. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8341.1992.tb01701.x>
- Lester, P. ve Flake, E. (2013). How wartime military service affects children and families. *The Future of Children*, 23(2), 121-141.
- Lucero, R., Jones, A. C. ve Hunsaker, J. C. (2017). Using internal family systems theory in the treatment of combat veterans with post-traumatic stress disorder and their families. *Contemporary Family Therapy*, 40(3), 266–275. <https://doi.org/10.1007/s10591-017-9424-z>
- MacDermid-Wadsworth, S. M. (2010). Family risk and resilience in the context of war and terrorism. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 537–556. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00717.x>
- Macdonald-Alasdair, J. (2011). *Solution-focused therapy-theory, research and practice* (2. bs.). New York: Sage Publications.
- Madanes, C. ve Haley, J. (1977). Dimensions of family therapy. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 165(2), 88–98. <https://doi.org/10.1097/00005053-197708000-00002>
- Makin-Byrd, K., Gifford, E., McCutcheon, S. ve Glynn, S. (2011). Family and couples treatment for newly returning veterans. *Professional Psychology: Research and Practice*, 42(1), 47–55. <https://doi.org/10.1037/a0022292>
- Mardin, Ş. (2007). *Din ve ideoloji* (7. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Markowitz, J. D. (2007). Post-traumatic stress disorder in an elderly combat veteran: A case report. *Military Medicine*, 172(6), 659–662. <https://doi.org/10.7205/milmDer.172.6.659>
- Marquez, M. R. (2012). Not just about posttraumatic stress disorder: A call for military-centric social work. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 22(8), 960–970. <https://doi.org/10.1080/10911359.2012.707942>

- Marshall, A., Panuzio, J. ve Taft, C. (2005). Intimate partner violence among military veterans and active duty servicemen. *Clinical Psychology Review*, 25(7), 862–876. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2005.05.009>
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370–396. <https://doi.org/10.1037/h0054346>
- Matarazzo, A. ve Baines, E. (2019). Becoming family: Futurity and the soldier-father. *Critical Military Studies*, 1-18. <https://doi.org/10.1080/23337486.2019.1631728>
- Mavili Aktaş, A. (2000). Evlilik danışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 12(1), 53-68.
- Mavili Aktaş, A. (2002). Orduda sosyal hizmet. *Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Dergisi*, 1(1), 97-107.
- Mavili Aktaş, A. (2003) Kriz durumlarında sosyal hizmet müdahalesi. *Kriz Dergisi*, 11(3), 37-44. https://doi.org/10.1501/Kriz_00000000196
- Mavili Aktaş, A. (2004). Aile terapisinde sosyal hizmet yaklaşımı. *Aile ve Toplum*, 2(7).
- Mavili Aktaş, A. (2006). Aile içi şiddet kadının ve çocuğun korunması (1. bs.). Ankara: Elma Yayınevi.
- Maxwell, J. A. (2008). Designing a qualitative study. L. Bickman ve D. J. Rog (Ed.), *The SAGE handbook of applied social research methods* (2. bs.) içinde (ss. 214-253). London: Sage Publications.
- Menaghan, E. G. ve Godwin, D. D. (2008). Longitudinal research methods and family theories. P. G. Boss, W. J. Doherty, R. LaRossa, W. R. Schumm ve S. K. Steinmetz (Ed.), *Sourcebook of family theories and methods a contextual approach* içinde (ss. 259-273). New York: Springer.
- Meyer, E. G. (2015). The importance of understanding military culture. *Academic Psychiatry*, 39(4), 416–418. <https://doi.org/10.1007/s40596-015-0285-1>
- Miller, I. W., Ryan, C. E., Keitner, G. I., Bishop, D. S. ve Epstein, N. B. (2000). The McMaster approach to families: Theory, assessment, treatment and research. *Journal of Family Therapy*, 22(2), 168–189. <https://doi.org/10.1111/1467-6427.00145>
- Miller, M. W., Wolf, E. J., Reardon, A. F., Harrington, K. M., Ryabchenko, K., Castillo, D., ... Heyman, R. E. (2013). PTSD and conflict behavior between veterans and their intimate partners. *Journal of Anxiety Disorders*, 27(2), 240–251. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2013.02.005>

- Minuchin, S. (1974). Families and family therapy (3. bs.). Cambridge: Harvard University Press.
- Minuchin, S. ve Fishman, H. C. (2002). Family Therapy Techniques (16. bs.). Cambridge: Harvard University Press.
- Mitchell, R. (1995). The vacant chair: The Northern soldier leaves home. New York: Oxford University Press.
- Monina-Klevens, R., Giovino, G. A., Peddicord, J. P., Mowery, P., Grummer-Strawn, L. ve Nelson, D. E., (1995). The association between veteran status and cigarette-smoking behaviors. American Journal of Preventive Medicine, 11(4), 245-250. [https://doi.org/10.1016/S0749-3797\(18\)30453-7](https://doi.org/10.1016/S0749-3797(18)30453-7)
- Moore, B. A. (2011). Understanding and working within the military culture. B. A. Moore ve W. E. Penk (Ed.), Treating PTSD in military personnel a clinical handbook içinde (ss. 9-22). New York: The Guilford Press.
- NASW. (2012). NASW Standards for Social Work Practice with Service Members, Veterans, and Their Families. National Association of Social Workers. 8 Ocak 2021 tarihinde <https://www.socialworkers.org/LinkClick.aspx?fileticket=fg817fIDop0%3D&portalid=0> adresinden erişildi.
- Nichols, M. P. ve Davis, S. D. (2017). Family therapy concepts and methods (11. bs.). New York: Pearson.
- O'Connell, B. (2012). Solution-focused therapy (3. bs.). London: Sage Publication.
- O'Donnell, L., Begg, L., Lipson, L. ve Elvander, E. (2011). Trauma spectrum disorders: Emerging perspectives on the impact on military and veteran families. Journal of Loss and Trauma, 16(3), 284–290. <https://doi.org/10.1080/15325024.2010.519269>
- O'Donnell, M., Varker, T., Perry, D. ve Phelps, A. (2013). Effect of center-based counseling for veterans and veterans' families on long-term mental health outcomes. Military Medicine, 178(12), 1328–1334. <https://doi.org/10.7205/milmed-d-13-00058>
- Olson, M. D. (2015). Exploring military social work from a social justice perspective. International Social Work, 61(1), 119–129. <https://doi.org/10.1177/0020872815606792>
- Onat Kocabıyık, O. (2016). Olgu bilim ve gömülü kuram: Bazı özellikler açısından karşılaştırma. Trakya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 6(1), 55-66.

- Orcutt-Holly K, King-Lynda A. ve King-Daniel W. (2003), Male-perpetrated violence among vietnam veteran couples: Relationships with veteran's early life characteristics, trauma history, and PTSD symptomatology. *Journal of Traumatic Stress*, 16(4), 381-390.
- Ortigo, K. M., Westen, D., DeFife, J. A. ve Bradley, B. (2013). Attachment, social cognition, and posttraumatic stress symptoms in a traumatized, urban population: Evidence for the mediating role of object relations. *Journal of Traumatic Stress*, 26(3), 361-368. <https://doi.org/10.1002/jts.21815>
- Osmond, M. W. ve Thorne, B. (2008). Feminist theories: The social construction of gender in families and society. P. G. Boss, W. J. Doherty, R. LaRossa, W. R. Schumm ve S. K. Steinmetz (Ed.), *Sourcebook of family theories and methods a contextual approach içinde* (ss. 591-623). New York: Springer.
- Özabacı, N. ve Erkan, Z. (2014). Aile danışmanlığı kuram ve uygulamalara genel bir bakış (2. bs.). Ankara: Pegem Akademi.
- Özbay, Y. ve Aydoğan, D. (2013). Aile yılmazlığı: Bir engele rağmen birlikte güçlenen aile. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7(31), 129-146.
- Özbesler, C. ve Duyan, V. (2009). Okul ortamlarında sosyal hizmet. *Eğitim ve Bilim*, 34(154), 17-25.
- Özcan, A. (1996). Gazi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 13, 443-445. 12 Ekim 2020 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/gazi> adresinden erişildi.
- Özen, Y. (2018). Psikolojik travmalardan korunma ve tedavi. *Kesit Akademi Dergisi*, 4(14), 216-230.
- Özgen, F. ve Aydın, H. (1999). Travma sonrası stres bozukluğu. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 2(1), 34-41.
- Özgün, C. (2017). Türkiye'nin askerlik sisteminin tarihsel süreç bağlamında incelenmesi. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, 51-90. <https://doi.org/10.32739/uskudarsbd.3.4.33>
- Özkan, Y. ve Kılıç, E. (2013). Ailenin psiko-sosyal destek ihtiyacını karşılamada yeni bir model önerisi: Aile sağlığı merkezlerinde aile psiko-sosyal destek birimi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7(30), 25-44.
- Özkan, Y. ve Selcik, O. (2016). Okul sosyal hizmetinin okul erken terki üzerine potansiyel etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(43), 1275-1281.

- Paley, B., Lester, P. ve Mogil, C. (2013). Family systems and ecological perspectives on the impact of deployment on military families. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 16(3), 245–265. <https://doi.org/10.1007/s10567-013-0138-y>
- Palmer, C. (2008). A theory of risk and resilience factors in military families. *Military Psychology*, 20(3), 205–217. <https://doi.org/10.1080/08995600802118858>
- Paulson, D. S. ve Krippner, S. (2007). *Haunted by Combat: Understanding ptsd in war veterans including women, reservists, and those coming back from Iraq* (1. bs.). Westport: Praeger Security International.
- Pearn, J. (2003). Children and war. *Journal of Paediatrics and Child Health*, 39(3), 166–172. <https://doi.org/10.1046/j.1440-1754.2003.00124.x>
- Pease, J. L., Billera, M. ve Gerard, G. (2015). Military culture and the transition to civilian life: Suicide risk and other considerations. *Social Work*, 61(1), 83–86. <https://doi.org/10.1093/sw/swv050>
- Pekşen Akça, R. (2012). Ana-babaların çocuk yetiştirmede aşırı koruyucu olmaları. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler e-Dergisi*, 29, 1-13.
- Petrovich, J. (2012). Culturally competent social work practice with veterans: An overview of the U.S. Military. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 22(7), 863–874. <https://doi.org/10.1080/10911359.2012.707927>
- Practice Committee of the American Society for Reproductive Medicine. (2013). Definitions of infertility and recurrent pregnancy loss: A committee opinion. *Fertility and Sterility*, 99(1), 63. <https://doi.org/10.1016/j.fertnstert.2012.09.023>
- Ramsay, R. F. (2003). Transforming the working definition of social work into the 21st century. *Research on Social Work Practice*, 13(3), 324–338. <https://doi.org/10.1177/1049731503013003007>
- Ratner, H., George, E. ve Iveson, C. (2012). *Solution-focused brief therapy: 100 key points and techniques*. London: Routledge.
- Ravindran, L. N. ve Stein, M. B. (2009). Pharmacotherapy of posttraumatic stress disorder. D. J. Nutt, M. B. Stein ve J. Zohar (Ed.), *Posttraumatic stress disorder diagnosis, management, and treatment* (2. bs.) içinde (ss. 116-126). London: CRC Press.
- Ray, S. L. ve Vanstone, M. (2009). The impact of PTSD on veterans' family relationships: An interpretative phenomenological inquiry. *International Journal of Nursing Studies*, 46(6), 838–847. <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2009.01.002>

- Reijnen, A. ve Duel, J. (2020). Loneliness among veterans in the Netherlands. *Occupational Medicine*, 69(8-9), 610–616. <https://doi.org/10.1093/occmed/kqz166>
- Renshaw, K. D., Blais, R. K. ve Caska, C. M. (2011). Distress in spouses of combat veterans with PTSD: The importance of interpersonally based cognitions and behaviors. S. MacDermid-Wadsworth ve D. Riggs (Ed.), *Risk and resilience in U.S. military families içinde* (ss. 69-84). New York: Springer.
- Renshaw, K. D., Rodrigues, C. S. ve Jones, D. H. (2008). Psychological symptoms and marital satisfaction in spouses of Operation Iraqi Freedom veterans: Relationships with spouses' perceptions of veterans' experiences and symptoms. *Journal of Family Psychology*, 22(4), 586–594. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.22.3.586>
- Resmi Gazete. (1927). 1111 Sayılı Askerlik Kanunu. 21 Ekim 2020 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1111.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Resmi Gazete. (1961). 211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu. 16 Eylül 2020 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.211.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Resmi Gazete. (1980). 2330 Sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun. 27 Kasım 2020 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2330.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Resmi Gazete. (1983). 2847 Sayılı Türkiye Emekli Subaylar, Emekli Astsubaylar, Harp Malulü Gaziler, Şehit Dul ve Yetimleri ile Muharip Gaziler Dernekleri Hakkında Kanun. 29 Eylül 2020 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2847.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Resmi Gazete. (1991). 3713 Sayılı Kanun Terörle Mücadele Kanunu. 19 Haziran 2020 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3713.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Resmi Gazete. (2001). 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu. 15 Haziran 2020 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Resmi Gazete. (2006). 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu. 2 Ocak 2021 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5510.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Reyes, G., Elhai, J. D. ve Ford, J. D. (Ed.). (2008). *The encyclopedia of psychological trauma*. Hoboken: John Wiley & Sons.

- Richmond, T. S., Thompson, H. J., Deatrick, J. A. ve Kauder, D. R. (2000). Journey towards recovery following physical trauma. *Journal of Advanced Nursing*, 32(6), 1341–1347. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.2000.01629.x>
- Riggs, D. S., Byrne, C. A., Weathers, F. W. ve Litz, B. T. (1998). The quality of the intimate relationships of male Vietnam veterans: Problems associated with posttraumatic stress disorder. *Journal of Traumatic Stress*, 11(1), 87–101. <https://doi.org/10.1023/a:1024409200155>
- Rodgers, R. H. ve Scanzoni J. (2008). Family development theory. P. G. Boss, W. J. Doherty, R. LaRossa, W. R. Schumm ve S. K. Steinmetz (Ed.). *Sourcebook of family theories and methods a contextual approach içinde* (ss. 225-254). New York: Springer.
- Rosenheck, R. ve Fontana, A. (1998). Transgenerational effects of abusive violence on the children of Vietnam combat veterans. *Journal of Traumatic Stress*, 11(4), 731–742. <https://doi.org/10.1023/a:1024445416821>
- Rosenheck, R. ve Nathan, P. (1985). Secondary traumatization in children of vietnam veterans. *Psychiatric Services*, 36(5), 538–539. <https://doi.org/10.1176/ps.36.5.538>
- Roy, M. J., Costanzo, M. ve Leaman, S., (2012). Psychophysiologic identification of subthreshold PTSD in combat veterans, studies in health technology and informatics. *Annual Review of Cybertherapy and Telemedicine*, 181, 149-155. <https://doi.org/10.3233/978-1-61499-121-2-149>
- Rozario, H. (2010). Social work with family. G. Thomas (Ed.), *Social work intervention with individuals and groups içinde* (ss. 1-21). Ignou The Peoples University.
- Rubin, A. ve Harvie, H. (2013). A brief history of social work with the military and veterans. A. Rubin, E. L. Weiss ve J. E. Coll (Ed.), *Handbook of military social work içinde* (ss. 3-20). Hoboken: John Wiley & Sons.
- Rubin, D. C., Feldman, M. E. ve Beckham, J. C. (2003). Reliving, emotions, and fragmentation in the autobiographical memories of veterans diagnosed with PTSD. *Applied Cognitive Psychology*, 18(1), 17–35. <https://doi.org/10.1002/acp.950>
- Ruscio, A. M., Weathers, F. W., King, L. A. ve King, D. W. (2002). Male war-zone veterans' perceived relationships with their children: The importance of emotional numbing. *Journal of Traumatic Stress*, 15(5), 351–357. <https://doi.org/10.1023/a:1020125006371>

- Sakarya H. ve Şahin F. (2019). Sosyal hizmet akademisyenlerinin orduda sosyal hizmete ilişkin düşünceleri ve Türkiye’de orduda sosyal hizmet alanının sosyal hizmet eğitimindeki yeri ve geleceği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(2), 538-554.
- Sakarya, D, Güneş, C. (2013). Van depremi sonrasında travma sonrası stres bozukluğu belirtilerinin psikolojik dayanıklılık ile ilişkisi. *Kriz Dergisi*, 21(1), 25-32.
- Sakarya, H. (2018). Sosyal hizmet akademisyenlerinin orduda sosyal hizmete ilişkin görüş ve düşüncelerinin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- Savitsky, L., Illingworth, M. ve DuLaney, M. (2009). Civilian social work: Serving the military and veteran populations. *Social Work*, 54(4), 327–339. <https://doi.org/10.1093/sw/54.4.327>
- Scharff, D. E. ve Scharff, J. S. (1987). *Object relations family therapy*. Northvale: Jason Aronson.
- Scott, J. W. (2010). Toplumsal cinsiyet: Faydalı bir tarihsel analiz kategorisi. D. Demirler ve F. Dinçer (Çev.), *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, 12, 112-138.
- Scurfield, R. M. (2004). *A Vietnam trilogy veterans and post traumatic stress: 1968, 1989, 2000* (1. bs.). New York: Algora Publishing.
- Selman, A. (2018). Aile-din ilişkisi ve aile içi roller. *Akademia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 4(1), 13-20.
- Seyyar, A. ve Köleoğlu, Y. (2011). *Sosyal politikalar açısından gaziler ve şehit aileleri*. İstanbul: Lalezar Kitapevi.
- Sezen, L. (2005). Türkiye’de evlenme biçimleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11(27), 185-195.
- Sezgin, H. ve Hocaoglu, Ç. (2014). İnfertilitenin psikiyatrik yönü. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(2), 165-184. <https://doi.org/10.5455/cap.20131001091415>
- Shehan, C. L. (1987). Spouse support and Vietnam veterans’ adjustment to post-traumatic stress disorder. *Family Relations*, 36(1), 55-60. <https://doi.org/10.2307/584648>
- Sherman, M. D., Gress Smith, J. L., Straits-Troster, K., Larsen, J. L. ve Gewirtz, A. (2016). Veterans’ perceptions of the impact of PTSD on their parenting and children. *Psychological Services*, 13(4), 401–410. <https://doi.org/10.1037/ser0000101>
- Sherman, M. D., Sautter, F., Jackson, M. H., Lyons, J. A. ve Han, X. (2006). Domestic violence in veterans with posttraumatic stress disorder who seek couples therapy. *Journal of*

- Marital and Family Therapy, 32(4), 479–490. <https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.2006.tb01622.x>
- Simmons, C. A. ve Rycraft, J. R. (2010). Ethical challenges of military social workers serving in a combat zone. *Social Work*, 55(1), 9–18. <https://doi.org/10.1093/sw/55.1.9>
- Simpson, M. A. (1995). What went wrong?: Diagnostic and ethical problems in dealing with the effects of torture and repression in South Africa. R. J. Kleber, C. R. Figley ve B. P. R. Gersons (Ed.), *Beyond trauma cultural and societal dynamics içinde* (ss. 187-212). New York: Springer.
- Solas, J. (1991). A constructive alternative to family assessment. *Journal of Family Therapy*, 13(2), 149–169. <https://doi.org/10.1046/j..1991.00419.x>
- Solomon, Z. (1988). The effect of combat-related posttraumatic stress disorder on the family. *Psychiatry*, 51(3), 323–329. <https://doi.org/10.1080/00332747.1988.11024407>
- Solomon, Z., Dekel, R. ve Zerach, G. (2008). The relationships between posttraumatic stress symptom clusters and marital intimacy among war veterans. *Journal of Family Psychology*, 22(5), 659–666. <https://doi.org/10.1037/a0013596>
- Stacy, V. (2015). Posttraumatic stress disorder in the combat veteran. *Professional Case Management*, 20(1), 52–57. <https://doi.org/10.1097/NCM.0000000000000073>
- Stahmann, R. F. (2000). Premarital counselling: a focus for family therapy. *Journal of Family Therapy*, 22(1), 104–116. <https://doi.org/10.1111/1467-6427.00140>
- Starks, H. ve Trinidad, S. B. (2007). Choose your method: A comparison of phenomenology, discourse analysis, and grounded theory. *Qualitative Health Research*, 17(10), 1372–1380.
- Sullivan, K. T., Pasch, L. A., Eldridge, K. A. ve Bradbury, T. N. (1998). Social support in marriage: Translating research into practical applications for clinicians. *The Family Journal*, 6(4), 263–271. <https://doi.org/10.1177/1066480798064002>
- Summerfield, D. (1995). Addressing human response to war and atrocity: Major challenges in research and practices and the limitations of western psychiatric models. R. J. Kleber, C. R. Figley ve B. P. R. Gersons (Ed.), *Beyond Trauma Cultural and Societal Dynamics içinde* (ss. 17-30). New York: Springer.
- Sümer, N., Gündoğdu Aktürk, E., ve Helvacı, E. (2010). Anne-baba tutum ve davranışlarının psikolojik etkileri: Türkiye’de yapılan çalışmalara toplu bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13 (25), 42-59.

- Şahin, F. (2001). Sosyal hizmette güçler perspektifi ve çözüm odaklı mülakat. Aile ve Toplum, 1(4).
- Şahin, F. ve Sakarya, H. (2018). Silahlı kuvvetlerde sosyal hizmetin tarihi, gelişimi ve işlevleri. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(1), 81-98. <https://doi.org/10.26468/trakyasobed.437634>
- Şavur, E. ve Arslan Tomas, S. (2010). Terör olayları sonrasında psikososyal destek hizmetleri. Kriz Dergisi, 18(1), 45-58. https://doi.org/10.1501/Kriz_00000000310
- Şen, B. (2016). Silahlı kuvvetlerde sosyal hizmetin önemi. Toplum ve Sosyal Hizmet, 27(2), 131-151.
- Şen, B. (2017). Sosyal hizmet ve silahlı kuvvetler. Türkiye’de Sosyal Politikanın Dönüşümü: Yerelleşme ve Sosyal Hizmetler, 8. Ulusal Sosyal Hizmetler Kongresi içinde (ss. 167-180). (1. bs.). Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayını.
- Taft, C. T., Vogt, D. S., Marshall, A. D., Panuzio, J. ve Niles, B. L. (2007). Aggression among combat veterans: Relationships with combat exposure and symptoms of posttraumatic stress disorder, dysphoria, and anxiety. Journal of Traumatic Stress, 20(2), 135–145. <https://doi.org/10.1002/jts.20197>
- Taylor, R. (2015). Fate. J. M. Fischer ve P. Todd (Ed.), Freedom, Fatalism, and Foreknowledge içinde (41-54). New York: Oxford University Press.
- Thompson, A. M., Frey, A. J. ve Kelly, M. S. (2018). Factors influencing school social work practice: A latent profile analysis. School Mental Health, 11, 129-140. <https://doi.org/10.1007/s12310-018-9279-y>
- Titelman, P. (2013a). Family systems assessment based on bowen theory. Clinical applications of bowen family systems theory,. New York: Routledge, 51-68.
- Titelman, P. (2013b). Overview of the Bowen theoretical-therapeutic system. Clinical applications of bowen family systems theory, New York: Routledge, 7-50.
- Topal, B. (2020). Türkiye’de terör eylemleri ve savunma sanayi ilişkisi. Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 4(1), 51-86.
- Toprak Gültekin, D. ve Parlar, H. (2019). Evlenme biçimi ve evlenme süresi bağlamında evlilik öncesi sürecin kadınlardaki evlilik doyumuna etkisi. Akademik Platform Eğitim ve Değişim Dergisi, 2(1), 38-56.

- Tosun, C., Yazıcı, H. ve Altun, F. (2017). Evlilik öncesindeki ve evli bireylerin ilişki nitelikleri, benlik kurguları ve özgeci davranış düzeyleri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17(38), 73-94.
- Troost, K. M. ve Filsinger, E. (2008). Emerging biosocial perspectives on the family. P. G. Boss, W. J. Doherty, R. LaRossa, W. R. Schumm ve S. K. Steinmetz (Ed.), *Sourcebook of Family Theories and Methods A Contextual Approach* içinde (ss. 677-710). New York: Springer.
- Tuncay, T. ve Akçay, S. (2018). Terörizmin psikososyal etkileri ve sosyal hizmet uzmanının rolleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(2), 307-334.
- Tuncay, T. ve Musabak, I. (2015). Problem-focused coping strategies predict posttraumatic growth in veterans with lower-limb amputations. *Journal of Social Service Research*, 41(1), 466-483.
- Tura, G. (2020). Yapısal aile sistemleri yaklaşımına dayalı olarak geliştirilen evlilik danışma programının çiftlerin evlilik uyumuna etkisi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 85-105. <https://doi.org/10.29029/busbed.586530>
- Tutarel Kışık, Ş. ve Çavuşoğlu, Ş. (2006). Evlilik uyumu, bağlanma biçimleri, yüklemeler ve benlik saygısı arasındaki ilişkiler. *Aile ve Toplum*, 3(9), 61-68.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü. 15 Ekim 2020 tarihinde <https://www.tdk.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). 7 Nisan 2021 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf adresinden erişilmiştir.
- Türkiye Harp Malulü Gaziler, Şehit Dul ve Yetimleri Derneği Genel Merkezi Resmi İnternet Sitesi. 5 Nisan 2021 tarihinde <https://sehitgazi.org/dernegimiz/> adresinden erişilmiştir.
- Ünal Erzen, M. ve Dikkatli, S. (2019). Travma sonrası stres bozukluğunda medyanın rolü. *Asya Studies*, 1(7), 51-61. <https://doi.org/10.31455/asya.530943>
- Ünal, Süheyla. (2013). Sistemik aile terapilerinde temel kavramlar, *Türkiye Klinikleri J Psychiatry-Special Topics*, 6(1), 32-37.
- Ünsal, Ş. ve Saruhan, A. (2002). Gebelik sürecinde aile dinamikleri. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 18(1-3), 143-151.
- Üstündağ, A. (2014). Yapısal aile danışmanlığı ve bir olgu örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 0(33), <https://doi.org/10.21560/spcd.63913>

- Van der Kolk, B. A. (1994). The body keeps the score: Memory and the evolving psychobiology of posttraumatic stress. *Harvard Review of Psychiatry*, 1(5), 253-265.
- Verbosky, S. J. ve Ryan, D. A. (1988). Female partners of vietnam veterans: Stress by proximity. *Issues in Mental Health Nursing*, 9(1), 95-104. <https://doi.org/10.3109/01612848809140912>
- Vetere, A. (2001). Structural family therapy. *Child Psychology and Psychiatry Review*, 6(3), 133-139. <https://doi.org/10.1017/s1360641701002672>
- Wadsworth, S. M., Lester, P., Marini, C., Cozza, S., Sornborger, J., Strouse, T. ve Beardslee, W. (2013). Approaching family-focused systems of care for military and veteran families. *Military Behavioral Health*, 1(1), 31-40. <https://doi.org/10.1080/21635781.2012.721062>
- Weick, A., Rapp, C., Sullivan, W. P. ve Kisthardt, W. (1989). A strengths perspective for social work practice. *Social Work*, 34(4), 350-354.
- Whealin, J. M., Decarvalho, L. T. ve Vega, E. M. (2008). Strategies for managing stress after war veteran's workbook and guide to wellness. Hoboken: John Wiley & Sons.
- Whitchurch, G. G. ve Constantine, L. L. (2008). Systems theory, P. G. Boss, W. J. Doherty, R. LaRossa, W. R. Schumm ve S. K. Steinmetz (Ed.), *Sourcebook of family theories and methods a contextual approach içinde* (ss. 325-352). New York: Springer.
- White, J. M., Martin, T. F. ve Adamsons, K. (2019). *Family theories: An introduction* (5. bs.). London: Sage Publications.
- Williston, S. K., Taft, C. T. ve VanHaasteren, K. O. (2015). Military veteran perpetrators of intimate partner violence: Challenges and barriers to coordinated intervention. *Aggression and Violent Behavior*, 21, 55-60. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2015.01.008>
- Wooten, N. R. (2015). Military social work: Opportunities and challenges for social work education. *Journal of Social Work Education*, 51(1), 6-25. <https://doi.org/10.1080/10437797.2015.1001274>
- Yarvis, J. S. (2013). Posttraumatic stress disorder (PTSD) in veterans. A. Rubin, E. L. Weiss ve J. E. Coll (Ed.), *Handbook of military social work içinde* (ss. 81-98). Hoboken: John Wiley & Sons.
- Yazıcı, H. (2019). Evliliğin niteliği olarak evlilikte bireyselleşme ve bütünleşme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(2), 606-622.
- Yıldız, S. A. (2004). Ebeveyn tutumları ve saldırganlık. *Polis Bilimleri Dergisi*, 6(3-4), 131-150.

- Zengin, O. ve Altındağ, Ö. (2016). Bir insan hakları mesleği olarak sosyal hizmet. Toplum ve Sosyal Hizmet, 27(1), 179-190.
- Zwanziger, T., Anderson, C., Lewis, J., Ferreira, R. ve Figley, C. (2016). Resilience and knowledge of PTSD symptoms in military spouses. Traumatology. <http://dx.doi.org/10.1037/trm0000093>

EKLER

Ek 1. AYDINLATILMIŞ ONAM FORMU

Lütfen bu dokümanı dikkatlice okumak için zaman ayırınız.

Sizi Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Yönetimi Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Tuğçe UĞURLU’nun Dr. Öğr. Üyesi Ayşin ÇETİNKAYA BÜYÜKBODUR’un danışmanlığında “Malulen Gazi Olma Durumu ile Aile Sisteminin Etkileşimi: Türkiye Harp Malulü Gaziler-Şehit Dul ve Yetimleri Derneği Örneği” başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Araştırmada gaziliğin aile sistemi, aile içi roller ve alt sistemlerle olan etkileşiminin belirlenmesi, asker ailelerinin gereksinim duyabilecekleri aile refah hizmetlerinin oluşturulmasına katkı sunulması bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Araştırma yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak sizinle yapılacak yaklaşık 60 dakikalık derinlemesine görüşmelere dayanmaktadır. Görüşmelerde izniniz olur ise ses kaydı almak istemekteyiz. Ses kaydının alınmamasını isteme hakkınız bulunmaktadır. Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan çıkma hakkında sahipsiniz. Çalışmada soruları yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz biçiminde yorumlanacaktır. Size sunulan soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. Bu formlardan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup; sizi tanıtıcı kimlik bilgilerine yer verilmeyecek, bu husus da gizlilik ilkesi çerçevesinde hareket edilecektir.

Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz.

Ayşin ÇETİNKAYA BÜYÜKBODUR
Dr. Öğr. Üyesi

Tuğçe UĞURLU
Yüksek Lisans Öğrencisi

Ek 2. YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

Kişisel Bilgiler

1. Yaşı:
2. Doğduğu yer:
3. Cinsiyeti:
4. Medeni durumu/evlilik yılı:
5. Eğitim durumu:
6. Eş ve çocuklara ilişkin tanıtıcı bilgiler:

Gazilik Durumu Hakkında Bilgiler

1. Gaziliğe sebep olan malullük durumu
Organ ya da işlev kaybı:
Engellilik oranı:
2. Gazilik yılı:
3. Gazilik sonrası tedavi süresi:

Aile Sisteminin Bütünlüğüne İlişkin Sorular

1. Kimlerle yaşıyorsunuz? İlk zamanlar eşiniz ve çocuklarınız nasıl karşıladı?
2. Gazi olduktan sonra eşinizin ve çocuklarınızın geleceğine kaygı duyduğunuz konular nelerdi?
3. Gazi olduktan sonra aile hayatınızda sosyo-ekonomik yönden hangi alanlarda değişiklikler yaşadınız?
4. Gazi olmadan önce aileniz için yaptıklarınızı (markete gitme, işe gitme, araç kullanma vs.) gazi olduktan sonra başka birinin üstlendiği oldu mu?
5. Eşinizin ya da çocuklarınızın gazi olduktan sonra size karşı davranışlarında ne gibi değişimler gözlemlediniz? Örnek verir misiniz?
6. Gazilik sonrasında eşiniz ve çocuklarınız ile ilgili duygu ve düşüncelerinizde ne gibi değişimler oldu?
7. Ailenizle olan bağınız gaziliğe uyum sürecinde size nasıl bir katkı sağlamış olabilir?
8. Eşiniz/çocuklarınız olmasaydı yani şu anda bekar olsaydınız hayatınızda neler değişirdi?

9. Gazi olduktan sonra sosyal faaliyetlerinizde ne gibi değişiklikler yaşıadınız? Şu an bireysel olarak veya ailenizle katıldığınız sosyal faaliyetler nelerdir?
10. Gazi olduğunuz zamandan bu yana size ve ailenize ne tür psikososyal destek hizmetleri sunuldu? Bu konuda ne tür desteklerin verilmesini isterdiniz? Öneriniz var mıdır?
11. Gazi olduktan sonra size ve ailenize psikososyal destek verilseydi bu hayatınızda neleri değiştirirdi?
12. Ailenizin güçlü olduğunu düşündüğünüz yönleri nelerdir?
13. Aile olarak sorunlarla baş etmede nasıl bir yöntem izliyorsunuz?

Evliliğe İlişkin Sorular

1. Gazi olmanız eşinizle ilişkilerinizi nasıl etkiledi? Öncesinde ve sonrasında neler değiştirdi?
2. Gaziliğinizle ilgili eşinizin en çok zorlandığı şeyler nelerdir?
3. Eşiniz ile ilişkinizde ortaya çıkan sorunları nasıl çözümlüyorsunuz? Örnek verebilir misiniz?

Ebeveyn-Çocuk İlişisine Dair Sorular

1. Gazi olmanız, çocuklarınızla ilişkilerinizi nasıl etkiledi? Örnek verir misiniz?
2. Çocuklarınızın okul/iş yaşantısı nasıl?
3. Çocuklarınız ve siz baba-çocuk ilişkisinde ortaya çıkan sorunları nasıl çözümlüyorsunuz?

Gazilik Yaşantısına İlişkin Sorular

1. Meslekte rütbeniz neydi, kaç yılında askeri göreve başladınız?
2. Gazi olduktan sonra ne gibi duygular yaşıadınız?
3. Gazi olduktan sonra eskisinden farklı alışkanlıklar edindiniz mi?
4. Toplumsal olarak gazilere verilen değer hakkında ne düşünüyorsunuz?
5. Sizi güçlendirdiğini düşündüğünüz, güçlü olduğunuzu hissettiğiniz yönleriniz nelerdir?
6. Gaziliğe ne kadar sürede alıştınız/hayatınıza getirdiklerine ne kadar sürede uyum sağladınız? Size güçlü hissettiren şeyler ne oldu?

7. Ŗu an çalışıyor musunuz, çalışıyorsanız veya gazi olduktan sonra alıştıysanız gaziliğinizden ne kadar süre sonra iş hayatına geri döndünüz? Bu süreçte neler yaşadınız?
8. Psikososyal desteğe ihtiyaç duyduğunuz zamanlar oldu mu? Söz konusu gereksinimi giderebilmek için neler yaptınız?
9. Sizin için gazi olmak neyi ifade etmektedir?
10. Orduda sosyal hizmet konusunda ne düşünüyorsunuz? Orduda alışan bir sosyal hizmet uzmanı sizce hangi hizmetleri sunmalıdır?

Ek 3. GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ ETİK KURULU ONAYI

TARİH :
YER :
KATILIMCILAR : Prof.Dr. GÜNEY ÇAKIR (Başkan)
Doç.Dr. HASAN AYAYDIN (Üye)
Prof.Dr. MÜGE YILMAZ (Üye)
Prof.Dr. BAYRAM NAZIR (Üye)
Prof.Dr. EKREM CENGİZ (Üye)
Prof.Dr. SAİME ŞAHİNÖZ (Üye)
Prof.Dr. FERKAN SİPAHİ (Üye)

BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU PROJE ONAY FORMU

Projenin Adı: Malulen Gazi Olma Durumu ile Aile Sisteminin Etkileşimi: Türkiye Harp Malülü Gaziler-Şehit Dul ve Yetimleri Derneği Örneği

Projenin Niteliği: Yüksek Lisans Tezi

Proje Araştırmacıları: Tuğçe Uğurlu

Proje Yürütücüsünün Haberleşme Bilgileri: Dr. Ayşin Çetinkaya Büyükbodur

Araştırmanın Amacı: Toplumun en küçük ve en temel birimi olan aile bir sistemdir. Bu sistem, aile bireylerinden etkilenecek ve aile bireylerini etkileyerek döngüsünü devam ettirmektedir. Aile, eş sistemi ya da ebeveyn-çocuk sistemi alt sistemi gibi alt sistemlere sahiptir. Sistemler sürekli değişim halinde olmakla beraber uyum ve denge arayışındadır. Aile ve alt sistemleri sürekli değişim halinde olmakla birlikte bu düzene uyum sağlama ihtiyacı duymaktadır. Gazilerin kalıcı işlev ve/veya organ kaybı ile evlerine dönmelerinin aile sistemine, aile içi rollere ve alt sistemlere olan etkisini belirlemek bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Araştırmada malülen gazi olma durumunun aile sistemi ile etkileşiminin ortaya konması hedeflenmektedir. Özetle, gazilerin işlev ve/veya organ kaybı nedeniyle malül gazi olma durumunun, aile sisteminde ne gibi değişikliklere neden olduğu, eşler arası ya da ebeveynler ile çocuklar arası iletişimde oluşan farklılıkları değerlendirmek amaçlanmıştır. Sosyal hizmetin önemli bir alanı olan aile, düzen ve uyuma ihtiyaç duyan bir sistemdir. Gazi ve ailesi ise travma sonrası psikososyal desteğe ihtiyaç duyan bir sistemdir. Literatür incelendiğinde ülkemizde malül olma durumlarının aile üyelerinin hayatına etkisi ya da aile sisteminde yaşanan değişiklikler ile ilgili herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Ulaşılmak istenen sonuç açıkça gazilerin malül olma durumlarının aile sisteminde değişime sebep olacağı ve ilişkili olarak alt sistemlerin de etkileneceğini ortaya koymaktır.

**Araştırmanın
Gerekçesi:**

Gazi ve aileleri sosyal hizmetin temel çalışma alanlarındandır. Çalışma kapsamında gazilerin aile sistemi, kuram ve yaklaşımlar çerçevesinde incelenecek ve terör mağduru gazilerin malul olma durumunun aile sisteminde, aile içi ilişkilerde ve ailedeki rollerde yol açtığı değişiklikler belirlenecektir. Doldurulması hedeflenen boşluk, malul gazi olma durumunun aile sistemi ile etkileşimi ve karı-koca, ebeveyn-çocuk sistemi gibi alt sistemlere olan etkisi konusunda bir çalışmanın bulunmasını sağlamaktır. Tezin temel gerekçesi bilimsel birikime gazilerin malul olma durumunun aile sistemi ile etkileşimi konusunda katkı sağlamaktır. Literatürde malülen gazi olma durumunun aile sistemine, aile içi ilişkilere ve ailedeki rollere etkisinin incelendiği bir araştırmanın bulunmaması da araştırmanın gerekçelerindendir. Malul gaziler ile yapılan görüşmelerin, diğer malul gazileri ve ailelerini de temsil edeceği varsayılmaktadır. Gazilerin aile hayatlarının birinci ağızdan detaylı bir şekilde dinlenip incelendiği ve aile sistemlerinde gazilik sonrası ne gibi değişiklikler olduğunun belirleneceği araştırmanın, gaziler ile ilgili çalışma yapacak olan araştırmacılar ve politika yapıcılar için bir kaynak niteliğinde olması amaçlanmaktadır. Toplumsal refah, ancak toplumun her kesiminden insanın belli bir seviyeye ulaşmasını sağlamakla elde edilecektir. Bu nedenle toplumun belli bir kesimi olan gazi ve ailelerinin yaşadıklarını ve düşüncelerini yansıtacağına inanılan çalışmada toplumsal refah alanında iyileştirilmesi gereken noktalara değinileceği düşünülmektedir.

**Araştırmanın
Yöntemi:**

Çalışmada nitel araştırma yönteminin veri toplama tekniği olan derinlemesine görüşmeden yararlanılacaktır. Örneklem olarak Türkiye Muharip Gaziler Derneği'nin koordinatörlüğünde olan Türkiye Harp Malülü Gaziler-Şehit Dul ve Yetimleri Derneği sayesinde ulaşılan organ ya da işlev kaybı yaşayan (malul) gaziler (SGK tarafından 5434 sayılı kanunun 45. maddesi ve 5510 sayılı kanunun 47. maddesi kapsamına giren harp/vazife malulü gaziler ya da 2330 sayılı kanunun 1. maddesi ve 3713 sayılı kanunun 21. maddesi kapsamında rütbeli personellerden malul gazi olanlar) ve malul gazilerden evli olan gaziler belirlenecek olup gaziler ile gönüllülük esasına dayalı derinlemesine görüşmeler yapılacak ve gerekli görülen durumlarda katılımlı gözleme başvurulacaktır. 20 katılımcı ile yapılması planlanan görüşmeler dernek içerisinde gaziler ile birebir olarak gerçekleştirilecektir.

**Kullanılacak
biyolojik,
psikolojik ve
teknik vb. tüm
yöntemleri
açıklayan etik ile
ilgili özet:**

Çalışma için gerekli veriler, nitel araştırma yöntemi kullanılarak ve veri toplama tekniklerinden derinlemesine görüşme yönteminden yararlanarak örneklem grubu olan Türkiye Harp Malülü Gaziler-Şehit Dul ve Yetimleri Derneği sayesinde ulaşılan işlev ve/veya organ kaybı yaşayan gazilerden doğrudan doğruya alınacaktır. Araştırmacı örneklem grubuna öncelikle kendini tanıttak, çalışma hakkında detaylı bilgi vererek araştırma için görüşme yapılacak kişiden sözlü olarak izin alacaktır. Gönüllülük esasına dayalı mülakatlar yapılacak aynı zamanda gerekli görüldükçe gözleme yer verilecektir. Gazi ve ailesinin, çalışmadan duygusal olarak etkilenmemesi adına belli bir yıl kısıtlaması getirilerek son bir yıl içinde gazi olanlar araştırmaya dahil edilmeyecektir. İlk görüşmeler daha hafif derecede işlev veya organ kaybı yaşayan gaziler seçilerek yapılacak, böylece araştırmacıda oluşacak olası gerginlik ve travmaların minimum seviyeye indirgenmesi sağlanacaktır. Özel hayatın mahremiyeti ve gizliliği esas alınarak görüşmeler güvenilir bir ortamda yapılacak ve görüşme esnasında alınacak ses kayıtları bireylerin iznine tabii tutulacaktır. Gazilerin ad ve soyadları dahil tüm özel bilgileri saklı tutulacaktır. Gazinin kendini rahat bir şekilde ifade edebilmesi için görüşmeler vakıf içindeki toplantı odasında birebir yapılacaktır. Çalışmada genel olarak sistem yaklaşımından faydalanılacaktır. Sistem yaklaşımına göre, birey etrafındaki sistemlerden (ailesi, komşuları, öğretmenleri, sınıf arkadaşları, toplum gibi) doğrudan ya da dolaylı etkilenmekte ve etrafındaki sistemleri de etkilemektedir. Bu çalışmada da sistem yaklaşımından faydalanarak gazilerin işlev ve/veya organ kaybına uğramış şekilde döndükleri evlerinde bu durumun aile sistemini nasıl etkileyeceği ve ailesinde meydana gelen değişikliklerden kendisinin nasıl etkileneceği sistem yaklaşımı kapsamında değerlendirilecektir.

Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi öğretim üyelerinden Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ayşin Çetinkaya Büyükbodur'un "Malulen Gazi Olma Durumu ile Aile Sisteminin Etkileşimi: Türkiye Harp Malülü Gaziler-Şehit Dul ve Yetimleri Derneği Örneği" adlı projesi değerlendirilmiştir.

Proje etik açısından uygun bulunmuştur.

Projenin etik açısından geliştirilmesi gerekmektedir.

Proje etik açısından uygun bulunmamıştır.

Doç. Dr. Hasan AYAYDIN
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Müge YILMAZ
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Bayram NAZIR
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Ekrem CENGİZ
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Saime ŞAHİNÖZ
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Ferkan SİPAHİ
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Günay ÇAKIR
Etik Kurul Başkanı

Ek 4. TÜRKİYE HARP MALULÜ GAZİLER ŞEHİT DUL VE YETİMLERİ DERNEĞİ ARAŞTIRMA ONAYI

TÜRKİYE

HARP MALULÜ GAZİLER,ŞEHİT DUL VE YETİMLER DERNEĞİ
İSTANBUL ŞUBESİ BAŞKANLIĞI
(KURULUŞ 1915)
Büyükdere Cad. Andıç Apt. No: 45 D. 25 Mecidiyeköy-İSTANBUL

Sayı: 2020/115

Konu: Yüksek Lisans Tez Çalışması

13/11/2020

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ

İlgili Makama,

Üniversitenizin Sosyal Hizmet Yönetimi Yüksek Lisans öğrencisi 1909061001 no'lu Tuğçe Uğurlu, Derneğimize müracaat ederek, akademik araştırmasına katkı sağlayacak görüşmeler için destek istemiştir. Çalışma konusunun içeriği ve yöntemi bağlamında dernek üyelerimizle gizlilik ilkesi gözetilerek yürütülmesinde sakınca görülmemiştir. Gerekli çalışma için destek verileceğini bilgilerinize arz ederim.

Önder ÇELİK
Malul Gazi
Şube Başkanı

Derneğimiz:

-
- 1- 18 Haziran 1983 gün ve 18018 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 287 Sayılı kanun gereği kamu yararına çalışma demektir.
 - 2- Dünya Eski Muharıpler Federasyonu WVF' nin kurucu ve faal üyesidir.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Tuğçe UĞURLU

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Yalova Üniversitesi/Sosyal Hizmet

Yüksek Lisans Öğrenimi : Gümüşhane Üniversitesi/Sosyal Hizmet Yönetimi

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İş Deneyimi

Stajlar : Yalova İl Sağlık Müdürlüğü

Projeler :

Çalıştığı Kurumlar :

İletişim

Telefon :

e-posta Adresi :

Tarih : 21/06/2021